

KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET ÉS
KÉPZŐMŰVÉSZETI LEKTORÁRUS FOLYÓIRATA

2007. SZEPTEMBER

12/4

TARTALOM

Szerkesztői előszó helyett: Orbán György Świerkiewicz Róbert kiállítását nyitja meg könyvesboltjában, a Ráday utcában 1

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztály Közművelődési Stratégia 2007 – 2013. 2

Németh János István: A „két kultúra” és a harmadik 27

VITAINDÍTÓ GONDOLATOK

Say István: Mi zsgorodik és miért? 28

ARCKÉPEK

Gelencsér Katalin I. (*Kálóczy Katalin*) 30

Thoma László 1943-2007. (*Bayer József*) 42

ERDÉLYI ARCOK

Cseke Péter: Bíró Sándor (1907-1975.) 44

KITÜNTETETTEK

Wlassics Gyula-díj: Győri Lajos (*Tóth Zsuzsanna*) 48

Bessenyei György- és Wlassics Gyula-díjasok – 2007. augusztus 20. 54

Csizmadia Zoltán – Podmaniczky-díj a malom helyreállításáért (*Tisler Anna*) 55

KUTATÁS – SZAKDOLGOZAT

Nagyné Sallai Erzsébet: A hagyományörző kézművesség és a turizmus kapcsolata a Berettyó - Körös Többcélú Társulás kistérségben 56

ÖTLET – MÓDSZER – FEJLESZTÉS

Gergyné Szakály Georgina: Aki nem lép egyszerre... A Vasvári Rétes Fesztiválról 72

IFJÚSÁG

Deák Péter: A fantasy és a szerepjáték 77

NAPLÓ, JEGYZETEK

Debreczeni Tibor: Úti jegyzetek. Erdélyországban 2007. június 23-30. (Részletek) 80

ÜZENŐ

Halász Péter: 35. évfolyamába lépett a Honismeret folyóirat 87

KÖNYVISMERTETÉS, KÖNYVKRITIKA

A. Gergely András: Norma vagy kivétel? A helytörténeti rang univerzalitásáról Zelei Miklós: *A halasi norma* című regényes életrajza kapcsán 90

KÖNYVRÉSZLET

Kemsei István: Folyó, sziget, falu (Részletek a *Róka a fűzfán. Esszék* című – megjelenés előtt álló – könyvből.) 93

APROPÓ

Tóth Zsuzsanna: Apropó – színhátszás...1. Kérdések, válaszfélék, információk – a gyakorlat szemszögéből 98

SZERZŐINK 99

nka

A Szín – Közösségi Művelődés a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelenik meg.

SZÍN – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS 12/4 – 2007. szeptember

A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus folyóirata. Megjelenik kéthavonta. Szerkesztőbizottság elnöke: FÖLDIÁK ANDRÁS. Tagjai: G. Furulyás Katalin, Komjáti Gabriella, Péterfi Ferenc, Tóth Erzsébet, Tóth Zsuzsanna. Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ. Kiadja a Magyar Művelődési Intézet. Felelős kiadó: BORBÁTH ERIKA. A szerkesztőség címe: 1011 Budapest, Corvin tér 8. – Titkára: Szeder Erika. Tel: 225-60-07, e-mail: szederc@mmi.hu Postacím: 1251 Budapest, Pf. 101. Tel: 201-5053. Fax: 201-5764. E-mail: kalmarj@mmi.hu, matyus.alice@chello.hu – A folyóirat internetes elérési címe: www.mmi.hu/kiadványok. A lapot Szüts Eszter festőművész tervezte. E számunkat Świerkiewicz Róbert rajzaival illusztráltuk. Nyomda: CopyCat, 1054 Budapest, Alkotmány u.18. ISSN 1416-6925.

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ HELYETT

Orbán György Swierkiewicz Róbert kiállítását nyitja meg könyvesboltjában, a Ráday utcában

1. nap – Tudják Önök, hogy mit hall/nem hall S.W.?

(Az első nehézség, amit okoz, hogy nem tudom érzékeltetni előszóban a W-t. Ilyen akadályt támaszt még számosat, Önöknek is.)

2. nap – Tudják Önök, hogy mit lát/nem lát S.W.?

3. nap – Tudják Önök, hogy mit mond/nem mond S.W.?

4. nap – Tudják Önök, hogy mindent tud?

(Betét példa a tudásról: A rab ács akasztófát ácsol. Jól.)

Kezdjük a végén, mindjárt egy személyes felkiáltással:
Na nem, mindent talán Ő sem, de valamit – talán, szerin-
tem – tud mégis:

– Tudják Önök, hogy mit hall/nem hall S.W.?
mégis fülel, odafigyel, megjegyez, lát – fest.

– Tudják Önök, hogy mit lát/nem lát S.W.?
csak néz, szemlélődik, észrevesz, képet raktároz el – fest.

– Tudják-e Önök, hogy mit mond/nem mond S.W.?

ám beszél, beszélget, beszélésen hallgat, veled van – fest
megejtően nyíltan, egyszerűen, képeket csinál, rajzol min-
den nyomot hagyó valamivel, meg tárgyakat tollaz, „feltollaz”,
odatámaszt, szegez, madzagoz, vetít, nyomtat, könyvet csinál –
„könyvel”, ír.

S.W. tudja, hogy mit tudunk: hallani, látni, beszélni, és ez
így, együtt MINDEN.

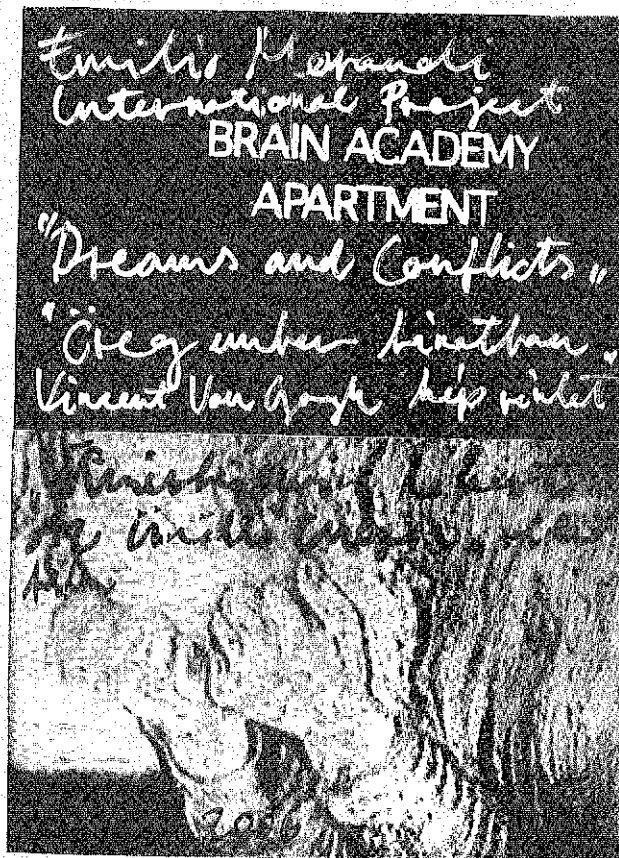
Tudja, ha nem hallasz, ha nem látsz, ha nem mondasz, ak-
kor nem vagy, nem nagyon vagy, alig vagy, minek vagy, hol
vagy, kinek vagy.

Az első nap nem jönnek belénk a hangok, belül süket
csönd, még a sajátunk se – egyedül vagyunk.

A második napon nem jut be fény, nem mennek belénk a
képek, belül vagyunk, sötétben – egyedül.

A harmadikon nem megy ki, csak belül kevereg, verődik,
visszhangozza magát – egyedül.

És amit eddig mondtunk, mennyire érvényes, ha úgyszólván csak
belül vagy? Ha egyedülégedben zavar meg a külső hang, fény,
ha megszólalásod valójában rést nyit, rád nyitja a külső tohuva
bohut? Akkor is érvényes S.W. Önmaga ellen, vagy külső ha-
jak ellen szedjen S.W-t, négy napos kúrát javaslok. Ne kérdezze
meg orvosát. Vegye saját kezébe sorsát!

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

2007 – 2013.

TARTALOM

I. BEVEZETŐ

II. ÁTFOGÓ CÉLOK

III. HELYZETELEMZÉS

- III.1. A közművelődés adottságai
- III.2. A közművelődési gyakorlat jellemző formái
- III.3. A közművelődés irányítása
- III.4. Swot-elemzés

IV. PRIORITÁSOK, SZAKMAI CÉLOK

V. A STRATÉGIA PILLÉREI – BEAVATKOZÁSOK

V.1. Kulturális vidékfejlesztés, területfejlesztés

- 1.1. Közkincs – program
- 1.2. Kell egy hely – a közművelődéshez
- 1.3. Egy fedél alatt
- 1.4. Együtt a térben – minták a kistérségi közművelődésben
- 1.5. Együtt Európában – Együtt Magyarországon
- 1.6. Szakfelügyelet – Minőség – Monitoring

1.7. Jog – Biztonság – Partnerség

V.2. A közművelődési intézmények szocio-kulturális szolgáltatásainak fejlesztése

- 2.1. Építő közösségek
- 2.2. KUL –TÚRA
- 2.3. Egyedül nem megy...

V.3. Az élethosszig tartó tanulás (III) szakterületei

- 3.1. Esélyt a munkára
- 3.2. Innovatív szakszerűség

V.4. A kreativitás és önkifejezés alkotói és közösségei

- 4.1. Múlt – Jelen – Jövő
- 4.2. Alkotó emberek a közösségért

V.5. Az info-kommunikációs technológia szakmai megjelenésének formái

- 5.1. Művelt – Net

VI. MELLÉKLETEK

A közművelődés a kiművelt emberfők,
a tudásalapú társadalom, a gazdasági fejlődés,
az esélyegyenlőség és a tolerancia szolgálatában.

I. BEVEZETŐ

A *közművelődés* a magyar történelem reformkora óta áll a társadalmi haladás és a nemzet felemelkedésének szolgálatában. Ez a küldetés határozta meg a szakma legjobbjainak a munkáját, ez tette lehetővé, hogy a magyar társadalom közösségei minden korban rendelkeztek olyan energiákkal, melyek elősegítették a nagy változások sikerét és megadták az egyén számára nélkülözhetetlen biztonságot, a kulturális otthonosság élményét. *A közösségekben átélte együttlétek gazdagsága adja a közművelődési szakszerűség sajátos méltóságát.*

A Közművelődési Főosztály küldetését a közművelődés viszonyaiival kapcsolatos szakszerű államigazgatás, valamint a *jogalkalmazás követelményeinek folyamatos teljesítése*, a közművelődési intézményekben és az öntevékeny kulturális szervezetekben megvalósuló tevékenységekhez szükséges *feltételek javítása*, a *sokoldalú kapcsolattartás és az Európai Unió biztosította támogatásokkal kapcsolatos hatékony, szakmaorientált közreműködés* határozza meg.

Működése elősegíti a közművelődés előtt álló kihívások sikeres megvalósulását, a modern Magyarország korszerű műveltség állapotának formálását.

A reformkor nagyjai: SZÉCHENYI ISTVÁN, KOSSUTH LAJOS, EÖTVÖS JÓZSEF a *népművelés* fogalmában összegezték a tájékozódáshoz, boldoguláshoz szükséges tennivalókat, tanítandó ismereteket.

Az 1868/38. évi népiskolai és az 1868/44. évi kisebbségi

törvény a helyi, a kisebbségi kultúra, hagyományok gondozására hívta fel a figyelmet, EÖTVÖS JÓZSEF viszonylag rövid életű népnevelési egyletei pedig a tömeges analfabétizmussal szemben kívánták felvenni a harcot, írni, olvasni, számolni tanítottak.

KLEBELSBERG KUNO miniszter ismerte fel, hogy az iskolarendszeren kívüli művelődés az életfeltételekhez való sikeres alkalmazkodás egyik fontos eleme, feltételeinek megteremtéséért az állam a helyi társadalmakkal közösen felelős. 1925-ben létrehozta az Iskolán kívüli Népművelés Országos Bizottságát, kultúrotthonok alapítását támogatta, bibliobuszokat indított a tanyak lakóinak könyvellátása érdekében, és az állami költségvetés szerves részévé tette a népművelés megyei és helyi programjainak támogatását. Az 1929-es 33. törvénnyel Nemzeti Közművelődési Alapot létesített, az általa előkészített közművelődési törvényt a világgazdasági válság vette le a napirendről.

Az 1945-1949 között kibontakozott sokszínű, tömeges művelődési aktivitásokat KARÁCSONY SÁNDOR fogalmával a *szabadművelődés korának* nevezzük.

1949-től visszatért a *népművelés* elnevezés, az állam feladatokat vállalt a népművelés finanszírozásában. Az egykori és az új intézmények először a politika, 1968 után egyre inkább az öntevékeny művelődési közösségek objektumaivá váltak.

A népművelés szakma országos konferenciája 1970-ben döntött úgy, hogy az auklérista népművelés fogalmat fel-

váltja a művelődő ember öntevékeny aktivitását jobban kifejező közművelődés fogalmával. 1976-ban, a helsinki konferencia szellemében született meg az első közművelődési törvény, az 1976. évi V. számú, amely a közművelődés feladatai közé sorolta a tömegkommunikációt, a művészeti intézményeket, a közgyűjteményi és a közművelődési intézményeket egyaránt. Ez a tág közművelődés-fogalom nyitott volt minden szellemi mozgalom befogadására, így a skandináv népfőiskolai, a francia közösség-szervezési, a hátrányos helyzetű rétegek önszorgató aktivitását célzó angolszász szociális segítő munkára is.

A 90-es évektől kultúraközvetítők, közösségfejlesztők, szociális animátorok, rendezvényszervezők, művelődésszervezők, közművelődési szakemberek, felnőttképzők, andragógusok, humán erőforrás- és kulturális menedzserek, társadalmi segítő, falugondnokok, népfőiskolai aktivisták szakemberei artikulálják érdekeiket; mindannyian a klasszikus közművelődési szakértelem és kompetenciaegyüttes örököseiként.

A közművelődés fogalma:

„A közművelődés a polgárok iskolán kívüli, öntevékeny, önművelő, megismerő, kultúraelsajátító, művelődő és alkotó célú cselekvése, amely jellemzően együttműködésben, közösségekben valósul meg”. A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 1. számú mellékletének q) pontja

A **stratégia** az Európai Unió tervezési gyakorlatának legátfogóbb egysége. Ebből a felismerésből kiindulva készíti el a Közművelődési Főosztály **önálló stratégiáját** mint az ágazati érdekvérvényesítés sajátos és szükséges eszközét, a közművelődés-irányítás és ellenőrzés legátfogóbb programját. A közművelődési célok olyan csoportjaként, melyek beilleszthetők egy konkrét és önmagában is életképes (tárca-, illetve kormányzati szintű) programba, meghatározott idő- és erőforrások függvényében. A stratégia ennek megfelelően áttekinti a különböző célokat, prioritásokat és elvárásokat, beavatkozási területeket és módszereket a közművelődés szűkebben vett kulturális és széles értelemben vett társadalmi környezetben.

A stratégiai munkaanyag szervesen illeszkedik a Magyar Köztársaság alapvető tervezési dokumentumaihoz, ezek közül kiemelten:

- az Új Magyarország Fejlesztési Tervhez,
- a Társadalmi Megújulás és Társadalmi Infrastruktúra Operatív Programokhoz,
- az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programhoz,
- a kormány LLL Stratégiájához,
- az OKM Kulturális Modernizációs Programjához,
- a Közművelődési Főosztály szakterületi összefoglalóhoz, munkaanyagaihoz.

II. ÁTFOGÓ CÉLOK

A stratégia komplex fejlesztési program, melynek fő célja a közművelődés illetve a kisebbségi kultúra cselekvési és fejlesztési

irányainak meghatározása, a magyar társadalom fejlődésének elősegítése:

- a gazdasági fejlődés egyenlenségből és a területi ellátottság eltérő színvonalából adódóan a közművelődés feltételeinek differenciált fejlesztésével,
- az európai közösséghez, a fejlett országokhoz való felzárkózáshoz szükséges műveltség megszerzésének eszközeivel,
- a magyar gazdaság versenyképességének folyamatos javításához, a növekedés biztosítása mellett a fenntartható fejlődés megteremtéséhez, a folyamatosan változó életfeltételekhez történő alkalmazkodáshoz, a potenciális munkavállalók tanulásához és foglalkoztatásához szükséges ismeretek, készségek, képességek, szükséges kompetenciák megszerzési lehetőségeinek biztosításával,
- a közművelődés történelmi hagyományainak, jelenlegi sokszínű gyakorlatának és az Európai Unió támogatási rendszerében megvalósuló értékrendjének közelítése: a pályázati rutinok elsajátításának segítségével, a programfinanszírozás – normatív támogatást kiegészítő – formáinak létrehozásával, befolyásolásával, a finanszírozási rendszer hatékonyságának növelésével,
- a leghátrányosabb helyzetű rétegek művelődési esélyegyenlőségének fokozatos mérséklésével.

III. HELYZETELEMZÉS

A helyzetelemző fejezet az alábbi dokumentumokra épül:

- a közművelődés országos szakfelügyeletének a mintegy 1400 önkormányzati feladatellátást vizsgáló és értékelő jelentésére,
- az utóbbi fél évtized művelődésszociológiai kutatásaira,
- a közművelődési cselekvéseket és szolgáltatásokat bemutató statisztikai adatokra,
- a Közművelődési Főosztály értékeléseire, a szakterület összefoglalóira,
- a stratégiát előkészítő országos és regionális szakmai találkozók tapasztalataira.

III.1. A közművelődés adottságai

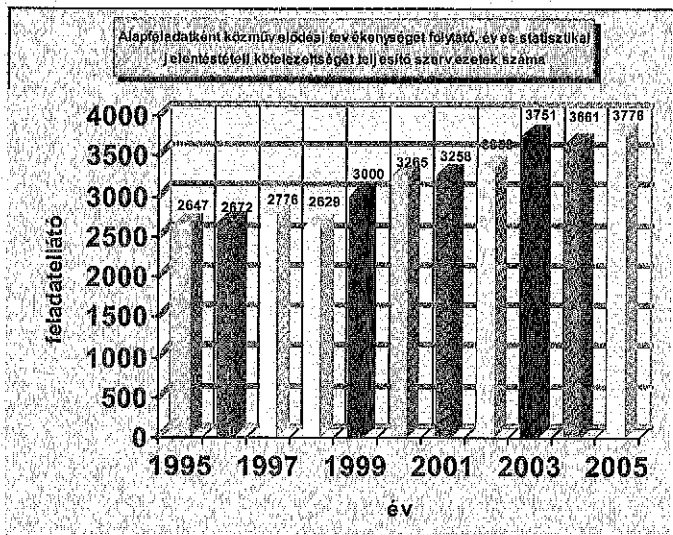
Magyarországon a legutóbbi kulturálisállapot-felmérés szerint a különféle kulturális intézmények közül:

- a művelődési házak vonzzák a legnagyobb közönséget
- a 14-70 év közötti lakosság fele megfordult valamilyen céllal a művelődési házakban
- a legheterogénebb látogatói kört tudhatják magukénak
- az egyes társadalmi - demográfiai szegmensekben látogatottsági gyakorisága a legkicsinyített
- a lakosság legnagyobb része számára a kultúrához való hozzáférés, a társas, öntevékeny művelődés lehetőségét, sok eset-

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

ben az egyetlen közösségi együttlétre alkalmas teret jelentik az adott településen, településrészen.

Az Országos Statisztikai Adatgyűjtő Program adataiból a közművelődési feladatellátásban, tíz év távlatában az alábbi változások érzékelhetők.

A diagramból kitűnik, hogy az elmúlt évtizedben a közművelődési feladatvégzésről statisztikai jelentést beküldő feladatellátók száma több mint ezerrel növekedett. Ennek ellenére feltehető, hogy a jelentéstételre kötelezett szervezetek teljes körű jogkövető magatartása esetén ezek a mutatók magasabbak lennének.

Az 1997. évi CXL. törvény hatására és a rendszerváltás óta eltelt jó másfél évtized fejlődésének eredményeként körvonalazódik a közművelődési feladatellátásban részt vállaló állami – önkormányzati – civil – és vállalkozói szektor szerepvállalása, pénzügyi ráfordítása, a munkamegosztás tartalma.

A közművelődési feladatot ellátó szervezetek megoszlása fenntartójuk szerint

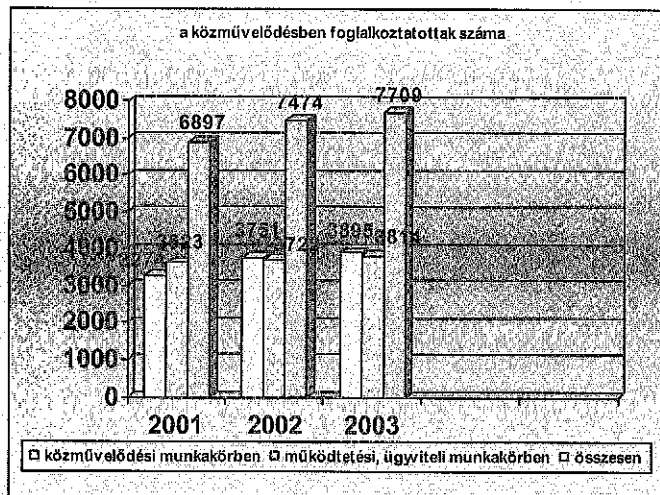
Év	Önkormányzati	Alapítványi, egyesületi	Egyéb
	fenntartásban működő közművelődési szervezetek száma		
2001	2 415	820	23
2002	2 445	896	17
2003	2 681	1 052	18
2004	2 669	923	69
2005	2 644	1 060	74

A táblázat értelmezéséhez meg kell jegyezni, hogy a szak-szervezetek fenntartásában működött közművelődési intézmények a rendszerváltást követően átszerveződtek elsősorban egyesületi vagy alapítványi formába.

Egyre gyakoribb, hogy az önkormányzatok nem közvetlenül tartják fenn a helyi közművelődési intézményt, hanem annak működését – közművelődési megállapodással – civil szervezetre bízzák.

Az egyéb kategóriába soroltak számának emelkedése mögött a közhasznú társasági formában, vállalkozásban működő közművelődési feladatellátók sokasodása áll.

További alapadatnak számít a közművelődésben foglalkoztatottak száma, illetve a tendencia érzékeltetése.

Fontos indikátor a közművelődési intézményekben folyó rendszeres, illetve alkalmasszerű tanulási tevékenységek, illetve a résztvevők száma, mely 2004-ben: 14 millió volt. (A definíció szerint ezek: Σ alkotó művelődési közösségek tagjainak száma + tudományos ismeretterjesztő előadásokon résztvevők száma + klubok, körök, szakkörök tagjainak száma + kiállítások látogatóinak száma + művészeti események mint komolyzenei hangversenyek, színházi előadások, pódiumestek, játékfilm- és videoverítések résztvevőinek száma + vetélkedők, versenyek résztvevőinek száma). Forrás: Közművelődési Statisztika

A közművelődési intézményekre és közösségi színterekre vonatkozó szakfelügyeleti jelentéseket összegző elemzések egybehangzóan megállapítják, hogy ezek a helyi lakosság számára többnyire könnyen megközelíthetők, évtizedek óta a közösségi élet, a kulturálódás, a társas együttlét legfontosabb színterei. Az önkormányzatok hozzáállásától és a helyi társadalom gazdasági, műveltségi jellemzőitől függően, a közművelődési feladatellátók három nagy típusba sorolhatók: *dinamikus – stagnáló – lemaradó*. A besorolásnál mind az intézmények tényleges munkájára és ellátottságára, mind a területi elhelyezkedésükből adódó specialitásokra vonatkozó és mérhető adatokat vettük figyelembe. Stratégiai szempontból fontos, hogy a magyarországi települések közel egyharmada nem rendelkezik használható, folyamatosan működő intézménnyel vagy közösségi színtérrel. A statisztikai adatszolgáltatásból és reprezentatív felmérés alapján következtetett adat, hogy cca. 800 településen nincs épített tere a közművelődési tevékenységnek.

Tovább árnyalja a helyzetet, hogy a sajtótörvényi szabályozás értelmében a közművelődési feladatellátás önkormányzati kötelezettség, így annak minősége, tartalma egyaránt magán viseli a magyarországi önkormányzatiság minden jellemzőjét.

A közművelődési intézmények és a helyi társadalom dinamikája közötti intenzív kapcsolat miatt tehát különös jelentősége van mindazoknak az adottságoknak, szolgáltatásoknak és tartalmaknak, melyek az adott lokalitásban éreztetik hatásukat.

Ezért is kap kiemelt figyelmet az a problémacsoport, mely a közművelődés „önkormányzat-függőségeként” összegezhető. Nem hagyható figyelmen kívül az az állandósult krízishelyzet, mely az önkormányzatok részéről a nagy számú átszervezési törekvések, a közművelődési intézmények folyamatosnak mondható létbizonytalanságának, a népművelő - kultúráközvetítő - művelődésszervező életpálya perspektívatlanságának tünetegyütteseként összegezhető. Az ágazati stratégiában azoknak a folyamatoknak a megerősítése szükséges, melyek eredményeként a helyi önkormányzatok érdekeik, érdeklődésük, preferenciáik és támogatásaik előterébe helyezik a közművelődési feladatellátást.

III.2. A közművelődési gyakorlat jellemző formái

A magyar társadalom és a kulturális turizmusban, idegenforgalomban érintett mintegy három millió külföldi igényli, használja a közművelődési intézményeket és az általuk közvetített kompetenciákat, ismereteket, készségeket, programokat.

Ezt a megállapítást támasztják alá az önkormányzatok feladatellátását vizsgáló szakfelüyleleti jelentések, a statisztikák és a kutatások egyaránt. Az európai uniós csatlakozás időszakának szakmai tendenciáit felmérő tudományos kutatás a közművelődési intézményeket és színtereket használók sajátosságait a következő típusokba sorolja.

„A művelődési házaknak ma (mint eddig, de ma különösen) az a szerepük, hogy a lakosság széles részének nyújtsák egyrészt a kultúra, különösen a társas, közösségi művelődés, másrészt kulturált társas együttlét lehetőségét. Különösen a következők számára:

* Akiknek erre nincs közvetlenül adott módjuk, mert olyan településen élnek, ahol szakintézmények nincsenek vagy távol vannak.

* A fiatalok számára, akik még nem alakították ki a maguk megfelelő gyakorlatát, de fogékonyak, és – koruk folytán is – különösen vonzódnak a közösségi tevékenységekhez.

* A nyugdíjasoknak, akik még mindig szeretnének valamilyen szolid művelődési tevékenységet folytatni.

* Mindazon értelmiségi és nem értelmiségi rétegek számára, akik szenvedélyesen foglalkoznak a kulturális tevékenységgel, és helyet keresnek maguknak.”

2.1. A szakmai összegzések és a pályázati támogatások elemzése alapján egyértelmű, hogy a közművelődés hazai gyakorlatában a legnagyobb igény az ünnepi kultúra, a szabadidő programok és nagyrendezvények iránt mutatható ki. E programok jelentős helyi, kistérségi, megyei, országos és nemzetközi hagyományokkal rendelkeznek, az érdeklődő közönség száma évi 4-5 millió között van. Ezek bemutatkozási lehetőséget kínálnak a legjobb öntevékeny csoportok, alkotók és szólisták számára. Egyre fontosabb a kultúraterület szerepe a kulturális turizmus fellendítésében, a helyi értékek egyetemessé válásának folyamatában. Egy-egy ilyen bemutató rangos turisztikai vonzerővé is válhat, a megfelelő hozzáállás, partneri viszony és együttműködés eredményeként.

2.2. A helyi társadalom dinamikájának pontos jelzője a közművelődés gyakorlatában megvalósuló közösségi aktivitás. A helyi kultúra ápolásában, a helyi közélet szervezésében, a helyi igények szakszerű feltárásában és kielégítésében meghatározó szerepe van a közművelődési intézményeknek, civil szervezeteinek és az itt dolgozó szakembereknek. A statisztikai adatokból is kitűnik, hogy folyamatosan nő az a területen szerveződő közösségek, alkalmak és résztvevők száma. Jelentősen erősíti a közművelődési intézmények beágyazottságát mindazon tevékenységek szervezése, melyek közhasznú ismereteket hordoznak, elősegítik a változó cölhelyzetekhez való sikeres alkalmazkodást, hozzájárulnak az életminőség javulásához.

2.3. A közművelődés profilját egyre markánsabban határozza meg a nonformális és informális képzésekben vállalt szerepkör. A mindennapi lét feltételeit befolyásoló kultúraterület fokozatos felértékelődése prognosztizálható a Kormány egész életen át tartó tanulóval kapcsolatos stratégiai célrendszere, valamint az Új Magyarország Fejlesztési Terv operatív programjainak várható támogatásai hatására.

2.4. Továbbra is döntő az önkifejezés, kreativitás és néphagyomány kultúrája. Kiszélesedett az amatőr művészeti csoportok tevékenysége, s jelentősen nőtt a résztvevők száma is. A statisztikák és a szakági nyilvántartások által igazolt tény, hogy a magyar közművelődésben folyamatosan, hangsúlyos létszámmal jelen van a művészetrel és hagyományápolással aktívan és kreatívan foglalkozó emberek sokasága (művészeti áganként számuk több tíz –, összességében több százeczerre tehető). Ezek az emberek, a megváltozott feltételekhez sikeresen alkalmazkodva, igénylik a szervezetséget, tevékenységük újra definiálását, működésük segítését. Az amatőr művészetek kulturális örökségünk igazi hangerikumai. Kulturális sokszínűségünk hordozói: a hagyományok ápolása, a hiteles önazonosság és nemzettudat elmélyülése valamint az új értékek teremtése révén.

2.5. A társadalmi kohézió erősítése érdekében a kirekesztéssel szembeni küzdelem, az önhibájukon kívül hátrányos helyzetű csoportok felzárkóztatása, az együtt élő másságok között a kulturális konfliktusok szakszerű kezelése, a társadalmi beilleszkedési zavarokkal küzdők életvezetési problémáinak segítése egyre markánsabban jelenik meg a közművelődési intézmények munkájában. A közművelődési intézmények állandó látogatóinak kétharmadát a kiemelten támogatandó csoportok teszik ki. A nyugdíjas klubok, a gyermekrendezvények, a tanfolyamok látogatói, a hagyományörző csoportok résztvevői, a nemzetiségi és a roma-etnikai csoportok tagjai a fenti célcsoportokat képviselik. A cigány közösségi házak hálózatának kiépítése folyamatos. Több közművelődési intézmény szervez fesztiválokat, tanfolyamokat a cigány-roma lakosság bevonásával. A hazai nemzetiségek önazonosságának megtartásában meghatározó jelentőségű közművelődési tevékenységeik sokfélesége.

A közművelődés iránt megnyilvánuló igények mind szélesebb körének kielégítése érdekében, a helyi támogatás megnye-

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

réséért az alábbi követelményeket célszerű és szükséges figyelembe venni a feladatellátás szerkezetének átalakításakor:

- A művelődő állampolgár igényeinek középpontba helyezése
- Az állami – önkormányzati – civil - vállalkozói erőforrások biztosítása
- A közművelődés intézményesült formáihoz való hozzáférés, a művelődés gyakorlatának biztosítása, a hátrányos helyzetű rétegek és térségek életesélyének javítása, társadalmi presztízsének emelése
- A partnerségen alapuló fejlesztés, a feladatellátás társadalmi bázisának szélesítése

A magyar társadalom számára – az önkormányzatok aktív együttműködésével – ez a megközelítés lehetőséget ad a közművelődésről való hagyományos gondolkodás meghaladására, a művelődés egyéni és társadalmi „befektetésként” való újraértékelésére. Ezáltal a közművelődés a társadalmi megújulás fontos alrendszerévé, a jelentős hátrányokkal élő társadalmi rétegek számára biztosíthatja a társadalmi felemelkedés, a minőségi életesély bázisát. Ez a szemlélet alkalmas a közművelődési intézményrendszer, a programszerkezet újragondolására, a munkaerő-piaci és a társadalmi célokat szem előtt tartó, minőség-érzékeny, költséghatékony fejlesztéspolitikai kidolgozására.

III.3. A közművelődés irányítása

A Közművelődési Főosztály központi államigazgatásban elfoglalt helye stabil, szerepköre bővült. A közművelődési szakterület ágazati megjelenítésén túl, a Főosztály új, sajátos feladata a határon túli magyar kultúra szakmai képviselője, sokoldalú kapcsolattartás a Kárpát-medence magyar közösségeinek kulturális intézményeivel és művelődési szervezeteivel; a magyar kultúra megmaradásának, fejlesztésének elősegítése kisebbségi környezetben. Feladatai lehetőséget biztosítanak a folyamatos és sokoldalú kapcsolattartáshoz, a szakmai folyamatok közvetlen és közvetett befolyásolásához, a küldetésnyilatkozatában megfogalmazott funkciók betöltéséhez.

A Közművelődési Főosztály feladatkörébe került a hazai nemzeti kisebbségek összkulturális – közművelődési, közgyűjtésményi és művészeti – szakmai képviselője illetve koordinációja, a kapcsolattartás a kisebbségi kultúra önkormányzati és civil szereplőivel, összefüggésben a kulturális szakdiplomácia nemzeti kisebbségeinket (és a határon túli magyar közösségeket) érintő tevékenységével is.

A Közművelődési Főosztály feladata a kulturális turizmussal kapcsolatos és a tárcához delegált feladatok végzése is.

A stratégia előkészítő időszakában a Közművelődési Főosztály irányításával jelentős *jogszabály-előkészítési munka valósult meg.*

A közművelődés területén a legjelentősebb jogalkotási eredménynek „A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről” szóló, 1997. évi CXL. törvény végrehajtási rendeleteinek elkészültét tartjuk.

Ezek kiemelten:

A közművelődési feladatellátás országos szakfelügyeletéről szóló 23/2005. (VIII. 9.) NKÖM rendelet.

A szakértői tevékenységről szóló 18/2000. (XII.18.) NKÖM rendelet a kulturális szakértők működésének engedélyezését és a szakértői névjegyzékek vezetését szabályozza.

A hivatkozott törvény felhatalmazása alapján született meg a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról szóló, a legutóbb 2007. V. 1-jén módosított, 1/2000. (I.14.) NKÖM rendelet, amely a továbbképzési formák gazdag választékát biztosítja, központi normatív támogatással segíti elő a kulturális szakemberek szakmai műveltségének megújítását, gazdagítását.

A közművelődés területén dolgozókat is előnyösen érintette a dokumentumvásárlási hozzájárulásról szóló 157/2000. (IX.13.) Kormányrendelet megjelenése.

Megjelent a Népművészet Mestere járadék törvényi háttérének megteremtése érdekében „A Kiváló Művész, az Érdemes Művész és a Népművészet Mestere járadékáról szóló 2004. évi CVI. Törvény”.

A Magyar Köztársaság Érdemes Művésze, a Magyar Köztársaság Babérkoszorúja, a Népművészet Mestere díj alapításáról szóló 268/2004. (IX. 24.) Korm. rendelet.

A Kiváló Művész, az Érdemes Művész, valamint a Népművészet Mestere járadék folyósításáról szóló 374/2004. (XII. 26.) Korm. rendelet.

A 114/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet a népi iparművészetrel kapcsolatos állami feladatokról.

12/2004. (5.21.) NKÖM rendelet a nép iparművészetrel kapcsolatos állami feladatok végrehajtásáról.

Megjelent a *nem hivatásos művészeti ágak alkotóit és közösségeit elismerő*, a nemzeti kulturális örökség minisztere által adományozható művészeti és egyéb szakmai díjakról szóló 3/1999. (II. 24.) NKÖM rendeletet módosító, 23/2000. (2002. XI. 22.) NKÖM rendelet, a Csokonai Vitéz Mihály – alkotói díj, valamint a Csokonai Vitéz Mihály – közösségi díj alapításáról.

Új elem a támogatások sorában a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 91.§(2) bekezdése által bevezetett érdekeltség-növelő pályázati keret, amely az ÖTM fejezetéből az önkormányzatok érdekeltségét növeli a közművelődési feladatellátást szolgáló technikai, műszaki eszközök fejlesztése terén.

Elfogadásra előkészítettük a 2006. évi XXXVIII. sz. – a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. október 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről szóló törvényt (kihirdetve: 2006. április 7.).

Az éves költségvetés tervezésekor előkészítjük, koordináljuk, a felhasználást követően az elszámolásokat szakmai és pénzügyi szempontból ellenőrizzük a tárca fejezeti kezelésű előirányzatai közül a Közművelődési Főosztály kompetenciájába tartozó szervezetek költségvetési támogatását. (Pl: TEMI, a magyar népfőiskolai mozgalom szervezetei, az EFI, a TIT fejezeti kezelésű előirányzatai.)

Tíz év tapasztalata, valamint a magyar társadalomban ez idő alatt lezajlott folyamatok hatására megérett a helyzet az 1997. CXL törvény módosítására, a közművelődés jogszabályi környezetéből a diszfunkcionális elemek felülvizsgálatára.

A korszerű művelődésirányítás eszköztrendszerének a kialakításában meghatározó jelentőségű volt a Közkincs program minisztériumi elfogadása, az ebben való folyamatos részvétel.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

A Közművelődési Főosztály munkájában meghatározó változást eredményezett a 255/2006. (XII. 8.) Korm. rendelet. Az ERFA, ESZA és SA-ból származó támogatások felhasználásának alapvető szabályairól és felelős intézményeiről szóló kormányrendelet a miniszter hatáskörébe utalta a szakmai felelősségi körbe tartozó operatív programok akcióterveinek szakmai kidolgozását, a tartalmak meghatározását, a pályázati kiírások előkészítésében való részvételt, az NFÜ-vel való kapcsolattartást.

A Közművelődési Főosztály ezzel gyakorlati közreműködője és

kidolgozója lett a TIOP és TÁMOP közművelődési vonatkozású tartalmainak, a 2007 – 2013. közötti időszakban az OKM Miniszternek utasítása és a hivatkozott kormányrendelet alapján, részt vesz a pályázati rendszer működtetésében.

III.4. SWOT-elemzés

A közművelődés rendszeréhez kapcsolódó erősségeket, gyengeségeket, valamint a külső környezetből adódó lehetőségeket és veszélyeket a SWOT-elemzés foglalja össze.

Erősségek	Gyengeségek
<p>1. Európai uniós összehasonlításban jó a kiépítettsége és társadalmi beágyazottsága a közművelődési intézményhálózatnak, vannak megyei és van országos szakmai szolgáltató és tanácsadó intézet.</p> <p>2. A kulturális szférában a leglátogatottabbak a közművelődési intézmények, a közösségi színterek.</p> <p>3. A közművelődés kiterjesztése és általánossá tétele alkotmányban rögzített cél. Van a közművelődést szabályozó törvény. Vannak jogszabályban rögzített normatív támogatások, melyek közművelődési feladat-ellátási kötelezettségekhez rendelvek.</p> <p>4. Megerősödött az NKA programfinanszírozó jelenléte szakterületünkön.</p> <p>5. Erős és egyre bővülő a közművelődés civil szervezeti támogatottsága.</p> <p>A közművelődés színtereivel és kapacitásával alkalmas aktív felnőttképzési jelenlétre a hátrányos helyzetű térségekben és rétegek között.</p> <p>6. Az amatőr közösségek szakágankénti szervezettsége.</p> <p>7. A közösségi tevékenységekben megnyilvánuló kreativitás.</p> <p>8. A közművelődés specialitása, a közösségi együttlétek kedvező hatása az életminőségre.</p> <p>9. Kedvező és elismert a közművelődés országos szakfelügyeletének szakmafejlesztő és kapcsolatépítő munkája.</p>	<p>1. Egyenlőtlen területi eloszlású, színvonalú a közművelődési feladatellátás az intézményellátottságban, felszereltségben, szakképzett munkacsoport-foglalkoztatottsága tekintetében, az anyagi lehetőségek terén.</p> <p>2. Hiányoznak az általánosan elfogadott szakmai normák, a minőségbiztosítás.</p> <p>3. Képzési rendszerünk heterogén, felnőttoktatási pozícióink jelentősen meggyengültek a „bolognai folyamatban”.</p> <p>4. Az állami, önkormányzati finanszírozás elmarad a szükségestől, alacsony a kiegészítő mecenatúra, a szponzori részesedés mértéke. Az alapítványok, civil szervezetek tőkeszegények, forráshiányosak.</p> <p>5. Szegényes a közművelődési tevékenységek tudományos kutatásra épülő megalapozottsága.</p> <p>6. Az értelmiségi pályák közötti alacsony presztízs miatt erőtlen a közművelődés szakmai érdekérvényesítése.</p> <p>7. Az intézmények működtetésében és a vezetők kiválasztásában nagyfokú politikai kiszolgáltatottság, érzékenység.</p> <p>8. Gyenge az intézmények horizontális együttműködése, kapcsolatrendszere, hálózatépítési képessége.</p> <p>9. A saját PR (önmenedzselés) kezdetleges</p> <p>10. Nemzetközi kapcsolatok, ismertség és elfogadottság esetlegessége, hiánya</p> <p>11. A szakemberek gyenge nyelvtudása.</p>
Lehetőségek	Veszélyek
<p>1. Az Európai Unióhoz történő csatlakozással nőhetnek a közművelődési tevékenységek támogatási forrásai.</p> <p>2. Nő a szabadidő mértéke, amely kitölthető közművelődési tevékenységekben való részvétellel.</p> <p>3. Erősödik a közösségi aktivitás, a közművelődési célú civil összefogás.</p> <p>4. Más szektorokkal, a horizontális kapcsolatok megerősítésével történő erősebb összefogás erősítheti a közművelődés pozícióit (pl. területfejlesztés, humán erőforrás-fejlesztés, kulturális turizmus, szociális munka, helyi tömegkommunikáció, nemzetiségi szervezetek).</p>	<p>1. A gazdasági folyamatok kedvezőtlenül alakulnak több éves távlatban, az önkormányzatok tartósan forráshiányosak lesznek, a civil szervezetek működőképessége ellehetetlenül, a területi és ellátási egyenlőtlenségek növekedhetnek.</p> <p>2. A nem szakmai együttműködésen alapuló, a gazdasági kényszerből létrehozott többfunkciós önkormányzati intézmények száma szaporodik, megszüntetnek önálló közművelődési létesítményeket.</p> <p>3. A feladatellátás további liberalizációja – „tömegsport-szindróma”.</p> <p>4. A működési zavarokkal terhelt kulturális piac versenyfelteleinek teljes ellehetetlenülése.</p>

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

5. A tudás alapú, információs társadalom, a globalizáció felteveli a közművelődést.
6. A közigazgatási reform – kistérségi feladatellátás igénye.
7. Időskorúak bevonása a felnőttoktatási szolgáltatásokba.
8. Az önkormányzatok számára a közművelődés kötelező feladatként történő megjelenítése közellátási jellegéből adódóan.
9. A jogszabályi környezet fejlesztése, kedvező korrekciói.
10. Digitalizálás fejlesztése.

5. Az elavult intézményrendszer felújítására minimális erőforrással sem rendelkeznek az önkormányzatok, ezzel a további lepusztulás folyamata megerősödhet.
6. Csökken a közkulturális szolgáltatások iránti kereslet.
7. A felsőoktatásban teljesen súlytalanná válik szakmánk, egy-másfél évtized elteltével értelmiségi utánpótlás nélkül marad az intézményrendszerünk.

IV. PRIORITÁSOK – SZAKMAI CÉLOK

A prioritások közvetlenül kapcsolódnak egy versenyképes, igazságos és biztonságos Magyarország megteremtésének 2007-2013. közötti időszakra szóló programjához. Az ország nemzetközi, gazdasági - politikai környezetét meghatározó versenyterében, valamint a tudás alapú gazdaság megteremtésének körülményei között ezek a prioritások képezik az átfogó célok megvalósításának szakmai szintézisét, fundamentumát.

1. A kulturális esélyegyenlőtlenségek csökkentése, a helyi, a kistérségi, a megyei és a regionális közművelődési feladatellátás és intézményesülés biztosítása.
2. A művelődéshez való alkotmányos jog gyakorlása folyamatosan bővülő, az életminőséget és életesélyeket javító intézményi feltételek között.
3. A gazdasági versenyképesség növelése, a felnőttképzés és átképzés munkaerő-piaci orientációja.
4. A kreativitás, öntevékenység és alkalmazkodóképesség fejlesztése, a kulturális értékekhez, a néphagyományhoz való hozzáférés, azok közvetítése és létrehozása.
5. A társadalmi kohézió erősítése, a kirekesztés elleni küzdelem, az önhibájukon kívül hátrányos helyzetű csoportok felzárkóztatása, a kulturális konfliktusok szakszerű kezelése.

A prioritások megvalósulása érdekében a közművelődési gyakorlat minden formájában és szintjén olyan hatékony, rendszerszemléletű intézkedésekre van szükség, amelyek korunk technológiai vívmányainak széles körű alkalmazására alapozva, egyfelől jelentősen javítják a közművelődés fizikai infrastruktúráját, másfelől innovatív módon előtérbe helyezik a közösség-készség- és kompetenciafejlesztést, s lehetővé teszik a rendszerek egységes minőségbiztosításon nyugvó teljesítményének folyamatos mérését és értékelését.

V. A STRATÉGIA PILLÉREI – BEAVATKOZÁSOK

A stratégia pillérei azok az átfogó szakterületek (irányzatok), melyek együttesen alkotják a közművelődési szakszerűséget a mai társadalmi viszonyok között. A pilléreket lényegében az 1997. évi CXI. törvény kodifikálta, illetve a szakmai munkamegosztás krisztyosította ki jelen formájukban és tartalmukkal.

A pillérek (kulcsterületek) tartalmazzák a fejlesztendő tartalmakat, a feladatok címzettjeit és a megvalósításukhoz szükséges partneri hálót.

A pillérekhez beavatkozások kötődnek. Ezek rendszerezik azokat a specifikus célokat, konkrét, egyszeri vagy folyamatos szakmai cselekvéseket, melyek során a célkitűzések stratégiába ágyazottan megvalósulnak. A beavatkozások projektgeneráló szemlélettel a stratégia szervesen kötődik az UMFT II. operatív programjaihoz.

V. 1. Kulturális vidékfejlesztés, területfejlesztés

A tudás alapú társadalom kialakulásához nélkülözhetetlen a területi kulturális egyenlőtlenségek csökkentése, a közművelődési feladatellátás területfejlesztési mintákhoz igazodó intézményesülése (1. és 5. prioritás).

► Beavatkozási területek: 1-7.

1. 1. „Közkinccs program” – beavatkozás a kulturális vidékfejlesztés komplex megvalósítására, a helyi, kistérségi, megyei és regionális közművelődési feladatellátás területein.

A Közkinccs program az OKM kulturális vidékfejlesztési programja: új finanszírozási modell és szemléletmód. A program célja a területfejlesztés szolgálata a kultúra eszközeivel: a területi kulturális egyenlőtlenségek csökkentése, a kulturális fejlesztések beépítése a kistérségi, megyei és regionális területfejlesztési tanácsok terveibe, a különböző térségi szintek közkulturát fejlesztő beruházásaira (közművelődési intézményekre, közgyűjteményekre) szánt források optimalizálása, bővítése szakmai és ágazatközi együttműködésekkel. Olyan fejlesztések elindítása, amelyek segítik az adott térség kulturális hagyományainak, szellemi és természeti kincseinek, épített örökségeinek feltárását, gondozását, hazai, nemzetközi meg- és elismertetését, ugyanakkor korszerű szemlélettel hozzájárulnak a térségi identitás kialakításához, erősítéséhez, népességmegtartó erejének növeléséhez.

A Közkinccs program megvalósuló fejlesztéseivel javul a kulturális javakhoz való hozzáférés esélye, a vidéki életminőség, és csökken Magyarország kulturális széttagoltsága. A kulturális vidékfejlesztés programjaiban a hatáskörök és kompetenciák szükséges decentralizálásával, normatív támogatási eszközök bekapcsolásával olyan

szinergikus hatások érvényesülnek, melyek összességükben javítják a közművelődés, a közkulturális tevékenység döntési, anyagi és szolgáltatási (feladatellátó) pozícióit a régiókban és a kistérségekben. A program célcsoportja: az ország vidéken élő lakossága.

A *Közkinccs programból konkrét feladatcsoportok kerülnek a Közművelődési Főosztály tevékenységi körébe, stratégiájába.* Országos hatókörű fejlesztések valósulnak meg a következő projektekben: **AGORA, AGORAPLUSZ, TENGERTÁNC és PANKKK.** Folyamatos feladatot jelent a regionális közművelődési hálózat megerősítése, a működési feltételek kialakítása.

1.1.a A többfunkciójú kulturális alapellátó intézmények

Fejlesztésükkel elkerülhetővé válnak a párhuzamos finanszírozások; gazdaságos, értékkövetítő, partnerközpontú, környezetfüggő helyi szolgáltatást eredményeznek. Fejlesztésük előnye: hálózati rendszerben költséghatékony működés, gazdaságos működtetés.

Az integrációs lehetőségeket elsősorban azokon a településeken kell kihasználni, ahol a feladatok ellátása hiányos vagy színvonaluk nem korszerű, esetleg párhuzamos finansziális keretek között történik. Előtérbe kell helyezni a feladatok ellátásához szükséges infrastruktúra, az információs kommunikációs technika korszerű fejlesztését.

1.1.b AGORA program az integrált koncepció mentén működő multifunkcionális közösségi központok létrehozására

A program célja az ágazat befolyásolási körébe tartozó kulturális, művelődési szolgáltató nagyrendszerek koordinálása, szinergiájuk biztosítása. A kedvezményezettek köre az 50 000 főnél nagyobb lakosságú magyarországi városok. A multifunkcionális közösségi központ integrált működésével, funkcióinak komplexitásával lesz a város szocio-kulturális fejlesztésének központja, agorája. A *közösségi funkciók* lehetőséget biztosítanak a helyi társadalom közösségeinek működésére, az át- és továbbképzésekre, a humánerőforrás-fejlesztéssel kapcsolatos komplex információs rendszerek működtetésére, valamint a közösségi tömegkommunikáció intézményeinek a korszerű elhelyezésére.

Az *élményfunkciók* révén valósulnak meg azok a reprezentatív események – művészeti alkalmak, kiállítások, konferenciák, vásárok és bemutatók –, amelyek a legszélesebb közönség számára biztosítják az igényes együttléteket.

Az *Agora program eredményeként kialakul a település humán központja*, „agorája”. Erősödik a helyi társadalom kohéziója, bővül a munkaerő adaptivitását szolgáló információs rendszerek, kompetenciakínálat köre. A funkciók valódi komplexitása jelentős hozzáadott értéket biztosít a használóknak; a városkörnyék kistérségeinek funkciószegény települései reaktivizálódnak, javul az életminőség, a helyben maradás feltételrendszere, csökken a területi hátrányokból adódó esélyegyenlőtlenség.

A területi közművelődési szakmai szolgáltató és tanácsadó intézeti (TEKSZTI) funkcióhoz szükséges infrastruktúra is az AGORA épített tereiben kerül kialakításra. Részben a már kialakult megyei kapacitásra épülve, részben

a most létrejövő regionális intézményhálózathoz igazodva. Az ágazat stratégiai feladatai bázisintézményeként:

- részt vesz a Közkinccs program szakmai lebonyolításában
- elősegíti a területén működő települési, nemzeti és etnikai kisebbségi önkormányzatok, valamint közművelődési szervezetek feladatainak megvalósulását
- közreműködik a közművelődést érintő TIO, TÁMOP, UMVP akciótervek, pályázatok megismertetésében (hátréttanulmányok, elemzések, fejlesztő programok készítése, projektciklus-menedzsment elsajátításával kapcsolatos oktatásszervezés, pályázati szaktanácsadás biztosítása)
- elkészíti a régiók közművelődési stratégiáját és közreműködik a kistérségek azonos célú munkájában
- koordinálja a régió kulturális turizmusának fejlesztését
- felkészíti a szakterületen dolgozókat a közművelődési minőségfejlesztés bevezetésére
- gyűjti és összesíti a közművelődési információkat, regionális és kistérségi informatikai adatbázisokat működtet, statisztikai adatszolgáltatást végez
- részt vesz a régió nemzetközi, országos és interregionális rendezvényeinek szervezésében, gondozza a kistérségi, regionális, országos és nemzetközi kulturális kapcsolatokat

1.1.c TENGERTÁNC program

A program kiemelt céljai közé tartozik: az alkotómunka lehetőségének a megteremtése a népművészet előadó-művészeti, hagyományörző és népi kézművesség területén értékmentő hagyomány-átörökítő tevékenységet végző civil szerveződéseknek, intézményeknek. A népművészeti alkotóházak, népi kézműves műhelyek, tájházak, nyitott kézműves műhelyek, népművészeti galériák kialakítása, működtetése.

1.1.d PANKKK program

A vidéki ifjúsági korosztály számára megvalósuló programtámogatás, amely egy-egy település, kistérség vonzáskörzetében lehetőséget teremt az amatőr zenei alkotók fellépéséhez, piacra kerülésének első lépéseit segíti. Nem titkolt célkitűzése a programnak, hogy a jelenleg a fekete gazdaságban zajló folyamatokat kifehérítse, állami bevételeket generáljon.

A Program a Kortárs Könnyűzenei Kultúráért támogatási rendszert kibővítettük a népzene- és jazzkoncertekre is. A Pankkk, amely a magyarországi pályakezdést, a fellépési lehetőséget, promóciós támogatást, első lemezek kiadását segíti, rendelkezik egy Zenei Exportiroda részzel, amelynek feladata a tehetséges zenei produkciók külföldre segítése.

1.2. „KELL EGY HELY – A KÖZMŰVELŐDÉSHEZ” beavatkozás az önkormányzati közművelődési feladatellátás feltételeinek javítására.

Cél, hogy a helyi önkormányzatok kötelező közművelődési feladatellátásához Magyarország minden településén álljon rendelkezésre közművelődési intézmény, illetve a közművelődési tevékenységekhez alkalmas közösségi színtér, amely rendelkezik a feladatellátáshoz szükséges korszerű és megfelelő adottságokkal.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

A fejlesztések hatásaként széles körben javul a kulturális tudatosság és kifejezőképesség mint az élethosszig tartó tanulás egyik kulcskompetenciája.

Adottságok:

A Stratégia alapvető adatai is alátámasztják, hogy a közművelődési közszolgáltatás nélkülözhetetlen, mert a közművelődés a település-, terület-, vidékfejlesztés és a humán erőforrás-fejlesztés meghatározó eleme, eszköze.

A 3 778 feladatellátó adatszolgáltatása alapján megközelítőleg pontos helyzetelemzés készíthető. A 24 644 önkormányzati, 1 060 egyesületi, alapítványi és 74 egyéb fenntartású közművelődési feladatellátó mind a fenntartás, mind a munkamegosztás tartalmi vonatkozásaiban stabil. Ezért is törvényi kötelezettsége a helyi önkormányzatoknak a közművelődési feladatellátás, ennek részeként közművelődési intézmény vagy közösségi szintér működtetése, melynek feladatait az 1997. évi CXI. törvény, valamint a közművelődés országos szakfelügyeletének értékelő segédanyagai pontosan meghatározzák, rendszerezik.

A közművelődési intézmények fenntartói meghatározó mértékben az önkormányzatok. Így azok állapota, felszereltsége, személyi és tárgyi ellátottsága, szakmai kapacitása alapvetően az önkormányzat kultúrapártoló, vagy az intézményrendszert leépítő, a kulturális öntevékeny közösségek működését ellehetetlenítő szemléletétől, magatartásától, döntéseitől függ.

A beavatkozás célkitűzéseinek megvalósulását szolgáló és stratégiailag támogatandó formák közül kiemelkedően fontos:

- a közművelődési intézmények, közművelődési közösségi szinterek (feladatellátó helyszínek) kialakítása, építése, felújítása, berendezése, felszerelése
- a feladatellátó helyszínek fenntartása, stabil, tervezhető működtetése
- a feladatellátó helyszíneken akadálymentesítő infrastruktúra létesítése
- a feladatellátó helyszíneken folytatott közművelődési tevékenységek megvalósításához szükséges IKT alapú technikai fejlesztések
- a közművelődési intézmény-, közösségi szintér-ellátottság mérése, az ehhez szükséges feltételek meghatározása
- a közművelődési intézményekben, közösségi szinterekben folytatott közművelődési tevékenységek megvalósulásának ellenőrzése, értékelése
- a közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás intézményi háttérének biztosítása, a megyei és regionális szinteken egyaránt
- a Társadalmi Infrastruktúra Fejlesztési OP-ban az AGORA program szakmai gondozása, a ROP-okban megjelenő közművelődési intézmény-revitalizáció és az ÚMVP-ban preferált többcélú közösségi intézmények, ÁMK-k építését, felújítását célzó programok megvalósulásának szakmai segítése
- a Közkinccs-pályázatokon az intézmények felújítását elősegítő alprogramok indítása.

A célkitűzések megvalósulásában különösen fontos és nélkülözhetetlen a partnerség erősítése az országos

szakmai intézményekkel, a civil és az érdekvédelmi szervezetekkel egyaránt. Így a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátussal (MMIKL), a Hagyományok Házával (HH), a Magyar Népművelők Egyesületével (MNE), a Művelődési Intézmények, Megyei és Regionális Kulturális Szerveződések Országos Szövetségével (MIOSZ), a TEMI-vel, az önkormányzatok országos szövetségével, a támogatásokat koordináló társtárcaikkal (ÖTM, FVM, NFÜ).

A támogatás formái: normatív támogatás, pályázati lehetőségek (Közkinccs), EU források (TIOP, ROP-ok, ÚMVP) bevonása, helyi önkormányzatok érdekeltségű támogatók, NKA pályázati kiírásai.

A beavatkozás célcsoportja Magyarország valamennyi művelődő és a folyamatba bevonható polgára, az intézményrendszert használók köre.

A beavatkozás eredményességnek, hatékonyságának mérésére alkalmas indikátorok: közművelődési intézmények, közművelődési célú közösségi szinterek számának növekedése, a közművelődési intézményekben, közösségi szinterekben megvalósuló közművelődési tevékenységek, és az azon résztvevők számának növekedése, a közművelődési intézményekben, közösségi szinterekben megvalósuló közművelődési tevékenységek hatékonyságmutatóinak javulása.

1. 3. „EGY FEDÉL ALATT” beavatkozás az ÁMK-k fejlesztésére.

A beavatkozás célja a kulturális alapszolgáltatások hatékony biztosítása, a partnerségből adódó szinergikus hatások érvényesítése, a hozzáadott érték növelése, egyben a hatékony, költséghatékony működéssel az erőforrások koncentrációja, a települések, városrészek életterejének, népességmegtartó képességének fokozása, a művelődési alapellátáshoz való jog mint alkotmányos jog gyakorlásának biztosítása.

Magyarországon jelenleg háromszázra tehető az ágazati irányítás szempontjából több főhatóság illetékességébe tartozó többfunkciós (komplex) intézmények, az általános művelődési központok (ÁMK) száma. Ezek az „Egy fedél alatt” projekt célintézményei is.

A 2005. decemberi állapotindikátorok alapján az alábbi intézményegységeket tartalmaznak: 177 óvoda, 267 általános iskola, 17 gimnázium, 82 alapfokú művészeti iskola, 159 nyilvános könyvtár, 249 művelődési ház.

Az ÁMK típusú intézménybe integrálható funkciók – közoktatás, közművelődés, felnőttképzés, informatika – és az esélyegyenlőséget, településfejlesztést szolgáló egyéb ellátások költséghatékonyan tervezhetők, és az összehangoltan végzett tevékenységek eredményességi mutatói megfelelnek a központi normáknak és a helyi közösség elvárásainak.

Alapkövetelmény az alkalmazkodóképesség elvének mindenkor érvényesítése az új intézmények tervezésekor: több funkcióra alkalmas térkialakítás, a mobil bútorzat stb., központi médiatárak, az intézményt és lakókörzetét közvetlenül szolgálni képes helyi stúdiók létesítése, az intézmények eredetiségét, helyi jellegét megőrző intenzív fejlesztés.

Nélkülözhetetlen *feltétel* az ÁMK jogi, szakmai rendezése, intézményi státuszának *egyértelmű elfogadtatása*. A beavatkozás sikeréhez kiemelten fontos kapcsolatot tartani az Általános Művelődési Központok Országos Egyesületével, a Pedagógusok Szakszervezete ÁMK Tagozatával, a Magyar Építőművészek Szakmai Szervezetével.

A komplex intézmények létrehozásának szándéka – a várható gazdasági és szakmai előnyök következtében – különösen a háromezer fő alatti településeken magas. A megvalósításra kerülő s a vonatkozó jogszabályoknak minden tekintetben megfelelő többfunkciós intézmények, ÁMK-k száma azonban ennél már lényegesen kevesebb.

A támogatás formái: normatív támogatás, pályázati lehetőségek (Közkincs), EU-források (különösen ÚMVP) bevonása, helyi önkormányzatok érdekeltségű támogatói, NKA pályázati kiírásai. Az ÚMVP valamint a ROP-okban szereplő tervek szerint mintegy 200 ilyen típusú intézmény létrehozása és felújítása várható a stratégia által felölelt időszakban.

A beavatkozás eredményeként prognosztizálható a művelődés egyik sajátos intézménytípusának kiegyensúlyozott működése, a párhuzamos finanszírozás felszámolása és a minőségi oktatás - művelődés helyi rendszereinek működtetése, az élethosszig tartó tanuláshoz szükséges szellemi és fizikai adottságok komplexitása.

A beavatkozás során fejlesztendő tevékenységek eredményeként létrejön a rugalmas vezetési és irányítási struktúra. Motivált lesz a vegyes típusú munkakörök kialakítása, az új típusú szakemberek felsőfokú képzésének megszerzése, az ÁMK-ban dolgozó és az igazgatásban, módszertanban velük kapcsolatban álló szakemberek szisztematikus, az intézménytípus kívánalmainak, lehetőségeinek megfelelő kiaknázására képesítő továbbképzés.

1. 4. „EGYÜTT A TÉRBEN – ÖSSZETARTOZUNK” beavatkozás a többcélú kistérségek közművelődési feladatellátása területén.

A beavatkozás célja: kistérségi kulturális stratégiához szakmai alpanyag biztosítása, a normatív finanszírozáshoz ellátási modellek és mérőszámok kidolgozása, kistérségi közművelődési ellátásának minősítése.

További cél a közművelődési tevékenységek és szolgáltatások területén tapasztalható esélyegyenlőtlenségek csökkentése, a többcélú kistérségi összefogásban megvalósuló közművelődési tevékenységek *fenntartásának, működési feltételeinek, programkínálatának javítása*, a közművelődés területfejlesztéssel összhangban lévő intézményi struktúrájának a kialakítására.

A közművelődési feladatellátásban az önkormányzati szerepvállalást kiegészítve megvalósul az erőforrások koncentrációja, a közkulturális intézményhálózat revitalizációja, a humán erőforrás-fejlesztés, a partnerségi és szubszidiaritás elveinek gyakorlata, a területi egyenlőtlenségek fokozatos felszámolása. A Közművelődési Főosztály által **35 többcélú kistérségi** közművelődési feladatellátásának elemzésére került sor, valamint kiadásra került a *Közművelődés a kistérségben* című tervezési munkaanyag.

Tartalom: Kistérségi kultúra minden olyan örökséggel együtt, mely létében és hatásában túlnő egy település határán, emblematikus adottságait több település (kö-

zösség) lakója is elfogadja, éltetésében, fejlesztésében kimutatható az a kulturális képződmény övezetébe tartozó települések együttműködése, a hozzá való kötődés változatos szimbólumokban megjelenő reprezentációja.

A *kistérség kultúrája* a NUTS IV szinthez igazodó kulturális identitás, mely nem kötődik feltétlenül közigazgatási egységhez, de nem is kizárt e két szervező erő közötti azonosság. *Kistérségi közművelődés* minden olyan szakmai cselekvés, mely a kapcsolatok generálásában (sajátos eszközeivel) elősegíti ezekben az együttműködéseknek a sokszínűségét, összességében a kistérség önazonosságának gazdagodását, erősödését szolgálja.

A beavatkozás céljait elősegítő, többcélú kistérségi összefogásban elérhető és támogatandó tevékenységek:

- szakmai *információs rendszer és adatbázis* összeállítása, működtetése
 - a munkaerő-piaci helyzetet javító felnőttképzések, programok indítása a közművelődési intézmények rendszeres bevonásával
 - a kistérség hátrányos helyzetét javító pályázatokhoz, programokhoz való csatlakozás (esélyegyenlőtlenség csökkentése, kulturális turizmus, kulturális utak kialakítása, fejlesztése)
 - a kistérségben hagyományos vagy hagyományt teremtő programok szervezése
 - szakemberek kistéleüléseken történő közös alkalmazása
 - szakmai napok, továbbképzések szervezése
 - A kistérségi szolgáltatásokat elősegítő infrastruktúra kialakítása (pl. intézmény-felújítás, hordozható színpad, közlekedési eszköz, számítógépes hálózat stb.)
 - közösségfejlesztő programok megvalósítása
 - az itt felsorolt példák részint hagyományosan működnek a kistérségekben, részint az operatív programok preferenciáihoz alkalmazkodó kezdeményezések. Természetesen a helyben lakók igénye, kreativitása, ötletgazdagsága árnyalhatja ezt a "kínálati listát".
 - *Célcsoportok:* Közvetlen *célcsoport* a fejlesztéseket igénylő önkormányzatok, többcélú kistérségi társulások, közművelődési intézmények, civil szervezetek.
- Közvetett célcsoportok* a többcélú kistérségi összefogásban megvalósuló programok résztvevői, a többcélú kistérségben létrehozott IT-háttér és adatbázisok használói.
- A feladat megvalósításához szükséges kapcsolatok, partneri háló: MMIKL Regionális Programok Főosztálya, TÖOSZ, ROP és OP-gazdák.
- A támogatás formái: programfinanszírozás, közkincspályázatok, NKA támogatásai, többcélú kistérségi közművelődési normatíva, többcélú kistérségi társulások saját forrásai.
- A beavatkozás eredményességét mérő *indikátorok:* a programokban résztvevők száma (közvetlen és közvetett célcsoport), támogatott programok száma, munkaerőpiacra belépők/visszatérők száma, a kifejlesztett háttéranyagok, adatbázisok, revitalizált intézmények száma.
- A beavatkozás eredményeként *érvényesülhet* a kistérségi összefogásban megvalósuló intézményfenntartás, szakember-alkalmazás, programszervezés szinergikus hatása. A támogatások során kifejlesztett projektek folyamatosan működnek, fenntarthatóak lesznek a generált fo-

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

lyamatok. Továbbá várható a felkészült és közösen alkalmazott szakemberek körének bővülése.

A beavatkozás hatására érzékelhető lesz a kistérségi összefogásban megvalósuló komplex programok munkahelyteremtő és életminőség-javító következménye, mely eredményeként a támogatási időszak végére mérhetően javul a támogatott kistérségek szocio-kulturális feltételrendszere.

1.5. „EGYÜTT EURÓPÁBAN – EGYÜTT MAGYARORSZÁGON”

a. Beavatkozás a határon túli magyar kultúráért

A beavatkozás célja:

A Kárpát-medencében, Magyarország határain kívül 1.örzött magyar szellemi és tárgyi kulturális örökség feltárása, védelme, reprezentációja;

2.alkotó művészek, művészeti intézmények értékteremtő munkájának ösztönzése, alkotásaik reprezentációja;

3.kisebbségben élő magyar közösségek anyanyelvű kultúrájának, kulturális intézményeinek, szervezeteinek és közművelődési tevékenységének fenntartása, fejlesztése, rehabilitációja.

A célok teljesülésével formálódó jövőkép szerint megvalósul a regionális magyar kulturális értékek és közösségek integrálódása Magyarország kulturális vérkeringésébe. A magyar kulturális intézmények a kor színvonalán működnek, a magyar kulturális szakemberek és civil művelődésszervezők korszerű tudással rendelkeznek. Az anyanyelvű kulturális szóránysodás folyamata lelassul, megáll.

Tartalom: A magyar kulturális intézményrendszer infrastrukturális és működési feltételei híven tükrözik a korábbi évtizedek diszkriminatív politikai tendenciáit és a gyenge gazdasági körülményeket. Mind a magyar kulturális örökséget őrző intézmények (egyházi és állami levéltárak, múzeumok, tájházak, nyilvános magángyűjtemények, egyházi, önkormányzati és civil könyvtárak), mind a magyar művészeti intézmények és alkotóműhelyek (hivatásos színházak, filmkészítő műhelyek, képző- és zeneművészeti alkotóműhelyek, hivatásos néptánc együttesek) nélkülözik a működéshez szükséges, megfelelő anyagi támogatást. Fokozottan érvényes ez arra a civil szférára, amely hagyományosan állami/művészeti/tudományos feladatokat is átvállalt a kisebbségi magyar kultúrában, miközben a helyi magyar közösség megtartó erejének is számított egy-egy településen. Utóbbiak az anyagi biztonság mellett a művelődésszervezés, -menedzselés ismeretműködési, kapcsolati hálót sem birtokolják.

A magyarországi felelősségvállalás 43 Kárpát-medencei színházi intézményre és szervezetre, néptáncgyűjtésre, kb. 67 könyvtárra, közel 2 és fél ezer civil kulturális szervezetre, sok száz könyvtárra, múzeumra, levéltárra és számos alkotóra illetve települési magyar közösségre terjed ki.

Támogatandó tevékenységek:

- a hivatásos színházak működési feltételeinek javítása, új produkciók létrehozása, tájolás
- zenei, képzőművészeti és irodalmi alkotások létrehozása, reprezentációja
- szellemi és tárgyi örökség számbavétele, védelme, reprezentációja

- a közgyűjtemények, nyilvános gyűjtemények kulturális integrációja
- a magyar közművelődés (benne a felnőttképzés, szóránny gondozás)
- rehabilitációs programok (az esélyegyenlőség megteremtése)

A támogatás formái:

- nyilvános és meghívásos pályázatok (anyagi)
 - együttműködések szervezése, ösztönzése (kapcsolati)
 - tudástranszfer megszervezése, programkidolgozások (módszertani)
 - a határon túli magyar kultúra megjelenítése (képviselési)
- A beavatkozás megvalósulását nyomon követő indikátorok: A megszülető kulturális produktumok (előadások, könyvek, folyóiratok, közművelődési rendezvények stb.), a képzésekben végzők száma, eredményei, a feltárt gyűjtemények megjelenített anyagai (inventarizáció, katalógusok, internet), a pályázati érdeklődés, együttműködési háló (határ menti, régiók közötti, szakmai intézmények, szervezetek, önkormányzatok, civil szervezetek közötti).

b. Beavatkozás a magyarországi kisebbségek közművelődésének fejlesztésére.

Cél: A Magyar Köztársaság területén élő, magyar állampolgárságú nemzeti és etnikai kisebbségek nyelvén, tárgyi és szellemi kultúrájának, történelmi hagyományainak megőrzése, ápolása és gyarapítása.

„A Magyar Köztársaság területén élő, magyar állampolgárságú nemzeti és etnikai kisebbségek nyelve, tárgyi és szellemi kultúrája, történelmi hagyományai, valamint a kisebbségi létükkel összefüggő más sajátosságai (...) különleges értékek, megőrzésük, ápolásuk és gyarapításuk nemcsak a nemzeti és etnikai kisebbségek alapvető joga, de a magyar nemzet, végső soron pedig az államok és nemzetek közösségének érdeke is.” [A módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt 1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól, (Preambulum)]

Feladat, hogy a Közművelődési Főosztály Stratégiájában felsorolt valamennyi beavatkozásban legyen biztosítva a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek bevonása, részvétele.

Ennek érdekében:

- évente figyelemmel kell kísérni az NKA gyakorlatát a hazai kisebbségek támogatása terén, mivel a kisebbségi közalapítványok pénzügyi eszközei elégtelenek a jelentkező igények kielégítésére, tekintettel az egyre bővülő kisebbségi intézményi hálózatra és a feladatok nagyságára.
 - a közművelődési szakfelügyelet a megyei, az ÁMK, a kistérségi és önkormányzati közművelődési feladatellátás ellenőrzése során kezelje kiemelten a kisebbségekkel kapcsolatos tevékenységet, összevetve az adott területen a kisebbségek részéről jelentkező igényekkel.
 - a közművelődési szakfelügyelet tevékenysége terjedjen ki a kisebbségi intézményhálózatok munkájának vizsgálatára is, az intézmények szakmai színvonalának emelése és mind szélesebb körű közművelődési tevékenység kialakítása érdekében.
- A célkitűzések megvalósulásában különösen fontos és nélkülözhetetlen a partnerség erősítése az országos szakmai intézményekkel, a civil és az érdekvédelmi szervezetekkel egyaránt. Így a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátussal (MMIKL), a Hagyomá-

nyok Házával (HH), a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek országos önkormányzatainak kulturális intézményeivel, civil kulturális ernyőszervezeteivel, kulturális szakmai szervezeteivel.

Eredmény: A kisebbségi közművelődési tevékenység szakmai segítése és a színvonalas munkához a támogatás biztosítása révén gyarapodhat a nemzeti és etnikai kisebbségek közösségi művelődési tevékenysége, tartalmi és formai vonatkozásokban egyaránt, felszámolhatóvá válnak azok a hátrányok, amelyek a hazai kisebbségi kultúrák kutatását, bemutatkozását korábban negatívan befolyásolták. A magyarországi nemzeti kisebbségek kezdeményezései az egyes térségek igényeit figyelembe vevő közművelődési programok szerves részét képezhetik.

1.6. „SZAKFELÜGYELET – MINŐSÉGFEJLESZTÉS – MONITORING” – *Beavatkozás a közművelődés országos szakfelügyeletének működési területein.*

Cél, hogy a közművelődési szakfelügyelet mind átfogóbban ellenőrizze és segítse az önkormányzatok közművelődési feladatellátását. A minőségfejlesztés eszközrendszerének felhasználásával a közművelődési szakfelügyelet és szakfelügyelők váljanak alkalmassá az európai követelményeknek megfelelő monitoring gyakorlatára. **További cél** a minőségfejlesztés rendszerének bevezetése.

Feladat, hogy a közel 1 400 önkormányzat közművelődési feladatellátásának vizsgálati tapasztalatai alapján a szakfelügyelői jelentések tartalmi és formai követelményei egységes szerkezetet alkossanak, a jelentések átlátható és nyomon követhető viszony *alapként* funkcionáljanak mind a *szakigazgatás*, mind az *önkormányzatok és közművelődési intézményei*, mind a szakmai folyamatokat modelláló *kutatás, elemzés* számára. A minőségfejlesztési rendszer alkotóelemein keresztül az ágazati irányítás elősegíti a közművelődési alaptevékenységet folytató szervezetek minőségfejlesztési gyakorlatának kialakítását, az állami szabályozás eszközeivel (jogszabályalkotás, normatív jellegű és pályázati finanszírozás) bátorítja, támogatja, ösztönözi arra, hogy kialakítsák minőségirányítási rendszerüket, és a Minősített Közművelődési Szervezet cím, valamint a Közművelődési Minőség Díj elnyerésére törekedjenek.

Célcsoport a közművelődési, kulturális irányításban, feladatellátásban részt vevő szakemberek, pályázatok lebonyolításának szakértői.

Eredmény: a szakfelügyelet képes lesz átfogó folyamatok modellálására, az önkormányzati kulturális élet teljes körének értékelésére, az ESZA és ERFA forrásokból származó támogatások pályázatiprojekt-menedzsmentjére. A minőségfejlesztésben bevezetett mindkét elismerés a minőségi munkavégzés irányában ösztönzi a közművelődési alaptevékenységet folytató szervezeteket és azok fenntartóit. A minőségfejlesztés alapját képezi az egységes és elfogadott szakmai norma- és követelményrendszernek.

1.7. „JOG – BIZTONSÁG – PARTNERSÉG” *beavatkozás a korszerű szakigazgatás szakterületén.*

Cél a közművelődés viszonyaival összefüggő szakszerű államigazgatás, a jogalkalmazás követelményeinek folyamatos teljesítése, hogy összehangolt jogszabályrendszer segítse a közművelődési feladatellátást.

Feladat: Megbízható hatástanulmányok birtokában felül kell vizsgálni a közművelődésre kiható jogszabályokat, s az e stratégiában megfogalmazott célok megvalósítása, elősegítése érdekében kezdeményezni kell a szükséges módosításokat, kiegészítéseket, deregulációt. Az elemzések felhasználásával kell az ajánlásokat megfogalmazni mind a normatív finanszírozás kiterjesztésére, mind a kistérségi igazgatási és feladat-ellátási gyakorlat formáira, illetve a minőségbiztosítás közművelődés területén történő bevezetésére.

Célcsoport: a közművelődésben és a kulturális igazgatásban dolgozó szakemberek, intézményvezetők, társadalmi szervezetek vezetői. **Eredmény,** hogy a jogbiztonság erősítésével és az elfogadott szakmai normák bevezetésével az önkormányzatok jogkövető magatartása, kiszámítható és áttekinthető lesz az intézményi tervező munka, ellenőrizhető és értékelhető lesz minden tevékenység.

V.2. A közművelődési intézmények szocio-kulturális szolgáltatásainak fejlesztése

A társadalmi és területi különbségek mérsékléséhez, a művelődéshez való jog demokratikus érvényesüléséhez a közművelődési intézmények stabil működése szükséges. Az önkormányzatok által működtetett kulturális alapellátásban döntő szerep jut a közművelődési tevékenységeknek és szolgáltatásoknak. E körben kiemelt jelentősége van a helyi társadalom fejlesztésének, a közösségi művelődési formáknak, valamint az info-kommunikációs technológia (IKT) eszközrendszerének mint az autonóm állampolgári létezés szükséges minimumnak. A közművelődési intézményeknek kezdeményező szerepe van a helyi intézményi, önkormányzati együttműködési és koordinációs törekvésekben a civil társadalommal együttműködve.

(2 - 4. és 5. prioritás)

➤ Beavatkozási területek: 1 – 3.

2.1. „ÉPÍTŐ KÖZÖSSÉGEK” *beavatkozás a közművelődési intézmények atipikus képzési formáinak szakterületein.*

2.1.a Életmód – Művelődés – Életminőség *beavatkozás a közművelődési intézmények tipikus és atipikus képzési formáinak fejlesztésére.*

A beavatkozás célja az általános műveltség növelése, a kulturális szocializáció minőségi fejlesztése, a *társadalmi beilleszkedési zavarokkal küzdők* életvezetési problémáinak segítése, a felnőtt korú népesség bevonása és fogékonyra tétele a minőségi kultúra iránt, *amely erősíti a tanulási készséget, a nyitottságot, a kulturáltságot, és felkészít a demokratikus társadalmi viszonyok közötti együttélés normáira, mintáira, az öntudatos és aktív állampolgári létre.* Ennek keretében kiemelt figyelmet szükséges fordítani az egész életen át tartó tanuláshoz való hozzáférés esélykiegyenlítésére, a beavatkozás során gondoskodni kell arról, hogy mindenkinek eljussanak a felnőttképzési lehetőségek, a *közművelődési intézményekben működő szakkörök, klubok, bemutatók, kampányok, vetélkedők előad-*

sok és más együttlétek alkalmain megszerezhető atipikus (nem-formális) kompetenciák.

A mintegy 144 453 alkalmon résztvevő 4 842 634 fő meggyőzően mutatja az e szakterületek iránti érdeklődés növekedését. A használók bázisa stabil és sokrétű mind az érdeklődést, mind az összetételt vizsgálva.

Központi ösztönzéssel és forráskoordinációval elősegítjük, hogy a beavatkozás céljait szolgáló közművelődési tevékenységek megfelelő támogatáshoz jussanak.

- Az oktatási és képzési rendszerek elérhetőségét, az öntudatos és aktív állampolgári létehez, a kreativitáshoz és üzleti kompetenciákhoz való hozzáférést javító, segítő pályázatok.
- A távoktatás bővítését célzó programok.
- A kulturális intézményekben, a készség- és képesség-, illetve közösségfejlesztő programok.
- Az életvezetési problémák megoldását segítő programok, szakmai kezdeményezések, közösségek.
- Az új szakmák elsajátítása iránti igényt kialakító és a hátrányos helyzetű rétegek esélyeit javító közösségi együttlétek.

A célkitűzések megvalósulásában különösen fontos és nélkülözhetetlen a partnerség erősítése az országos szakmai intézményekkel, a civil és az érdekvédelmi szervezetekkel egyaránt.

A támogatás formái: normatív támogatás, pályázati lehetőségek, EU-források ebbe a szférába áramoltatása. Célcsoport: alapvetően az ifjúsági korosztály, közvetve a családok és a lakóközösség tagjai.

2.1.b Aktív idős kor beavatkozás az idős korúak közművelődésének szakterületén.

A beavatkozás célja, hogy az idős korban végzett művelődési tevékenységekkel és igénybe vett szolgáltatásokkal az inaktív évek a személyiség életútján kreatív energiákat felszabadító, új kompetenciák elsajátítására alkalmas, tevékeny életszakasz legyen. Melynek eredményeként

- nő a harmonikus életvezetésű idős korúak száma,
- csökken az állami költségvetés kiadása e korosztály egészségügyi és szociális ellátásában, indokolt az így felszabaduló források közösségi - művelődési célokra történő átcsoportosítása,
- gazdagabb lesz a generációk, így a közösségek együttműködése, mentális egészsége a mindennapi életben,
- sikerül újabb nagyszámú érdeklődőt bevonni a közművelődés ellátó rendszerébe.

Adottságok: a tevékeny idős kor kreatív megszervezése a fejlett európai demokráciák egyik átfogó társadalmi programja. A jóléti szolgáltatások eredményeként ezekben az országokban – és fokozatosan hazánkban is – jellemző a nagyszámú nyugdíjas korosztály tartós társadalmi jelenléte. A közművelődés rendszerében 350–400 ezer idős korú talál magának képességeit kibontakoztató alkalmakat, elfoglaltságokat. A munkaerőpiacról folyamatosan kilépő generációk sajátos problémákkal

kerülnek szembe, melyek megoldásában a közművelődés illetve a kulturális szokások tudatos formálása alapvető szerepet játszik.

A művelődési, a közösségi életben való részvétel motívumait sajátos igények alakítják. Például az, hogy az idős ember jobban informált legyen, a több szabadidőt élvezetesen és számára és a társadalom (elsősorban a helyi társadalom) számára egyaránt hasznosan töltsse el, új, érdekes emberekkel találkozzék, meneküljön az egyedülléttől és az egyhangúságtól, jobban megértse, fejleszthesse személyiségének korábban alig igénybe vett képességeit, tudatosan formálhassa a megváltozott élethelyzetéből következő új szerepeit családi, társadalmi kapcsolataiban.

A szakmai tapasztalatok és tudományos vizsgálatok egybehangzó tanulsága, hogy az idős emberek gyorsan válnak eleve né, kreatívvá és egészségessé, ha új lehetőségek kezdik izgatni őket. Az öregkor csak egy másik dimenzió a kreatív élet számára. Az egészséges öreg emberek a bölcsesség, a tapasztalat forrásai, segítő társai lehetnek egymásnak, valamint a fiatalabb korosztályoknak. A nem megfelelő életkörülmények, az elszigeteltség, az elmagányosodás mind hozzájárul ahhoz, hogy az idősödő ember fogékonyabbá váljon a fizikai és lelki betegségekre. Ugyanúgy, mint a korábbi változásoknál, a siker szinte teljesen azon a kreatív boldogulási képességen múlik, ami a magas önértékelésű emberek jellemzője.

Központi ösztönzéssel és forráskoordinációval elősegítjük, hogy a beavatkozás céljait szolgáló közművelődési tevékenységek megfelelő támogatáshoz jussanak.

A közművelődési intézmények és az idős kor sajátosságaira épülő civil szervezetek számos tapasztalattal rendelkeznek már a nyugdíjas korosztály művelődési szokásainak formálásában. Ezekre alapozva az „Aktív idős kor” beavatkozás az alábbi támogatandó tevékenységeket említi ki:

- az élethosszig tartó tanulást, művelődést, képzést elősegítő alkalmak szervezése, az ehhez szükséges kiegészítő anyagok elkészítése,
- a közösségi együttléttel változatos formáinak biztosítása,
- a személyes fontosság, méltóság megnyilvánulási alkalmainak a megteremtése, a helyi közéleti aktivitás elősegítése,
- a jó vagy viszonylag kedvező egészségi állapot megőrzéséhez szükséges prevenciók kompetenciák elsajátítása,
- a generációk közötti együttműködések elősegítése, egymás jobb megismerésének, az egymás iránti szolidaritás fejlesztése,
- az egyéni képességekhez igazodó sajátos művészeti, tudományos képzési alkalmak szervezése, az önkifejezés változatos formáinak szervezése,
- a tudatos életvitel formálása,
- a nyugdíjasok jövedelméhez igazodó, sokszínű kulturális kínálat biztosítása,
- a közlekedési lehetőségek javítása, a közösségi alkalmak elérésének javítása,

- az otthonlétre kényszerülők társasági, művelődési igényeinek kielégítése,
- az időskori kreativitás kibontakozását elősegítő programokhoz, terápiákhoz, utazásszervezésekhez, formális és nonformális tanulási alkalmakhoz, csoportformákhoz szükséges anyagok, tematikák, segédletek elkészítése,
- a fenti tevékenységeket szervező, válláló intézmények és civil szervezetek támogatása.

A célkitűzések megvalósulásában különösen fontos és nélkülözhetetlen a partnerség erősítése az országos szakmai intézményekkel, a civil és az érdekvédelmi szervezetekkel egyaránt, különösen az Idősügyi Tanáccsal.

A célcsoportot elsődlegesen az idős korúak, nyugdíjasok alkotják, de közvetve a családtagok és a lakókörnyezet is érintett. A beavatkozás eredményességét mutató indikátorok az érintett célcsoport tagjaiból, illetve az együttlétek számából, az elkészült programokból tevődnek össze.

A sikeres beavatkozás következtében a résztvevők száma mintegy 20 – 30 %-kal növelhető. A várható, költségvetést kímélő hatása is ennek arányában mutatható ki.

2.1.c „Kreatív ifjúság” beavatkozás az ifjúság iskolán kívüli szabadidős tevékenységének, kultúrájának fejlesztésére.

A beavatkozás célja, hogy minél korábbi életkorban kialakuljon a kultúra iránti fogékonyság, annak érdekében, hogy később javuljanak a művelődési, önalakítási, munkavállalási esélyek. A kultúra iránti érzékenységet gyermekkorban kell megalapozni, hogy igénynyé váljon a műveltség, és alapkészséggé legyen az alkotás, elsajátítás és a befogadás.

További cél a környezettudatos életszemlélet mind korábbi életszakaszban való kialakítása.

Tartalom: a mai Magyarország társadalmi viszonyai között a gyerekek jelentős részének kevés az esélye, hogy a kultúrát örömforrásnak, hasznos segítőtársnak, a teljes élet részének élje meg. A beavatkozás célul tűzi ki, hogy minél több gyerek és fiatal minél változatosabb formában részesüljön a kultúra befogadásának és művelésének élményében. A törekvés fókuszában azok legyenek, akiknél a családi - társadalmi háttér ezt önmagától nem teremti meg, akiknél a mobilizációs esélyek az utóbbi évtizedben minimalizálódtak.

A program megvalósítása érdekében szoros együttműködés szükséges az oktatás és a kultúra intézményei között. A gyerekek kulturális szocializációjának minőségi fejlődése a kulturális ágazat, az oktatásügy és az ifjúságpolitika közt stratégiai szövetséget és együttműködést követel meg, amelyek gazdagabbá, színesebbé és hatékonyabbá teszik mind az iskolai, mind az iskolán kívül a gyerekeket érő kulturális hatásokat.

A beavatkozás során kiemelt figyelmet és támogatást érdemelnek a gyermek- és ifjúkorra szakosodó

kulturális intézmények és programok: a gyermekkönyvtárak, gyermek- és ifjúsági előadások, kiállítások. *Ezzel egyenértékű feladat valamennyi kulturális intézmény és program gyerek- és családbarát jellegének erősítése.* Ösztönözni kell a gyerekeknek és fiataloknak készülő színvonalas alkotások létrejöttét. Erősíteni szükséges a művészeti oktatást, a tehetségek felismerése és támogatása mellett fontos feladat a művészeti oktatás mennyiségi bővítése, a jövő közönségének felkészítése. Mindezek keretében külön figyelmet kell fordítani a fogyatékkal élő és a hátrányos helyzetű gyerekek bevonására.

Központi ösztönzéssel és forráskoordinációval elősegítjük, hogy a beavatkozás céljait szolgáló közművelődési tevékenységek megfelelő támogatáshoz jussanak.

- A közművelődési intézmények, kulturális civil szervezetek részére gyermekek, fiatalok szünidejének értékes, tartalmas eltöltéséhez tematikus programok megvalósítását segítő pályázatok kiírása.
- Speciális igényű fiatalok művelődésének animálását segítő képzések támogatása a közművelődési intézményekben.
- A gyerekeknek és fiataloknak készülő színvonalas alkotások, a befogadói attitűdöket fejlesztő közművelődési programok létrejötte.
- A kulturális és ifjúsági intézmények családbarát és speciális igénynek megfelelő programjai.
- Hátrányos helyzetű, speciális ellátási igényű gyerekek hangversenytermi, színházi és kiállítás-látogatási lehetőségeinek szervezése.
- A „tanulás megtanulásának” kompetenciáját, ezzel az élethosszig tartó tanulás alapkészségeit elsajátító, ezt elősegítő közművelődési programok.
- A környezettudatos nevelés területén az iskolai oktatást kiegészítő, nonformális képzéseket folytató zoopedagógiai programok.
- Igényes multimédiás oktatási anyagok készítése.

A célkitűzések megvalósulásában különösen fontos és nélkülözhetetlen a partnerség erősítése az országos szakmai intézményekkel, a civil és az érdekvédelmi szervezetekkel egyaránt.

A támogatás formái: normatív támogatás, pályázati lehetőségek, EU-s források ebbe a szférába áramoltatása (TÁMOP – „Építő Közösségek”, oktatást fejlesztő programokhoz csatlakozás)

Célcsoport: alapvetően az ifjúsági korosztály, közvetve a családok és a lakóközösség tagjai.

2.2. „KUL-TÚRA” – beavatkozás a kulturális turizmus, a környezettudatos életszemlélet, a környezetvédelem szakterületein.

Cél: Az egyes kulturális értékek vonzerővé fejlesztése, ösztönzése és azok turisztikai hasznosítása, munkahelyteremtő lehetőségeinek kiaknázása. További cél, hogy az állatkertek, vadászparkok, arborétumok

természetvédelmi programjai az informális tanulás eszközeivel segítsék elő a természettudatos életstílus kialakulását, a környezet megbecsülését, védelmét, s e programok összekapcsolása a kulturális turizmus helyszíneivel.

Vízió: A magyar kulturális, szellemi, történelmi és épített örökségre alapozva, ezen vonzerők széles körű, innovatív hasznosításával és komplex fejlesztésével hozzájárulunk a gazdaság fenntartható fejlődéséhez, összetartó, kreatív társadalom kialakulásához és Magyarország ismert és kedvelt turisztikai desztinációvá válik. A természeti erőforrások végességnélküli tudatában, környezetbarát életvitelre felkészült, az élővilággal az együttműködés és partnerség számos formájára képes személyiségek és közösségek fokozatos kialakulása.

Tartalom: A kulturális turizmus összefoglaló fogalom, a kulturális értékek szerteágazó területei közül a turisztikai hasznosításba beleértendő a kulturális örökség elemei csakúgy, mint a nemzet jelenkori kultúráját, művészetét, természeti kincsait bemutató programok, rendezvények és az egyházi – vallási helyszínek, programok.

Magyarország 1100 éves múlttal, történelemmel, sokszínű, egyedi kultúrával rendelkező ország. Bővelkedik természeti és kulturális örökségi helyszínekben, azonban ezek önállóan még nem jelentenek versenyképes vonzerőt.

Magyarországon sok kastély, vár, erőd található. Hasznosításuk egyik legjobb módja a turizmusba való bevonásuk szálláshelyként, múzeumként. A megtérülés bizonytalansága illetve hosszúsága miatt azonban külön kezelést igényelhetnek.

A rendezvények közül kevés a garantált program. Nemzetközi vonzerőt jelentő, országimázst meghatározó rendezvények hiányoznak a kínálatból. A hazai turisztikai piacon alacsony számban vannak jelen az olyan komplex és újszerű megoldásokat alkalmazó termékek, amelyek különleges vonzerőkkel, önállóan is vonzó kínálatot jelentve csábítják a turistákat. Pl.: témaparkok.

A tágan értelmezett magyar kulturális örökség megőrzését minden turisztikai fejlesztésnél előtérbe kell helyezni. Fontos, hogy az egyes desztinációk jellegzetességei fennmaradjanak. A hagyományokra épülő sajátos arculat kialakításával, megőrzésével érhetik el a turisztikai piacon a megkülönböztetést.

Fontos tudatosítani a helyi lakosságban, hogy hagyományaik, helyi értékeik továbbéléséhez sok esetben a turizmus az egyetlen eszköz. Az épített értékek tudatos, átgondolt hasznosításán keresztül az adott helyszínek többletbevételekhez juthatnak. Ez anyagi bázist biztosít az értékek fenntartásához és fejlesztéséhez, így elérhető, hogy a jelenleg fokozatosan romló értékek megújuljanak és hozzájáruljanak a helyi lakosság önbecsüléséhez is. E folyamatban a közművelődési intézményeknek kiemelt szerepe van.

A beavatkozás részeként a közvetlen természet-élmény hatásának fokozása valósul meg az állatkeretekben. Elősegítjük azoknak a közösségi alkalomoknak a támogatását, melyeknek meghatározó a szerepük a természettel kialakítandó új viszony elsajátításában, a természet kizsákmányolásának megállításában.

Támogatandó tevékenységek: Az első kiemelt terület a kulturális turizmusnál szűkebben értelmezett örökségi vonzerőkre támaszkodó *turisztikai infrastrukturális fejlesztéseket* öleli fel, az ismert világörökségi helyszíneken át az ipari, a térségi örökségközpontokig terjed. Prioritásként megfogalmazott cél azoknak a fejlesztési feltételeknek a megteremtése, melyek révén a kiemelt magyar „örökségattrakciók” a helyüket önállóan megálló, stratégiaileg menedzselhető, kreatív és innovatív, állandó belső megújulásra képes, vonzó, autentikus turisztikai termékké, szolgáltatási csomagokká válnak.

A kulturális turizmus másik kiemelt területét képezi a *fesztiválok*. Ezek a nagyrendezvények elsősorban a kulturális örökség értékeire, hagyományaira, valamint kortárs művészeti értékekre építenek, és vonzó programot jelentenek mind a belföldi, mind pedig a külföldi turisták számára. Fontos cél, hogy minden magyarországi régióban legyen legalább egy olyan, kiemelkedő rendezvény, amely minden turista számára elsődleges vonzerőt jelent.

Célszerű lehet a kiemelkedően fontos rendezvényeket nagyprojektként kezelni, és támogatásukat is ehhez igazítani. Elkerülhetetlen egy átlátható, kiszámítható, hosszú távú fesztiválfinanszírozási rendszer kialakítása.

Kiemelt feladat a látogató központok, témaparkok, kulturális, tematikus utak, országos és helyi környezetszépítő mozgalmak, versenyek infrastrukturális, működési feltételeinek megteremtése.

A célkitűzések megvalósulásában különösen fontos és nélkülözhetetlen a partnerség erősítése az országos szakmai intézményekkel, a civil és az érdekvédelmi szervezetekkel egyaránt. Így az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztériummal, a Magyar Turizmus ZRT-vel, a fesztiválszövetségekkel, valamint a TÁMOP-ot, ÚMVP-ot koordináló és tervező szaktárcákkal, intézményekkel, irányító hatóságokkal és közreműködő szervezetekkel.

A támogatás formái: nyilvános és meghívásos pályázatok, ROP-ok, KOP, EMVA – ÚMVP pályázati támogatások koordinálása, szakmai befolyásolása, szakmai konferenciák.

A beavatkozás nyomán követésére alkalmas indikátorok: a kulturális turizmusban jelenlevő épített kulturális örökségi objektumok hasznosítási adatai: kiállítások, rendezvények száma, költségvetése, kapcsolódó gazdasági tevékenységek adatai, látogatók száma, fajlagos mutatók (pl. egy rendezvényre jutó látogató, egy látogatóra jutó jegyárbevétel, egy rendezvényre jutó költség)

- kulturális rendezvények, témaparkok adatai, kulturális turizmus kialakított útvonalai: az infrastruktúrális fejlesztés adatai, a kulturális úthoz csatlakozó szervezetek, települések száma, a kulturális utat ismertető kiadványok száma, terjesztése, idegenforgalmi statisztikai adatok
 - egyházi és vallási helyszínek és programok, kegyhelyek, búcsúk, emlékhelyek, egyházi események száma, helyszínek, rendezvények száma, látogatók száma.
- A sikeres beavatkozás eredményeként jelentősen nő a munkahelyek száma, az érintett térségek foglalkoztatási kapacitása, versenyképessége.

2.3. „EGYEDŰL NEM MEGY” – program a közművelődési civil szervezetekkel való együttműködés stabilizálására.

Cél: A közművelődési civil szervezetek és intézmények együttműködésének fejlesztése; ahol mód és igény van rá, részvételük elősegítése a helyi társadalom kohéziójának erősítésében.

Tartalom: a civil szervezeteknek sajátos helye van a helyi társadalom azonosságtudatának formálásában, a társadalmi összetartozás erősítésében, a helyi közösségek önállóságának kialakításában. 2006-ban már több mint 50 000 nonpro-fit szervezetet tartottak nyilván, ezek közül több mint 20 ezret az adózók is megneveztek 1%-os nyilatkozataikban. A szociális - rekreációs és kulturális jellegű szervezeteken belül a közművelődési céllúak mintegy 50%-os arányt képviselnek. A civil társadalmat összekötő közös nevező az állampolgári részvétel tudatosításán, aktivitásán alapul. A helyi és országos civil szervezetek sokféle köz- és közhasznú feladatot látnak el:

- biztosítják az állampolgárok közéletbe való bekapcsolódását,
- keretet adnak a különböző érdeklődésű csoportok szerveződéséhez, közösségi programok generálói,
- elősegítik a partnerség és hálózatosodás társadalmi kohéziót erősítő létrejöttét,
- hozzájárulnak a hátrányos helyzetű rétegek társadalmi integrációjának megvalósulásához,
- jelentős szerepük van a nemzeti érzés, a hazaszeretet kialakításában és megtartásában, a magyarság kulturális örökségének értő ápolásában,
- elősegítik a kulturális entitások autonómiájának kialakulását, érvényesülését,
- a többszörösen hátrányos rétegek körében elősegítik a visszatérést a munkaerőpiacra.

A civil szektor néhány problémájának felsorolása érzékelteti a tevékenységek sikeres ellátásának a korlátait. Ezek közé tartozik az intézményesülés hiánya, a stabil működési feltételek hiánya, a programokhoz szükséges források esetlegessége, az önfenntartó képesség alacsony színvonala, a nyilvánosság elérésének számos, de mindenképp előtti pénzügyi akadálya, a média érdektelensége.

A beavatkozás e hiányosságok fokozatos felszámolását, a kiszámítható tervezést és a tevékenységek

eredményének mind nagyobb nyilvánosságához történő eljuttatását valósítja meg.

Támogatandó tevékenységek

- működése és programszervezése,
- szakmai anyagok készítése,
- a hozzáférés és esélyegyenlőség feltételeinek javítása,
- a civil segítők hálózatának kiépítése,
- a nemzeti érzést és hazaszeretetet fejlesztő programok, tevékenységek
- a diszkriminációt és kirekesztést csökkentő alkalmak szervezése,
- a kulturális másságok kölcsönös megismerését elősegítő projektek kidolgozása,
- az interkulturális együttműködések alkalmainak szervezése,
- a nonprofit szervezeteket képző, oktató, segítő trénerképzése,
- a civil szférával kapcsolatba kerülő állami szervezetek ügyintézőinek, tisztségviselőinek, középvezetőinek képzése.

A célkitűzések megvalósulásában különösen fontos és nélkülözhetetlen a partnerség erősítése az országos szakmai intézményekkel, a civil és az érdekvédelmi szervezetekkel egyaránt. **Célcsoportok:** a civil szektor kulcsszereplői, a Magyarországon bejegyzett közművelődési feladatokat is ellátó alapítványok, egyesületek.

A támogatás formái: *normatív támogatás, pályázati lehetőségek, NKA és EU-források ebbe a szférába áramoltatása. (TÁMOP – „Építő Közösségek”, civil szférát fejlesztő egyéb beavatkozások)*

Eredmény: a társadalmi kohézió erősítése, identitástudat gazdagítása, az aktív állampolgári létezés szükséges kompetenciák elsajátítása, kreatív képességek fejlesztése, alkalmazkodás biztonsága, hozzáférés bővítése, hátrányos helyzetű célcsoportok elérése, az esélyegyenlőség biztosítása, a helyi társadalom kohéziós biztonsága.

A beavatkozás folyamatát nyomon követő indikátorok: civil közösségek száma, résztvevők száma, kifejlesztett és megvalósított programok száma.

V.3. Az élethosszig tartó tanulás (LLL) szakterületei

A közművelődés kulcsszerepet játszik az egész életen át tartó tanulás, a „Life-long-learning, (LLL)” területén. A felnőttképzés közművelődési intézményekben szervezett formális, nonformális és informális alkalmi az Európai Unió által is kiemelten támogatott közművelődési tevékenységek, melyek intézményi háttérrel alapvetően adott Magyarországon kistélepléseim, hátrányos helyzetű térségeiben egyaránt. Az itt megszerezhető munkaerő-piaci rehabilitációhoz és a sikeres alkalmazkodáshoz szükséges kompetenciák rövid-, közép- és hosszútávon egyaránt, hozzájárulnak a gazdasági versenyképesség javításához, a kulturális autizmus (kulturális szegénység) fokozatos felszámolásához.

(2., 3., 4., 5. prioritás)

► **Beavatkozási területek: 1–2.**

3.1. ESÉLYT A MUNKÁRA beavatkozás a munkaerő-piaci orientációjú felnőttképzések szakterületén.

A beavatkozás célja, hogy a közművelődési intézmények és feladatellátók képessé és alkalmassá váljanak a munkaerő-piaci irányultságú, általános célú, nyelvi és szakmai kísérleti felnőttképzést segítő szolgáltatások kínálatára, képzések szervezésére, a képzéseket követően a résztvevők munkaerő-piaci és egyéb kompetencia-változásának vizsgálatára.

Feladat, hogy az intézmények minőségileg is bővítsék a munkaerő-piaci irányultságú, általános célú, nyelvi és szakmai kísérleti felnőttképzést segítő szolgáltatások kínálatát, elősegítve a célcsoportok közvetlen elérését, a formális, non-formális és informális felnőttképzés eszközeivel a kompetenciák fejlesztését, alkalmazkodási képességük fejlesztését, így a munkaerő piacra történő belépést és visszatérést.

Ennek érdekében támogatni szükséges a felnőttképzési konzultációs helyek kialakítását, az e-learninget támogató munkatársak ki- és továbbképzését, a tanulási szükségletek felmérését, képzettségi és munkaerő-piaci helyzetértékelés elkészítését, a közművelődési intézmények munkatársainak ki- és továbbképzését, a módszer- és helyi képzési program-fejlesztést, a létező tananyag sajátos helyi igényekhez való adaptálását és munkaerő-piaci irányultságú általános célú és/vagy nyelvi és/vagy szakmai kísérleti képzés tervezését, beindítását.

A célkitűzések megvalósulásában különösen fontos és nélkülözhetetlen a partnerség erősítése a felnőttképzés országos szakmai intézményeivel, a civil és az érdekvédelmi szervezetekkel, a Magyar Népfőiskolai Társasággal egyaránt.

Célcsoportok: közvetlen célcsoport a művelődési intézményekben foglalkoztatott szakemberek köre, a „képzők képzése”. Közvetett: felnőtt korcsoport, kiemelten a speciális, hátrányos helyzetű emberek köre.

Eredmény: a hozzáférés bővítése, a hátrányos helyzetű célcsoportok elérése, az esélyegyenlőség biztosítása, a hátrányos helyzetűek felzárkóztatása, a felkészült szakemberek körének bővülése, a felnőttképzési kapacitás bővülése, tartalom és módszertan kifejlesztése, adaptálható képzési tematikák kidolgozása, versenyképesség fokozása, humánerőforrás-fejlesztés.

A beavatkozás folyamatát nyomon követő indikátorok: a képzésben résztvevők száma (közvetlen és közvetett célcsoport), kifejlesztett programok száma, munkaerőpiacra belépők/visszatérők száma, felkészült intézmények száma.

3.2 „INNOVATÍV SZAKSZERŰSÉG” beavatkozás a közművelődésben dolgozók általános képzésének és szervezett továbbképzésének területein.

Cél, hogy a közművelődés szakemberei folyamatosan korszerű és adaptálható ismeretekhez jussanak továbbképzéseiken és megfelelő kínálati piac hatá-

rozza meg a keresletet. A közművelődésben dolgozó szakemberek idegen nyelvi - kommunikációs és digitális kompetenciáinak erősítése a teljes képzési vertikumban.

Feladat: Megfelelő koordinációval garanciákat kell beépíteni a felsőoktatás rendszerébe a kultúraközvetítő szakma értelmiségi utánpótlása, tudományos kutatása és fejlesztése érdekében. Továbbképzési programok akkreditálása a stratégia pilléreinek valamennyi részterületéről, a kulturális menedzserképzés tematikájának megújítása, a projektgeneráló és -tervező szakismeret tartalmaival. A normatív támogatás fokozatos növelése, a legjobb szakemberek bevonása a képzésekbe.

Célcsoport: valamennyi közművelődési szakember
Eredmény: A közművelődés innovatív és folyamatos megújulása szakterületenként, a munkaerő-piaci megfeleléshez szükséges kompetenciák megszerzésének garantálása, a továbbképzések iránti igény megnövekedése, az értelmiségi utánpótlás kiegyensúlyozott biztosítása.

V.4. A kreativitás és önkifejezés (amatőr tevékenységek, népművészeti hagyomány) közösségei, alkotói

Az öntevékeny alkotók és közösségek működésének, társadalmi elfogadásának segítése, a kultúra iránti fogékonyság érdekében a kreativitás önmegvalósítást és életértelmezést biztosító képességének kibontakoztatása, a helyi társadalomra és a munkaerőpiacra gyakorolt kedvező hatásainak bemutatása. (4-5. prioritás)

➤ Beavatkozási területek: 1–2.

4.1. MŰLT – JELEN – JÖVŐ beavatkozás a hagyományápolás és népművészet fejlesztésére.

A beavatkozás célja: a népművészet és hagyomány legyen meghatározó a helyi közösségi élet, a hiteles identitás alakításában, a település megtartó képességének erősítésében, valamint az értékkeresésben, az átörökítésben. E kreatív tevékenységek során nőjön a népi iparművészet munkahelyteremtő, gazdaságélénkítő hatása és térnyerése a kreatív iparban.

Adottságok: a népművészetnek sajátos helye van a helyi társadalom azonosságtudatának formálásában, az amatőr művészetek sorában. A népművészet, benne valamennyi ágazata – népköltészet, népzene, néptánc, kézművesség, népviselet – olyan közös elnevezés, amely alatt a történelem folyamán kialakult és állandóan változó társadalmi, gazdasági, táji, etnikai meghatározottságú alkotások összességét kell érteni. A hagyomány tükrözi egy közösség ízlését, mesterségbeli tudását, gondolkodását és életmódját.

Ezek a hatások érzékelhetőek a társadalommal, a nagyközönséggel országos, tájegységi és helyi szintű kiállításokkal, népi kézműves bemutatókkal, táncházakkal, a gyermekek körében népi játszóházakkal.

Adottságok: a táncokkal is átszőtt szokások és rítusok dramatikus megjelenítésével kívánják tovább éltetni és átörökíteni a családi, a vallási, vagy naptári

ünnepek hagyományait. A mozgalom értéke, hogy korosztályi határok, műveltségi korlátok nélküli közösségi hagyományörzés folyik ezekben a csoportokban. A tájegységi szokások, táncok, dalok bemutatására hagyományörző együttesek szerveződnek, melyek a szabadidejüket áldozzák az értékeket bemutató hagyományörző közösségi alkalmakra. *Országos szakmai ernyőszervezetük a Muharaj Elemér Népművészeti Szövetség, valamint a Vass Lajos Népzenei Szövetség.*

A kitűnő technikai felkészültséget tanúsító együttesek táncosai – még napjainkban is – nem mindig kapnak megfelelő háttérképzést, hiányzik a történeti, néprajzi, földrajzi, hagyományismereti tudás, ami nélkül a néptánc csupán fizikai - technikai teljesítmény marad. Ezt figyelembe véve azért, a rendszerváltozást követően a néptáncmozgalom mind színvonalában, mind létszámában megerősödött. Kialakultak helyi, regionális országos szervezetei, amelyek feladata a mozgalom szakmai színvonalának emelése, illetve érdekképviselete. *Táncház Egyesület, Martin György Néptáncszövetség, „Örökség” Gyermek Népművészeti Egyesület.* A mozgalom pénzügyi ellátottsága a közművelődési és a művészeti területen betöltött szerepét illetően azonban még nagyon hiányos.

A szakmai tapasztalatok bizonyítják, hogy milyen nagy az érdeklődés és az igény a táncházakra. Óvodáktól művelődési intézményeken keresztül, iskolákon át a felsőoktatási intézményekig, a kis falutól a nagy településig, a nagyvárosokig nap mint nap tartanak, tartanak táncházakat a legkülönbözőbb rendezvényeken, fesztiválokon, falunapokon, helybeli jeles eseményeken.

A helyi közösségek aktivitásának fokozására kitűnő lehetőségeket kínál a népi kézművesség különböző szakágainak felelevenítése, különösen amikor helyi hagyományok is fellelhetők, és a XXI. század mindennapi életében is funkcionális szerepet kaphatnak. Fazekasműhelyek, fafaragó közösségek, hímzőkörök, kosárfonó csoportok, bőrművesek, szíjgyártók, nyergesek, gyapjú- és vászonszövő csoportok és egyéni alkotók készítenek mives, funkcionális termékeket. Országos szakmai bázisuk a Népművészeti Egyesületek Szövetsége.

Kitűnő közösségi munka végzéséhez biztosítanak helyszínt az 1970-80-as években megalapozott, és ha lassan is, de számban gyarapodó népművészeti alkotóházak, egyéb közösségi terekben működő alkotó műhelyek. Ezek száma 35–40 közötti. Működésük változatos képet mutat. A Vas megyei Velemben 30 éve létesítettek először alkotóházat. Folyamatos támogatásuk, fejlesztésük nélkülözhetetlen a kreatív képességek kibontakoztatásához. Nagy reményekkel kezdték meg szakmai munkájukat a kézműves iskolák, amelyeknek fennmaradására, további működtetésére, bővítésére *kiemelt figyelmet kell fordítani.*

További megalapozás végezhető nyári vagy évszakhoz kapcsolódó táborok, nyílt kézműves be-

mutatók, szakmai elméleti és gyakorlati konzultációk szervezésével. Ebbe a tevékenységbe jól belcillik a helyi értékek felkutatásában és megismertetésében oroszlánrészt vállaló helytörténészeknek, honismereti munkát folytatóknak a jelentős száma. Országos szakmai szervezeteik a Honismereti Szövetség.

Támogatandó tevékenységek

- A kézművesség mint gazdasági tevékenység, mint kulturális tevékenység, mint közösségformáló, egészségterápiában, rehabilitációban alkalmazható módszer és lehetőség, mint személyiségformáló, identitáslakító erő.
- A népművészet, a kézművesség mint idegenforgalmi bázisérték. A tájegységi értékek bemutatására – népi kézművesség, népi építészet, népi gasztronómia, gazdálkodás és népművészet, termékfeldolgozás, tartósítás vagy tematikus vagy átfogó hagyományörző utak meghirdetése és megszervezése, illetve egyéni igény alapján is bejárható hagyományörző utak közzététele.
- A kézművesség mint művészetterápia, egészségügyi gyógyító lehetőség, a speciális helyzetben lévő gyermekek és felnőttek számára olyan műhelyek és rövidebb-hosszabb alkalmak megteremtése, ahol ők is kipróbálhatják „tehetségüket” egészségügyi korlátaik figyelembe vételével.
- A népművészet, a kézművesség mint kulturális diplomácia kezelhető a nemzetközi fesztiválokon, kiállításokon, bemutatókon, találkozókön Magyarországot képviselő népművészeti közösségek által. Néptáncfesztiválok, népművészeti kiállítások, népművészeti divatbemutatók, kézműves vásárok, nemzetközi népdalos találkozók, helytörténeti gyűjtések, a Honismeret napjának megünneplése.

A támogatás formái: normatív támogatás, pályázati lehetőségek, NKA- és OP-források ebbe a szférába áramoltatása. (TÁMOP – „Építő Közösségek”, TIOP – AGORA, UMVP)

Célcsoportok: közvetlen célcsoport a művelődési intézményekben, civil szervezetekben foglalkoztatott szakemberek köre „a képzők képzése”.

Közvetett: felnőtt korcsoport, alkotók, gyűjtők, előadók, népművészek, csoportok (kiemelten a speciális, hátrányos helyzetű emberek és térségek).

Eredmények: az identitástudat erősítése, kreatív képességek fejlesztése, gazdagítása, az alkalmazkodás biztonsága, hozzáférés bővítése, hátrányos helyzetű célcsoportok elérése, az esélyegyenlőség biztosítása, a helyi társadalom kohéziós biztonsága, felkészült szakemberek körének bővülése, népművészeti bemutatók alkalmainak stabilizálása, tartalom és módszertan kifejlesztése, *ennek publikálása, népszerűsítése, adaptálható képzési tematikák kidolgozása, publikálása, iskolai és iskolarendszeren kívüli képzések működtetése.*

Indikátorok: csoportok, résztvevők száma, kifejlesztett programok száma, kreatív iparban való megjelenés mutatói, felkészült intézmények száma, képzéseken részt vett /vizsgát tett / hallgatók száma.

4.2. ALKOTÓ EMBEREK A KÖZÖSSÉGÉRT

A beavatkozás célja: az öntevékeny alkotók és közösségek működésének, társadalmi elfogadásának segítése, a kultúra iránti fogékonyság érdekében a kreativitás önmegvalósítást és életértelmezést biztosító képességének kibontakoztatása, a helyi társadalomra és a munkaerőpiacra gyakorolt kedvező hatásainak bemutatása.

Az amatőr művészetek kulturális örökségünk igazi hungarikaumai. Kulturális sokszínűségünk hordozói hagyományaink ápolása, hiteles önazonosságunk, nemzet tudatunk elmélyülése és új értékek teremtése révén.

A szakterület adottságait átfogóan tartalmazza *Az amatőr művészetek a magyar kultúrában* című összefoglaló anyag. 2005-ben az alkotó művelődési közösségek száma 9 842 volt, a résztvevőké 194 193. A szakterület meghatározó műfajai – a népi hagyományban gyökerezők, a képző-, ipar- és fotóművészet, a tánc, a versmondás, a színjátás és nem utolsósorban a zene – produkciói, rendezvényei, kiállításai, alkotásai révén markánsan jelen vannak a helyi, az országos és nemzetközi kulturális programkínálatban.

Az elmúlt évtizedek során megalakultak az országos civil szakmai szervezetek, pl.: KÓTA, MAKOFESZ. Több csoport alakult ált. egyesületté, választott működéséhez társasági formát. Egyre biztosabban élnek a művészeti tevékenységet folytatók a pályázati lehetőségekkel is, bővítve önfenn tartásuk, továbbélésük forrásait.

Bemutatói lehetőségek: a legnagyobb credmények közé sorolhatók a bemutató-sorozatok és nagyrendezvények továbbléttetése, új fesztiválok és találkozók kialakulása, a – közkedvelt és igényelt – felmenő rendszerű versenyek, a minősítések újbóli elindulása. Ezek jelentik azokat a fontos találkozási pontokat, amelyek erőt adnak az alkotók többségének a folyamatos munkához, az állandó fejlődéshez, valamint kinyitják a világot a résztvevők előtt. A fesztiválok és találkozók elszaporodása ugyanakkor sokszor eredményez felhígulást, amely óhatatlanul az üzleti szemléletű rendezvényszervezést segítheti. A pályázati célok megvalósítását a támogatók, sajnos, nem mindig ellenőrzik. Miközben a pályázati lehetőségek ösztönzőleg hatnak a rendezvények létrejöttére, nem vagy csak kevés lehetőséget adnak a műhelymunkára, a gondos alkotói folyamatok megvalósulására.

Egyértelműen gondot okoz az oktatás kérdése. A művészeti ágak mindegyikében szükséges volna a résztvevő alkotók, csoportvezetők képzése. Ugyanakkor a tevékenység elismert szakmai képzései, jogosítványai, amelyeket a Magyar Művelődési Intézet gondozott, 1994-ben megszűntek. Azóta is égető

hiánya a művészeti „jogosítvány”, amely nem szakma (vagyis nem OKJ-s képzés), de használható, folytonosan frissíthető tudást biztosít. Ezért több területen szükség lenne speciális művelődési engedélyekre, amelyek kifejezetten a művészeti csoportvezetőket juttatnák képzéshez.

Szükség van alkotótáborok, tehetséggondozó táborok, továbbképzések szervezésére. Ennek egy részét a megerősödött civil szervezetek már működtetik, a hiányokat a MMKL és a megyei intézményhálózat egy része igyekszik pótolni.

Sokkal több kiadványra van szükség, noha ezek egy részét a megfelelő háttérrel rendelkező civil szervezetek már előállítják (Folk Magazin, Zeneszó, Mesterség és Művészet, Versmondó, stb.). Sok a fehér folt, és még mindig kevés hozzáférhető módszertani anyag létezik, ezen az internetes megjelenés próbál segíteni. Ennek lehetőségeit kihasználva jobban kell dokumentálni az öntevékeny alkotótevékenységek megnyilvánulásait, segíteni kell a csoportok, a tevékenységek piacképességét kapcsolattépítések, bemutatások, virtuális galériák stb. megvalósításával.

A beavatkozás során támogatandó tevékenységek:

A nem hivatásos művészet elmélyült megértése az alapja a kulturális kifejezés iránti tiszteletnek és nyitott hozzáállásnak. A pozitív attitűd lefedi továbbá a kreativitást és az arra való készséget, hogy a művészi önkifejezés és a kulturális életben való részvétel révén finomítsuk esztétikai befogadóképességünket.

Ezért támogatandó:

- a legjobb, nemhivatásos egyéni alkotóknak, alkotó közösségeknek és szakembereknek a legrangosabb külföldi rendezvényeken (fesztiválok, magyar napokon, konferenciákon stb.) való méltó megjelenése,
- változatos eszközökkel, célzott kommunikációval az alkotó tevékenységek pozitív tartalmának felismerése, az ezzel kapcsolatos innovatív értékek megbecsülése,
- az amatőr művészeti tevékenység résztvevői bázisának szélesítése, ezáltal a művészet közeli alkotó és befogadó közösségek fejlesztése (különös tekintettel a gyermek, ifjúsági és székörű korcsoportokra),
- a terület társadalmi kapcsolatainak erősítése (ajánlások, módszerek kidolgozásával, helyük és szerepük tudatosításával a lokális társadalomban; a tevékenység társadalmi elismertségének emelésével, európai és tengerentúli példák, módszerek megismertetésével, alkalmazásával),
- a működési feltételek színvonalának emelése, a civil szervezetek erőteljes bevonása,
- művésztalpak, alkotóházak, táborok létrehozása, ahol professzionális körülmények között tudnak alkotni a hagyományos és kísérleti műfajok művelői is,
- feladat regionális illetve országos szinten a képzések rendszerének kidolgozása, rövidebb

tréningek, szakmai alapokat adó képzések, a műfajok igénye szerint szakképzések, valamint továbbképzések megszervezése, együttműködésekre építve (művelődési intézmények, szakmai civil szervezetek),

- a minősítések országos megjelenítése, a fehér foltok lefedése, a fesztiválrendszerek egymáshoz való viszonyítása, a képzések rendszeréhez hasonlóan.

A támogatás formái: normatív támogatás, pályázati lehetőségek, NKA- és EU-források ebbe a szférába áramoltatása (TÁMOP – „Építő Közösségek”, TIOP – AGORA).

Célcsoport: Közvetlen célcsoport a művelődési intézményekben, civil szervezetekben foglalkoztatott szakemberek köre, „a képzők képzése”. Közvetett: felnőtt korcsoport, alkotók, gyűjtők, előadók, népművészek, csoportok (kiemelten a speciális, hátrányos helyzetű emberek és térségek).

Előnyök: identitástudat gazdagítása, kreatív képességek fejlesztése, alkalmazkodás biztonsága, hozzáférés bővítése, hátrányos helyzetű célcsoportok elérése, az esélyegyenlőség biztosítása, a helyi társadalom kohéziós biztonsága.

Indikátorok: csoportok, résztvevők száma (közvetlen és közvetett célcsoport), kifejlesztett programok száma, kreatív iparban való megjelenés mutatói, felkészült intézmények száma.

V.5. Az info-kommunikációs technológia szakmai megjelenésének formái

a) A települések info-kommunikációs szolgáltatásainak egységes rendszerbe történő integrálása (Koordinációs célok)

b) Települési kulturális - közművelődési info-kommunikációs szolgáltatás biztosítása (Fejlesztési célok)

b.a) Egységes közművelődési, kulturális portál működtetése kistérségi és regionális szinten (Fejlesztési, koordinációs célok)

b.b) Egységes közművelődési, kulturális portál működtetése országos szinten (fejlesztési célok)

(1-2. prioritás)

► Beavatkozási terület

5.1. „MŰVELT-NET” – beavatkozás az info-kommunikációs technológiák és közösségi tartalmak elterjesztésére a közművelődési intézményrendszer keretein belül.

A beavatkozás célja, hogy a közművelődési intézmények és azok látogatói számára korszerű info-kommunikációs technikák álljanak rendelkezésre, javuljon az információkhoz való szabad és széles körű hozzáférést biztosító technikai és tartalmi háttér.

A szakterület adottságait átfogóan tartalmazza A Közkincs program informatikai stratégiája címmel készült összefoglaló anyag.

A helyzet feltérképezéséhez az MMIKL 2001–2002-es ICT felmérését és a tárca kulturális statisztikáját (mú-

zeum, könyvtár, közművelődés), az e-Magyarország pontok összesítését, teleházak 2004-es számadatait és a közművelődési szakfelügyeleti jelentéseket vehetjük alapul. A 2001-2003. időszakot nézve a pályázati lehetőségek, eszközbeszerzési támogatások hatása a közművelődés területén számszerűen kimutatható. 2001-ben a közművelődési szervezetek 74%-nak nincs internetkapcsolata, 2003-ra ez a szám 22%-kal csökken. A kapcsolódás módozatát nézve a szélessávú csatlakozás nem terjed rohamosan, két év alatt csak 7%-ot nő. 2004-ben sok kistérségi központot bekötöttek a KÖZHÁLÓBA.

Az elmúlt időszakban lelassult az otthoni számítógép terjedésének növekedési üteme. Ugyanez elmondható általában az IKT-hozzáférés és -használat összesített mutatóiról. Továbbra is jelentősek az életkori, iskolázottsági és települési egyenlőtlenségek.

Az internethasználat funkciói szerinti válfajokban elkülöníthető a „tudás”, az „élmény”, az „interakció-közügy” és a „tranzakciós” felhasználási mód. Az internethasználók pozitív attitűddel viselkednek az internettel és a digitális technológiákkal szemben. A nem-használók attitűdjét alapvetően az érdektelenség határozza meg. Céltartóbb – a lemaradó csoportokra fókuszáló – kampányokra van szükség, a „tudás” és az „élmény” faktorok mellett, az interakciós és tranzakciós felhasználási lehetőségek kiemelésére, illetve a felhasználási módok elterjesztésére. A közsférában az ellátottság emelkedést mutat. A közsférán belül a kulturális intézmények ellátottsága a középső-felső harmadba tehető.

Az info-kommunikációs technológiák fejlődése és terjedése újjászervezi a meglévő társadalmi kapcsolatok hálózatát, megváltoztatja a kulturális beágyazódást, új kommunikációs sémákat alakítva ki az egymással való kapcsolattartásban, új lehetőségeket biztosít a tanulásban és a munkavégzésben egyaránt.

Támogatandó tevékenységek

A beavatkozáshoz kapcsolódó általános info-kommunikációs célok az ágazati és a nemzeti informatikai stratégiához kapcsolódnak, több ponton összeesengenek a Közkincs programban megfogalmazott IKT-stratégia irányjaival:

- a digitális megosztottság csökkentése (ágazati, intézményi és felhasználói szinten),
- kulturális javak megőrzése, a digitalizálási folyamat meggyorsítása,
- az adatok és információk szabad áramlása és hozzáférhetővé tétele,
- szakmai szemléletváltás (technopesszimisták bevonása)
- a kulturális intézmények infrastruktúrájának fejlesztése, működési feltételeinek javítása,
- új, minőségi kulturális tartalmak internetes megjelenítése, a meglévők fejlesztése
- kreativitás és innováció ösztönzése
- kulturális adatgondozói hálózat kiépítése

Támogatás formái

Normatív támogatás, pályázati források, TIOP, TÁMOP (egységes szolgáltató felületen való részvétel)

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

Célcsoport: Elsődleges célcsoport a *kultúra-közvetítő*, a kultúrával napi munkakapcsolatban álló szakember (művelődésszervező, népművelő, közösségfejlesztő, közművelődési referens, könyvtáros, pedagógus).

Másodlagos célcsoport: az eredményeket hasznosító felhasználó, a közművelődési intézmények aktív és potenciális közönsége.

Indikátorok: Az elmúlt években az ágazat info-kommunikációs versenyképességét a telematikai pályázata, a kulturális tárca érdekeltségnövelő és revitalizációs pályázata, az NKA eszközfelvezetési pályázata, továbbá az IHM eszköz- és tartalomfejlesztési pályázata növelték. A közösségi internetezésre nagy hatást gyakorol a KÖZHÁLÓ, SULNET program és az e-Magyarország pontok terjedése.

A beavatkozás várt eredményei:

- javul a közművelődési intézményhálózat informatikai, info-kommunikációs infrastruktúrája (illetve az intézményt nem működtető települések közművelődési feladatát ellátó civil szervezeteinek info-kommunikációs infrastruktúrája)

- kialakul a települések info-kommunikációs szolgáltatásainak kínálata (tartalom, közösségi hozzáférés, képzés, információs szolgáltatás, adatgyűjtés)
- megszerveződik az Egységes Regionális Információs Közművelődési Adatbázis (ERIKANET.hu) közművelődési, kulturális portál kistérségi és regionális adatgondozói hálózata
- megvalósul az Egységes Regionális Információs Közművelődési Adatbázis (ERIKANET) stabil és folyamatos működtetése.

Célja, hogy egységes felület alá rendezve, regionális, megyei és kistérségi bontásban bemutassa és kereshetővé tegye az ország közkultúráját, helyet és lehetőséget adva ezáltal a helyi kulturális hagyományoknak, a lokális értékek bemutatásának, továbbá a kulturális turizmus erősödésének. A rendszer hozzájárul a helyi nyilvánosság megteremtéséhez, így az adatgyűjtési munka a legkésebb településre is kiterjed.

VI. MELLÉKLETEK

A Közművelődési Főosztályon készített és készített elemzések, koncepciók

1. Az OKM Közművelődési Főosztályának jogszabályokból közvetlenül és közvetetten eredő feladatai

2. Informatikai stratégia

Az info-kommunikációs technológiák (IKT) használatának és fejlesztésének kiemelt szerep jut a Közkincs programban. Hozzájárul a program kommunikációjához, meghatározza a helyi, a kistérségi és regionális informatikai infrastrukturális minimumot, tartalomgondozó felületeket működtet. Egységes rendszerbe foglalja a Közkincs program info-kommunikációs hátterének emberi, technikai és tartalmi feltételeit, elhelyezi a fejlesztéseket a *kulturális vidékfejlesztés* és a *területfejlesztés* nagy rendszereiben.

3. Amatőr művészetek a magyar kultúrában

(Az amatőr/nem hivatásos művészeti tevékenység fejlesztésének stratégiai kérdései)

4. Népművészet és hagyományörzés (konceptió)

5. A határon túli magyarok közművelődési támogatása (konceptió)

6. A kulturális turizmus stratégiája (munkanyag)

7. Közművelődési alaptevékenységek (szolgáltatások) rendszere – javasolt indikátorok

8. ALKOTÓ EMBEREK

Az amatőr művészetek az ezredfordulón alcímmel a Közművelődési Főosztály kiadásában megjelentett kötet, a témában jártas legjobb szakemberek tanulmányain keresztül áttekintést ad

az a m a t ő r - és népművészeti tevékenységrendszer teljes vertikumáról és fejlesztésének irányairól, lehetőségeiről.

A KÖZMŰVELŐDÉS ORSZÁGOS SZAKFELÜGYELETE ÁLTAL KÉSZÍTETT ÖSSZEFOGLALÓ ANYAGOK:

1. *A megyei közművelődési feladatellátás tapasztalatairól* (elemzés a megyei közművelődési feladatellátás jegyzőkönyve alapján)

2. *Jelentés az általános művelődési központokról* (elemzés 71 ÁMK-s jegyzőkönyv alapján)

3. *Összefoglaló a kistérségi közművelődési feladatellátás tapasztalatairól*

Fogalmak, rövidítések feloldása

Jelen glosszárium nem veszi sorra a különböző fogalmak hazai és külföldi szakirodalomban, illetve szakmai diskurzusokban fellelhető értelmezéseit, esetlegesen eltérő definícióit. Mindezek előtt a Közművelődési Főosztály Stratégiájának szövegéhez próbál útmutatással szolgálni a létrehozók által használt értelmezések bemutatásával.

I. A közművelődési tevékenységekkel és alapszolgáltatásokkal kapcsolatos fogalmak

Közművelődés, közművelődési tevékenységek (community culture, community cultural activities)

A közművelődés a polgárok iskolán kívüli, öntevékeny, önművelő, megismerő, kultúra-elsajátító, művelődő és alkotó célú cselekvése, amely jellemzően együttműködésben, közösségekben valósul meg.

Közművelődési intézmények, közösségi szintér (institutions of community culture, community centre)

Közművelődési intézmény a lakosság közösségi közművelődési tevékenységéhez erra a célra alapított, fenntartott, működtetett, megfelelő szakmai, személyi, infrastrukturális feltételekkel és alapító okirattal rendelkező költségvetési szerv vagy egyéb fenntartású intézmény. Közösségi szintér adott helyen rendszeresen működő intézményrész vagy egyéb jogállású létesítmény (helyiség-együttes, épület), mely a helyi lakosság rendszeres vagy alkalmi közművelődési tevékenységének, a lakosság önszerveződő közösségeinek támogatása érdekében önkormányzati fenntartásban, önkormányzatok társulásában vagy közművelődési megállapodás alapján, erre a célra alkalmassá tett és működtetett.

Kultúraterületek (I-VII.) (parts of culture)

A *kultúraterület* a közművelődési tevékenységek és szolgáltatások során elsajátítható speciális ismeretek, készségek, hozzáállások, viszonyok, kompetenciák összessége. A *kultúraterületek* a stratégiában konvertereként is működnék, amennyiben lehetőséget biztosítanak a közművelődés sokféleségének szintetizálására.

A *kultúraterületek* a szakfelügyeleti munkában az értékelés alapját képezik: 1. a helyi kultúra (kulturális örökség), 2. a helyi társadalom kultúrája, 3. a lélekultúra, 4. az önkifejezés és kreativitás kultúrája, 5. az ünnepi és elit kultúra, 6. az együtt élő másságok kultúrája, 7. a közhasznú szolgáltatások kultúrája területein.

Információs tevékenység (inquiry activity)

Információs tevékenységnek nevezzük a közönség, a látogatók, az érdeklődők tematikusan szerveződő, több csatormán történő tájékoztatását, illetve a közönségtől érkező visszajelzések fogadására irányuló tevékenységet.

Ismeretterjesztés (dissemination of knowledge)

A társadalom- és természettudományok, a technika elért eredményeit, a művészet értékeit a közönség számára közérthetően, érdekesen, érdeklődést felkeltően teszi hozzáférhetővé. A felnőttek tanulásában, művelődésében nagy jelentősége van. Célja a tudományok népszerűsítése, a tudományosan megalapozott ismeretek terjesztése, az általános műveltségi színvonal emelése, a szakmai ismeretek bővítése, állampolgári ismeretek nyújtása és a művészi befogadás folyamatának segítése. Kiterjed a gyermekek, az ifjak iskolán kívüli és a felnőttek iskolán túli művelődésére.

Képzés (training)

Képzésnek nevezzük azt a tevékenységet, melynek célja, hogy a tanuló új ismereteket, készségeket, kompetenciákat sajátítson el, meglévő tudását bővítse, illetve meghatározott képzettséget szerezzen. Felnőttképzésnek nevezzük az iskolarendszeren kívüli képzést, melynek résztvevői a tankötelezettségüket teljesítették.

Nem-formális tanulás (extra-curricular activity, non-formal training)

Tervszerű, de nem kifejezetten tanulási célzatú, mégis jelentős tanulási elemet tartalmazó tevékenység keretében végzett tanulás. A nem-formális tanulás az alapoktatási és képzési feladatokat ellátó rendszerek mellett zajlik, és általában nem zárul hivatalos bizonyítvánnyal. A nem-formális tanulás lehetséges színterei: munkahely, civil és társadalmi szervezetek vagy a formális oktatási rendszerekben folyó tanulás kiegészítése céljából létrehozott képzőintézmények. A 2001. évi CI sz. Felnőttképzési Törvény értelmében (29. § 14. pont) „nem-formális tanulásnak minősül a munkahely, a társadalmi és egyéb szervezetek által szervezett olyan rendszerezett oktatás - tanulás, amely oktatási, képzési intézményeken kívül az egyén igényei és kezdeményezése alapján valósul meg, és amely közvetlenül nem kapcsolódik képesítés megszerzését tanúsító okirat megszerzéséhez”.

Kiállítás rendezése (exhibition organisation)

A kiállítás élőlények, természeti kincsek, tárgyak, áruk vonatkozó információkkal ellátott, meghatározott tematika szerinti bemutatása, közszemlére tétele.

Művelődő közösségek tevékenysége (non-formal (extramanual) education and cultural group/s)

A művelődő közösség érdeklődési kör és az önképző, társas tevékenység szerint elkülönülő – jogi személyiség nélküli – lakossági csoport, mely legalább 3 fős tagsággal rendelkezik, és rendszeresen, állandó helyen működik. Az azonos vagy hasonló érdeklődésen alapuló tevékenységben a tagok önkéntes alapon vesznek részt.

A közművelődési szervezet infrastruktúrájának rendelkezésre bocsátásával segíti a művelődő közösségek létrejöttét, működését, a művészeti csoportok munkája eredményének közönség előtti bemutatását.

A művelődő közösségek tevékenysége képzési tevékenységként is értelmezhető. Művelődő közösségek tevékenységéről beszélünk, amennyiben a tevékenység elsődleges célja a társas együttlét, a közösségi élet, a szórakozás.

Népművészet (folk art)

A népművészet – fogalmában benne van valamilyeni ágazata: népköltészet, népzene, néptánc, kézművesség, népviselet – olyan közös elnevezés, amely alatt a történelem folyamán kialakult és állandóan változó társadalmi, gazdasági, táji, etnikai meghatározottságú alkotások összességét kell érteni. A hagyomány tükrözi egy közösség ízlését, mesterségbeli tudását, gondolkodását és életmódját.

Kreatív ipar, kreatív osztály (creative industry, creative class)

A kreatív iparágak azon tevékenységek, amelyek gyökere az egyéni kreativitásban, képzettségben és képességekben rejlik, és amelyek képesek a szellemi

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

tulajdon létrehozásán és felhasználásán keresztül jólétet és munkahelyeket teremteni. A kreatív ipart 12 szektor alapján határoztuk meg, ezek a következők: elektronikus és nyomtatott sajtó, reklám- és hirdetési ipar, film és videó, szoftverkészítés és digitális játékkezlesztés, építészet, könyvkiadás, zene, előadóművészet, képzőművészet, iparművészet, formatervezés és divattervezés, művészeti és antik piac, valamint a kézművesség. Eredetileg itt négy eszköz: a *copyright*, a *kereskedelmi védjegy*, a *szabadalom* és a *design* által érintett területéről volt szó. E négy „termékvonal” előállításához jól leírható szervezeti és intézményi kultúrák rendelkeznek, s azok együtt fogják át ezen „iparokat”, vagy ahogy ezeket itt értelmezzük: az „információs, kulturális miliőket”. A kreatív ipar sikerének 3T-je a *Technológia*, a *Tehetség* és a *Tolerancia*.

Rendezvények szervezése (organization)

A kultúra értékeit bemutató, azok megismertetését célzó, vagy szórakoztató jellegű, szervezett közösség, közönség részvételével rendezett összejövetelek megvalósítása. A közművelődési alapszolgáltatások körében a rendezvények szervezése kiterjed az egyetemes, a nemzeti és a nemzetiségi, kisebbségi kultúra értékeinek megismertetésére, az ünnepek kultúrájának gondozására, a hagyományápolást, valamint az egyéni vagy csoportos szabadidőtöltést szolgáló, művelődési célú és szórakoztató tevékenységekre.

Közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás (professional guidance, facilities)

A közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás szakmai munkát segítő tevékenység, melyet alapfeladatként országos szinten a Magyar Művelődési Intézet végez. Megyei (fővárosi) szinten a megyei/fővárosi önkormányzatok kötelezettsége közművelődési szakmai tanácsadásról és szolgáltatásról gondoskodni. A feladat ellátására megyei művelődési központot (közművelődési intézetet, irodát) működtethet. Közművelődési szakmai tanácsadást és szolgáltatást végezhet más közművelődési szervezet is önként vállalt feladatként vagy megbízás alapján, amennyiben dolgozói szakmailag felkészültek, és a környezetük települési önkormányzatai, intézményei, civil szervezetei, művelődési közösségei igénylik ezt a tevékenységet.

A közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás főbb elemei: közművelődési tanácsadás, szakmai elemzés, fejlesztés, térségi, regionális közművelődési rendezvények, szakmai kapcsolatok gondozása/ápolása, szakmai szervezetekkel együttműködés, szakmai műhelyek tevékenysége, közművelődési információs szolgáltatás, kulturális értékek bemutatása, szakmai képzés, továbbképzés, technikai szolgáltatások.

Nem programszerűen szervezett tevékenységek (public activity)

Nem programszerűen szervezett, az intézmény valamennyi látogatója által nyitvatartási időben, az erre a célra kijelölt tereken (jellemzően aulában, folyosón),

belépőjegy-vásárlás, illetve részvételi díj befizetési kötelezettsége nélkül igénybe vehető szolgáltatások.

Tábor (camp)

A tábor több napos, összefüggő, azonos résztvevői körrel zajló, képzéssel összekötött vagy anélkül szervezett szabadidős rendezvénysorozat.

Nemzetközi együttműködés: (international co-operation)

Különböző országokban működő szervezetek részvételével megvalósuló tevékenység, melynek sajátossága az interkulturális tanulás. Ez a tevékenység lehet projekt jellegű, mely keretén belül előre tervezett tevékenységekhez rendelnek emberi és pénzügyi erőforrásokat. A közművelődésben gyakori a testvérvárosi kapcsolatokra épülő nemzetközi együttműködés is. A hosszú távú kétoldali együttműködésen belül különböző témájú projektek valósíthatók meg (pl.: művészeti csoportok fellépése, időszaki kiállítások szervezése).

A nemzetközi munka horizontálisan átfogja a közművelődési tevékenységeket; egy rendezvény, képzés vagy tábor is megvalósulhat projektként nemzetközi partnerek részvételével.

Kiegészítő jellegű szolgáltatások (extended services)

Kisebbségszerű, a közművelődési programhoz (alapszolgáltatáshoz) kapcsolódó szolgáltatáselemek, melyek a szolgáltatást/tevékenységet gazdagítják (pl.: gyermekfelügyelet).

A nyitott formákon belül nyújtott szolgáltatások és a kiegészítő szolgáltatások nehezen választhatóak szét, ez nem is mindig lehetséges. A különbség az lehet, hogy míg a nyitott formákon belül rendelkezésre álló szolgáltatások bárki számára hozzáférhetőek, addig a kiegészítő szolgáltatások kimondottan egy-egy rendezvényhez kapcsolódnak, jellemzően a jelenlevők veszik/vehetik igénybe.

Területfejlesztés

A területfejlesztés olyan kormányzati beavatkozás-sorozat, mely a *regionális fejlődés spontán folyamatait korrigálja*. A korrekció célját a területfejlesztési politika határozza meg, s a beavatkozás általában a területi - társadalmi egyenlőtlenségeket kívánja mérsékelni.

Vidékfejlesztés

A vidékfejlesztés célja a vidéken élő népesség helyben tartása, számára vonzó élettér és munkakörülmények létrehozása a helyi erőforrások átgondolt, integrált és fenntartható hasznosításával. A gazdasági potenciál mellett a vidékfejlesztés legfontosabb erőforrása az egészséges, önszerveződő helyi közösség. A vidéken még mindig domináns *ágargazdaság jövedelmezőségének javítása* mellett feladat a lakosságnak alternatív és/vagy kiegészítő jövedelmet, megélhetési és foglalkoztatási lehetőséget nyújtó *gazdasági diverzifikáció* és az ehhez kapcsolódó *vállalkozásfejlesztés*. Az egészséges vidéki környezet és *táj fenntartása*, a vidéki térségek épített, kul-

turális és természeti értékeinek megőrzése és megújítása révén a *vidéki környezet vonzóbbá tétele* nemcsak a helyben élők számára vonzó életér kialakítását alapozza meg, de a vidékre irányuló turizmus és a kereskedelmi szolgáltatások fejlődéséhez is jelentősen hozzájárul. A vidékfejlesztés célja és egyben eszköze is az ágazatok közötti *integráció*, a térségben megvalósítandó fejlesztések egymásra épülése, a helyi vállalkozói, civil és önkormányzati szektor *együttműködése* és a jövőjüket formálni képes aktív vidéki társadalom kialakulása.

II. Az egész életen át tartó tanulóval kapcsolatos (LLL Stratégia) fogalmak

Tanulás

A tanulás egy olyan kumulatív folyamat, amelynek során az egyén lépésről lépésre egyre bonyolultabb és elvontabb ismeretekre tesz szert, és ezeket az ismereteket ténylegesen elsajátítja.

Tudás

A dolgokról, jelenségekről, természetről és társadalomról való vélekedés. A tudás birtokában a dolgokról, jelenségekről, megnyilvánulásokról megállapíthatjuk, hogy melyek igazak, illetve hamisak, mi az, ami helyes, illetve helytelen, mi az, ami valós illetve valótlan. A társadalmi kontextusba helyezett tudás szorosan kapcsolódik a kompetencia, a jártasság, a képzettség kategóriáihoz. Jellemzően fogva a tudás lehet elméleti vagy gyakorlati. A tudás formája változik aszerint is, hogy minek a megismerésére irányul (objektív tudás, szubjektív tudás, morális tudás, vallási tudás). A tudásnak lehet explicit és implicit formája.

Formális tanulás

Szervezett és strukturált közegben (pl. oktatási, képzési rendszer, vállalati képzés keretei között) történő tanulás. A formális tanulás rendszerint a tudás megszerzését igazoló hivatalos elismeréssel (diploma, bizonyítvány) zárul.

Informális tanulás

A napi élettevékenység (családban, munkahelyen, szabadidős tevékenység során stb.) keretében történő, nem feltétlenül tudatos tanulási tevékenység.

Készség

Meghatározott feladat, munka ellátásához elengedhetetlen tudás, gyakorlat, amelyre az egyén tanulás, képzés vagy gyakorlati tapasztalatok útján tesz szert. *Alapkészségek*: A modern társadalom viszonyai között történő tevékenységhez szükséges készségek összessége, úgymint írás, olvasás, számolás, kommunikáció (IKT-készségek, idegennyelv-tudás), döntésképeség, munkaszervezetben való részvétel képessége, önálló tanulási képesség stb.

Kompetencia, jártasság, kulcskompetenciák

A kompetenciákat itt az adott helyzetben megfelelő tudás, készségek és attitűdök ötvözeteként határoz-

zuk meg. A kulcskompetenciák azok a kompetenciák, amelyekre minden egyénnek szüksége van a személyes önrealizációhoz és fejlődéshez, az aktív állampolgári létezéshez, a társadalmi beilleszkedéshez és munkavégzéshez. Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása szerint 8 kulcskompetenciát definiált: 1. az anyanyelven folytatott kommunikáció; 2. az idegen nyelveken folytatott kommunikáció; 3. matematikai kompetencia és alapvető kompetenciák a természet- és műszaki tudományok terén; 4. digitális kompetencia; 5. a tanulás megtanulása; 6. szociális és állampolgári kompetenciák; 7. kezdeményező- és vállalkozóképesség; 8. kulturális tudatosság és kifejezőképesség.

Kompetenciák elismerése

A megszerzett kompetenciák elismerésének két alapvető formája van: formális elismerés a megszerzett kompetenciák nyilvános azonosítása, értékelése és akkreditációja hivatalos/formális (oklevél, bizonyítvány), valamint intézményes formában; társadalmi/szakmai elismerés a megszerzett kompetenciák *de facto* elismerése, pl. a munkacélon, a vállalati szervezetben. *Nem-formális kompetenciák elfogadása*: Annak elfogadása, hogy az egyén rendelkezik egy meghatározott foglalkozás gyakorlásához szükséges kompetenciákkal, noha erről nincs formális elismerés birtokában.

Alkalmazkodóképesség

Az egyén mobilitási képessége arra, hogy megszerezzen, megtartsa egy munkahelyet, illetve hogy továbbfejlessze, megújítsa szakmai kompetenciáit a változó igényekhez, körülményekhez igazodva. *Felnőttképzés*: A 2001. évi CI sz. törvény értelmében az a felnőtt vesz részt „felnőttképzésben, aki külön törvényben meghatározottak szerint tankötelezettségét teljesítette”. *Generációk közötti tanulás* Az a tanulási forma, amely általában lehetővé teszi tapasztalatok, ismeretek, jártasságok generációk közötti cseréjét (nemcsak az idősebb generáció tapasztalatainak továbbadását).

III. A stratégia felépítésével kapcsolatos fogalmak

Célrendszer

A stratégia különböző szintjein megfogalmazott célok rendszere, melyek koherenciája és egymásra épülése biztosítja a beavatkozások gyakorlata és a jövőképekben megfogalmazott célállapot közötti kapcsolatot, a stratégia eredményességét.

Szakpolitika

A szakpolitika az adott ágazatra vonatkozó elvek, értékek, ágazati trendek, és az ezek alapján kialakított átfogó célok, alkalmazható és alkalmazandó eszközök, valamint az ágazati intézményrendszer összessége.

Szakstratégia

A szakstratégia a releváns szakpolitikai célállapot elérésének átfogó terve. A szakstratégia vonatkozhat egy ágazatra, alágazatra, vagy ágazatokon átívelő témára is.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

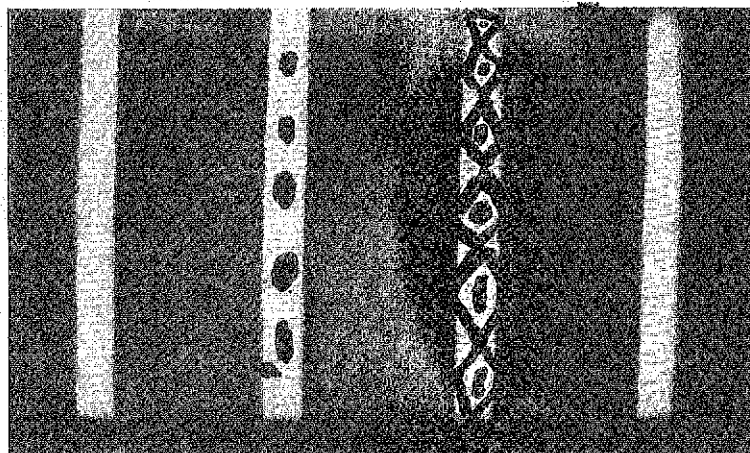
Mozaikszavak	Az Operatív Programok, más intézmények szervezetek	Internetes megjelenés
ÁROP	Államreform OP	www.nfu.hu
DAOP	Dél-alföldi OP	www.nfu.hu
DDOP	Dél-dunántúli OP	www.nfu.hu
EAOP	Észak-alföldi OP	www.nfu.hu
EKOP	Elektronikus közigazgatás OP	www.nfu.hu
EMOP	Észak-magyarországi OP	www.nfu.hu
EMVA	Európai Mezőgazdasági és vidékfejlesztési Alap	www.emva.hu
ERFA	Európai Regionális Fejlesztési Alap	www.nfu.hu
ESZA	Európai Szociális Alap	www.nfu.hu
GOP	Gazdaságfejlesztés OP	www.nfu.hu
HH	Hagyományok Háza	www.hagyományokhaza.hu
KDOP	Közép-dunántúli OP	www.nfu.hu

KEOP	Környezet és energia OP	www.nfu.hu
KMOP	Közép-magyarországi OP	www.nfu.hu
KÖZOP	Közlekedés OP	www.nfu.hu
MMIKL	Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus	www.mmikl.hu
NFÜ	Nemzeti Fejlesztési Ügynökség	www.nfu.hu
NKA	Nemzeti Kulturális Alap	www.nka.hu
NYDOP	Nyugat-dunántúli OP	www.nfu.hu
SA	Strukturális Alapok	www.nfu.hu
TAMOP	Társadalmi megújulás OP	www.nfu.hu
TIOP	Társadalmi infrastruktúra OP	www.nfu.hu
ÚMVP	Új Magyarország Vidékfejlesztési Program	www.fvm.hu
VOP	Végrehajtás OP	www.nfu.hu

Felhasznált irodalom

1. Módszertani útmutató a kormányzati stratégiai tervezéséhez Miniszterelnöki Hivatal 2004.
2. A Kulturális Modernizáció Irányai OKM 2006.
3. A Magyar Köztársaság Kormányának Stratégiája az egész életen át tartó tanulásról (LLL) 2005.
4. A Nemzeti Stratégiai Kutatási Program kötetei, különösen Vitézy Iván: A magyar kultúra esélyei (MTA TK, Bp. 2007.)

4. A Nemzeti Stratégiai Kutatási Program kötetei, különösen Vitézy Iván: A magyar kultúra esélyei (MTA TK, Bp. 2007.)
5. Találkozások a kultúrával 1 – 6. (A sorozat alapját a 2003-ban megkezdett "Magyarország kulturális állapota az EU csatlakozás küszöbén" MTA Szociológiai Kutatóintézet kutatása adja.)
6. Kistérségi tervezési módszertan (BM – IDEA 2006.)
7. Dr. B. Gelencsér Katalin: A közművelődés helyi funkciói és feladatai. In: Közművelődési tanulmányok 1996.

NÉMETH JÁNOS ISTVÁN

A „KÉT KULTÚRA” ÉS A HARMADIK

I. Értékek – Kultúrák – Világképek*

A 20. század hatvanas éveitől, pontosabban G. P. Snow** emlékeztető tanulmányának megjelenésétől kezdve (1959.) időről időre fellángolt a polémia értelmiségi körökben a korszerű műveltségről. Rendre felvetődtek olyan kérdések, vajon a *humán* (Snownál *irodalmi*) értelmiségieknek kell-e tudni, miért „megrendítő” a termodinamika második törvénye, és miért szegyenkezhet az a mérnök, aki nem tud különbséget tenni a régi és új stílusú magyar népdalok, netán Schumann vagy Schubert muzsikája között. Miért természetes az irodalmi értelmiség fölényes tudatlansága a természettudományok eredményeit illetően, és miért szánandó, ha egy orvos vagy matematikus szeme nem párasodik be azonnal, ha a kortárs irodalom hivatalos géniuszai közül valamelyiknek a nevét „jobb társaságban” meghallja?

Mai életviszonyaink *rideg valóságából* bizony már-már lélekmelegítően jámbornak tűnik a közel fél évszázada kirobbant vita. A „két kultúrát” tematizáló értelmiségiek egyetértettek a kölcsönös nyitottság, közeledés fontosságában és békésen kiegyeztek saját fontosságuk és az általuk végzett tevékenységek közpénzekből történő folyamatos és egyre növekvő mértékű támogatásában.

Így lett a „két kultúra” nagyon is *egy képződmény*, az európai társadalomfejlődés történelmi gyökereiből táplálkozó *értelmiségi kultúra két arca*, mely a múlt század tisztító vitáinak eredményeként, korszerű műveltségünk konszenzuson nyugvó alapját jelentette a hetvenes évektől az ezredfordulóig.

Ezt a sikeres kiegyezést zavarta meg az utóbbi néhány évben egyre erősödő, a legkényesebb szociológiai elvárások szerint is leírható jelenség, stílszerűen *a harmadik kultúra és képviselőinek* markáns megjelenése, mi több, trónkövetelése a magyar közéletben. Ez az offenzíva különösen annak tudatában fontos, hogy a „harmadik kultúra” voltaképpen nem más, mint az Európai Unió hivatalos értékrendjének képviselői által megtestesített mentalitás, értékek, kapcsolatok, munkaszervezési rutinok összessége.

Márpedig az Unió a 2007–2013-as időszakban is elkötelezte magát a strukturális alapok rendszerében támogatott értékek, fejlesztések mellett, és ezeket kívánja *menedzselni* a jövőben is.

Az Európai Unió hivatalos dokumentumaiban tükröződő értékrend alapvetően civilizatórikus tényezőket állít a cselek-

vés középpontjába, melyek gazdasági következményei jól mérhetőek, kidolgozott indikátorokkal hitelesíthetőek. A *zárt kultúrafelfogás* hagyományosan értékmagas területei (művészetek, humán tudományok, népművészet) egyáltalán nem szerepelnek az uniós támogatási rendszerben.

Ugyanakkor a *nyitott kultúrafelfogás civilizációs vonatkozásai* – a jelentős kultúraelméleti iskolák filozófiai, antropológiai irányzataiból levezethetően – elsősorban az ember gazdasági érintkezéseiben nyilvánulnak meg! Az Európai Unió a nekünk megfogalmazott elvárásaiban, a kívánatos felzárkózást elősegítendő, a *civilizatórikus fejlesztéseket* és a *közművelődési gyakorlat bizonyos területeit* menedzseli, míg a *zárt, tulajdonképpeni kultúraterületeket* – így az elit kultúrát – az államok belügyének tekinti. (A finanszírozást illetően is.)

Ez a tartalom (értékvilág) és az ehhez társuló (ezt közvetítő) szervezeti rend hozta, illetőleg hozza létre a „harmadik kultúra” egyre jobban formalizált *menedzsmentjét* és önálló hivatásrendé fejlődő *menedzsereit*.

Ezzel szemben az ideológikus tehertételekkel lezajló magyar (és kelet-európai) nemzeti újjászületés politikai irányítói a 18-19. századtól kitüntetett szerepet szántak a kultúra hagyományosan zárt tartományainak, az irodalomnak, a nyelvnek, a színháznak, összességében a művészeteknek és részben a tudománynak. Jórészt az e körből merített ismeretanyag alapozta meg az értelmiségi hivatásokat az ezredfordulóig.

Ebből a szereposztásból következően az említett kultúraterületek politika-érzékenysége mindig magasabb volt, mint Nyugat-Európában, és néhány korszakot leszámítva, kevésbé kerültek előtérbe a kultúra civilizatórikus vonatkozásai.

Napjainkban végül is az európai uniós *elvárások értékvilága* és a *zártan értelmezett kultúra világában* dolgozó *értelmiségi*ek történelmileg *humán beállítódása* kerül szembe egymással (vagy kerül ki egymást) a Nemzeti Fejlesztési Tervtől kezdve a kulturális ágazat stratégiai tervezésén keresztül, a résztvevők mindennapi munkaszervezéséig bezáróan.

A csatlakozással elérhető közlésbe került új és a (továbbra is meghatározó) hagyományos értékvilág különbsége a *működési ciklusokban* pontosan modellálható. Az *uniós menedzsment* célmeghatározása pragmatikus, tevékenységében szervező - racionális, kapcsolataiban nyitott, az értékelés gyakorlatában egzakt. Az *európai értelmiség értékvilágából* levezethető célok jórészt elvontak, tevékenységük elemző - öncélú, kapcsolataiban zárt (posztmodern!), az értékelés helyett az *értelmezést* részesíti előnyben.

A hivatalos európai uniós értékvilág egy új típusú kultúrát („harmadik kultúra”) reprezentál, amit legjobban az elmúlt évtizedekben Amerikában és Nyugat-Európában megerősödő *területfejlesztési és projektciklus-menedzsment* (PCM) szimbolizál szaknyelvvel, módszertanával, szakmai elkülönüléseivel. Ezt a formációt a továbbiakban *menedzser kultúrának* nevezzük, a legáltalánosabban elterjedt tervezési módszerét kifejező mozaikszavának jelzésével (PCM). A menedzser kultúra vezetészméje a *fejlesztés, lelke a haszon*.

A másik értékrend a hagyományos (magyarországi, kelet-európai) *kulturális - tudományos életet, művelődési* tevékenységeket meghatározó mentalitás kifejezője, melyet az e területeken dolgozó

* Jó két évvel ezelőtt kezdtük el a Közművelődési Stratégia összeállítását. Az anyag szerkesztőjeként annakidején ebben a tanulmányban foglaltam össze azt a távolságot, voltaképpen alapviszonyt, amely a magyarországi értelmiségi hagyományok és az Európai Unió támogatási gyakorlatának értékvilága között mindmáig kimutatható. Ez a viszony a *stratégia-készítés filozófiájá* illetően is *alternatívát* jelent. A hagyományos, értelmiségi felfogásban készülő „stratégia” napjainkban a feladat szimpla kipipálása, Európában nem értelmezhető. Egy merőben új cél- és feladatrendszert feltételez ugyanakkor az *Unióban elvárt módszertani követelményeknek megfelelő* stratégia készítése. Szerencsére a Közművelődési Főosztály megújuló vezetése az utóbbi megoldás mellett döntött és a kollégák többsége is felismerte a szakmai érdekérvényesítés e módjában rejlő lehetőségeket, s *ügyyszerű értelmiségiként* vett részt ebben a számunkra újszerű munkában. Nem is beszélve arról a széleskörű szakmai konszenzusról, mely mindvégig meghatározta a dokumentum létrejöttét. Minden *stratégia annyit ér, amennyi az általa mozgósított többlet források mértéke*. A most nyilvánosságra kerülő anyag az ÜMFT OP-k tervezése során jól vizsgázott. Bízunk abban, hogy az OKM Közművelődési Főosztály Közművelődési Stratégiája az előttünk álló hat évben is betölti majd hivatását.

** A szerző nevezetes írásának angol-magyar szövege a www.ponticulus.hu webhelyen olvasható.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

értelmiségiek és működési viszonyok hordoznak. Ezt a formációt az európai történelmi örökség okán *értelmiségi kultúrának* nevezük, és a három terület kezdőbetűinek kiemelésével jelöljük (KTM). Az értelmiségi kultúra vezéreszméje az alkotás, lelke az öncél.

Külön bekezdést érdemel a *magyarországi elektronikus média*, mely sajátos helyzeténél fogva se nem értelmiségi, se nem menedzser. Noha egyfelől hatalmas költségvetési milliárdokat pusztító gépezet, másrészt az üzleti világ is alaposan kipróbálja a mikrofonjaiba kapaszkodó „élcsapatot”, oly mértékben foglyai ők politikának és gazdaságnak, hogy esélyük sincs önálló arculat kialakítására.

Az eltérő két kultúra karakterének a bemutatására két történetet és egy filmemléket őrzök a közelmúltból.

Unió pályázati előkészítő megbeszélésen egy fiatal kolléga kommunikátorán egy forintért lefoglalt Brüsszelbe két repülőjegyet, e-mailezett ott élő barátjának szállás ügyben, valamint tájékozódott a város kulturális kínálatáról a tervezett hosszú hétvége alatt. Mindezt az értekezlet üresjáraiban bonyolította le, úgy, hogy még csak nem is sejtettük világhálón járását. Pusztán a kollégájával a ruhatárban folytatott rövid dialógusból értesültem erről a számomra virtuóz szervezésről. Tegyük hozzá, a húszas éveit taposó ifjú menedzser kitűnően és eredményesen vett részt a megbeszélésen, megbízásának maradéktalanul eleget tett. Elmondása szerint a brüsszeli hétvégén „rég” kollégáival találkozok, s vélhetően olyan információkat kap, melyek megsokszorozzák itteni munkájának hatékonyságát s reményei szerint jövedelmét is!

A történet ellenpontjának egy kurátor a főszereplője, közársaságunk adófizetők pénzéből működtetett alapjánál. E milliárdos testület irányítói elszánták magukat, hogy a korábbi értékelés céhes jellegét legalább manufakturalisra „korszerűsítik”, s ennek első lépéseként, bevezetik a számítógép kísérleti felhasználását a kurátorok döntés-előkészítő munkájában.

Az erre hivatott „továbbképzésen” egy autonóm művész - kurátor – fél óra elteltével – kinyilvánította, hogy ő 56 évet megélt úgy, hogy számítógéppel soha, semmilyen formában sem került kapcsolatba, az ő autenticitását a *szakma garantálja*, ezért továbbra sem hajlandó mindennapjait tönkretenni. Majd a tanulásra meghívott kurátor, néhány perccel fölszólalása után, kissé sértődötten fölállt és távozott.

A történetekben megnyilvánuló két értékvilág mögött jól érzékelhetően két szemléletmód, a menedzser és az értelmiségi kultúra kontúrjai erősödnek.

E kontúrok szerveződnek egységes *világképekké* Denys Arcand zseniális alkotásában, a *Barbárok a kapu előtt* című kanadai - francia filmben, mely a legjobb külföldi filmként kapott *Oscar-díjat* 2004-ben. A feltörekvő *harmadik kultúra* és a hatvan-nyolcas rugyafakadástól mára erősen hervadó *értelmiségi világlátás* konfliktusának sziporkázó megjelenítése a film, melynek maradandóságát e konfliktus mesteri kezelésén túl a színészek virtuóz játéka is garantálja.

Az egyetemi tanár apa (Rémy), aki egyáltalán nem melleseleg halálos beteg, és sikeres üzletember fia (Sebastian) eltérő életszemlélete a filmben nem más, mint az *értelmiségi és a menedzser kultúra* két világnak finom humorral, (ön)íroniával és mívyes eleganciával történő megjelenítése.

Aki megnézi ezt a filmet, többet megtud értelmiségi és menedzser világképről, a nyugati kultúra vélhetően még évszázadokig tartó agóniájának aktuális állapotáról, az elviselhető halál

bravúrjáról, mintha tucatnyi szakirodalmat böngészne át könyvtárban vagy akár az interneten.

A film tanulsága (ha van egyáltalán) és jelenünk elodázhatatlan feladata a két világkép, életfelfogás, kultúra között a *párbeszéd megindítása*. Azaz megtalálni azt a közös nyelvet, fogalomrendszert, érdekltséget, mely a két *világot* összeköti, érthetővé teszi egymás számára. Megtalálni a megfelelő szerepet értelmiségnek és menedzsernek egyaránt.

Így válhat hitelessé az „e-us-pragmatizmus” az értelmiségiek körében, és bővíülhetnek a kulturális - tudományos - művelődési *szakmák a területfejlesztés, projektciklus-menedzsmen* (PCM) *racionális tervezési módszereivel, értékelési technikáival*. Nem utolsósorban a tisztázó folyamatban a KTM-kultúrához tartozók szervesen kapcsolódhatnak a Európai-Unió strukturális támogatási rendszereihez, nélkülözhetetlen anyagi források közelébe kerülve.

Hiteles és egzakt módon alátámasztott érveléssel *érthető és elfogadott* lesz a menedzser kultúrához tartozók táborának a kultúra horizontális jellegéből következő költségvetési többlet ráfordítás indokoltága. Igazolva *Amartya Sen* híres könyvének méltán klasszikussá vált tételét: „*A humán tőke szakirodalmában az emberi lények cselekvőereje biztosítja a termelés növelésének a lehetőségét. Ezzel szemben az emberek képességeinek a vizsgálata arra koncentrál, hogy az ember olyan életet élhessen, melyet jó okkal tart értelemesnek, amelyet érdemes élni...*”

Éppen a fogyasztás hajszájában megcsömörlött uniós polgárok példája bizonyítja, hogy a *jólét* nem egyenlő a *jó léttel*. Az élet teljességéhez több és más is kell, mint kiépült infrastruktúra, a kocsí, a ruházat, a konyhai felszerelés vagy akár a lakás állandó cseréje, a fogyasztási spirál áldatlan növelése – noha ezek meglelte viszont alapfeltétele a normális emberi életnek.

A kitűnő közgazdász tételét továbbfejlesztve *értelmiségnek és menedzsernek* egyaránt helye van a nap alatt, hiszen a *jólét*hez több pénz, a több pénzhez profi menedzser kultúra, míg a *jó lét*hez az értelmiségi kultúra legjava szükséges.

Ez az egyszerű képlet oldotta meg az idézett filmben apa és fiú konfliktusát, segítette a két világ, a két kultúra célszerű egymásra találását.

A menedzser *Sebastian*nak volt módja finanszírozni apja életének legdrámább szakaszát, megoldani számára a legnehezebbet – az európai értelmiség jó kétezer éves talányát –, megadni számára a legtöbbit, a *fájdalommentes*, így a földi pokol iszonyú kínjaitól megkímélő *halál megdöbbentő alkotását*.

Talán nem tévedek akkor, ha a fejlett világ húzóágazatának tartott *kreatív ipar* diadala mögött is az *értelmiségi és a menedzser kultúra* sikeres egymásra találását látom. A példák szerencsére bővíülnek e korszakos fúzió szükségességét bizonyítva. A dolgok természetes rendjét ismerve, az értelmiségi kultúra számára létszükséglet a „harmadik kultúra” dinamikájának az átvétele. Nincs más választás, hogy eredményes legyen a jövőben, csak az *alkalmazkodás optimalizálása* a szakadatlanul változó körülményekhez.

Am az ebbéli igyekezetben soha ne felejtjük Schiller bölcs intelmét: „Csak akkor élünk (egzisztálunk), ha képesek vagyunk a változásra, de csak akkor vagyunk mi magunk, ha a változásban megőrizzük állandóságunkat.”

SAY ISTVÁN

MI ZSUGORODIK ÉS MIÉRT?

Szakmánk közösségét kétségkívül megrázza a művelődési otthonok hálózatát érő önkormányzati döntések sora. Kárba veszni látszik sokunk életműve, a közösségeinkbe fektetett energiák. Számos, valóban értékes kulturális esemény vagy szerveződés alapjait véljük megrendülni. Ám kérdés, hogy minden esetben helyes következtetésekhez jutunk-e, ha szakmai keserőségeinkből indulunk ki? Valóban úgy és azok a károk érik-e a magyar közkultúrát, amelyekre első indulatunkban gyanakszunk? Azokban kell-e mindig hibát keresnünk, akiktől a végső határozatok származnak? És végezetül: teljesen ártatlan-e a szakmánk a történelemben?

„Zsugorodik a megyei közművelődés” – foglalta össze a *Nép-szabadság* ez év szeptember 26-ai száma a közelmúltban, a megyei művelődési központok hálózatával történtek lényegét. *Borbáth Erika*, a Magyar Művelődési Intézet főigazgatója az okokat igyekezett feltárni, egy-egy megyei közgyűlési elnök, illetve főjegyző pedig tényszerű tájékoztatással támasztotta alá a következtetéseket.

A főigazgatónő cáfolta, hogy a kultúrpolitika kényszeríti a megyéket a megtett lépésekre, a bezárásoknak szerinte egyszerűen gazdasági oka van. Mint olyan megyei igazgató, aki megyei közgyűlési tagként egyszerismind (ott művelődési bizottsági elnökként is) nap mint nap szembesülök a helyzettel, hadd árnyaljam kissé ezt az okfejtést. A kultúrpolitika valóban nem kényszerít, mert ilyen tekintetben a kultúrpolitika működését és erejét nem is érzékelhetjük. A kultúrpolitika bizonytalankodik, sodródik és – minden bántó szándék nélkül mondom – szakpolitikáink egyik legsoványabbika. Ennek az állapotnak az előidézője azonban nem egyszerűen önmagában a gazdasági kényszer. A megyei önkormányzatok esetében valóban többnyire az. Ám pusztán gazdasági okai vannak-e annak, hogy a megyei önkormányzatok így élnek meg a helyzetet?

A megyék „elpénztelenedésének” nem gazdasági oka van! Hiszen a megyék büdzséjében levő pénzek eltűnésével egyidejűleg jóval jelentősebb összegek jelennek meg a régiók és – újabban főleg – a kistérségek finanszírozásában. A fő ok a megyék szerepével kapcsolatos zavar. És legyünk őszinték, a megyék megítélésének zavarait épp a megyék önkormányzatisága idézte elő, még akkor is, ha a megyei önkormányzás jelentősége csökken, a korábbi tanácsai megítélését erősít „kiherélték”, s a megye jobbára alig egy tucatnyi feladat ellátója marad – néhány tucatnyi intézményben.

A megyei önkormányzatiság egy jó évtizede minden kormányt zavar. A megyék döntéshozó testületeit ugyanis nem lehet a mindenkori kormány napi politikai akarata szerint működtetni, azok természetüknél fogva autonómak. Mindig is szóvá tették, hogy valamennyi kormány csak köztes rossznak tekintik őket. A kellemetlen területi feladatokat rendszeresen számukra osztották le – majdnem mindig többletforrások nélkül –, így főként fokra lehetetlenítették el igazodási szándékukat a rendszerváltást követő változásokhoz.

Az utolsó csepp a kormányzati pohárban az volt, amikor 2006-ban meghíusult a régiók előléptetési szándéka önkormányzativá – a megyék rovására. Nem kapta meg ugyanis ehhez a szükséges kétharmados támogatást. A megyék viszont –

kettő kivételével – ellenzéki többségűvé váltak. Ebben a pillanatban lett másodlagos, hogy milyen feladatok ellátása lehetetlenül el a megyék gazdasági helyzetére irányított költségvetési törvényi „figyelmeztetésekkel” és „fegyelmezésekkel”.

Idáig persze teljesen igaza lehetne *Borbáth Erikának*, hiszen a területi igazgatás és feladatellátás ésszerűsítése elsősorban gazdasági érdek. Csakhogy aki helyben éli át a vajúrást, amelynek során a régiók és a kistérségek megszületnek, az azt is érzékeli, hogy az erőltetett tempóban kihajszolt „koraszülöttek” életben tartása sokkal több életviteli zavart kelt, mint a megyei rendszer – sok hibájával együtt –, és jóval költségesebb és pazarlóbb is. Ugyanakkor tény, hogy a direkt kormányzati akaratérvényesítés a régiókban és a kistérségekben lassan tíz éve kivitellezhető.

Eközben az Európai Uniónak deklaráltuk a területi rendszerünk négy fokozatú hierarchiáját. Kevesen tudják, hogy a NUTS 1 szintjének egy háromosztatú Magyarországot jelentetünk meg – egyébként megítélésem szerint teljesen helyesen, a valós területi helyzetet leképezve. Ez a 3 nagyrégió: Nyugat-Magyarország (a Dunántúl 9 megyéjével), Kelet-Magyarország (az Alföld és az Északi-hegység 9 megyéjével), valamint Közép-Magyarország (a fővárossal és a központi megyével). Némi történeti göggel s egyszerismind durvasággal mondhatnánk: Pannónia, Hunnia és a Centrum. Ezek alatt viszont a NUTS 2 szintű 7-8 régió és a NUTS 4 szintű 160-170 kistérségünk közt továbbra is megjelenítjük a NUTS 3 szintű megyét!

De mire való legyen a megye hosszabb távon? Például olyan ellátások működtetésére, amelyek a megyénél nagyobb méretben a magyar gazdasági viszonyok között még sokáig nem szervezhetők meg racionálisan és gazdaságosan, ugyanakkor a megyénél kisebb méretben való megszervezésük pedig ugyanezen okokból indokolatlan!

A megyei művelődési központok által ellátott feladatok egy jelentős hányada ebbe a típusba tartozna. Ehhez azonban ezeknek az intézményeknek jelentős szakmai megújuláson kellett volna átesniük. Ami viszont csak részben történt meg. Legtöbbször sem a tárgyi, sem a szervezeti és személyi feltételek modernizációjához nem akart és nem tudott a szakma hozzájárulni, s ennek eredményeképpen a pénzügyi feltételek újszerű biztosításában is lemaradt.

Megítélésem szerint hiba volt a megyeszékhelyek legnagyobb művelődési házainak makacs megőrzése a megyei területi feladatok ellátására. Szekszárdon az intézmény a rendszerváltást követően azonnal városi intézménnyé vált, Tolna megye kiemelte belőle saját feladatait. Külön történet, hogy miként szenvedte át ezek után a megyei feladatú intézményutód a '90-es éveket. Az viszont tény, hogy éppen napjainkban akár egy újabb felvirágzás elé tekinthet, annak a paradigmaváltásnak az eredményeképpen, amelyen az elmúlt másfél évtized kihívásai keresztül kényszerítették.

Tapasztalatunk szerint a korábbi megyei művelődési központok szűken és korszerűen értelmezett megyei területi feladatai kisebb létszámmal és kevésbé rangos szervezetben is elláthatóak, művelődési otthon nélkül. A terület mérete, a népesség lélekszáma, valamint a területi továbbosztódás foka (kistérsé-

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

gek száma) együttesen határozzák meg a létszámot. A legkisebb megyékben 5-6, a legnagyobbakban 8-10 fővel a közkultúra területi koordinációja, módszertani kiszolgálása és szakmai fejlesztése megvalósítható! A művelődési házként – nem ritkán mamut művelődési házként – működő megyeszékhelyi intézmények pedig már régen nemcsak a megyét és főleg nem a megyét szolgálták. Városukat, annak közvetlen vonzáskörzetét és nem utolsósorban a szakmaiságot azonban mindenképpen!

Amikor a megye ezekről ebben a formájukban lemond, a megyeszékhelyre vár a döntés. Ha a megyeszékhely felismeri ennek jelentőségét, illetve hasonló kaliberű saját intézménye eddig nem volt, akkor az egyedüli helyes lépés a városi továbbműködtetés lenne. Csakhogy a megyeszékhelyek és a megyék kapcsolata sem mindenütt felhőtlen. És a megyeszékhelyek nagyobbik felének városában eleve több művelődési otthon is működött, működik. Ebből származik a következő probléma!

Vajon minden bezárt nagy- és középvárosi művelődési otthon helyén úr marad-e? E tekintetben a szakmánknak meg kellene tanulnia, hogy az önkormányzó testületek bizony jogosultak annak eldöntésére, hogy saját feladataikat milyen módon és hány helyen szervezik meg. Amikor egy-egy településen egészségügyi és közoktatási intézményeket kell összevonni, nehéz amellet érvelni, hogy egyformán költségvetési intézményként egymástól néhány száz méterre vagy egy-két kilométerre több művelődési ház is működjön egyazon településen. Hangsúlyozom: költségvetési intézményként! Mert hogy civil közösségi intézményként akár ez is elképzelhető. Ahol viszont a támogatást a civil közösségek kapják és fordítják a házra...

Kisebb városokban ez még egyértelműbb. Tolna megyében Tamási – alig 10 ezres – városa büszkélkedett azzal, hogy az utca két oldalán két intézménye is volt. Aki ma a végül egymá-

gában fennmaradó – de teljesen felújított – városi művelődési központba belép, nem fog rákérdezni, hogy a másik épület miért vált fölöslegessé.

Még kisebb településen azután valóban még gyakoribb a névleges megszűnés. Miért mondom, hogy névleges? Mert valójában csak a rég nem vagy alig funkcionáló épületek forgalomból való kivonása zajlik le. Tolna megye egy-két aprófalvában (ne bántsuk meg őket néven nevezéssel) is megtörtént, hogy az állagában romszerű, a falu elhagyott lakóházainál lakatlanabb, névleges „kultúrok” egyszer csak jogilag is becsuktak. Szerintem a helyiek szíve-joga volt. Valamiért addig sem mentek még a környékére sem, amíg jogilag létezett. Ha néha volt bennük mégis népművelő is, akkor abban, hogy a helyzet idáig fajult, alighanem neki is szerepe volt!

(Mindezek ellenére magam is tudnék néhány felháborító és megmagyarázhatatlan esetről regélni. Hiba lenne részemről azt állítani, hogy egy-egy ügy mögött nincs vétkes önkormányzat is. Szakmánk részéről viszont az lenne a legnagyobb hiba, ha az ilyen esetekből általánosítanánk.)

Nem a szakmánk ellen, hanem a szakmánk érdekében mondom: óvatosabban és ügyesebben temessünk és sírjunk! Alighanem a mi szakmánknak is hamarosan át kell esnie egy hasonló krízisen, mint amilyen 2006-2007-ben az egészségügyi szakma átesett. Jó lenne, ha az egészségügyi átalakulást kísérő idétlenségek, meggondolatlanságok, kapkodások, irányítói makacsságok és íróasztalszagú döntések a ránk váró átalakulást nem kísérnék. Rajtunk is múlik! Van-e korszerű, a mához igazodó és alapjaiban mégis szakmai javaslatunk a hálózatszerű működésünk mikéntjére – ez itt a fő kérdés! És hajlandóak vagyunk-e értelemmentesen és értelemdúsan erről a fő kérdésről érdemi szakmai konzultációt, polémiát folytatni – ez pedig itt a legfőbb kérdés!

VINCENT

van GOGH

KÉTŐS HELYZETE

2006

JÓ SZÍVVEL MONDOM

Beszélgetés B. Gelencsér Katalinnal I.

„Az ember miközben magát bontja ki,
folyton a világon a szeme, a világban a szíve.”

(Németh László)

Bálványosi Kálmánné dr. Gelencsér Katalin 2007 januárjával ténylegesen nyugdíjba vonult. Elbúcsúzott a kulturális igazgatástól, el a több évtizedes pedagógiai munkától és a művelődésszervezéstől.

Arról, aki több évtizedet tölt el a magyar kulturális élet különböző vonulataiban – s mindentűt csúcsokra kapaszkodik –, aligha hihetjük, hogy a továbbiakban nem munkálnak benne szakmai szándékok, de azt sem, hogy a maradéknak nincs termiválója azokkal a teljesítményekkel, az abból kirajzolódó feladatokkal, amelyeket, úgy mond, maga mögött hagyott.

A vele készített interjú során szakmai pályafutásának markáns területeiről kérdeztem: az oktatási tevékenységéről, amely a tanító-ságtól az egyetemi képzésig terjedt; a művelődésszervezésről, amelyet intézményes háttérrel is, de civilszervezeti alapon is végzett; a kulturális igazgatásról, amelynek során egyik főszereplője volt az 1997-es kulturális törvény előkészítésének és a főszereplője a szakmai továbbképzési rendszer kidolgozásának, az erről szóló jogszabályi háttér megteremtésének; a tudományos munkáról, amelynek egyik legfontosabb eredménye az általa szerkesztett Művelődéstörténet; és a szociális tevékenységről, illetve a karitativitásról, amely megjelent szervezeti háttérrel, de a „legmagánabb” szférájában is sokunk életének.

A beszélgetésnek sajátos ritmusa volt. A kérdésekre adott válasz többnyire körbeült egy-egy másik fontos témát. Az áradó mesélőkedvből, a rengeteg információból és a „hozzáadott” érzelmi - hangulati többletből szőtt szöveg kerül most a Szín olvasói elé.

Kálóczy Katalin: Még tudományos publikációidban is állandóan jelen van a líra. Bizva abban, hogy a dolgok természetes rendje szerint innen is a közművelődéshez visz a beszélgetés, először erről kérdezek: ki a kedvenc költő? S életednek melyik szakaszában érintett meg úgy a líra, hogy azután mindvégig kísérődd maradt?

Gelencsér Katalin: 1959-től számíthatjuk. 1954-től 1959-ig tanultam az Eötvös József által 1868-ban alapított tanítóképző középfokú tagozatán, amely aztán 1960-ban meg is szűnt. Már itt is a népművelés speciális kollégium hallgatója voltam. A régi norma szerint a néptanítóknak a falu minden fontos ügyében tájékozottnak kellett lenniük. Kiváló népművelési ismereteket szereztem abban az időben. (Még Ibos Ferenc¹ is tanított bennünket, ami egészen különleges, mert akkor már valami lótsz-faktusz² volt a pártközpontban!) Az első tanítói állásommal

Pusztazámorra kerültem, ahol összevont osztályokkal dolgoztam. De még az orosz is én tanítottam, jóllehet alig tudtam oroszul. Csak az általános iskolai tanulmányaimból tudtam építkezni, mert a középiskolai tanítóképzős tanárunk, egy, a Bajkál-tó mellől származó partizán felesége, sem oroszul, sem magyarul nem tudott – úgyhogy „eltöltöttük az időt”.

Vannak pusztazámori fényképeim: mezitlábas, felső tagozatos gyerekek között állok, akik olyan nagyok, mint én. Talán öt centivel vagyok magasabb náluk.

Kálóczy Katalin: Hol van Pusztazámor?

Gelencsér Katalin: Pest megyében van. Sósút után, ahol Habsburg György építtetett magának egy rezidenciát, így aztán mára az akkor 800 lélekszámú, igen szegény Pusztazámor elegáns helyé vált. A Barcza-kastélyban, abban az épületben, amelyben Pusztazámoron később, másodjára tanítottam, Öreg Tölgy néven fogadó működik, és ma a budapesti elit zárt esküvőit rendezik benne. Divatos hely lett. Nekem még megvan az a felvételem, amelyen a hétágú „öreg tölgy” alatt ülök 32 olyan gyermekkel, akiket az összevont osztályban elemi ismeretekre kellett tanítanom.

Nagyon jó kollegáim voltak ott. Hihetetlenül sokat tanultam tőlük. Mit kell tenni, hogy meghallgassanak a gyerekek, és rád figyeljenek? Hogyan lehet szelíden csendet és rendet teremteni az osztályban? Hogyan lehet a témakör iránt érdeklődést kelteni?

Kálóczy Katalin: Pedagógus akartál lenni?

Gelencsér Katalin: Pedagógus akartam lenni. Négyen vagyunk testvércék. Elsőgenerációs értelmiségi vagyok. Az egész családból én lettem egyedül felsőfokú végzettségű ember. Édesapám egy épületanyag-fuvarozó vállalatnál volt gépkocsivezető – és hihetetlenül büszke volt rám. Édesanyám fiatal lány korában egy mánás származású hölgnél volt mindenek, később betanított munkásként dolgozott Kelenföldön, a FRAMA-ban, a francia - magyar textilgyártó cégnél. Gyönyörű volt. Van felvétel róla, amelyen olyan szépséges és elegáns, amilyen én sohasem tudtam lenni, mert valahogy mindig megmaradtam ebben a tanító néni, proletár állapotban. Nem tudom jobban megfogalmazni. Ugyanabban az életkorban anyám az elegáns, gyönyörű nő, én meg a tanító néni, a sok évszázados hétágú tölgyfával meg egyebekkel. Azt is csodáltam édesanyámban, ahogyan öregedett. Harminc körül járhatott, amikor én megszülettem, és 44 éves koráig anyai is maradt. Aztán 44 éves korában egyszer csak valóban 44 éves lett, és attól fogva 64 éves koráig 44 éves maradt. Elementáris életerő volt benne, lehetetlen körülmények között nevelt fel és iskoláztatott négy gyereket, ami nem volt egyszerű feladat. Sokszor éhezünk...

1959-ben tehát Pusztazámorra kerültem, és egyúttal a népművelés mezejére is léptem. Négyen voltunk pedagógusok és egy igazgató. Fordulatos életet éltünk. Létrehoztunk egy amatőr

¹ Ibos Ferenc (1922-1990.) 1954-től a Népművelési Minisztérium színházi főosztályának a helyettes vezetője, 1956. okt. 1-jétől a Népművelési Minisztérium Tanácsi Osztályának vezetője. 1958-tól 1968-ig a Népművelés c. lap szerkesztője. Az 1960-as években az ELTE bölcsészeti karának népművelési tanszékén tanított. Több egyetemi jegyzetet és tankönyvet írt művelődésselmélet, művelődéspolitikai témában. 1968-1971 között a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Agitációs-propaganda Osztályán a központi napilapok referense volt.

² tótumfaktum

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

színelőadást, amelyben én orosz hadnagyot játszottam 18 évesen, 42 kilósan. Beöltöztettek és bajuszt is pödörítettek rám. Valamilyen rejtett jelenetben léptem a színpadra, két osztály és a falu színe-java is ott ült a nézőtérben. Ez a közönség megjelenésekor úgy röhögött, hogy nem lehetett folytatni az előadást. Persze én magam is. Az egész dolog nem volt hiteles, talán erről jutott eszembe, hogy mégsem ez jelentheti a népművelést, ezért hát beadtam a jelentkezésemet az ELTE Bölcsészettudományi Karára.

Kálóczy Katalin: Honnan jött a pedagógus szakma iránti érdeklődés?

Gelencsér Katalin: Én szerintem ez egy adottság. Mindig elcsodálkoztam azon, hogy a tanítás során magától értetődően fogadtak el hiteles embernek. Egyszerűen a humánus szándékaimban és a hangomban lehet valami közvetítő erő.

Kálóczy Katalin: Lehet ezt szuggesztivitásnak nevezni?

Gelencsér Katalin: Lehet annak is. Nem tudom. Később is, amikor ismeretterjesztő előadásokon megszólaltam, sokszor megállt a levegő. Elhangzott öt mondat és mindenki rám figyelt. Nem tudom, mitől van ez. Férjemtől kérdeztem, aki mindig elvitt ezekre a rendezvényekre, hogy érti-e, miért szólalnak meg és kérdeznek valamit tőlem az emberek, amikor véget ér egy 30 perces, 45 perces előadás. Én már semmit sem kérdeznék, de ők igen. Máig nem tudom megfejtetni.

Kálóczy Katalin: A tanítványaidat nem faggattad erről?

Gelencsér Katalin: Nem. A tanítványaim magától értetődőnek vették, hogy a jó tanár az jó tanár: vagy érdekes, amit mond, vagy nem, vagy járunk az órájára, vagy nem. Ez a felsőoktatásban teljesen magától értetődő volt. De a középiskolában is voltak ezzel kapcsolatos élményeim. Kiváló tanítványaim voltak. A gimnáziumban két osztály volt évfolyamonként. Az „a” osztály volt a „megőrző”: a gyerekek szerelmeskedtek, éltek az életet, mindenféle történet velük. Imádtam nekik irodalmat tanítani. Hihetetlen egyéni érzelmeikkel, finoman rezonáltak a művekre, nem irodalomtörténetet tanítottam nekik, hanem műveket, verseket. Itt térnék vissza az első kérdésre. Úttörővezetőként, ifjúsági felelősként mindig feladatomban volt az iskolai ünnepségek szervezése, de akkoriban nem kifejezetten a magyar irodalom remekműveit kellett megjeleníteni. Ekkor már én állítottam össze a műsort, én választottam ki az előadó gyerekeket is. Tehetséges, szuggesztív erejű versmondókat találtam, akik aztán különböző pályákra kerültek, lett belőlük agrármérnök, közgazdász stb. Olyan szép hangjuk volt, és olyan jól tudták átadni a lírai gondolatokat és érzéseket, hogy számomra gyönyörűség volt kiválogatni a megfelelő verseket egy-egy Ady-ünnepségre, március 15-ére, akkor még november 7-ére is, vagy Gödöllő főlészabadosulása alkalmából. Ekkor lett intenzívebb a kapcsolatom a lírával.

Gödöllőre úgy kerültem, hogy 1965-ben férjhez mentem Bálványosi Kálmán villamosmérnökhöz. Az Öreghegyen épült televíziós átjátszó állomáson kaptunk szolgálati lakást. Ennek az objektumnak a férjem volt egy ideig a vezetője. A tévétoronyban laktunk 20 évig, 1985-ig. Onnan jártam a gödöllői Török Ignác Gimnáziumba tanítani. Gyönyörű időszak volt. Az a hegyvonulat, amelyen a tévétorony állt, a Duna és a Tisza folyók választóvonalaként. Akkor kelt a nap, amikor munkába indultam, a napfelkelte gyönyörű színei fantasztikus élményekkel

ajándékoztak meg. Az épület ma az egykori tulajdonosaiké, a Salvatore nővéreké³. Egy óra 10 perc alatt értem az iskolába.

Az iskola által rendezett kulturális események sokat jelentettek az iskola rangjának megítélésében. Az egykori község, 1966-tól pedig egyetemi várossá lett település számára az elit kultúra megjelenítését tette lehetővé. Mivel az intézmény egyházi épületben működő gimnázium volt, a politikai elit mindig gyanakodott rá. Nem volt könnyű olyan kultúrát felmutatni ennek az elitnek, amelyik nem egyházi, de értéket képvisel. A magyar költészetben új hullám kelt. Baranyi Ferencsel kezdtük, aki igen népszerű költő volt, szerelmes versei révén, Gödöllőhöz érzelmiileg kötődött. Mellette Nagy László, Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky verseit szavalták a mi középiskolás fiataljaink. Nekem gyönyörűséget okozott, amíg kerestem a megfelelő verseket egy-egy ilyen ünnepségre, amely rendezvény – zenével együtt – maximum 35 percig tartott. Kiváló matematikatanár kollegám, aki egyházi gimnáziumban végzett, nagyszerű zenei adottságokkal rendelkezett. Ketten állítottuk össze a verseket és a zenét, Chopinétől Bartókéig. A gyerekek lelkesen élték át. Örültek, hogy részt vehetnek az előadásban, jó is volt mindenkinek.

Az ELTE-n 1969-ben végeztem történelem - népművelés szakon, utána pedig egy darabig a gödöllői közigazgatásban dolgoztam. De az új tanácselnökkel sehogy sem tudtunk együtt létezni. Humanista, jó ember volt Sinka Imre, a gimnázium igazgatója, aki meghívott, hogy menjek a gimnáziumba magyart és történelmet tanítani, pedig még nem volt magyar szakos diplomám. Nyolc évig tanítottam a gimnáziumban, ebből az utolsó két évben már bejártam az ELTE BTK népművelés szakára művelődéstörténetet tanítani – délutánonként, esténként. Nagyon jó volt ez a nyolc év. Két gyönyörű osztályt indítottam el. Az egyiknek – őket harmadikos korukban kaptam – én voltam már a harmadik osztályfőnöke. Röhögtek is a gyerekek: na majd engem is „kinyírnak”. Mondtam: na, na! Kössék fel a gatyájukat, mert az nem megy olyan könnyen. Gyönyörű élettem volt velük. Ragyogó irodalom- és nyelvtanárok, közgazdászok, agrármérnökök kerültek ki közülük. Például Duffek Mihály, aki ma Debrecenben a Zenei Egyetem dékánja. Hihetetlenül tehetséges volt ez az osztály. Angolt tanultak heti 8 órában, szemben a „megőrző”, a heti két órában latint tanuló osztállyal. Ha a szakfelügyelet jött, akkor a „b” osztályba vittem őket, mert ott minden adatot pontosan tudtak, az „a”-sok viszont gyönyörűen tudtak szavalni, személyessé, magánélményüké tették a műveket. Nagyon jó volt ez az élet nekem. Közben elkezdtem a magyar szakot, és még nem fejeztem be, amikor elindult a gimnáziumban a középfokú óvónőképzés. Lelkesen utána vettem magam. Mondtam az akkori – velem egyidős – igazgatómnak, aki nem szeretett (bizonyára okkal), mert „kekecnek” meg tudóskodónak, effélének tartott, hogy szeretnék pedagógiát tanítani ezeknek a gyerekeknek. Azt gondoltam, át tudnám nekik adni az általam hozott, középfokon tanult pedagógiai kultúrát. Ezért az ELTE BTK pedagógia szakára is beiskoláztak. Ez a gödöllői gimnáziumból való eljövetelem előtt egy évvel történt.

³ Congregatio Filiarum a Sanctissimo Salvatore. Főbb célkitűzése: betegek ápolása, öreg elhagyott emberek felkeresése és gondozása, ifjúság nevelése alsó fokon, árvák felkarolása. Meghívás folytán kerültek Bécsbe, ahol árvaházat alapítottak, és egyházi engedéllyel önálló anyaházat létesítettek „Legszentebb Üdvözítő Leányai” néven.

A pedagógia szakon nagyon sok, óvónőképző szakközépiskolában tanító kollegával kerültem össze, kb. 45-en lehettünk. (Volt egy olyan pedagógiatanárunk, aki mindannyiunk nevét tudta, de még a hallgatók „anyja nevét” is. Ezt én nagyon irigyeltem tőle... Szeretetre méltó teremtés, aki lebilincsel ezzel a személyesség szisztémájával, amelynek azonban semmi köze sem volt ahhoz, amit tanított.)

Ez a középiskolai nyolc év volt életem egyik legboldogabb korszaka. 14-18 éves korban a gyerekekből még bármi lehet, és ha belé látod, vagy fölismered benne azt a különleges adottságot, amelytől ő csakis ő, szárnyakat tudsz adni neki. Nem kell hajtani, ő hajtja maga magát. Te csak próbáld utolérni, hogy fokozd a teljesítményét, mert a tehetséges gyerekekkel dolgozni nem könnyű. Az átlagos tanár, évente 120-150 tanítványával, beállítódik a középzerre: „le kell adni az anyagot”, nem feltétlenül megtanítani, a gyerek adottságait maximálisan kihasználva. Ezt én sohasem fogadtam el. Nem mindig tudtam maradéktalanul megfelelni az általam támasztott követelményeknek, de a tehetséges gyerekekre, a gyerekekben lévő tehetségre mindig nagyon figyeltem. Ezért méltányoltam a legrosszabb kölyök teljesítményt is. (Volt egy olyan tanítványom, akinek az édesapja kőműves volt, az édesanyja valószínűleg segédmunkás, „proletár” származású, ennek tekintetben magamat is. Gatyás Szabó – ragadványneve társaitól származott, mert mindig kilógott az inge a nadrágjából – kiváló esze révén került az angol szakos „b” osztályba, egyetemi tanárok, gödöllői tanárok, a városi elit gyerekei közé. Az egyik matematikaórán senki sem tudott megoldani egy feladatot. Szabó Istvánt, mivel jelentkezett, kihívta a tanárnő, hogy írja föl a táblára a megoldást. István kiment és eszerint cselekedett. A tanárnő nem akart hinni a szemének, elkérte a füzetét, hogy megnézzé, honnan vette a megoldást. István vonakodva odaadta. Volt a füzetben magyar, volt orosz, volt kémiafeljegyzés és sok-sok szórakozásból készített rajz, valamint az amőba játékok tömege. A matematikai megoldás nem. Azt csak úgy fölívta a táblára. Simán fölvettek a szentendrei Katonai Főiskolára, páncélos katonatiszt lett belőle. De visszahúzta őt a család, „örökség”. Szentendrén beleszeretett egy kőműves lányába, így megszakította katonai karrierjét. Máiig sem tudjuk, hova lett, mi történt vele. Valószínűleg összezilálódott az élete. Legendásan tehetséges figura volt. A legvidámabb sztoriknak, ötleteknek, történeteknek Szabó István állt a középpontjában.)

A magyar és a pedagógia szakot is elvégezvén, összesen 12 évig tanultam az ELTE bölcsészkarán. A legtöbb információt, felismerést, revelációt a népművelés szakon kaptam. Alapvetően meghatározta a világképeimet, az életszemléletemet, a kultúrára lehetőségéről, az emberi életben betölthető szerepéről valott nézeteimet, a hozzá való, hitemmé vált viszonyomat.

Kálóczy Katalin: Kik tanítottak?

Gelencsér Katalin: Mi a népművelés szak első tantervi rendszerét tanultuk, amikor az volt a nézet, hogy a népművelőket ki kell művelni természettudományosan és társadalomtudományi területen is, hogy konyítsanak valamit az adott kulturális élet legnagyobb rendszereihez. Nagyon jó tanári gárdánk volt a népművelés szakon (is): Oláh Gyula matematikát, Fáy Gyula fizikát, Hoffmann Tamás néprajzot, Radnai Béla pszichológiát, Kontra György biológiát, Egyed László geológiát, Poszler György esztétikát, Erdei Grúz Tibor kémiát, Szántó Tibor szociológiát, Hahn István vallástörténetet, Mezei Éva színházi kultúrát, Aradi Nóra képzőművészetet, Nemeskürty István

filmkultúrát, Fasang Árpád zenei ismereteket, Kiss Jenő könyvtári alapismereteket, Dömötör Tekla folklórt, Maróti Gyula a művészeti nevelés kérdéseit, Márványi György a rádiós és tévés ismeretterjesztés módszereit, Ibos Ferenc művelődésméleletet, Várhelyi Tamás ipari alapismereteket, Karsai Károly népművelési kutatási módszereket tanított. Szóval egy csillagsorozat alatt tanultunk. Matematikából az első menetben megbuktam. Akkor már az érdi iskolában tanítottam. Egész nyáron gyakoroltam, írogattam a táblára Schrödinger és Louis de Broglie egyenleteit, hogy a pótvizsgán a tanár úrnál jó pontot szerezzek. Egyébként is legendás időszak volt ez. Képzeld el, hogy reggel fél 6-kor keltem. 6 óra 20-kor ment a busz Pusztazámorra. Mindig loholva értem el. A tanító nénit megvárjuk, mondták a sofőrök. Már fél 8-ra odaértem, mert később nem volt járat. Visszafelé pedig délután fél 2-kor jött a busz, utána Érdről indultam Budapestre, mivel korengedménnyel felvettek az ELTE esti tagozatára, népművelés - történelem szakra.

Kálóczy Katalin: Miért korengedménnyel?

Gelencsér Katalin: Mert 22 év alatt nem lehetett jelentkezni esti tagozatra. Én 20 éves is alig múltam, amikor megjelentem a Maróti Andor tanár úr⁴ és a Hahn István tanár úr alkotta felvételi bizottság előtt, Szent István államának történetével. Amikor Maróti Andor azt kérdezte, miért akarok én erre a szakra jelentkezni, azt válaszoltam: eljátszottam az orosz katonát az amatőr színjátszó csoportban, de úgy gondoltam, hogy nem az amatőr színjátszás a népművelés jövője, hanem egy ennél sokszínűbb tevékenység, amit meg szeretnék tanulni. Erre a tanár úr bólintott, és fölvettek az ELTE BTK népművelés szak esti tagozatára. Hetente négyszer – kedd, szerda, csütörtök, péntek – volt tanítás délután 4 órától este 10-ig. (Geológiából is kaptunk stúdiókat. Egyszer, óra után hazafelé menet mellém ült egy idős ember. Az aznapi órai jegyzeteket olvastam, s abból az derült ki, hogy a föld nem gömbölyű, hanem körte alakú. Az öregúr szóba elegyedett velem, és azt mondta, találkozunk legközelebb is, mert őt a dolog érdekli.) Ilyenkor körülbelül negyed 12-re, fél 12-re értem haza, mert még egy órát gyalogoltam hazáig. Reggel pedig korán keltem. Így nézett ki 3 évig az esti tagozatos életem, amikor is 1965-ben házasságot kötöttem.

A Gödöllőre költözést követően már nem lehetett rendszeresen bejárni, mert késő este nem volt buszjárat, ezért átmenetileg levelezőre. Így az én népművelés - történelem szakos képzési időm nem 6, hanem tulajdonképpen 7 év volt. A változástól függetlenül nagyon kellemes volt az évfolyamtársaimmal való kapcsolat. Tömegével voltunk. Zömében a szakmából jöttek, tehát városi, járási, fővárosi, kerületi funkcionáriusok voltak, akik a népművelés irányításával foglalkoztak. De sok olyan is akadt köztük, akik a művelődéstörténetért és az esztétikáért jöttek, vagy azokért a tanárokért, akik ott tanítottak. Korga György festőművész felesége például kifejezetten azért jött, hogy esztétikát tanuljon, de esztétika szakra nem akart járni, mert „normálisabb” végzettséget akart. 1969-ben kaptam meg a népművelő diplomá-

⁴ Dr. Maróti Andor (1927.) 1961. és 1995. között az ELTE Bölcsészettudományi karán tanított. Kezdetben tanársegédi, majd 1964-től adjunktusi, 1976-tól docensi fokozatban. 1970 és 1983 között a Népművelési (Közművelődési) Tanszéki Szakcsoport vezetője. Szaktárgyai: A közművelődés elméleti alapjai, A felnőttoktatás (andragógia) elmélete és módszertana, Művelődésfilozófia. Publikációi főleg az andragógia tárgyköréhez kapcsolódnak.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

mat. Ezekben az években jelent meg az a minisztériumi rendelet, amely bizonyos közigazgatási feladatkörök és igazgatói állások betöltését egyetemi végzettséghez kötötte. Debrecenben és Budapesten is nagyon komolyan beindult a képzés. Ott hamarabb: 59-ben, nálunk, az ELTE BTK-n 61-ben. Én a második, 61/62-es évfolyamba keveredtem bele, a korengedménnyel.

Az akkori tanszéki szakcsoport vezetője Fodor József⁵ volt, aki valamilyen fontos minisztériumi pozícióból került hozzánk. Novák József⁶ tanította nekem a művelődéstörténetet. Meghatározó jelentőségű és hihetetlenül szeretetre méltó teremtés volt. Amíg ismertem, mindig ugyanolyan idős úr külsővel rendelkezett, mint amikor meghalt. Megmaradt ugyanakkor a gyönyörűséges embernek.

Kálóczy Katalin: Melyek voltak a szűk értelemben vett szakmai tantárgyak?

Gelencsér Katalin: Például a népművelés elméleti alapjai. Be kellett vágni. Maróti tanár úr tanította. Egy vékonyka kis könyv tartozott hozzá, A népművelés elméleti alapjai címmel. A népművelés fogalmának meghatározása nyolc sorból állt. A közepén mindig elvitettem. Az első tanszék, Fodor József vezetésével, Maróti Andor tanár úrból és a talán félállású Ibos Ferencből állt, és volt egy félállású tanszéki ügyintéző is. Az ELTE BTK-n háromszor akarták megszüntetni a népművelési tanszéki szakcsoport keretében folyó oktatást, magát a szakcsoportot. Volt egy mélyeséges ambícióval jellemezhető minisztériumi felelős, aki akkor akarta megszüntetni a szakképzést, amikor a lánykája éppen erre a szakra járt, amit nem is egészen értettünk, de hát nem kell mindent érteni...

Kálóczy Katalin: Politikai oka volt a tanszéki szakcsoport létrejöttének?

Gelencsér Katalin: 1961-ben jelent meg az MSZMP politikai határozata, melynek értelmében a nép kultúrájáért tenni kell valamit. Ebből adódóan már nemcsak nálunk és Debrecenben folyhatott képzés. Pozsgay Imre miniszterisége idején⁷ fölgyorsult a folyamat. Megnőtt az ilyen irányú felkészültség iránti érdeklődés, és először 2 egyetemen (Debrecen, Budapest), később Péccsel már 3 egyetemen, 6 főiskolán, azután 14 tanító-, illetve tanárképző főiskolán indítottak népművelés szakot. Az elhelyezkedési adatokból és a sikeres pályaalakulásból kiderült, hogy ez a szak tanít az emberről, a helyi társadalomról, a társadalom mozgásirányairól a legjobbat.

A tantárgyak kiválasztásában Durkó Mátyás⁸, Maróti Andor vettek részt. Nem voltak egészen kortársak, mert Durkó Mátyás kicsit idősebb volt, de mind a kettő az 1936-38 között elindult művelődési mozgalmakból alkotta meg a maga ideálját a társadalomképről, az emberképről, a szociológiai, az érzelmi -

emberi viszonyokról és a kultúrához, illetve a műveltséghez való viszonyról. Tehát az egész ismerettartalom nem a szocialista jelleg volt a domináns, hanem az ismeretszerzés, a művelődés, az esztétikum, a képzőművészet, az iparművészet, a tanulás, a felnőtt ember tanulása – az utóbbit főként Durkó Mátyás kutatta, Maróti Andor pedig a népművelés andragógiai - pszichológiai közvetítési kérdéseit tartotta fontosnak. Rivalizáltak is egymással, de harmonizált is a tevékenységük. Amikorra a 14 főiskolán létrehozták a szakot, kiderült, hogy az itt végzők alkalmasak polgármesteri titkárnőnek, menedzsernek, pr-menedzsernek, Isten tudja, mi mindennek is, mert annyi mindent megtanultak a társadalomról, az emberről, a kommunikációról. A népművelés szakon tanítottak először tantárgyként kommunikációt, tanítottak először szociológiát, ami akkor még burzsoá áltudománynak számított... Lassan ki is mentek alólunk ezek a szakok, önálló tanszékekké, sőt, minket „gyilkoló” tanszékekké is tudtak válni, mert azt a populáris részt, amelyet ez a szak mindig vállalt, azt az elit kultúra már nem akarta saját feladatának tekinteni. Tudománnyá váltak, és elszálltak a magasba...

1971-ben, Budapesten majdnem meg is szűnt a tanszéki szakcsoport lehetősége az oktatásra, csak a kiegészítő tagozat működött tovább. Utána viszont újraindult 50, 60, 150, eszméletlenül sok hallgatóval, mert nagyon nagy volt iránta az érdeklődés. Nem azért, mert könnyű volt elvégezni, hanem mert érdekes volt. A mindenkori társadalomról szólt. Mégsem tudott a tanszéki szakcsoport tanszékké válni az egyetemen, csak később, a főiskolai karon. Annak ellenére, hogy a legrangosabb egyetemi tanárok oktattak a szakon. Amikor a kari tanács elé került a tanszékké válás kérdése, akkor leszavazták, elhervadt az ügy. Azt gondolom, hogy annak a sok történésznek, bölcsésznek, filozófusnak, akik erről döntöttek, nem volt magyar vidékiség képe, illetve nem akarták azt az ELTE BTK képzési struktúrájába befogadni. A tanszéki szakcsoport mégis megmaradt. 1971-től új tanterv lépett életbe, amely már elmélettel, módszertannal, didaktikával, felnőttneveléssel, művészeti neveléssel stb. foglalkozott. Vagyis nem arra törekedett, mint velünk korábban, hogy a végzős hallgatóknak természeti- és társadalomtudományi áttekintése legyen. Az új struktúrában aztán szívesen tanított minden tanár. Népes volt a jelentkezők tábora, s az oktatás színvonala is a választott tanártól függött. Sok jó tanárt sikerült megnyerni. Elképesztő az a lista, amelyet Maróti Andor tanár úr 75. születésnapjára állítottam össze⁹ arról, hogy ki mindenképp tanított a szakon. A szellemi elit jelentős része itt, Budapesten, az ELTE BTK népművelés szakán szerezte első egyetemi diplomáját. Sokan kiegészítették ezt szociológiával, esztétikával, művészet-történettel, néprajzzal, pedagógiával. A tömegkommunikáció, a média szakembergárdája nagy számban itt végzett, mert a rádió és a televízió ismeretterjesztő munkája az ELTE BTK népművelés szakán már kezdettől fogva tantárgy volt, később vált a kommunikációelmélet önálló részévé. Szekfű Andrással, Király Jenővel, Józsa Péterrel¹⁰ – klasszikus értékű képzési színvonalat biztosított.

⁵ Fodor József 1964. és 1970. között az ELTE BTK Közművelődési (Népművelési) Tanszéki Szakcsoport vezetője.

⁶ Dr. Novák József (1910-1986.) művelődéstörténész, a tanszéki szakcsoport megalakulásától 1975-ig óraadó tanárként oktatta a művelődéstörténetet.

⁷ Dr. Pozsgay Imre 1980-1982. között volt kulturális miniszter.

⁸ Dr. Durkó Mátyás (1926-2005.) a debreceni egyetem Felnőttnevelési és Közművelődési Tanszékének megalapítója és nyugdíjazásáig vezetője. Egyetemi szinten ő kezdett tanítani a népművelésről, amelyet 1962-től sikerült az egyetem fő szakjai közé besoroltatni. Példáját követve alakult ki a népművelés szakos képzés a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán is.

⁹ In: Közművelődés és felnőttképzés. Írások Maróti Andor 75. születésnapjára. Szerk. B. Gelencsér Katalin és Pethő László. Bp., Élethozsziig Tartó Művelődésért Alapítvány, 2002. 390-410. o.

¹⁰ Dr. Szekfű András (1941.) médiakutató, főiskolai docens, 1975 és 1981. között az ELTE BTK adjunktusa. Dr. Király Jenő (1948.) egyetemi adjunktus, jelenleg is az ELTE BTK Művészetelméleti és Média-kutatási Intézetének oktatója és kutatója. Józsa Péter (1929-1979.) művészetszociológus, az 1970-es évektől tanította az ELTE BTK-n

Kálóczy Katalin: Mikor, melyik korszakban volt ráhatásod arra, hogy miből álljon össze a népművelés/közművelődés/művelődésszervezés szak tanterve?

Gelencsér Katalin: Nem volt ráhatásom. Én tanársegéd, adjunktus méltóságig vittem 1991-ig az ELTE BTK-n, az ELTE TFK-n lettem főiskolai docens. A képzési irányt, struktúrát – jó érzékkel – döntően Maróti Andor szabta meg. Török Gábor, aki az akkori Népművelési Intézetben dolgozott, azt mondta a népművelést tanító tanárok nyári konferenciáján¹¹, Sárospatakon: Maróti tanár úrnak az a nagy értéke, hogy a zöldcséges kertjét hajlandó fenyőfákkal beültetni. A mondat Poszler Györgyre, Józsa Péterre, Katona Tamásra¹² stb. vonatkozott, nem az állandó főállású tanárookra, hiszen Király Jenő, Bujdosó Dezső, Vankó Ildikó¹³ velem együtt még „kicsik” voltunk. A „nagyok”, akik odajártak hozzánk tanítani, jelentősen megemelték a szak árszínjét. Józsa Pétert a börtönből való kiszabadulása után két héttel alkalmazta Maróti Andor a kommunikációelmélet tanárának. Hihetetlenül fogékony volt arra, amit ma úgy hívunk: minőség. Persze korábban is nagyon nagy emberek forogtak ott, amikor még mi tanultunk: tudós professorok, akadémikusok.

Kálóczy Katalin: Mikor volt az ELTE-n a közművelődési képzés fénykora?

Gelencsér Katalin: A hetvenes évek közepétől, már Maróti Andor irányítása alatt, körülbelül tíz éves időszakban, 1975-től 1987-ig. A nagyon nagyok még ott tanítottak óraadóként, de már „szakmai tekintéllyé vált” a krimikutató Király Jenő, Bujdosó Dezső – aki hol Kantért, hol Schillerért lelkesedett –, odakerült Heleszta Sándor, a Bolíviából hazatért Talyigás Katalin¹⁴ (aki hozott egy sereg olyan dél-amerikai tapasztalatot, amit senki sem tudott, ő pedig nagyon jól hasznosított). Ekkor működött az állandó stáb, tehát a főállásban foglalkoztatott tanárok kara, akik 35-45 év közöttiek voltak, már tudták, hogy mit tanítsanak, tudtak is tanítani, a hallgatókat is szerették, viszonylag jól is ismerték őket.

Kálóczy Katalin: Ennek a csapatnak te is tagja voltál.

Gelencsér Katalin: 1975-től 1977-ig óraadó voltam, akkor vett át az ELTE BTK főállásba, tanársegédnek, s attól fogva egészen 1991-ig ott szorgoskodtam. Nekem szinte minden hallgatóval volt kapcsolatom, azokkal is, akiket korábban nem tanítottam, mert szakmai gyakorlatot kellett nekik szerveznem. A fénykorban évi 500 körüli nappali, esti, levelező és kiegészítő tagozatos hallgató szakmai gyakorlati ügyeiért voltam felelős. Lelkiismeretesen végeztem a feladatomat, a hallgatók nagyon

szociológia és közművelődés szakosokat.

¹¹ A sárospataki konferenciát Dr. Novák József kezdeményezte.

¹² Dr. Poszler György (1931.) egyetemi tanár. 1972 óta tanít az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Szakterülete: esztétika, irodalomelmélet, irodalomtörténet. Dr. Katona Tamás (1932.) történész, műfordító, szerkesztő.

¹³ Dr. Bujdosó Dezső (1942.) ny. egyetemi docens, az ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézetének oktatója és kutatója, F. Vankó Ildikó (1943-2002.) 1975-től az ELTE BTK Közművelődési Tanszéki Szakcsoport tanársegéde, 1981-től adjunktusa.

¹⁴ Heleszta Sándor (1941-1998.) 1971-től az ELTE BTK Közművelődési Tanszéki Szakcsoport tanársegéde, 1976-tól adjunktusa. Tárnyai: szociológia, művelődésszociológia, sport- és szexuálpсихológia. Dr. Talyigás Katalin 1978-tól tanársegéd ugyanott, szaktárgyai: művelődéstörténet, művelődésigazgatás.

örültek, mert abba az intézménybe küldtem őket, ahova menni akartak. Ehhez igen széles körben kellett szervezőmunkát végezni. A fogadó intézmények munkatársai és a hallgatók is kiválóan tartották a szakmai gyakorlatok megoldását. Akkoriban voltak följövőben a kultúraelméleti, művelődésszociológiai kutatások. Egy sereg fontos ember – ma tanszékvezetők, egyetemi, főiskolai docensek – került ilyen módon egy-egy intézetbe. Az ELTE nevében „odanyomathattam” őket. Volt, aki ott is maradt, volt, aki nem. Többen maradtak a Tömegkommunikációs Kutató Intézetben, a Nemzeti Filmarchívumnál vagy másutt, s mára elismert kutató lett belőlük.

Kálóczy Katalin: Milyen alkatú munkás vagy? Aki föl sem néz munka közben, mert viszik előre a feladatok, vagy olyan ember, aki folyton visszanez, mérlegel, kívülről is szemléli saját magát?

Gelencsér Katalin: Nem volt nekem időm visszanezni, mérlegelni. Nem volt időm, mert – akkoriban például – meg kellett tanulnom a művelődéstörténetet. Novák József nagyon megöregedett, és azt mondta, hogy ő már nem akarja tanítani. Azt kérte Maróti Andortól, hogy engem, a történelem - népművelés szakon végzettet hívjon művelődéstörténetet előadni. Így kerültem be a tanszékre először óraadóként, később tanársegédi állásba, 1977-ben.

Kálóczy Katalin: Novák József tanár úr érzékelte, hogy tehetséges vagy, azért választott téged?

Gelencsér Katalin: Azt gondolom, hogy Maróti Andornak volt bennem bizodalma. Egy tünceményes történettel válaszolok: kultúraelméletből vizsgáztunk az egyetemen – akkor még a második emeletre jártunk a Piarista köz 2. második emeletére –, és Maróti tanár úr négyest adott, mert nem olvastam Tugarinovot¹⁵. Mi a véleménye Tugarinovnak a kultúráról? – kérdezte a tanár úr. Fogalmam sincs, mert nem olvastam – vallottam be. Akkor Maróti tanár úr azt mondta: hát jó, akkor a többivel együtt ez sajnos csak négyes. Az ajtó előtt vártam kint a másik két kollegát, akik szintén a tanár úr kultúraelméleti vizsgáján szerepeltek. Mi tagadás, nem szerettük a kultúraelmélet tantárgyat. A tanár urat viszont igen. És akkor kijött Maróti tanár úr s megkérdezte: nem sértődtem-e meg, hogy négyest adott? Mondtam neki: de tanár úr, nem olvastam Tugarinovot. Na jó, jó, mondta és visszament. Ezt a történetet már neki is elmeséltem. Azt gondolom, hogy ő volt az, aki – főként a szakmai gyakorlatok, ügyek szervezése miatt – méltányolta szolgálatkészégemet és adottságaimat.

Kálóczy Katalin: Az első az oktatás, amelyhez érzéked van. A szervezés a második?

Gelencsér Katalin: Igen.

Kálóczy Katalin: Miért éppen téged kértek fel a szakmai gyakorlatok megszervezésére?

Gelencsér Katalin: Ki csinálta volna? El tudod képzelni, hogy ezt Király Jenő csinálja? Vagy Bujdosó Dezső? Heleszta Sándor? Vagy Vankó Ildikó? Mind valamilyen tudományos téma, kérdéskör kutatásának megszállottjai voltak.

¹⁵ V. P. Tugarinov: Az élet és a kultúra értékeiről. In: Forrásmunkák a kultúra elméletéből. Szöveggyűjtemény. Egységes jegyzet. Szerk. Maróti Andor. ELTE-BTK – Tankönyvkiadó, 1975.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

Kálóczy Katalin: De azt végképp nem értem, hogy Novák József helyére miért téged szemelt ki Maróti Andor?

Gelencsér Katalin: Nem tudom. Komolyan mondom, nem tudom. Tőle kellene megkérdezni. Csak azt tudtam, hogy valakinck, aki történelem szakon is végzett, tanítania kell a közművelődés történetét. Egyszerűen feladatot kaptam, hogy először a levelező, aztán a nappali tagozaton tanítsam. Újfalu Gábor úgy emlékezett rám, hogy bejött az órára egy nyüzüge, vékony nő, és leterítette őket azzal, miket követel, meg hogyan ad elő. Délelőttöként még a Török Ignác Gimnáziumban tanítottam. Maróti Andor mindig sokat beszélgetett a hallgatókkal, érdeklődött tevékenységük, szakmai orientációjuk iránt. Tudta, hogy nemcsak tanítom, de megtanítom a népeket. Ebből az óraadói, levelezős időszakból szerezte az információit rólam, amikor egyszerre voltam az ELTE BTK oktatója, más szakokon pedig a hallgatója. Tanultam 3-3 évig a magyar és a pedagógia szakot. Vizsgáztattam, szigorlatoztattam, közben felrohantam kollokválni a pedagógia tanszékre, és aztán visszajöttem vizsgáztatni. Ez egy tüneményes történet.

Kálóczy Katalin: Hogy zajlott eközben a magánéleted?

Gelencsér Katalin: Sehogy. Reggel elrohantunk otthonról. Este találkozunk.

Kálóczy Katalin: Érzékelhető ma is, mennyire részt vesztek egymás munkájában.

Gelencsér Katalin: Kálmán vesz részt az enyémben, felhívja figyelmemet dolgokra, hírekre. Ez mindig így volt.

Kálóczy Katalin: Amikor a beszélgetésünkre készültem, rájöttem, rólad nem lehet eldönteni, hogy teremtmény-alkotó vagy fenntartó-őrző típusú ember vagy-e. Teljesítményedben mindkettőre találunk példát.

Gelencsér Katalin: Két nagy típusba szoktam a kollegáimat sorolni. Az egyik a proaktív, a másik a reaktív. Én mindig az utóbbiba tartoztam. Adódott egy feladat, s akkor én megpróbáltam annak minden elemét, meghatározó tényezőit, a környezeti kultúráját körbejárni. Ez abból a szorongásból fakadt, hogy olyan otthonról hozott tudással nem rendelkeztem, amellyel a feladatot letudhattam, gyorsan „loknhettem” volna. Amit tudtam, az iskolában, a kiegészítő tagozatos egyetemi hallgatóimtól tanultam. A képzésbe otthonról az adottságaimat, az eszemet vittem. Attól a félelemtől vezérelve, hogy nem fogom jól megoldani, alaposan körbejártam minden feladatot, mögé néztem, alá mentem.

Kálóczy Katalin: Tudatában voltál ennek?

Gelencsér Katalin: Belső késztetésem volt erre. Nem a mindenkori főnöknek akartam én megfelelni, hanem az ügynek, amelynek a megoldása valamiért éppen rám volt bízva. A főnökeimmel nagyon sok konfliktusom volt. Úgy 38-39 éves koromig nagyon nehéz lehetett a főnökömmé lenni. Sokat tanultam, nagyon benne voltam a legfrissebb pedagógiai, történelmi, irodalmi történésekben. Változóban is volt a történelemszemlélet. (Bár kevésbé, mint később. Mert aztán teljesen újra kellett tanulni az egész történelmet. Ami egészen drámai volt. Bele is rendültem: mi minden marhaságot kellett nekünk bevágni!) Voltak nagyon jó főnökeim, akikkel kiválóan tudtam dolgozni. Ilyen volt például a gödöllői gimnáziumban Sinka Imre igazgató úr, aki meghívott tanárnak. Ragyogóan tudtunk együtt dolgozni. Az ELTE BTK-n Maróti Andor kertjében azért tudtak nagyra nőni a fenyőfák, mert engedte: fel-

adatot adott, és hagyta, hogy végezd. Elfogadta az általam képviselt szemléletmódot, de elfogadta Király Jenőét, Bujdosó Dezsőét, Talyigás Katalinét, Vankó Ildikóét, Heleszta Sándorét, Török Ivánét¹⁶ is. Hagyta az autonóm személyiségeket létezni. Ide sorolom az ELTE TFK-ról a kiváló jelenlegi tanszékvezetőt, Szabóné Molnár Annát is. Vagy Kecskés Józsefet, a gödöllői Petőfi Sándor Művelődési Központ régi igazgatóját. Először elképedt azon, hogy miket találok ki, utána pedig buzdított és leste, meg tudom-e valósítani.

Kálóczy Katalin: Az ügyeket, amelyeket szolgáltál, mások fogalmaztak meg neked, vagy az élet sodorta eléd s választottál?

Gelencsér Katalin: Mások. Fogalmazzunk így, hogy mások.

Kálóczy Katalin: Idesorolod például a Családóvó Nyári Egyetemem is?

Gelencsér Katalin: Nem, az a saját ügyem, felismert tennivalóm volt. Vannak proaktív területeim is. Amikor 1989-91. között a minisztériumi közművelődési főosztálya azt hirdette a népművelésről, hogy elavult állami feladat, a tennivalókat a civil szervezetekre kell bízni stb., az egyetemen még folyt a népművelés szakon az oktatás. Már csak negyed- és ötödévesek voltak. A néptelen tanszéken adjunktusként létezni maga a reménytelenség. Ezért 1991-ben úgy döntöttem, hogy otthagynom az egyetemet. Megnézem a vidéki valóságban: tényleg úgy van-e, hogy az iskolán kívüli képzés, önképzés önkormányzati támogatására nincs igény, úgy van-e, ahogy a minisztériumi szakfőosztály azt hirdeti. Kecskés József Gödöllőn elfogadott munkatárnak. Meggyőződtem arról, hogy azoknak, akik a közművelődésről locsognak, fogalmuk sincsen arról, mennyi a feladat. Akkortól lettem proaktív, s váltam kezdeményezővé a közművelődés területén.

A közművelődési törvény¹⁷ előkészítéséhez 1991-ben fogott hozzá Kovalcsik József minisztériumi főosztályvezető irányításával egy szakértőkből álló testület. Mi, Kecskés Józseffel megalkottuk a közművelődési tevékenységek lehetséges változatait, amelyek gyakorlatilag szó szerint bekerültek a törvény 76. §-ába. Komoly, konstruktív korszak volt a művelődési központ életében és számomra is, én pedig akkor nagyon proaktív voltam. Beláttam, hogy meg kell találni az önkormányzatok önállóan választható közművelődési tennivalóinak alternatíváit, s ahogyan Gödöllőn is: a helyi közösségeket, a helyi közvélemény-formáló embereket. Egy lemondott városi képviselő helyett bekerültem a képviselő-testületbe is. A kulturális bizottság vezetőjeként jó kapcsolatot tudtam kialakítani Gémesi György polgármesterrel. Az ötleteim jó részét meg tudtam valósítani, persze nem mindent. Így is 10-12 órát, rengeteget dolgoztam, soha annyit nem, mint Gödöllőn. Kiagyalni, pénzt szerezni, utánajárni, megszervezni, megvalósítani... Volt néhány telitalálatom. Sikerükre máig nem tudok racionális magyarázatot. Ilyen volt például a Pilinszky-sorozat. Egyszer bejött hozzám az akkori országgyűlési képviselő, Roszik Gábor titkárnője, hogy itt van „a Kuklay Tóni”. Nem tudtam, ki ő. Aztán megérkezett Kuklay Antal katolikus plébános, a Miskolc mellett lévő

¹⁶ Dr. Török Iván tudományos kutató, 1973 és 1976 között, majd 1981-től az ELTE BTK Közművelődési Tanszéki Szakcsoport tanára. Szaktárgyai: pszichológia, művelődésszociológia.

¹⁷ Az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a műzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.

Köröm község elárvult plébániájáról. Nyútt öltözetben, szakadt aktatáskával, amelynek a fogóját ő drótozta meg. Akkoriban jelent meg a Pilinszkyról szóló könyve A kráter peremén címmel, a Szent István Társulat gondozásában. Leültettem, megteáztattam és megkérdeztem, nem akarna-e egy Pilinszky-sorozatot tartani, kéthetenként egyet-egyet, összesen öt alkalommal. Megállapodtunk. Akkor irodalmi sikerrel egész életemben nem találkoztam. A száz férőhelyes nagyteremben 150-en voltak, az ablakon kívülről is bekönyököltek. A budai gimnáziumokból csapatostul jöttek a kölykök Kuklay Antal után. Nekem – az egész magyar szakon végzett tanulmányaimat beleértve – nem volt nagyobb irodalmi élményem ezeknél az estéknél. Döbbenetesen szép élmény volt! Utána Domokos Mátyással¹⁸ szerveztem a következő sorozatot Weöres Sándorról. Kettejük karaktere között nagyon nagy volt a különbség. Kuklay Antal ihletett hevületű, Domokos Mátyás racionális volt. Ezért a második sorozat nem hatott olyan elemi erővel. Rengeteget tanultam tőlük.

Elkezdem építeni Gödöllőn a város legendás híri tanárainak a kultuszát is. Először egy zseniális tehetségű énektanárt köszöntöttünk, Winkler Nándor tanár urat, aki hihetetlenül impulzív, szeretetreméltó, elképesztő adottságokkal rendelkező személyiség volt. Utána egy testnevelő, Lencsés Rezső következett. Engem mélyen megrendített a történetük. Mindketten a Felvidékről elűzött magyar értelmiségiek voltak. Gödöllő akkor még falu volt, ahol megtalálták a helyüket, beilleszkedtek: tanári állásuk és nagyon jó igazgatójuk lett. Mindkettőnek aurája volt, kultúrát sugároztak, nem tantárgyakat tanítottak, és ezt a gyerekek így is élték meg. Utánuk két irodalomtanárnak szerveztem ilyen programot.

Később a korszak legjelentősebb tudósaival – pl. Ancsel Évával, Nyíri Tamással és ifjúságszociológusokkal – szerveztem országos beiskolázású művelődésantropológiai, ifjúságantropológiai szemináriumokat, amelyekhez szöveggyűjteményeket is készítettem.

Kálóczy Katalin: A proaktivitásodat tehát a közművelődés „termelte ki” és az folytatódott a jogszabály-előkészítő munkában...

Gelencsér Katalin: Magától értetődően. A kulturális törvény előkészítésében az egész közművelődési főosztály részt vett, de többen nem rendelkeztek aktuális helyi tapasztalattal. 1994-ben mentem a minisztériumba, ahol a közművelődési tevékenységi formák már említett meghatározása miatt számoltak velem. Az akkori munkatársaim zömét korábban tanítottam, beleértve az akkori főosztályvezetőt, Striker Sándort is. Igazgatási ismereteket is tanítottam az ELTE TFK művelődésszervező szakán, ezért arra gondoltam: jó lenne, ha a hallgatónak lenne valami fogalma a minisztérium feladatairól, struktúrájáról. Ezért meghívtam Striker Sándort. Megígérte, de aztán Kerekes Lászlót, helyettesét küldte maga helyett, aki meg is érkezett egy szál fréziával, s szellemes, jó áttekintést adott arról, hogy milyen feladatokkal kell megbirkóznia a kulturális minisztérium szakmai főosztályának... Ezt követően kaptam meghívást a minisztériumba, ahol közvetlen főnököm Kerekes László lett. Nagy tapasztalatú, kiváló eszű, remek humorú ember volt, akitől sok szép feladatot kaptam. Nagyon becsültem. A főiskola

csak azzal a föltétellel akart elengedni, ha továbbra is megtartom művelődéstörténeti óráimat. Szabóné Molnár Anna tanácskezelő ebben konzekvens volt. Az ELTE személyzeti osztályán azt kérdezték: „Egyszer már elmentél Gödöllőre és viszszaajöttél, mert tanár vagy. Már megint hova mész?”

Kálóczy Katalin: Milyen ambíciókkal érkezettél a minisztériumba?

Gelencsér Katalin: Engem Striker Sándor azért hívott, hogy legyek a gazdája a képzési ügyeknek. Így is lett, de közbejött a közművelődési törvény megalkotásának ágas-bogas feladata, túl az egyéb főosztályi teendőkön. Legalább 85 szövegváltozatot gépeltem bent vagy itthon, itt, ott, amott. Hol ez kötött bele, hol az, hol a minisztérium társosztályai, hol Vadász János, a KKDSZ¹⁹ akkori elnöke. Hihetetlenül kemény munka volt. Magyar Bálint²⁰ nagyon törekedett arra, hogy a minisztérium négy kulturális területének szabályozását egy törvénybe belezupálja, mert különben nem tudta volna keresztülvinni. Szorosan kellett együttműködni a könyvtári, a múzeumi és a levéltári osztállyal, akik maguk is sokat tettek a törvényért. Erőfeszítéseket kellett tennünk azért is, hogy a közművelődésről szóló rész fogalomhasználata kompatibilis legyen az európaival, s közben az önkormányzatok és a közművelődési szakma számára egyértelmű és érthető legyen.

Kálóczy Katalin: A pedagógus Katalinból szervező Katalin lett.

Gelencsér Katalin: Igen, igen, tehát 1959-től 1991-ig pedagógus voltam: tanító néni, tanár néni, egyetemi tanársegéd és adjunktus. A minisztériumban személyes munkaköri feladatként az Országos Képzési Jegyzékben szereplő középfokú és felsőfokú közművelődési szakember és a kulturális menedzser szakképzés képesítési követelményeit kellett kidolgoznom. Nagyon sok feladat volt ezzel, az egyeztetések, a viták miatt közel másfél év alatt lett belőlük miniszteri rendelet²¹. Bár akkoriban nem volt elvárás, mégis igen fontosnak tartottam, hogy legyen egy törzsmódul, amelyre alternatív módon rá lehessen építeni különféle egyéb szakirányú elemeket, szám szerint nyolcat: a gyermek- és ifjúságvédelemtől kezdve, a művelődésszervezésen át, az időskorúak problémáig. Hihetetlen jó partnereket találtam a civil szervezetek között. Ez nagyon nagy élmény volt. Az államigazgatás és a civil szervezetek közötti sok korábbi konfliktus után ezen a területen igen konstruktív együttműködés alakult ki. Ezzel az érettségire és felsőfokú végzettségre épülő OKJ-s közművelődési szakkal a kistéleplések önkormányzatainak tudtunk segíteni, akiknek a felsőfokú végzettségű szakember megfizetésére nem lett volna pénzüik. A művelődés közös élményei iránt elkötelezett emberek viszont – megszerezve a közép- vagy felsőfokú szakképesítést – el tudták látni a területet.

¹⁹ Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete, elnöke Vadász János volt 1989-2002. között.

²⁰ Dr. Magyar Bálint, 1996 és 1998. között művelődési és közoktatási miniszter.

²¹ 2/1996. (I. 19.) MKM rendelet a szakmai követelmények kiadásáról szóló 16/1994. (VII. 8.) MKM rendelet módosításáról; 9/1996. (VII. 31.) MKM rendelet a szakmai követelmények kiadásáról szóló 16/1994. (VII. 8.) MKM rendelet kiegészítéséről; 15/1996. (XI. 14.) MKM rendelet a szakmai követelmények kiadásáról szóló 16/1994. (VII. 8.) MKM rendelet kiegészítéséről.

¹⁸ Domokos Mátyás (1928-2006.) szerkesztő, kritikus, irodalomtörténész.

Az önkormányzatokat megerősítettük, a szakembereknek egyrészt új elméleti - módszertani ismereteket adtunk, másrészt megcsillantottuk előttük továbbképzési lehetőségeiket is. Ez volt az én első sikerem a minisztériumban. Nagyon kemény ellenállásba ütköztem, és nagyon kemény konfliktusokba keveredtem, amelyeket zömükben én keltettem. Nem fő okosként kellett volna elindítanom az elfogadtatási folyamatot, hanem tudomásul véve, hogy az OKJ-s szakképesítés jogi érvényesítésének során bizonyos intézményekhez, szakmai követelményekhez kőkeményen alkalmazkodnom kell. De végül is minden sikerült, a három, szakképesítésről szóló 1996-os rendelet gyönyörűen beállt. Az egyik érettségizetteknek ad szakképesítést, a másik kettő pedig a mezőgazdasági, közgazdasági, műszaki és egyéb, tehát nem szakirányú képzésben végzett egyetemi, főiskolai végzettségűeknek ad olyan képzést, amellyel elláthatnak igazgatói, vezetői, illetve beosztotti munkakört a közművelődés intézményeiben. Hozzá kell tennem: engem mélyen megrendített az a tény, hogy azok, akiket mi tömegesen ruháztunk föl művelődésszervező, népművelő, egyéb szakmai képesséssel, nem mindig vállaltak konkrét művelődésszervezői munkakört. Viszont agrármérnökökből, műszaki mérnökökből például – akik rájöttek, hogy életük értelmét nem az eredeti szakmájukban találják meg – gyönyörűséggel lehetett kompetens, legalisan alkalmazható és mindenféle tekintetben a közigazgatási eljárásnak megfelelő szakembereket nevelni. Mert ők maguktól váltak azzá, az OKJ-s bizonyítvány csak legitimmé, illetve lehetővé tette, hogy ők ezt a munkát végezzék. Mondok egy példát az ilyen „szakemberre”. Kaposi László a magyar drámapedagógiai oktatás prominens, európai hírű képviselője. Agrármérnök, sohasem járt bölcsészkarra, egyszerűen csak rádobhant arra, hogy a 10-18 éves fiatalok miféle belső értékválságon, alakuláson és önépítésen mehetnek keresztül, és erre ráépítette a maga drámapedagógiai módszerét. Zseniális, amit csinál. Olyan egész emberek kerülnek ki a keze alól, akiknek nemcsak identitásuk, öntudatuk, értékrendjük van, de közvetíteni valójuk is. Azt gondolom, ez egy külön adottság. Mert vannak érdeklődő, jó tanárok, akik beszívják ezt a fajta tudást, mint a szivacs, örülnek is neki, használják, de nem adják tovább. A Kaposi-féle szisztéma országos szervezetté nőve gyönyörűségesen folyamatos önképzést indukál.

Kálóczy Katalin: Visszatérve a minisztériumhoz: nem volt-e nehéz megszokni a hivatal világát?

Gelencsér Katalin: Az aktuális gondolataimat, az elképzeléseimet a főnökeim – Striker Sándor, Kerekes László – és a kollegáim, akik közül többen a tanítványaim voltak, elfogadták. Hitem szerint egy minisztériumban strukturálisan átgondolt, folyamatosan építkező rendszerben a közigazgatás jogi és támogatási normáit úgy kellene tervezni évről évre, hogy az kiszámítható legyen azok számára, akik ennek majd az élvezői lesznek. Utólag is megrendít, mennyire nem így volt. Folyamatosan ad hoc feladatokat oldottunk meg, a tömegével érkező levelek határidős megválaszolása kész vesszőfutás volt. Nem azzal foglalkozhattál, amivel igazából kellett volna: például a képzési rendeletek hatékonyságával, hol vezették be, hányan tanultak, mit tanultak meg, hogyan, miként. Ezt sohasem tudtam föl-mérni, mert nem volt rá idő. Nagyon sokat tanultam abból, hogy egy-egy jogszabály-előkészítés során milyen önérvényesítő szervezetek milyen okos, vagy életképtelen érvekkel és milyen céllal jönnek elő. Ez sem mindig olyan magától értetődő, mint

ahogy az ember ezt gondolja. Utána „kitalálódott”, hogy a pedagógusok hétvévenként kötelező, szervezett továbbképzésének analógiájára készüljön rendelet a kulturális szakemberek szervezett továbbképzésére is. Ez volt a negyedik miniszteri rendelet²², amelynek a kimunkálásával rengeteg időt töltöttem.

Kálóczy Katalin: Te fogalmaztad meg a rendelet szövegét?

Gelencsér Katalin: Igen. Jóllehet az egyeztetések során sok minden más is belekerült, de nekem kellett elfogadnom, jó-e. Ha nem – akkor nem fogadtam el. Ez nagyon jó munka volt, a proaktivitásaim közé tartozik. Nagyon jó partnerem volt benne Rónai Iván kollegám. Azt az alapszöveget, amelyet a közművelődési szakemberek szervezett továbbképzéséhez megalkottam, gyakorlatilag átvették a közgyűjteményi intézményi rendszerek is, mivel egységes normatíva vonatkozott azokra a kulturális szakemberekre, akik a közművelődési, a könyvtári, a múzeumi, a levéltári területen tevékenykedtek.

Két minisztériumi akkreditációs bizottságot alapítottam és működtettem 7 éven keresztül: a Közművelődési és a Levéltári Akkreditációs Bizottságot. Az összes, ezzel kapcsolatos szervező, intéző, népszerűsítő, jogi, minősítő és egyéb munkát én végeztem. Egy-egy ügyirat valójában 16 dokumentum, levél stb. elkészítését jelentette. 7 év alatt elértem, hogy a közművelődésben dolgozók számára továbbképzési lehetőségként közel 150 akkreditált program állt rendelkezésre. Gyakorlatilag mindenki azt választhatott – a beszédtechnikától az elektronikus távtanulás programjáig –, amit akart. Sajnálatomra a szervezett továbbképzésre igényelhető normatíva egyre kevesebb lett az évek során. Azt pedig végtelen elkeseredéssel olvastam, hogy az általam megalkotott továbbképzési rendelet módosításába olyan új paragrafus került, amelynek alapján az évi 10-20 ezer forint körüli fejkvótából az egyszemélyes közművelődési intézmények dolgozói nem képesek igényes továbbképzést vállalni. Végtelenül sajnálom, hogy így alakult, mert ez azt jelenti, hogy 1700 település kiesett ebből a jól kitalált, európai szintű továbbképzési rendszerből.

Kálóczy Katalin: Követed, hogy mi lett ezeknek az általad, vagy jórészt általad létrehozott jogszabályoknak a sorsa?

Gelencsér Katalin: Időnként a kollegáimmal kapcsolatba kerülök és hallok erről. De nem a minisztériumból kapom a rossz jelzéseket, hanem a megyei és a nagyobb városi művelődési központok vezetőitől.

Kálóczy Katalin: Hogyan lettél főosztályvezető?

Gelencsér Katalin: Striker Sándor, kiváló eszű, ragyogó kapcsolati tőkével rendelkező vezetőnk elment Londonba, Magyar Kulturális Intézetet létesíteni. Helyettesítették. Aztán egy reggel hívatott engem Visy Zsolt helyettes államtitkár úr: ő úgy gondolja, hogy én mint az ELTE TFK mellékállású docense, el tudnám látni ennek a főosztálynak a vezetését. Erre engem most föl is kér. Azt válaszoltam, hogy hazamegyek és megbeszélem a hitvesemmel. Azt is hozzátettem, hogy – bár használható tudásom van a közművelődésről, de – nemzetközi kapcsolatokban nem vagyok kompetens, ezért úgy gondolom, ide olyan ember kellene, aki néhány nyelven tud, de legalább an-

²² 1/2000. (I. 14.) NKÖM rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról.

golul vagy németül. A másik ötletem az volt, hogy nevezze ki Kerekes Lászlót főosztályvezetőnek, aki akkor már 20 éve tevékenykedett kiválóan főosztályvezető-helyettesként. Visy Zsolt államtitkár úr azonban a hites uramhoz küldött...

A megbízatást végül egy bombairadó közepette vállaltam el, mivel arra értem be a minisztérium épületébe, hogy éppen kitessékelnek onnan mindenkit a Kossuth térre, és várják a tűzszerszereket. Jött velem szemben Visy Zsolt helyettes államtitkár úr is, kérdezte mit mondott a hites ura? Azt, hogy jó, próbáljuk meg. Két évig töltöttem be az így kapott főosztályvezetői állást.

Kálóczy Katalin: Tudtad, mit vállalsz? Vissza tudod idézni az akkori gondolataidat, elszántságodat?

Gelencsér Katalin: Azt gondoltam, hogy egyrészt rendszeren végig tudom vinni a továbbképzési rendszert, másrészt egy sereg olyan pénzhez jutok, amelyet közvetíthetek az öntevékeny, amatőr művészeti együtteseknek. Megvallom őszintén, hogy a Magyar Művelődési Intézettel kapcsolatban is voltak elképzeléseim. H. Kovács Éva közreműködésének, később a mostani főigazgató-asszonnyal, Borbáth Erikával való együttműködésének hála, tanár koromban jó kapcsolatom volt az intézettel. Leginkább a képzési területen voltam hatékony, s az összes könyvem megjelenésében szerepe volt a Magyar Művelődési Intézetnek. Szerettem volna, ha az intézet a civil szervezetek felé fordul (korábban sok konfliktusunk volt néhány nagyhangú civil szervezettel), elsősorban a kis székhelyeken működő amatőr szervezetek felé, így állt volna fel a közigazgatás, a módszertani irányítás és a társadalmi szféra együttműködése. Még az is megfordult a fejemben, hogy olyan stúdiókat találjunk ki – zömében a pedagógusoknak –, amely az alapképzéseket szakirányú továbbképzési szakokkal (amatőr színjátszó, énekkarvezető, képzőművészeti kör-vezető stb.) kibővíthetve használhatóvá tennék. Tehát, hogy a kompetencia kicsit növekedjék azon a területen. Ha mondjuk egy tanító, aki énekkart vezet, karvezető képzésen vesz részt, akkor megmarad a tanítói végzettsége, de lesz hozzá egy felsőfokú szakirányú továbbképzési szakja arról, hogy énekkart vezethet. Ettől mindenki gazdagabb lesz, ő is meg mi is. És akkor a továbbképzési rendszerbe is bele tudjuk valahogy szuszakolni. Ilyen terveim voltak. Ezekből természetesen semmi sem valósult meg. A felsőoktatási törvény csak azon intézményeknek engedi meg az ilyen szakirányú továbbképzést, ahol ilyen irányú szakképzés van. Tehát például az énekkarnál a Zeneművészeti Egyetemen. Azok meg fűtyülnek az amatőr mozgalomra... Tehát gyakorlatilag ezen elvéreztem. Legutóbb a bajai Eötvös József Tanítóképző Főiskola próbálkozott ezzel. Az illetékes előszűrő hatóság azzal utasította el a kérelmet, hogy ott csak tanítóknak, óvónőknek lehet a szakirányú felsőfokú szakképzést megszervezni. Aki – mondjuk – énekszakos tanárként végzett Egerben, az nem iratkozhat be Bajára. Sebestyén Márta 50. születésnapjából kiderült, hogy népdalénekes-képzés sincs Magyarországon. Ebből a tervből tehát nem lett semmi.

Az én főnökeim: Hámori József miniszter úr és Visy Zsolt helyettes államtitkár urak²³ voltak, akik korábban egyetemi tanárként dolgoztak együtt Pécsen. Intelligens, kulturált légkör vette körül őket, nagyon-nagyon jó csapatmunkákban vehettünk részt. Akkora lehetőségeket és szabadságot kapott a köz-

művelődési főosztály, amennyit a gazdasági madzag engedett, minden kezdeményezésünkben partnerek voltak.

2000-ben Várhegyi Attila politikai államtitkár – akiről később kiderült, hogy köztörvényes bűnöző – először azt intéztette el, hogy beosztása alól felmentsék Hámori József miniszter urat, az akadémikust, utána több főosztályvezetővel együtt engem is.

Kálóczy Katalin: Milyen okok lehettek a háttérben?

Gelencsér Katalin: A vezetői munkakör megszüntetését nem kell indokolni. Várhegyi Attila számtalanszor hozta lehetetlen helyzetbe Hámori József miniszter urat. Akkoriban zajlott a Nemzeti Színház „gödör” ügye. A politikai államtitkár úr behívta a minisztériumba a sajtót és nyilatkozott a már azóta megépült Nemzeti Színház mai helyéről, Hámori József miniszter urat pedig kiküldte az Erzsébet tér sajtószámbájához. Hámori Józseffel nem közölte, hogy mit nyilatkozott közben a minisztériumban a sajtónak, s amikor a miniszter úr visszatért, az újságírók által feltett kérdésekre nem tudott „közös vélemény alapján” válaszolni. Elképesztő eljárás volt.

Kálóczy Katalin: Neked voltak nyílt konfliktusaid?

Gelencsér Katalin: Nem. Pontosabban van egy ezzel kapcsolatos, nagyon érdekes történet. Ez konkrét előzmény. Jó, hogy rákérdezted, különben elfelejtettem volna. A XI. kerületben, tehát Kelenföldön akkoriban Juhos Katalin volt a polgármester, aki a két kelenföldi közművelődési intézményből kettőt hirtelenjében meg akart szüntetni, és valami áruház céljára átadni a területet. Az ilyen megszüntetésekhez az akkor érvényes törvények szerint ki kellett kérni írásban a minisztérium véleményét, ami nemleges volt. Ezután Juhos Katalin polgármester asszony két, XI. kerületi fontos embert küldött hozzám, hogy rábeszéljenek: ha mind a kettőt nem is, de legalább az egyiket megszüntethessék. Szakember kollegáim véleményét figyelembe véve ehhez nem járultam hozzá.

Juhos Katalin megüzente nekem a Magyar Rádió 168 óra c. műsorán keresztül, hogy a feladatom elvégzésére alkalmatlan ember vagyok, ezért le fog váltatni engem. Meg is történt. Kéthárom hét múlva került sor Hámori József miniszter úr felmentésére. A miniszter úrnak még feladatai voltak december 31-ig, és amikor Várhegyi Attila alá akarta íratni vele a főosztályvezetői kinevezésem visszavonásáról szóló papírt, nem volt hajlandó aláírni, mert elégedett volt az általam, általunk végzett munkával. Végül 2001. január végén, Várhegyi Attila aláírásával kaptam meg a fölmentési nyilatkozatot. Amikor Várhegyi Attila bírósági pere befejeződött, s ezáltal parlamenti munkája ellehetetlenült, akkor a Fidesz Juhos Katalint delegálta Várhegyi Attila listás helyére...

Két ragyogó helyettes államtitkára is volt akkor a minisztériumnak: Baán László és Pröhle Gergely²⁴. Mind a ketten beszéltek velem, jelezték, hogy nem tartják méltányosnak, ami velem történt, de nem tudnak mit tenni. Akkor fölmondtam, de fölmondásomat csak feltételekkel fogadták el. Így kerültem 2000-tól a képzési ügyek referenseként szerződéses munkaviszonyba a minisztériummal.

Javaslatot kértek tőlem az új főosztályvezető személyére, amit el is fogadtak. A feladattal Óváry István kollegámat bízták meg, aki az elmúlt tizenegynéhány évben a leghosszabb ideig regnáló főosztályvezető volt, 6 évet töltött ebben a munkakörben. Előtte két évenként változtak a személyek.

²³ Dr. Hámori József 1998-1999. között a nemzeti kulturális örökség minisztere, Dr. Visy Zsolt helyettes államtitkára volt.

²⁴ Dr. Baán László 1998-2000. között a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma gazdasági helyettes államtitkára, Pröhle Gergely pedig 1998-1999. között közigazgatási államtitkára volt.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

Kálóczy Katalin: Ezek után nehéz ilyet kérdezni, de mégis: mi a fősztályvezetői időszakod summája?

Gelencsér Katalin: Az volt a szerencsém, hogy Török József²⁵ mindig megrendezte Szegeden a Közművelődési Nyári Egyetemet, és a Népművelők Egyesületének, a megyei művelődési központok szervezeteinek voltak olyan fórumai, ahova gyakran meghívtak fősztályvezetőként is, később is. A szakma aktív embereinek közel felét tanítottam. Vagy így, vagy úgy. Vagy főiskolásként, vagy kiegészítő szakosként. Közöttük nem fősztályvezetőként, hanem hiteles szakemberként informatív-va, fontossá tudtam tenni magam. Nézetem szerint a közművelődési szakma differencia specificája a kulturálódás ügyének szolgálata, a hivatás, a küldetés. Nem hiszem, hogy csak menedzsernek, kultúra-közvetítőnek kell e terület munkásának lennie. Szakcikkekben ennek helyi, települési meghatározóit, szakmai követelményeit pontosan megfogalmaztam. Hiszem, hogy az olajos padló, néhol még olajkályhás fűtésű, reménytelen külsőségekkel jellemezhető terekben – az önkormányzatok által fenntartott kultúrotthonokban – még mindig össze akar gyűlni 30 - 40 asszony, hogy énekkarban daloljon. Még mindig össze akar jönni 10-15 gyerek, aki amatőr színjátzó munkában akar részt venni, még mindig van 6-8 olyan gyerek, aki ott mondja el azt a számára fontos verset, amelyet a magyarórán senki sem kér. Tehát, hogy az emberi élet nyomorúságában a szimbólumoknak, a társas együttlét örömeinek ezek a szerény feltételű intézmények ma is az otthonai, a gazdái. Lehet, hogy ezeknek a közművelődési intézményeknek a vezetői link alakok, hogy mindenféle bajuk van saját magukkal, az étellel és a világgal, de a tehetség közismertté tételét még mindig csak ők és a lehetőségekhez képest nagyon jól teszik.

Magyarországon 2000-ben 120000 fő vett részt a kórusok munkájában, jeles közösségeik rendszeresen a kórus világfesztiválok győztesei. Magyarországon, a Kárpát-medencében, évi rendszerességgel rendezik meg a költőkről elnevezett tematikus versmondó versenyeket: József Attila, Radnóti Miklós, Rátkó József stb.

A 75 éves szerencsi asszony eljön Versecgyházra, hogy elmondja az Anyám fekete rózsá országos találkozó a legújabbban megtanult versét. Azt mondja, ha ez nem volna neki, már régen alulról szagolná az ibolyát. Tehát azt gondolom, hogy a kultúrának és az emberi lét minőségének – ami nem műveltség-től, nem iskolázottságtól, hanem tehetségtől, adottságtól, belső készítetéstől függ – ezek a „gyakran reménytelen körülményekkel jellemezhető terek, intézmények” a bábái.

Nem tudok jobbat mondani, mint azt, hogy ez a szegény vidéki társadalom itt, ezeken a fórumokon fejezi ki azt, hogy igénye van a személyesen átélhető, nemesebb kultúrára. Ezeken a fórumokon mindig érzelmes volt a mondandóm is, mert ezen igény jelentőségét, hitét próbáltam mindig méltányolni. Abban akartam megerősíteni a kollégáimat, hogy az az ügy, amelyet szolgálnak, nem közigazgatás, nem közalkalmazottság, nemcsak álláslehetőség, hanem egy minőségileg teljesen más életfeladat, amelyben azon személyiségek, akik összehozzák, biztosítják, generálják a közösségi művelődést: jótékony tényezők, eszközök. Bevezetik az embereket a közösségi művelődési lehetőségek világába, pénzt szereznek nekik, apjuk, anyjuk annak a kis közösségnek, amelytől az élhetővé válik.

Kálóczy Katalin: Óhatatlanul eszembe jut, hogy az üzleti világ létrehozott egy szakmát, egész más céllal, amelyet úgy hívnak: rendezvényszervezés. S az éppen azt nélkülözi, amit itt körbejártál, hogy érzelmi töltése van...

Gelencsér Katalin: A kulturális törvénynek a közművelődésről szóló részében ezek a dolgok eléggé racionálisan, de nem üzletközpontúan vannak meg. A szakma link is egy kicsit, mert megteheti, műveletlen is egy kicsit, mert nem eléggé műveljük ki őket, de aki azért egyszer bekattan ebbe a dologba, azért az nem nagyon megy el onnan. Akik elmennek, nem találták meg benne a személyes feladatot, az úgy értelmét.

Az, amit a karitásról gondolsz, az talán nem pontosan ez a fogalom, de értem, hogy mire kérdezel. Nem gondolom, hogy a művelődésszervező népboldogító: Nem erről van szó. Nem ő „boldogít”, hanem az énektanár, a képzőművész tanár, a fiatalokkal foglalkozó tábortartó. Neki ennek az egésznek a háttérében levő rendszert kell működtetnie. Ám ha nem hisz abban, hogy az szükséges, akkor el tudja linkelni.

Kálóczy Katalin: Nem ejtettünk még szót a szociális illetve a karitatív tevékenységről. A nem intézményhez köthetőről is és a nem hajléktalanhoz köthetőről is. Hihetetlen fogékony-sággal érzed meg, hogy a másik ember bajban van. És az érzékenységed aktivizálódása után mindig megtalálsz, hogyan kell segíteni, hogyan kell újra segíteni valakit.

Gelencsér Katalin: Vidéki ségemből az is következik, hogy nemcsak nézek, hanem látok is. Hét évig szerveztem családpedagógiai/szociálpedagógiai tábort még a TIT zászlaja alatt, mert csak ott lehetett. Dunakeszi fölött volt egy bérelhető KISZ-tábor, oda a korszak emberi, családi problémák iránt legérzékenyebb kutatóit, gondolkodóit hívtam meg óvónőknek, védőnőknek, gyermekorvosoknak, tanítónőknek, tanároknak. A tábor faházaiban úgy alakítottam ki a lakásbeosztást, hogy egyforma munkakörben dolgozók véletlenül se aludjanak együtt. Mert ha este még csacsognak, akkor az élet különböző területein működők ismerjék meg egymást. A tábor első évének sikere azt hozta magával, hogy Budapesten, a Kossuth-klubban hét évre tanyát vert a már Talyigás Katalinnal együtt szervezett Szociálpedagógiai Műhely semmihez nem hasonlítható közművelődési műfaja. Oda jártak vissza a táborainkban résztvevők. Nekik szerveztünk előadásokat még saját területükön, saját témakörükben is. A résztvevők találták ki, hogy ezekből az előadásokból szervezzünk nyári egyetemet, mert a nyári egyetemről kiadott papír továbbképzésként elfogadható. S akkor ez átkerült Gödöllőre, ahol 1991. és 2003. között, tehát 12 éven keresztül Kecskés József igazgató gondozásával szerveztük meg a Családóvó Nyári Egyetemet. Igen szoros programmal: délelőtt 10-től délig, 2-től 6-ig, este 8-tól 10-ig. Délelőtt nagyelőadások, délután intenzív önképző, önszolgáltató és egyéb programok zajlottak, az esti beszélgetésre olyan személyiségeket hívtunk – ifjúságsegítő önkéntest, papot, alkohol-mentőszolgálatban tevékenykedő embert stb. –, akik valamilyen belső többlettel rendelkeztek. Hihetetlen mély élményeink voltak.

Később megalakult az államilag és önkormányzati szinten működő családsegítő szolgálat rendszere és ötféle szakintézményre szakosodott. A salgótarjáni Népjóléti Főiskolán Török Iván, egykori pszichológus kollégám fogta össze az ezekben dolgozók továbbképzését. Azt gondoltam akkor, hogy ebben a társadalmi probléma kezelésében most már nem a népművelésnek – bocsánat a kifejezésért – van dolga, hanem azoknak az embe-

²⁵ Török József, a Csongrád Megyei Művelődési Központ munkatársa.

reknek, akik éppen ezért kapják egy éven át a fizetésüket. Mi mindig ingyen tettünk mindent. Kecskés Józseffel műveltem a nyári egyetemet, s a hét éven át heti rendszerességgel működő családpedagógiai tábor ügyes-bajos dolgait a Pest megyei TIT munkatársával, Balogh Máriával és Bálványosi Kálmán hites urammal. Ő hurcolta a kenyeret meg mindent, ami még kellett.

A tizenharmadik Családóvó Nyári Egyetem szerveződésének idején már nem voltam Gödöllőn. Pócs Margit, aki Szekszárd városában volt művelődési osztályvezető, úgy gondolta, hogy átviszi oda a programot. Át is vitte, de 30 fővel már nem volt gazdaságos. Szekszárdra már nem ment le a szakma kiválósága a nyári szabadság idején. Gödöllőre is alig tudtam kiimádkozni őket. Mivel az Agrártudományi Egyetem terei, kollégiuma, előadótermei csak július elseje után voltak szabadok, nem rendezhettük más időpontban a nyári egyetemet.

A nyári egyetem 12 évének nagy előadásairól gyönyörűséges anyag van, mindentől videofelvétel készült. Kecskés József őrzi azokat. Wootsch Péter – akit én nagyon szerettem, mert nagyon sokat segített, már a családpedagógiai tábor szervezésében is – mindig nagyon támogatta a nyári egyetemet. Az Ifjúsági és Sport Minisztériumban volt közigazgatási államtitkár a minisztérium megalakulásától. Ő nagyon méltányolta azokat az ambíciókat, amelyekkel a nyári egyetemnek nekifogtam. Egyszer ő maga is tartott előadást. Egy alapítványt is hoztunk létre, ami a testvéri szeretetről szól. Abba az Ifjúsági és Sport Minisztérium fél millió forintot tett az előadók tiszteletdíjára. Pályáztunk ide-oda, rengeteget dolgoztunk azért, hogy megteremtjük a működési feltételeket. Egy-egy ilyen nyári egyetem 2,0-2,2 millió forintba került. Magát az előadótermet egy hétre, kedvezménytel 1 millió forintért kaptuk, a többivel a kiszáradású, a szakmája iránt mélyen elkötelezett emberek részvételi díját próbáltuk csökkenteni. Csodálatos volt a résztvevők összetétele! Volt köztük óvónő, védőnő, tanítónő, általános iskolai tanár, szociális munkás, volt református lelkészről erdélyi szociális ügyekkel foglalkozó önkéntes munkásig sok mindenki – kivéve a középiskolai tanárokat. Még a művelődési házas korszakomban próbáltam a középiskolai tanárokkal akciót szervezni a drog és más veszélyek ellen. Elhárították: nem vesznek részt benne, ez a gyerek magánügye, a család magánügye. E mögött az a tanári magatartás húzódik meg, amely az osztályteremben becsukja az ajtót, és bent csak Arany János Toldi estéjéről beszél. A gyerekhez egyébként nincs köze. Ezt én nagyon komoly drámaként élem meg...

Kálóczy Katalin: A szociális tevékenységben mi segít téged?

Gelencsér Katalin: Én nem vagyok hívő, csak hívő alkatú ember vagyok. Gyökössy Endréné²⁶, Bandi hácsinál többször megfordultunk, mert őt többször meghívtuk. Ő a református lelkiség gondozásának egyik nagy alakja volt. Tanított a református teológián is, de egyébként újpesti, tehát egy viszonylag proletár környék lelkészeként élte végig a 60 éves lelkészi tevékenységét, és 5 gyerkeke volt. Nagyon szeretjük őt. Ő beszélt küldetésről meg feladatról... Elmesélte, hogy meghalt a gyerekük, de neki el kellett mennie Balatonszárszóra, hogy elmondjon ott valamit. Nem lehetett nem elmenni, miközben tele

volt a lelke fájdalommal. Igen, ha van ilyen az emberben, akkor az mindenben át tudja őt segíteni. Igazolt engem: aki ennyi ember jó ügyén munkálkodik, az igaz ember – függetlenül attól, hogy milyen hitű.

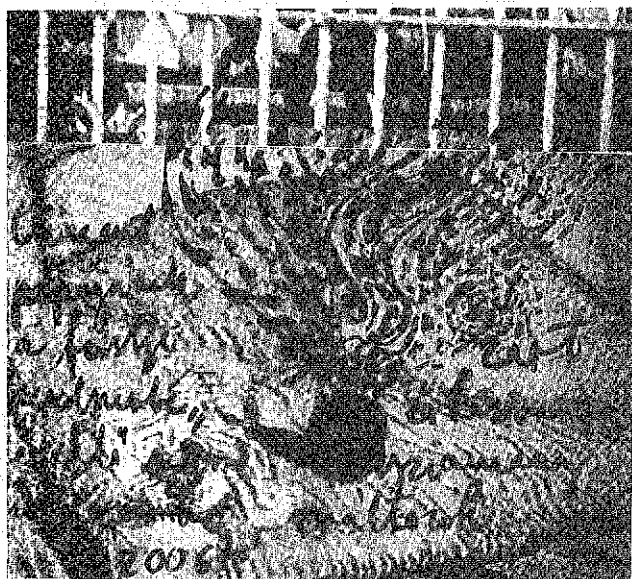
Kálóczy Katalin: Eredhet-e a gyerekkorból bizonyítási szándék?

Gelencsér Katalin: Bennem nem a bizonyítási szándék a domináns, bár valószínűleg bennem van az is. Én sok minden elismerést megkaptam innen, onnan, amonnan, de nem ezek hajtottak. Úgy gondolkodom az emberről, hogy mindegyikben van valami különleges érték. Jóllehet, ez tanári attitűd, de én a kulturális munkában is megélem ezt. Én nagy tisztelettel vagyok ez iránt. Az egyik oldalon azt látom, hogy milyen esendő az ember, a másik oldalon meg azt, hogy milyen gyönyörű: szólni tud, gyönyörű hímzéseket készít, van a szívének intelligenciája, van az eszének intelligenciája, ami nem azonos az iskolázottsággal. A szív intelligenciájával kapcsolatban mindig Németh László gondolatait szoktam megkeresni. Azért imádom az ő írásait, mert a világban lévő jóságot, szépséget fogalmazza meg, ami az emberekből ki tud bontakozni. Most nem mindenkiéből és mindenkor jön ki, mert ez most más világ. De néha ez is más arcát mutatja. Mindig akadtak, akadnak olyan kis csapatok, akik képesek a csodára. Én abban akarom mindig megerősíteni a hitemet, a kollegáimét, a tanítványaimét meg a többiekét, hogy ehhez kell lehetőséget teremtenünk. Tudjon az ember örülni, szeressen örülni, szeressen a másikon segíteni, mert ettől az egész világ jobb lesz. És ez nem más, mint maga a – nem iskolai, megint nem iskolai – műveltség: emberi, lelki tapintat, érzékenység, érdeklődés, nyitottság. (Azt mondta Dengelné Csernella Ágnes kolleganóm, aki tanítványom is volt, hogy őt ez a művelődésszervező főiskolai képzés hihetetlen mértékben gazdaggá tette. Rájött, hogy tanulni, tudni öröm. A rossz közérzetét azzal tudja elhessegetni, ha a még további felsőfokú tanulás feladataira gondol. Bár nem biztos, hogy ilyen jó, az emberről és a pozitív társas viszonyairól tanítani akaró iskolát még egyszer fog találni. Ezt jó volt hallani...).

Kálóczy Katalin: Nem fárasztott el a beszélgetés?

Gelencsér Katalin: Nem. Jó szívvel mondom.

Kálóczy Katalin: Akkor folytatjuk.

²⁶ Dr. Gyökössy Endre (1913-1997.) református lelkész – pszichológus (bölcseleti és pszichopedagógiai doktorátus), a gyakorlati teológia kutató professzora.

BÚCSÚZUNK THOMA LÁSZLÓTÓL

2007. augusztus 10-én elhunyt Thoma László az ELTE Politikatudományi Tanszékének volt tanára, a Zsigmond Király Főiskola intézetigazgatója. A neves szociológus, filozófus és társadalomkutató egész életében az elmaradott társadalmi rétegek érvényesülési lehetőségeit, a szakszervezetek működését és fejlődését vizsgálta. A rendszerváltás után szintén az egyes társadalmi csoportok közti kapcsolatokat kutatta.

A tudós társadalomkutató, tanár és jeles esszéíró halála váratlan volt. A sors iróniájaként ugyanaz a kör ragadta el, mint első – kiadatlan – könyvének hőst, Karinthy Frigyeset. (Bayer József: *Béke poraira. A Népszabadságban megjelent írásból.*)

Thoma László (1943-2007.)

Tisztelt gyászolók!

Egybegyűltünk, hogy szerettei, barátai, kollégái és tisztelői körében utolsó útjára kísérjük Thoma Lászlót, megadva számára a végtiszteességet. Halála váratlan volt, mert bár régóta benne lappangott a kór, szívós emberként utolsó percéig dolgozni, alkotni akart, velünk volt a végső határig.

Engedtessek meg, hogy ifjúkori barátként és régi kollégaként búcsúzóul mondjak néhány szót az életútjáról. Thoma László tudós ember volt, társadalomkutató, aki esszéíróként és tanárként is jeles életművet hagyott hátra. A sors iróniája, hogy fiatal korának kedvenc irodalmi hőse, Karinthy Frigyes sorsában osztozott, akiről szép könyvet is írt.

Küzdelmes élete volt. Egy emberségesebb világra és igazságosabb társadalomra vágyott, az ehhez vezető ösvényeket kutatta folyton. Pályája lendületesen indult, fiatalos, hetyke lázadásal a hetvenes évek tiszteletével szemben. Szenvedett az akkoriban terpeszkedő arrogáns butaságtól, a cenzúrától és az ostoba bürokráciától. Tiszteletlen volt a fennhéjázó butasággal szemben, megvetette az üres tekintélyeket. Jellemző tulajdonsága lett a szarkasztikus humor, a fennálló viszonyok szellemes bírálata, ezzel védekezett a kor packázásai ellen. Korai, gyakran tiltott olvasmányjaiból erős antisztálinista szellemiséget merített. A rá jellemző éles kritika, a szellemi nyugtalanság azonban nem volt jó ajánlólevél a gyors karrierhez. Korán megszenvedte, hogy több jelentős írása fiókban maradt, nem talált kiadóra. Ez kétségkívül elbizonytalanította, és fékezte tehetsége kibontakozását. De nem adta fel könnyen. A debreceni egyetemi tanszéki közeg hamar szűkké vált a számára, és Pestre menekült, hogy szélesebb mozgásteret nyerhessen alkotói törekvéseinek. Több kutatóintézetben dolgozott, irodalmár entellektüelből igyekezett magát szorgalmas munkával a viszonyokat megértő, elmélyült társadalomtudóssá képezni. Korábbi filozófiai és irodalmi tanulmányai ebben is előnyt jelentettek, pályatársai közül kitűnt rendkívüli olvasottságával, műveltségével. Egyéni habitusára jellemző volt, hogy valóságos rabelais-i életörömmel, derűs iróniával szemlélte a világot, és bár nehezen, de türelmesen viselte a hányattatásokat.

Thoma László kétségkívül a „nehéz emberek” közé tartozott, önálló gondolkodása, szellemi autonómiája nem tette őt könnyen kezelhetővé. Gondolkodóként mégsem lett magányos, társakra és barátokra lelt a kritikai szociológusok körében, akikkel együtt igyekeztek feltárni a társadalom tényleges

viszonyait. Kritikai indíttatású művelődésszociológiai tanulmányaiban kimutatta, hogy miként reprodukálódnak a társadalmi egyenlőtlenségek már az oktatásban és a kultúra világában, és azt vizsgálta, mit tehetne ez ellen egy tisztességes politika. Ez vezette el a politikai demokrácia kérdéséhez, amely nélkül nem lehetett változást remélni. A rendszerváltozást megelőző hazai reformkorszak egyik markáns alakja lett, bár őt is feszélyezte a dilemma: hogyan lehet túllépni a fennálló hatalmi rendszeren, anélkül, hogy közben megfosztaná magát a valóság alakításának, a változások befolyásolásának a lehetőségétől? Szerény viszonyok között élő, első generációs értelmiségiként nem adott meg számára a korlátok könnyű átlépése. De kezdettől elrenált minden olyan kísértesnek, hogy szellemi autonómiájának feladása árán integrálják.

Mint mélyről érkezett ember, Thoma László mindig szolidáris volt és maradt a kiszolgáltatottak, kisemmizettek és nehéz sorsúak ügyével. A rendszerváltozás idején ezért is támogatta és szervezte a munkástanácsok mozgalmát, egészen addig, ameddig csőly volt arra, hogy ebből a részvétel és tulajdonlás új formái alakulhatnak ki, és nem telepednek rá pártpolitikai, hatalmi érdekek. Nagy csalódással töltötte el, amikor ez bekövetkezett. Őszintén megdöbbenette őt az a részvétlenség és arrogancia, amellyel az új demokráciában az újdonsült hatalmi elit a dolgozói érdekek képviselőjét kezelte, és ahogy széles munkavállalói rétegeket tettek teljesen kiszolgáltatottá. A „védtelen társadalom” kifejezést korábban ő alkotta meg egy tanulmánykötete címekeként, de nagyon ráillett a rendszerváltozás utáni évek közállapotaira is. Az új demokráciában színre lépő politikai osztály entrée-ját nagy szarkazmussal szemlélte, amiről a Táncrend c. sikeres esszékötetete tanúskodik: az új hatalom képviselőinek pompás panoptikumát rajzolja meg benne.

Tanári pályája külön méltatást érdemel. Thomát kezdettől fogva kedvelték egyetemi hallgatói, akár művelődéstudományt, akár művelődéstörténetet, akár filozófiát vagy éppen szociológiát tanított. Lendületes és színes előadásokat tartott, meggyőzően érvelt, meghallgatta a tanítványait is, és örömmel osztotta meg velük a tudását. 1994 óta munkatársam volt az ELTE bölcsészkarán, a Politikaelméleti Tanszéken tanított politikai szociológiát és eszmetörténetet, ugyanazzal a hitelességgel és lendülettel, mint korábban. Később tevékenyen részt vett egy új vállalkozás, egy korszerű társadalomtudományi főiskola, a Zsigmond Király Főiskola szellemi megalapozásában, ahol a Közművelődési és Kommunikációs Intézet vezetője volt. Diákjai körében mindkét helyen népszerű volt, értékelték intellektusát, a mindenkor hatalmasokkal szembeni ironikus szkepszisét, emberségét és igazságszeretetét. Jó indíttatást adott egy új generációnak, amely nem elégszik meg a felszínes igazságokkal. A kollégái körében is általános tiszteletet váltott ki széles látóköre, munkaszeretete, kollegialitása.

Thoma László, szellemi tekintélye ellenére is, esendő ember volt, sokszor telve szorongással, rossz előérzettel. Gyengeségeit ellensúlyozta szeretett családjá, amely sokat jelentett számára. Felesége türelmes, szerető gondoskodása nagymértékben hozzájárult lelki harmóniájához, és segítette abban, hogy alkotói törekvései teljesüljenek. Olykori szorongásai ellenére örök reménykedő is volt, aki mindvégig hű maradt ifjúkora lelkesítő eszményeihez. Rendkívüli emberi tulajdonságai közül kiemel-

ném, hogy szinte gyermeken őszinte, segítőkész, dolgos és lelkiismeretes tanár és kolléga volt, jó közíró, hűséges barát. Egy igaz ember, aki méltó arra, hogy sokáig megmaradjon emlékezetünkben.

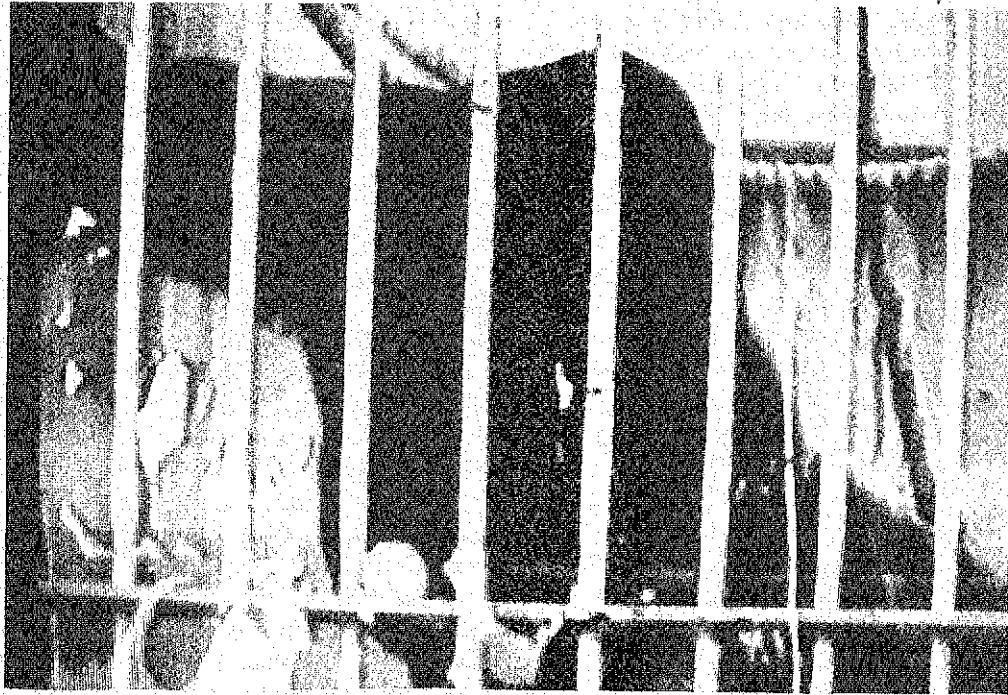
Két hónappal ezelőtt láttam először megroppanni, mintha sejtette volna, mi vár rá. Amit a tekintetében láttam, azt csak legkedvesebb költőjének szép sorai tudják kifejezni: „Az ember végül homokos, / szomorú, vizes síkra ér, / szétnéz merengve és okos / fejével biccent, nem remél.”

De ismerte ezt a sorát is: felnőtt az, „ki tudja, hogy az életet halálra ráadásul kapja / s mint talált tárgyat visszaadja / bármi-

kor – ezért őrzi meg...” Tudomásul kell vennünk, hogy a halál az élet része; magában értelmetlen, de értéket ad az életnek. Értelmet az életnek is csak mi, emberek adhatunk, és róla elmondható, hogy egész életében erre törekedett. Értelmes élete volt. A nagy veszteség okozta fájdalom mellett vigasztalja ez a hátrahagyottakat.

Kedves Laci, hiányozni fogsz. Azzal az ígérettel veszünk végső búcsút tőled, hogy véges emlékezetünk határáig szívében és elménkben megőrizzük téged.

Bayer József

ERDÉLYI ARCOK

Bíró Sándor

(1907 – 1975.)

1. Aki manapság átutazik a székelyföldi Sóvidéken, vajon gondol-e arra, hogy a Franciaországban hatvannyolc éves korában elhunyt történész a festői szépségű Alsósófalván látta meg – 1907. április 12-én – a napvilágot? Aligha. Legfennebb a beavatottak, a szakmabeliek. Magam is szégyenletesen keveset tudnék Bíró Sándorról, ha a nyolcvanas évek derekától kezdve nem foglalkoztam volna a két világháború közötti erdélyi értelmiségnevelési műhely, az *Erdélyi Fiatalok* (1930–1940.) történetével. Előbb a folyóiratban közreadott írásai tették mély benyomást rám, majd a nemzedéki mozgalmat megszervező Jancsó Bélával folytatott levelezése. Végül pedig az erdélyi románság 1918 előtti, illetve az erdélyi magyarság 1918 utáni kisebbségtörténetéről írt alapvető műve, amelynek második kiadása Csíkszeredában jelent meg.

2. A húszas évek elején eszmélkedő, értelmiségi pályára készülő fiatal erdélyi évfjártoknak mindenekelőtt azt kellett felismerniük, hogy apáik nemzedékének 1918 előtti (többségi) történelemszemlélete kisebbségi helyzetben tarthatatlan, életellenes. Új viszonyulási rendszert kellett kialakítani az élet minden területén: irodalom- és tudományművelésben, nevelésben, gazdaság- és társadalomszervezésben. Olyan jövőstratégia kidolgozására – s ennek megfelelően olyan gyakorlati életprogram megalapozására – volt szükség, amely alkalmasnak látszott a történelmi katasztrófának tekintett kisebbségi helyzet békés meghaladására. S ez volt a Kossuth által meghirdetett, majd a Jászi által újrafogalmazott Duna-konföderációs gondolat reneszánsza. Erre a harmincas évek fordulóján időszerűvé vált utópiára helyezett aztán hangszekrényt Németh László a Duna-völgyi népek „tejtestvériségének” metaforájával, a magyarországi belső megújulás követelményét társítva az utódállamok fiatal magyarságának demokratikus jövőigényével. Ebbe a sorba illeszkedik a Kárpát-medencei haladó magyar ifjúsági mozgalmak Kolozsvárra tervezett „Duna-konföderációs” konferenciája is, amelyik 1930–1931 táján elmaradt ugyan, de amelynek elő-készületei eszmetörténeti jelentőségűek.

Szerteágazó levelezésének tanúsága szerint az *Erdélyi Fiatalok* mozgalmának elindítója és irányítója, Jancsó Béla (1903–1967.) szoros barátságban állt korosztálya történészeivel, mindenekelőtt azokkal, akik Erdély történelmének és főként a magyar – román kapcsolatok történetének a feltárásában, a kisebbségi kérdés tanulmányozásában más szempontokat érvényesítettek, mint a korabeli hivatalos – román és magyar – történetírás képviselői; azokra figyelt, akik eredeti forrásfeltárásokkal alapozták meg pályakezdő műveiket; akik a tudományos objektivitást és a politikai józanságot képviselték a kor uralkodó nemzetszemléletének gyűlöletszító légkörében. Kedvenc eljárása volt, hogy az ösztöndíjhoz jutott fiatal kutatókat már Grenobleban, Párizsban, Berlinben, Bécsben, Bukarestben, Budapesten munkába állította; rendszeresen cikkeket és tanulmányokat kért tőlük a mozgalom fórumának tekintett folyóirat készülő számaiba; igyekezett ránevelni őket arra, hogy az erdélyi kérdéscsok tágabb európai; összefüggésekben lássák és láttassák hazatérésük után pedig még inkább igyekezett kamatoztatni tudásukat az

Erdélyi Fiatalok célkitűzéseinek a megvalósításában; gondja volt arra, hogy pályakezdő műveik a lap hasábjain kapják meg az első szakszerű bírálatokat.

Hogy kikre számíthatott Jancsó Béla? Mindenekelőtt azokra, akiknek érdeklődési körét, témaválasztását eleve meghatározta az erdélyi (nem egy esetben: a székely–magyar) származástudat. Közéjük tartozik Asztalos Miklós (1899–1986.), Bányai László (1907–1981.), Bíró Sándor (1907–1975.), Mátkai László (1914–1989.), Mester Miklós (1906–1989.), Tóth András (1915–2003.), I. Tóth Zoltán (1911–1956.). Asztalos Miklósnak – aki a Bartha Miklós Társaság alapító elnökeként figyelemmel kísérte, Magyarországon népszerűsítette az Erdélyi Fiatalok törekvéseit – különösen a Wessclényiről és Kossuthról írt könyvei voltak nagy hatással Jancsóra. Bányai László előbb tudósításokban összegezte a maga európai tapasztalatait (Grenoble, Párizs) az Erdélyi Fiatalok számára, amikor pedig a tulajdonjoggal rendelkező alapító-főmunkatársak sorába került, a párizsi *Le Monde Nouveau* folyóiratban értekezett az erdélyi románok, magyarok és németek sorsközösségéről (*La Transylvanie, Suisse orientale*, 1930.). A Sorbonne-on végzett tanulmányai után Bíró Sándor is az Erdélyi Fiatalok körében talált barátokra és eszmetársakra. Bányaival ellentétben – aki történelmi ambícióit 1933-tól alárendelte a kommunista propagandának – a harmincas évek derekától egyre inkább szaktudósként mutatkozik be. Nemcsak értékezik az erdélyi történetírás feladatairól (a folyóirat 1934-es évfolyamában), hanem hozzá is lát fő művének a megalapozásához. (*Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok [1867–1940.]*. Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadása, Bern, 1989. Második kiadása a csíkszeredai Pro-Print Könyvkiadónál jelent meg 2002-ben Bárdi Nándor előszavával.) Az ugyancsak Kelet-Európa-kutatóként ismertté vált székelyföldi Mester Miklós, *Az autonóm Erdély és a román nemzeti követelések szerzője* hívja fel a figyelmet Tóth András *Az erdélyi román kérdés a XVIII. században* című művére, Jancsó megbízásából pedig az ő nevéhez fűződik a magyarországi reformmozgalom fiataljaival való kapcsolatok kiépítése. Az 1956-os magyar forradalom idején elhunyt I. Tóth Zoltán, aki az *Erdélyi Fiatalok* munkatársaként jutott ki a harmincas évek második felében a Sorbonne-ra, ugyancsak járatos volt a Kossuth-kérdésben, a magyarok és románok történetében; aligha véletlen, hogy 1946-ban éppen ő volt az egyik szorgalmazója Bíró Sándor fentebb említett műve megjelenítésének. Közvetve vagy közvetlenül valamennyien kimunkálói az *Erdélyi Fiatalok* történelemszemléletének, a kisebbségi helyzet meghaladását célzó erőfeszítéseknek.

3. Két évtized politikatörténeti eseményeit, valamint gazdasági, társadalmi és művelődési jelenségeit áttekintve, Bíró Sándor eléggé lehangoló képet fest a két világháború közötti állapotainkról az *Erdélyi Fiatalok* 1939. évi első számában. Kimutatja például, hogy a romániai magyarság érdekképviselőjét felváltó Országos Magyar Párt erejét felőrölték a kisebbségi jogvédelem politikai harcrai, s így nem tudott idejekorán élére állni a gazdasági, társadalmi és művelődési önszerveződéseknek. A vi-

lággazdasági válságból kilábaló egyesületeink (EGE, Hangya szövethozók) csak a harmincas évek derekára erősödtek meg annyira, hogy a gazdasági élet korszerűsítését elkezdhessék. A vagyontól megfosztott tudományos és művelődési egyesületek (EME, EMKE) ugyancsak ez időben láthattak komolyabb munkához, miután jogi helyzetüket tisztázták. A tizenöt évi hátramaradás különösen a tudományművelésben éreztette erőteljesen a hatását, a kisebbségi nevelés akut kérdéseinek a megoldása is elhúzódott a harmincas évek derekáig. Ekkor kezdett körvonalazódni egy korszerűbb nemzetpedagógiai szemlélet, amely – elsősorban az egyházak életében bekövetkezett belső megújulás révén – áthatotta a családi nevelést éppúgy, mint az iskolán kívüli népművelést. Történik mindez Balázs Ferenc, Makkai Sándor, László Dezső, Bíró Sándor, Márton Áron, Venczel József felismeréseinek és áldozatos munkájának köszönhetően. Bíró 1939-ben már „az egészséges fejlődés” jelszót is megfigyelhetette a kisebbségi élet minden területén. Hiányolja viszont, hogy nem folyik céltudatos, szervezett munka a szét-szórt kezdeményezések összefogására, a párhuzamosságok kiiktatására. Ezt az érvelést erősítették fel akkoriban Debreczeni László, Jancsó Béla, László Dezső, Márton Áron, Venczel József okfejtései.

Debreczeni László egy – Orbán Balázsról elnevezett – Tudományos Munkaközösség létrehozására tett kísérletet 1939 novemberében. *Tudományos életünk elsorvadása* című tanulmányában voltaképpen az *Erdélyi Fiatalok* tudományszervezési elgondolásait összegezte. „Ráműtöttem tudományos életünk elhanyagolt területeire, legfontosabb feladataira és a helyzetünkből adódó teendők – szűkebb életterünk határain messze túlmutató – jelentőségére, lehetőségeire. Ezt az írást akkor egy új tudományszervezés első jeladásának – az Orbán Balázs Tudományos Munkaközösség megalakítását célzó harangkondításnak – szántam, a rohamosan torló háborús események azonban gátat vetettek a megvalósulásnak.” (Cséke Péter: *Vigyázó torony*. Beszélgetések Debreczeni Lászlóval. Kriterion Könyvkiadó, 1995. 18–19.)

4. Az *Erdélyi Fiatalok* alapító-főmunkatársai nemcsak belpolitikai szempontból tartották fontosnak az együttélés feltételeinek a megeremtését és a kölcsönös megismerés útjában álló akadályok elhárítását. Hivatást láttak annak előmozdításában is, hogy az érdekezésszerűen alapuló együttműködés igénye mindkét országban az állampolitika rangjára emelkedjék. Ezt a célkitűzést szolgálták már az is, hogy a bukaresti szociológiai iskola munkásságáról és a falumunkát is végző erdélyi Astra tevékenységéről rendszeresen hírt adtak, hiszen a lap magyarországi terjesztése révén hitelesen tájékoztathatták az ottani közvéleményt is. Hogy ez mennyire eredményesnek bizonyult, kimutatta már a szak kutatás: a nemzetközi hírű román szociológiai bukaresti műhelyének eredményei serkentőleg hatottak a magyarországi falukutatásokra is. A folyóirat ugyanakkor nem mulasztotta el felhívni a romániai közvélemény figyelmét azokra a magyarországi kezdeményezésekre, amelyek – a népeket egymásnak uszító fasiszta terjeszkedés légkörében – a tárgyilagos józanság hangját képviselték, a román és a magyar nép békés együttélésének történelmi szükségességét bizonyították.

Mindez abban a felismerésben gyökerezett, amit Bíró Sándor 1937 elején így fogalmazott meg: „A [z *Erdélyi Fiatalok*] megindulásától kezdve folyton hangsúlyozta a románság múltja és jelene megismerésének szükségességét. Állandóan azon volt, hogy a romániai magyarság minél alaposabban ismerje meg a

románság viszonyait és életkörülményeit, mert csak a kölcsönös megismerés vezethet egy békés, megértő álláspont kialakulására. Ezért mindig kiemeltük azokat az irodalmi, tudományos vagy éppen politikai eseményeket, melyek a kölcsönös megismerést szolgálták.” (Erdélyi Fiatalok, 1937. I. 10.) Egy esztendővel később I. Tóth Zoltán arról számolt be, hogy a fiatal magyarországi történetírói nemzedék közép-európai hivatásának tesz eleget, amikor előszeretettel nyúl a nemzetiségi kérdéshez, „az illúzióködtől elfátyolozott kép megtisztításához”. Mert hiszen „a nagy lecke, a háború és a birodalom elvesztése keserű lehetőséget nyújtott a magyarországi új nemzedéknek, hogy őszintén megvizsgálja az összeomlás előidéző okokat, és így megnövelte a tárgyilagos ítélet lehetőségét. A lét és nemlét mélységéig ható töprengések túljuttatták az önző hatalmi álláspont szűk korlátain, és világosan utalják a nemzeti különjellel mellett a nemzetek összefogásának elve felé.” (Erdélyi Fiatalok, 1938. 3–4. 25.)

Sokatmondó tény: a kolozsvári lap történetész munkatársai (elsősorban Bíró Sándor és I. Tóth Zoltán, illetve a gyermekkorától Magyarországon élő, székelyföldi születésű Mester Miklós) azt a vonulatot emelték ki a Magyarországon folyó történetkutatások irányzatai közül, amelyek a magyar–román kapcsolattörténet fejezeteinek tárgyilagos bemutatásával járult hozzá „az illúzióködtől elfátyolozott kép megtisztításához”. Mester Miklósnak a román nemzeti követelésekről szóló könyvét (*Az autonóm Erdély és a román nemzetiségi követelések az 1863–64. évi nagyszebeni országgyűlésen*) recenzálva például Bíró Sándor fontosnak látja leszögezni: „A két egymás mellett élő nép szenvedélyektől izzó mai világában különösképpen nagy értéknek látjuk a fiatal magyar történetíró tárgyilagosságát. Hiszen ez a mai szélsőséges felfogású világban a legnehezebb feladatok közé tartozik. Megőrizni a tudomány fenséges hidegvérét és az igazság fanatikus szeretetét akkor, amikor mindkét részről a legképtelenebb állításokat halljuk a két nép múltját illetően. A szélsőséges felfogások meglepedeznek arról, hogy az igazság meghamisítása előbb-utóbb megbosszulja magát, s egyenesen ártalmára van annak az ügynek, amely miatt azt elkövették.” (Erdélyi Fiatalok, 1937. I. 10.) Mester Miklós nem esett ebbe a hibába, hangsúlyozza Bíró, hőseiről román forrásmunkák alapján ír – megértéssel és rokonszenvvel. „Halljuk a románokat anyanyelvükön beszélni a megyei törvényhatóságok gyűlésein; látjuk öntudatos és rokonszenves szereplésüket, amint fanatikusán követelik népük nyelvének egyenjogosítását a többi nyelvekkel. A románok akkori vezetői mély éleslátással akarták a transzszilvániai népek egymáshoz való viszonyát az evangéliumi erkölcs kőszikla alapjára helyezni, mikor Pușcariu szerint mindenki számára ezt a tételt állították fel: »Ami neked nem tesz, ne tedd másnak sem.« Ugyanilyen értelemben nyilatkoztak a románság legismertebb, legnagyobb tekintélyű vezetői is, mint Șagună, Barițiu, Suluțiu stb., akik országgyűlési beszédeikben mind hitet tettek a transzszilvániai népek nyelvbékéje mellett.” (Uo.)

„Magyarság és románság a Duna völgyének két, a kisépek sorsában egymásra utalt szomszéd népe, melyeket a régi ellentétek nem szükségszerűen választanak el – idézi az *Erdélyi Fiatalok* IX. évfolyamának hasábjain I. Tóth Zoltán magyarországi pályatársát, Tóth András, aki *Az erdélyi román kérdés a 18. században* címmel adott ki 1938-ban könyvet Budapesten. – Magyarságnak és románságnak egyaránt érdeke, hogy egymást, egymás történelmét, az egymással való kapcsolatokat történetét a

józan racionalitás szemüvegén keresztül megismerje.” (Uo.) Tóth Zoltán a szóban forgó munka – napjainkban ugyancsak időszerű – vezérelvét emelte ki, ami teljesen egybevágott az Erdélyi Fiatalok felfogásával, hiszen a lap indulásától kezdve tudományos tárgyilagossággal igyekezett bemutatni ezeket a kérdéseket. Annál is inkább, mivel azt vallották: „a másokkal szembeni egyoldalú elfogultság még nem tartott meg senkit, de másfelől a mások értékének az elismerése még nem jelenti saját értékeinknek a megtagadását.” (László Dezső: *A kisebbségi magyar ifjúság problémája*. Erdélyi Fiatalok, 1937. III. 6–9.) Ebből következett az igényük is, hogy egymás értékeinek a bemutatásában a tudományos objektivitás kölcsönös legyen. Sajnos, nem volt az. Vagy csak nagyon ritkán. Amit bizonyít a rengeteg félretájékoztatás, a minden alapot nélkülöző vádaskodás.

I. Tóth Zoltán joggal tette szavát: „A nemzetiségi kérdés tárgyalása majdnem kivétel nélkül a legelfogultabb, önző, egyoldalú szempontok mellett szokott történni.” Erélyesen kérdezzék rá arra: mi a magyarázata annak, hogy olyan kevesen tartják tiszteletben a tudományos objektivitás követelményeit? És az elfogultságban, az egyoldalú szempontok alkalmazásában, a rossz értelemben vett nemzethűségben, a politikai célok hajhászásában találta meg a választ. Holott a kölcsönös egymásrautaltság felismerése vezethet csak tartós eredményre. (Uo.)

A tudományos és politikai józanság szava volt ez 1938-ban. Az már nem az Erdélyi Fiatalokon múltott, hogy a „józan racionalitás szemüvegét” – amit Tóth András és I. Tóth Zoltán igényelt – abban a korban olyan kevesen viselték.

Ebben az időszakban különös jelentősége van annak, hogy Jancsó Béla már 1935-től kezdve nyomatékkal felhívja a figyelmet a társadalmi és nemzeti haladás, a demokratikus kibontakozás legégetőbb kérdéseit előtérbe állító magyarországi népi frók reformmozgalmára, ugyanakkor élesen megkülönbözteti ettől a reform jelszavait kisajátító jobboldali előretörést, miközben erőteljesen tiltakozik az áltreformizmus magyarországi importja ellen, hiszen az csak akadálya lehet az erdélyi magyarság igazi belső megújulásának (Jancsó Béla: *Szabó Dezső és Székfi Gyula*. Erdélyi Fiatalok, 1935. I. 1–11.), másrészt pedig táplálója a szélsőséges román nacionalizmus magyarellenes tüzéinek.

Amivel szemben egyre kevésbé tudtak védelmet nyújtani a fiatal erdélyi magyar értelmiségiek társadalommegismerő mozgalmának azok a kimagasló román személyiségek, akiket 1930-tól szövetségeseiknek tekintettek. Csalódnuk kellett mindekelőtt Nicolae Iorgában, aki tudósként támogatta ugyan őket, de miniszterelnökként nem engedélyezte a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók önálló egyesületének a megalakítását. Csalódtak továbbá Ion Chinezuban, aki bár jól ismerte az Erdélyi Fiataloknak a román – magyar közeledésért, a kölcsönös megismerésért kifejtett munkáját, a politikai légkör nyomásának engedve az objektivitást mellőzte, amikor a román közvélemény előtt a mozgalomról beszélt. A harmincas évek második felében pedig Dimitrie Gusti professzorról és közvetlen munkatársáról, Emanoil Bucuțáról derült ki, hogy kritikus helyzetben nem tudnak a fiatal magyar falukutatók segítségére lenni; 1937-ben, amikor arról volt szó, hogy a kimondottan magyar többségű vidékekre az Erdélyi Fiatalok küldjön falumunkacsoportot, s a nacionalista Aghelescu közoktatásügyi miniszter ezt megvétózta, akkor az engedély kiharcolásához nem akad a nemzetközi hírnévnek örvendő román szociológiai iskola tagjai közül senki, aki szembe merne szállni Anghel-

lescuval. A jelenség tágabb összefüggésben az értelmiség és a hatalom viszonyát, az értelmiség hatalmának és a hatalomra jutott értelmiség felelősségének kérdését érinti, amire itt most nem kívánunk kitérni.

5. Az Erdélyi Fiatalok történelemszemlélete végül is Bíró Sándor *Kisebbségben és többségben* című művében öltött maradandó formát. Több mint tudománytörténeti tény, hogy a második világháborút követően, a párizsi békeszerződés előkészítése idején „történelmi szerep” várt a kéziratra. Bárdi Nándornak a kötet erdélyi kiadásához írt előszavából tudjuk, hogy 1946 februárjában I. Tóth Zoltán, áprilisban pedig Lukinich Imre egyetemi tanár véleményezte a Jancsó Benedek munkáihoz hasonló fontosságú kéziratot. Íme, milyen érvekkel sürgette I. Tóth Zoltán a kézirat mielőbbi megjelentetését:

„Bíró Sándor [...] módszerének legfontosabb vonása az, hogy a magyarországi románság helyzetét annak saját megnyilatkozásai alapján mutatja be. Forrása elsősorban a legújabb kori történetkutatás kimeríthetetlen kincsesbányája: a hírlapirodalom, ami mellett esetenként felhasználja a tudományos és adatközlő publikációk vonatkozó részét is. A románság helyzetét 5 kérdéscsoportban mutatja be: I. Gazdasági helyzete, II. Nyelvhasználata, III. Egyházi helyzete, IV. Köz művelődése és V. Jogai és szabadságai. Mindezekben sikerült a szerzőnek a magyarországi románság életének legfontosabb mozzanatait rendszeresen megragadni.

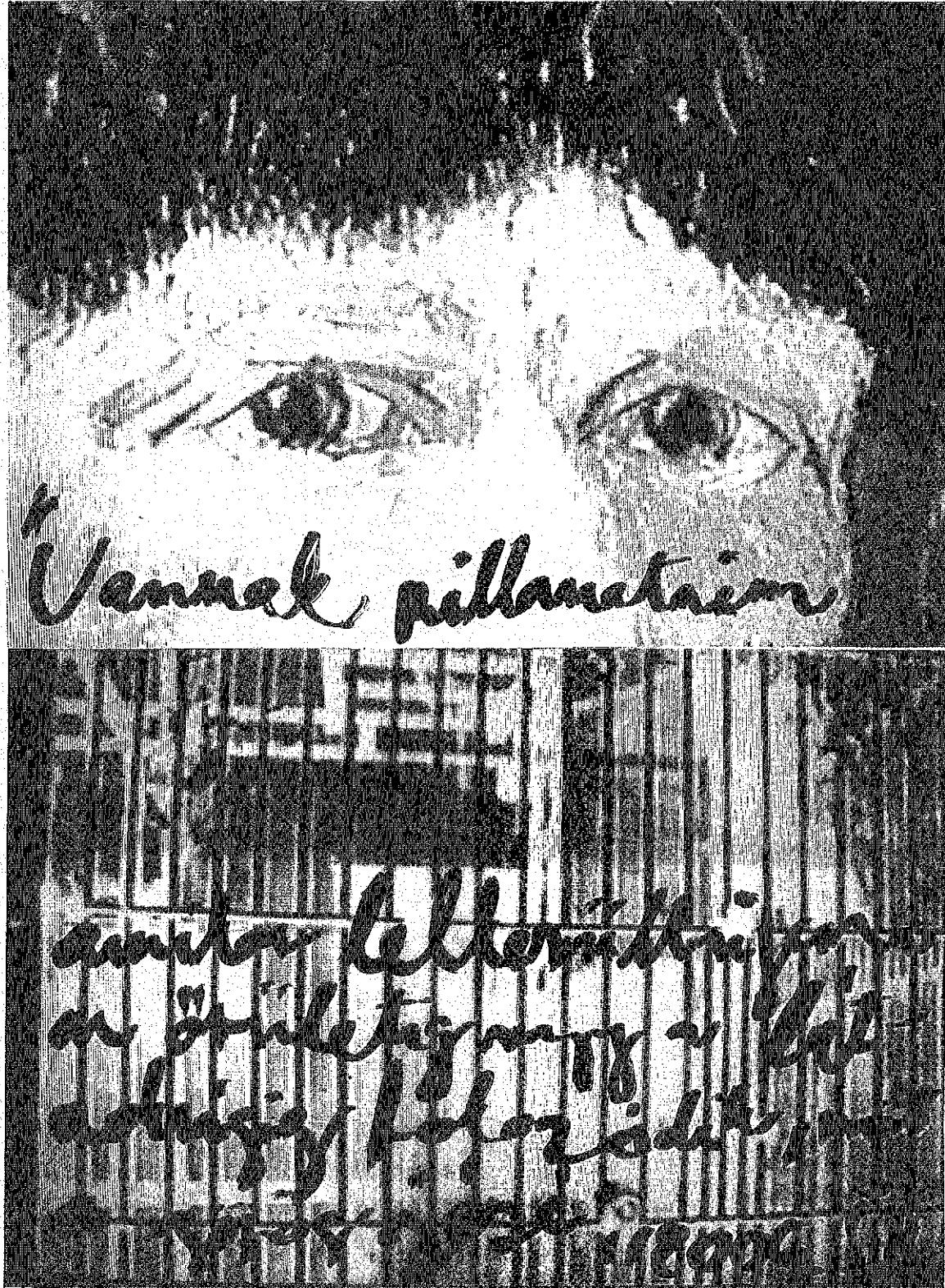
Bíró Sándor minden elődjénél sikeresebben alkalmazza a magyar nemzetiségi politika mentetegetésére az összehasonlítást a szomszéd és a távolabbi népek, illetve államok nemzetiségi politikájával. Ez az összehasonlítás a magyarságot majdnem minden esetben kedvező színben tünteti fel. Ez Bíró Sándor könyvének nagy pozitívuma. A második nagy pozitívuma a magyarországi románságnak a magyar nemzetiségi politikára vonatkozó kedvező nyilatkozatainak az összegyűjtése. A románság sajtó-megnyilatkozásaiban maga is kénytelen volt a magyar nemzetiségi politika méltányos voltát bevallani. [...] A dualizmus korának magyar nemzetiségi politikája Deák és Eötvös emelkedett liberális szellemében lovasias és méltányos volt a nemzetiségek iránt, minek következtében a románság gazdasági, művelődési és egyházi szempontból minden korlátozás nélkül a legszabadabban felvirágozhatott. A románság azonban dákoromán irredentizmusa miatt – melyet a dualizmus első két évtizedében úgyszólván semmi sem korlátozott – visszaélt a lehetőségekkel, és magyarellenes irányban használta ki a magyar jóindulatot. Ilyenformán a magyar államvezetés kénytelen volt törvényeiben és rendeleteiben az államellenes román magatartás ellen védekezni.

Adatgazdagsága, rendszeressége, általában mértéktartó hangja, az eredmények meglepő újsága Bíró Sándor munkáját a nemzetiségkutatás komoly nyereségeként mutatják be. Legnagyobb érdeme az, hogy a magyarság számára kedvező mozzanatokot mutatja be. Kénytelen vagyok azonban a dolgozat hátrányos oldalaira is rámutatni. [...]

Az anyag kiválasztása egészen egyoldalú, amennyiben nemcsak a románellenes magyar megnyilatkozásokat hallgatja el, hanem a román forrásanyagot is csak a magyarságra nézve kedvező (vagy pedig a magyarságot szélsőségesen támadó) részleteiben használja fel. Az adatok sokasága a teljes forrásfelhasználás látszatát kelti, holott a valóságban egyoldalú és célzatos kiválasztás történt, s a kivételes esetek szabályként tűnnek fel. Az eljárás súlyos voltát enyhíti, hogy az eredmény román források-

kon alapul, a valóságnak tényleg bizonyos felderítésre érdemes részletét képezi, és végül a magyarság nemzetiségi magatartásának kedvező színben való feltüntetésére alkalmas. [...] A könyv előnyei azonban nagyobbak, mint hátrányai, ezért a magam részéről szükségesnek találom, hogy a magyar nemzeti-ségi politikát csak árnyoldalairól ismerő külföld felvilágosításá-

ra Bíró Sándor könyve angol vagy francia nyelven a legsürgősebben nyilvánosságra kerüljön. Magyar nyelven való megjelentetését a kifejtett okokból csak másodsorban ajánlhatom.” (Idézi Bárdi Nándor in: Bíró Sándor: Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2002. 6–7.)

WLASSICS GYULA-DÍJ

Győri Lajos

1954-ben született Szentesen. Csongrádon, majd Budapesten járt középiskolába, a Varga Katalin Gimnáziumban érettségizett (1974). Ugyanebben az évben – párhuzamos iskolalátogatás eredményeként – letette a fényképész szakmunkásvizgát. A Bálint György Újságíró Akadémián sajtóinformatikus szakon végzett (1987.). - Fényképész szaktanár és szakoktató Budapesten, az 5. sz. Szakmunkásképző Intézetben (1974-1978); a Fotó c. lap munkatársa (1978-1981.); a Portré c. fényképészeti, üzemi lap szerkesztője a Fővárosi Fotó Vállalatnál (1981-1985.); az Iparos Újság munkatársa (1985-1995.); a Magyar Művelődési Intézet fotográfiai, fotóművészeti szaktanácsadója (1991-től). A Fotósélet (1991-től) és a Magyar Fényképész (1993-tól) hírlevél alapítója, szerkesztője és kiadója; az újraindult Fotó című lap (1993-1995.), majd a Fotográfia (1995-1997.), később a Fotópiac (1998-2001.) és a Fotómozaik (2001-2004.) szakírója. Önálló kiadói és fotó-műkereskedői vállalkozást indított (1991.) amely átalakult családi vállalkozássá (1995-ben) Fotóügynökség Kft. néven. Ezen belül működik a Privát Fotó Galéria, amely magyar és külföldi, kortárs és régi fotóművészeti alkotásokat forgalmaz. Létrehozta a Ki kicsoda a magyar fotográfiában c. életrajzi lexikon adattárát (1978.), amelyet a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára működtet (1989-től). A fotográfia történetének kutatásával és tárgyi emlékeinek gyűjtésével 1974 óta foglalkozik. Gyűjteményében 300.000 fénykép és fényképészeti szakirodalmi kiadvány található. Írásait publikálta – a szaklapokon kívül – a Múzsák Múzeumi Magazinban (1985-1992.), a KÁPÉ (1992-1994.), a Rajztanítás (1985-1989.), a Vizuális Kultúra (1998-tól), a Műértő (1999-től) c. lapokban. Megalapította a tehetségkutatással, fotóoktatással, a diákok fotóművészeti kiállításainak rendezésével foglalkozó Fényképezés és Vizuális Nevelés Szolgálatában Alapítványt (1990.). Tagja a Magyar Újságírók Országos Szövetségének (1978-tól), alapító tagja a Magyar Fényképész Ipartestületnek (1990.). A Magyar Fotóművészeti Allotócsoporthoz Országos Szövetségének elnöke 1999-től; és ugyancsak alapító tagja és elnöke a Magyar Fotóművészek Világszövetségének

(2002-től). A Fotóművészeti Nyári Egyetemek művészeti vezetője (1999-től), a millenniumi ország-fényképezési akció szervezője és irányítója (2001. aug.20.); 2003-ban kezdeményezője a Magyar Fotográfia Napja (augusztus 29.) megünneplésének, az országos rendezvénysorozat programjának szerkesztője.

A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus fotóművészeti szakreferense.

Fő művei: A Fotó c. lap bibliográfiája 1954-1978. (Bp., 1978.); Cikkgyűjtemény a fotósakkör-vezetők képzéséhez (Bp., 1981.); Fotóiskola kezdőknek és haladóknak (Bp., 1981.); Filmek és felvételi segédeszközök (Bp., 1981.); Akt-mappa (Bp., 1982., 1984.); Első felvételeim (társ szerző: Baricz Katalin, Bp., 1982.); Felvételi trükkök és képmódosító eljárások (Bp., 1983.); A Portré c. lap repertórium (Bp., 1984.); Fényképészeti bibliográfia (társ szerző: Balogh Ferenc, Bp., 1986.); Modern Magyar Fényképezők. Seiden Gusztáv (Bp., 1988.); Vég nélküli képek – körkép a körképről (Bp., 1989.); Mi mennyit ér a fotó-régiségek piacán? (Bp., 1992.); Fotótörténeti cikkgyűjtemény (Bp., 1992.); Ki kicsoda a magyar fotóséletben? (Bp., 1993., 1995.); Magyar fotográfiai évkönyv és adattár (Bp., 1998., 1999., 2000., 2001., 2002.); Magyar fotográfiai név- és címtár (Bp., 2000.); Fényképészeti, fotótechnikai, fotóművészeti, fotótörténeti szakirodalom (Bp., 2001.); Utazás a világ körül (Bp., 2001., 2002., 2003., 2004., 2005., 2006., 2007.); Magyarország egy napja – millenniumi körkép (Bp., 2001.); A Balaton ősztől tavaszig (Bp., 2002.); Foto-Homo Sapiens (Bp., 2004.); A FIAP 27. Fekete-fehér Biennáléja (Bp., 2004.); Fotóillusztrációk József Attila verseihez (Bp., 2005.); Virágcsokor nőnapra (Bp., 2005.); Pécs, Baranya – fotóimpressziók (Bp., 2005.); Fotó Hungarikum (Bp., 2006., 2007.); Fotóművészeti Nyári Egyetem – Sopron (Bp., 2006.); Nemzetiségek képekben (Bp. 2006.); Fotópoézis (Bp., 2006.); 1956 emlékére (Bp., 2006.); Mindennapi kenyertünk (2007.); Kortárs magyar fotóművészet (2007.); A kortárs magyar fotográfia fiatal tehetségei (2007.); Szeretünk Erdély (2007.).

PILLANATKÉPEK GYŐRI LAJOSRÓL

Erdélyben, Kolozsvárott készültem vele riportot készíteni – miközben Budapesten, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus épületében két szobával arrébb ül tőlem, s több mint tíz éve dolgozunk együtt – annak kapcsán, hogy augusztusban *Wlassics Gyula-díjat* kapott. Mondanom sem kell, hogy ott sem jött össze a beszélgetés – vagy a programok miatt, vagy Lajos kóborolt el valamerre a fotómasinájával. Maradt tehát egy reggel, itt, Budapesten, a megszokott környezetünkben.

Mivel ő mindig hajnalos – hat órakor rendszerint már bent van, s mielőtt feléled a világ, már intézi a fotográfusok dolgait – jó korán bejöttem. De nem lehetett elég korán: kevéssel nyolc után már többször megszakították beszélgetésünket a telefonálók, s személyesen is többen keresték. Szaggatottá is vált

hát ez a furcsa beszélgetés, amelynek töredezett másfél órája alatt többet tudtam meg róla, mint az elmúlt évtizedben – mégsem eleget. Valószínűleg bennem van a hiba. Munkakapcsolatunk kezdeti időszakában sokszor összeszikkasztunk, bár belőlem csekken az emléket eltörölte a tisztelet, amelyet a munkája vált ki belőlem. Nem ismerem a magánembert (még most sem), de munkatársként precíz, pontos, megbízható, önálló. Talán van némi érdekesség a felszólalásaiban, főként, ha igaztalannak vélt dolgokat sérelmez; van néhány vesszőparipája – amelyek védelmében nem feltétlenül diplomáciai erényeket csillogtat. Sokat dolgozik, olyan ember, akinck a hobbija és a munkája, a hivatása és önként vállalt feladata egyaránt a magyarországi fotó-kulturális élet fellendítése. Ennek érdekében ír, utazik, szervez, fotografál, üzletel – él.

– *Tíz éve dolgozunk együtt* – kezdem a beszélgetést.
 – Több az, de egészen pontosan nem is tudom... – mondja ő.
 – *Én '95. január elsejétől vagyok itt...*
 – Hát én is 95-től, ha nem is mindjárt főállásban, de mel-
 lékállásban, és már előtte is jártam ide, még az előző munkahelyemről...
 – *Ki hívott ide téged?*
 – Angyal Mária...
 – *Honnan ismerted?*
 – Már régóta kötődtem a Népművelési Intézethez, konkrétan Réti Pálhoz, Pali bácsihoz, aki a fotográfia területét gondozta, 1961-től... Persze az én kapcsolatam nem ilyen régi vele. Ha jól emlékszem, 1978-tól vagyok kapcsolatban az intézettel, azon belül Réti Pállal. Innen ismerem Angyal Máriát is.
 – *És mióta fotózol?*
 – Az általános iskola felső tagozata óta...
 – *Szóval, már apró gyermekkorodban... Ktől kaptad az indítást?*
 – Volt az általános iskolámban fotószakkör, meghirdették év elején, nekem tetszett, bár akkor még nem tudtam pontosan, mi is az, de beiratkoztam...
 – *Milyen gyerek voltál, jó tanuló – rossz tanuló, jó gyerek – rossz gyerek?*
 – Jó tanuló rossz gyerek...
 – *Ez miben mutatkozott meg?*
 – Mindent kipróbáltam, amit lehetett. Ha az iskolai dolgokban az ember jól halad, mert megjegyzi, amit az iskolában hallott, akkor kevesebbet kell otthon tanulni. A szabadidő több, miközben ez a jegyeim nem látszik... Vagyis bármit lehet csinálni. Valójában, azt hiszem csavargással, barátkozással telt az idő.
 – *Pecáztál? Csongrád vízparti város...*
 – Ez tény, a Körös-toroknál kajakoztunk, csónakáztunk, egész nyarakat töltöttünk ott, s aztán volt zene meg minden.
 – *Rockzenekar, próbálkozás?*
 – Persze, azon mindenki átesett akkoriban.
 – *Verset is írtál?*
 – Azt nem.
 – *Testvéred van?*
 – Kettő.
 – *Fiú, lány? Kisebbség, nagyobbak?*
 – Fiú, lány, nagyobbak.
 – *Töszavakban fogalmazol. A szüleid mivel foglalkoztak?*
 – Anyukám iparos volt, fehérneműt készített, apu pedig főkönyvelő...
 – *Élnek még?*
 – Nem, elmentek már.
 – *Mikor nősültél?*
 – Jó nagyot ugrottunk: 1975-ben...
 – *Most ugyanis arra vagyok kíváncsi, milyen a jelenlegi családod?*
 – Egy fiú, egy lány meg egy feleség...
 – *A feleséged pedagógus, ha jól tudom...*
 – Igen, pedagógus...
 – *A gyerekeid mivel foglalkoznak?*
 – A lányom tanítónő, angol szakot végzett és kisgyerekeket, alsó tagozatosokat tanít angolra. Kint volt két évig Oxfordban dolgozni, tanított ott is – először asszisztensként, majd önállóan kapott tanítási lehetőséget. Megtalálta a maga útját. A fiam szabadabb életet él, ahogyan én is az ő korában, és nem nagyon hajlandó elfogadni a köztársasági... Különböző reklám-aján-

déltárgyakat tervez és készíti vagy készíttet, természetes anyagokból...

– *Ez valamiféle kézügyességnek a következménye?*
 – Inkább vizuális fantázia, szerintem...
 – *Fejlesztetted a vizuális fantáziájukat?*
 – Csak annyiban, hogy mindig is látták; fényképek között élek, számomra ez fontos dolog az életemben; de direkt módon nem...
 – *Megismerkedésünk idején újságíró voltál. Ha jól emlékszem, az Iparos Újságnál...*
 – Amikor a fényképezést tanulni kezdtem, azt láttam, hogy viszonylag kevés információ jelenik meg a fotózásról, illetve azok túlságosan is irányítottak. 1978-ban mentem el a Fotó című újsághoz újságíró gyakornoknak, majd ott ragadtam újságírónak 4 évre. Utána egy fotós céghez – a Főfotóhoz – mentem, hogy üzemi lapot csináljak. Ez számomra nagyon nagy előrelépés volt, már egyedül dolgozhattam, és az volt a lapban, amit én akartam. Utána kerültem az Iparos Újsághoz. Ez azért vonzott, mert szép számban vannak fényképész iparosok, akikről ott írni lehetett. De valójában más mesterségekről is sokat írtam, fényképeztem. Megismertem a különféle vállalkozások belső világát, működési mechanizmusát, de mindezekben belül különösen a fotográfusi vállalkozói létre figyeltem... Sok utazással járt ez a munka, sok ismerkedési lehetőséggel, kapcsolatteremtéssel.
 – *És máris kialakult egy háló, amelyet később remekül tudtál használni...*
 – Szó szerint... A Fotó újságnál hasonlóképpen sok szakmai kapcsolat alakult ki a fotós alkotóközösségekkel, de az üzemi lapos korszakban már nem. Az a fővároshoz kötődött, ritkábban adódott utazási lehetőség, legalábbis vállalati szinten. Ettől függetlenül magánemberként sokat utaztam akkor is... Mert a kiállítások többsége nem Pesten volt és van, hanem ország-szerte sokfelé...
 – *Kiállítottál te is akkoriban, vagy csak jártál a kiállításokra?*
 – Nem, én nem állítottam ki, diákkoromban szerepeltem néhány kiállításon.
 Szakíróként gyakran kértek fel a tárlatok megnyitására, de a személyes érdeklődés is sok helyre elvitt. Más kiállításokról pedig írni akartam.
 – *Számomra meglepő, hogy miközben a fotósok többsége „analfabéta”, már ami az íráskészséget illeti, te újságíróként is dolgozol, ezek szerint kivételes vagy ebben. Abban is, hogy nem mutatod meg a képeidet. Igaz, a múltkor jó választ kaptam erre tőled: most funkcióban vagy, és nem szeretnéd ezt a feladatot az alkotással összekeverni. Nincs benned a vágy: megmutatni magadat?*
 – Én sokféleképpen megmutatom magamat. Nagyon sok olyan fórum van, olyan lehetőség, ahol többen megismerhetik a gondolataimat... Hogy a képi világomat nem túl sokan ismerik, annak tényleg az az oka, hogy van egy munkahelyem, ahol sok embernek kell fotográfiai tanácsokat adni. És az nem vezetne jóra, ha az ember a saját példáit mutatja fel. Azt hinnék, hogy ez az etalon; de nem az, ez is csak egy a sok lehetőség közül. Ugyanez a helyzet két másik olyan társadalmi szervezettel kapcsolatban, ahol tevékenykedem. Ha én önálló vagy akár társas kiállítást szerveznék magamnak, az előbb-utóbb visszautn. Azt mondanák, persze, azért van itt, hogy a saját dolgait menedzselje... Úgy vélem, ezt mindenképpen ki kell zárni.
 – *Ez azt is jelenti, hogy kerülöd a konfrontációkat?*
 – Szó nincs róla. Minden értelmes konfrontációt vállallok.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

Mindenütt képviselem a meggyőződésemet szakmai kérdésekben, de a saját alkotói vágyamat vagy gondolataimat semmilyen tekintetben sem akarom másokra erőltetni, sem példaként állítani eléjük.

– Milyen fotográfusnak tartod magad mint zsűri: jónak, közepesnek, izgalmasnak, unalmasnak?

– Én jó zsűritagnak tartom magam, aki tud értékítéletet mondani az eléje került fotográfiákról. Szerintem ezt az tudja megtenni, akinek már kialakult egyfajta képi anyanyelve, amit az évek során elsajátított. Hogy mi mitől működik, mitől válik érdekessé, mássá? Erre keressük a választ, merthogy ezek a legalapvetőbb dolgok. És miért ne alkalmazná ezt a saját munkájában, aki ezt tudja? Tehát az lehet a helyes válasz: jó fotográfus vagyok önmagamhoz képest. Ha tudni akarod, szeretem a saját képeimet, nagyon is gyakran veszem kézbe, nagyon is gyakran nézem meg újra és újra őket.

– De majd eljő az idő, tudom, ötven év múlva... – ezen viccelődünk Erdélyben –, amikor majd megnézheti más is... No, hagyjuk. Ha lehunynád a szemed, és megalkothatnád most életed nagy fotóját, meg tudnád mondani, mi lenne a témája?

– Nem.

– A valóságból indulsz ki, valami megragad, vagy van egy ideád arról, hogy milyennek kellene lenni egy fotónak...?

– Minden kép más. Nem tudnék egy ilyen ideát megfogalmazni. Aki alkot, az így is, úgy is létrehozza a művet, akkor is, ha az a nem illik bele a mások által róla kialakított elképzelésbe. Mindenki a saját alkotói világában él. Tehát nincs ilyen definícióm magamra vagy a megszületendő képeimre. Azt hiszem, mindenféle van és bármilyen lehet még.

– Szó volt arról, hogy társadalmi szervezetek irányítója vagy. Mindig közösségi ember voltál? Ez a közösség iránti elkötelezettséget feltételez...

– Én mindig közösségekben éltem.

– Mikor kerültél fel Pestre?

– 1971 őszen iratkoztam be a fényképész iskolába.

– Albérlet?

– Kollégium, aztán albérlet.

– Hol tanultál?

– Az első évet tanműhelyben töltöttem, akkor úgy hívták, hogy 6-os számú szakmunkásképző intézet, a Práter utcában, aztán egy újabb évet a Fényszövnél, ahol Jung Zseni volt a mesterem... És abban a műteremben dolgozhattam, ahol korábban Angelo mester tanította a fényképezést. Története, fotótörténete volt a helynek!

– Angelo – és magyar?

– Magyar, az olaszos név ellenére. Angelo Funk Pál. Itt volt fényképész Budapesten, de 1945 előtt volt műterme Párizsban is. A fotográfia minden műfajában mutatott valami újat a világnak. Egyik tanulója – nekem szintén mesterem volt – mesélt diákkoromban arról, hogyan készültek Angelo izgalmas, nonfiguratív képei.

– Tudom, hogy érdeklődsz a régi fotók iránt. Ezt az érdeklődést akkoriban szerzed?

– A kezdetektől érdekelték a régi képek. Amikor elkezdtem a fényképezést tanulni, nagyon sok minden nyílt meg előttem. Például a gazdag a magyar nyelvű fényképzési szakirodalom, miközben mindenki azt mondta körülöttem, milyen szegényes. Pedig bőséges volt, és bárki hozzáférhetett volna, ha elmegy egy könyvtárba, annak ellenére, hogy akkor még nem léteztek olyan adatbázisok, mint ma. Diákkoromban el is kezd-

tem összeállítani a magyar nyelvű fotós szakirodalom jegyzékét, egy bibliográfiát, azért, hogy ne mondhasa senki: kevés a magyar nyelvű szakkönyv.

– Tehát ez a fajta rendszerező munka már akkor kezdődött...

– Igen, és ott, akkor nagyon sokat segített nekem...

– Ez nem afféle pillanatnyi ötlet volt, hiszen azóta is, évről évre szisztematikusan összegyűjtöd, rendszerezed, kiadod a... Mit is?

– Hát sok mindent. Először a szakirodalmi bibliográfia született meg, hosszú ideig csak kéziratban használtam, nem tudtam kiadni, de sokat segített a munkámban. A nyolcvanas évek elején jelent meg először. Egy másik adatbázisba a kortárs magyar fotográfia szereplői kerültek be. Megjelent *Ki kicsoda a magyar fotográfiában* címmel, ennek is több aktualizált változata látott azóta napvilágot. Később követték a *Magyar fotográfiai évkönyvek*. Ezekben igyekeztem összefoglalni január 1-jétől december 31-éig minden magyarországi kiállítást, fotográfiai eseményt, s minél több cikket, kiadványt összegyűjteni. Ha valaki a végére lapoz, s megnézi a névjegyzéket, az érzékeli, hogy ki mindenki aktív szereplője a kortárs fotográfiának.

– Ebben ugye te nem tétél különbséget az amatőr és az ún. hivatalos között...?

– Sohasem. Megbizonyosodtam arról, hogy nincs különbség ember és ember, alkotó és alkotó között, semmilyen tekintetben, ezen a művészeti területen pedig különösen nem. Iskolai végzettség tekintetében sem, mert csak jóval később, a nyolcvanas évek közepén indult Magyarországon felsőfokú fotós képzés. Vagyis nem lehetett továbbtanulni ilyen szakon, ebből az is következik, hogy minden hazai fotográfus pont ugyanarról az alapról indult, pont ugyanannyi tudást szerezhetett iskolában – az más kérdés, hogy mennyit tanult, mennyit szerzett hozzá autodidakta módon. De éppen ebben a szóban van benne, hogy mindenki egyforma. S akármilyen sikerre van ítélve, autodidakta módon kénytelen magát képezni, másként nem megy, nem ment.

– Véleményem szerint azért van, aki joggal nevezi magát fotóművésznek.

– Ezt mindenki megteheti.

– Na, ebben nem értünk egyet, de ez most nem a megfelelő alkalom, hogy azonos platformra jussunk...

– Én csak azt akarom érzékeltetni, hogy kizárólag az érdekek miatt osztódott ketté a magyar fotós társadalom, méghozzá gazdasági és nem a művészeti érdekek mentén. Ennyi a történet.

– Ebben egyetérthetünk. Harcolsz-e még ez ellen, emiatt, úgy, mint néhány éve?

– Igen, változatlanul, csak a módszereim változtak. Tanultam, nagyon sokat tanultam, mi lehetne hatásosabb. Például hatásos az, ha folyamatosan végzik a szakmai, társadalmi szervezetek a munkájukat, folyamatosan mutatják föl értékeiket, s ezeknek az értékeknek az összessége fogja előbb vagy utóbb átalakítani mindazoknak a szemléletmódját, akik most mesterségesen kettéválasztanak egy művészeti területet. Hogy egyszer majd hagyják, beszéljenek az alkotások. Hogy a végzett munka alapján ítélnének meg embereket, s ne a mögöttük álló társadalmi - szakmai szervezetek neve vagy egyszerűen a tekintélyelv alapján. Mert most még ez történik.

– Vannak-e szerinted átjárások a szervezetek között?

– Folyamatosan voltak és vannak kapcsolataink más szakmai, társadalmi szervezetek tagjaival, de nem mindenkivel. Az egyes tagokkal nincs gondunk, mindig csak a nagyon tu-

datos és mesterséges elkülönítéssel van, amelynek révén manipulálják a társadalmat a fotó-kulturális értékek tekintetében. És ez a manipuláció még mindig a gazdasági érdekek miatt, egy szűk csoporthoz kötődik. Ez egyfajta társadalmi igazságtalanság, ez diszkrimináció. Remélem, mielőbb megszűnik. 1989 óta azon van az egész társadalom, hogy ne legyenek, se az állam által, se mások által kivételes helyzetbe hozott civil szervezetek, mindenki ugyanazzal az esélyekkel rendelkezzen a kulturális piacon. Ehhez nézetem szerint a minisztériumokban is egészen más módon kellene a kulturális örökség létrehozóit megítélni. S eszerint átalakítani az irányító és döntéshozó szervezeteket.

– Tudjuk, hogy a nagy támogatóknál, pl. az NKA-nál a művészeti kollégiumok is élesen megkülönböztetik az amatőr alkotókat. Érződik-e ott változás a fotóművészet támogatása terén?

– Mindig is kapott valamit a szövetség. Vagyis azt nem lehet mondani, hogy nem. Az a baj, hogy amit a fotóművészet támogatására szán a társadalom, abból az összegből nagyon keveset juttatnak mindazoknak, akik Magyarországon a fotó-kulturális rendezvényeket valójában létrehozzák. Az általuk kitermelt kulturális értékek mennyisége és minősége sokkal több és nagyobb, mint amennyi pénzt szétosztanak nekik.

– Térjünk vissza egy kicsit, nézzük Győri Lajost, az embert, aki fülhallgatóval a fején, egy utazása óta kínai zenét hallgat. Bár mostanában már nem. Meguntad?

– Nem untam meg, eltörött a fejhallgatóm. A kocsiban és otthon is ezt hallgatom. Itt bent az intézetben csak azért nem, mert nem akarok másokat zavarni vele.

– Mitől olyan izgalmas számodra ez a zene?

– Minden zeneszámban az érzelmek gazdagságát, végletes kifejezését érzékelem, a halk és lágy, kellemes hajlításoktól a vad sikolyokig, olykor másodperceken belüliek a gyors váltások, máskor lassúak az átmenetek a dallamok között.

– Mások épp ezt viselik el nehezen ebben a zenében...

– Nekem ez a jó, hogy minden megtalálható benne, és nem egy vízszintes vonal mentén összegződik sokféle élmény...

– De vannak, akik nem egyszerre szeretik enni a különféle ízeket, nem úgy, mint a kínai gasztronómiában, hogy egyszerre az édeset, a savanyút, a csípőst, a sóst – hanem külön-külön. Ezek szerint te az ízeket is kevered?

– Az életben az események, a dolgok szétválasztódnak. Az ízek is szétválasztódnának, de én mindent csípős paprikával eszem, a borsófőzeléket is.

– De hát az az íz mindent elnyom...

– Te még nem ettél igazán jó csípős paprikákat... Annyiféle van...

– Na, ne, én még a csokoládét is szeretem csípős paprikával! De úgy gondolom, mégis annak van igaza, aki azt mondja, hogy egy ilyen erős íz elnyomja a többit... Lépünk tovább. Milyen ember vagy? Nagyon keveset tudunk rólad, noha tíz éve élünk itt egymás mellett... Szerintem sokan még azt sem tudják, hogy két gyereked van.

– Biztosan láttatok, a lányom volt már bent... Azt hittem, találkoztatok már. Egyébként sokat dolgozom, korán kelek.

– A portás bácsi szerint hajnalos vagy... De kicsit furcsa viszonyod van a kollégákkal. Egyfelől közösségi ember vagy, a másfelől alig nyitódsz... Mintha titokzatosnak mutatnád magad... Van egy fura élményem, egy furcsa pecsét – „hírszerző”, ez áll a bélyegződön. Mit jelent ez? Amikor egyszer, úgy öt éve megláttam egy számlán, bevallom, azt gondoltam, hogy magánnyomozó vagy...

– Nem vagyok titokzatos, csak annyira, mint mások. A vállalkozásom nevében tényleg benne van ez a szó. 1995-ben ala-

pítottam egy kft-t, Fotóügynökség és Hírszerző Kft. néven.

– No de mit jelent ez?

– Ha zenével foglalkoznék, az lenne rajta, zeneszerző. De én hírszerző vagyok, újságíró, aki abból él, hogy összeszedi az információkat, összegyűjti őket, rendszerezi és utána továbbítja, közlésezi azokat. A fotóügynökség pedig a képek adásvételére utal.

– Nem gondolod, hogy ez is olyan furcsa, titokzatos?

– Nem, azt gondolom, figyelemfelkeltő. Egyszer elolvassák, megjegyzik, és utána azt mondják, ja, te vagy az a „hírszerző”...

– Azért én sokáig gondolkodtam rajta, vajon hogy csinálod; itt vagy hajnalban, aztán elrohansz, és késő estig nyomozol...

– Voltaképpen nyomozok – régi fotográfusok után. Nagyon sokféle módszerrel, és meg is találok a családokat, rokonokat, leszármazottakat... és megveszek minden régi fényképet. Tehát ilyen értelemben nyomozok.

– Álmod, vágyak? Tudom, valahol Tolnában szépül egy régi ház, ahol majd táborokat szervezel meg kiállítótermet alakítasz ki... Van más vágyad is?

– Hogy idehaza is úgy működjön minden a művészeti területeken, ahogy kellene; hogy az alkotások révén, alapján ítéljék meg az embereket s ne más külsőségek alapján. Ha nálunk is úgy működne a művészeti területek finanszírozása, mint mindenütt a világban... Ez mondjuk egy igazi álom, nem tudom, mikor lesz realitás.

– Egyéni álom?

– Az is van, sok...

– Egyet mondj!

– Délután egy jó hideg Pilsner sör.

– Ez igazán könnyen teljesíthető, de valami távolabbi, elérhetlenebb?

– Kettő sör...

– Nem úszod meg, hogy komolyan válaszolj...

– Nem szeretek beszélni egy álomról, míg nem valósul meg, vagy nem kezdett el megvalósulni... Mert addig tényleg csak álom...

– Ennyire reális vagy?

– Azt gondolom, hogy csak magára számíthat az ember. Amit ő maga megcsinál, az megvalósul. Tehát egy álom is akkor valósulhat meg, ha ő maga megtette érte a legtöbbet... Mert különben csak a szó marad. Ha van olyan, amiről jó álmodozni, de már elkezdek tenni érte, akkor a valóság talaján állok...

– Milyennek látod Győri Lajost húsz év múlva?

– Még több fénykép birtokosa lesz.

– Fontos számodra, hogy „birtokos” legyél?

– Nem, meg tudok válni a képektől, inkább csak arra akarom utalni, hogy még több megszületett fényképet őrzök majd, hogy végül egyszer közhasznúvá váljanak. De meg tudok tőlük válni, nem birtokolni akarom őket, hanem inkább jó helyen tudni, megmenteni – miközben élvezem a hasznát is egyébként. Álszent dolog volna elhallgatni, hiszen az én egzisztenciám a fotográfiára épül. Sokféle vonatkozásban. Én voltam az első Magyarországon, aki vállalkozóként fotó-műkereskedéssel foglalkozott.

– Van ennek piaca?

– Igen. Diákként rettentő sok cikket találtam erről, sokszor külföldi folyóiratokban, amelyeket nem is tudtam olvasni, de láttam, hogy régi fotókról szólnak, árak vannak benne, különböző árverező házak listái. Én is vásárolni kezdtem a régi fény-

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

képeket. Lassan rájöttem az évek, évtizedek során, hogy hol vannak a lelőhelyek. És engem is sokan megismertek, régiségkereskedők, bizományi áruházak cladói, antikváriusok, régiségpiacok állandó szereplői. Ők lettek a brókereim, felhajtják, aztán pedig szállítják nekem a képeket.

– *Ha én most képeket akarnék venni, hova kellene mennem?*

– Hozzám.

– *No, de azon túl...*

– *Vannak galériák, itt a Fő utcában is. Ma már minden régiségbolt foglalkozik ezzel, antikváriumok is. Régebben ez nem volt érték. Én tényleg azért vásárolhattam nagyon kevés pénzért a hetvenes évek végén és a nyolcvanas években gyűjteményeket, mert még a fotós családok sem becsülték sokra hozzátartozójuk munkáját. Szabadulni akartak a képektől. Sokan ki is dobták a szeméthe – nos ezek a nagy veszteségek a magyar fotográfia története számára. Én viszont tudtam, hogy lesz értéke a képeknek, de ezt sosem titkoztam. Számos cikket írtam a különféle lapokban a fotográfiagyűjtés értékéről, kincsképző jellegeről. Hogy mások is ráérezzenek. Ma már sokan gyűjtenek fotókat, különféle szempontok alapján.*

– *Ezek családi fotók vagy városképek?*

– *Vegyesek. Minden kép értékes, csak még nem tudjuk, kinek. De éppen ez az izgalmas benne. Megtalálni azt, akinek fontossá válik egy korábban megszületett, majd megőrzött fénykép.*

– *Szóval, húsz év múlva jó esetben még több fotó között fogsz túlni. Mi csinálsz majd akkor?*

– *Szerintem képeket nézegetek. Amikor nem dolgozom, akkor is képeket nézegetek. Azért találtam ki az Utazás a világ körül-t. Űlök egy karosszékben, és hatvan-hetven országot bejárok, anélkül, hogy utaznék a világban...*

– *Apropó utazás?*

– *A világ körül? Na ez egy jó álmom! Szeretném, ha az Utazás a világ körül c. pályázatunknak egyszer az lenne a fődíja, hogy az első ötven embert valóban föld körüli utazásra viszi a rendező intézmény: az Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus. Ez egy igazi álmom! De megvalósítható, és előbb-utóbb találunk egy olyan partnert, aki látni fogja ebben a fantáziát, gazdasági okból.*

– *Most a kreatív iparra gondolsz, vagy arra, hogy ez csak egy utazási irodának nagy üzlet?*

– *Hiszem, hogy több utazási irodának együtt nagy üzlet... Merthogy utána, Isten tudja, mennyi képből gazdálkodhatnának, és sokkal jobban el tudnák adni az útjaikat, ha nem olyan képek lennének a prospektusokban, mint amilyenek vannak.*

– *Ha pillanatképek készülne az életedről, azokról a pillanatokról, amelyekről ennyi idő távlatából is tudod, hogy fontosak voltak, mit emelnél ki?*

– *Például azt, amikor az énektanárom a gimnáziumban – egy vidéki, konzervatív gimnáziumban, ahol én voltam a fekete bárány – egyszer csak bejött az órára, és azt mondta: „Gyerekek, van közöttetek valaki, aki Gyulán, az Erkel Diák Ünnepeken a fotóival első díjat nyert.” Engem ugyan nem vittek el a rendezvényre az iskola autóbusszával, de ez volt az a pillanat, amikor azt éreztem, hogy nekem nem itt, nem ebben a gimnáziumban kell ücsörögnöm, hanem fényképezni kellene, még többet, még jobban. Ez volt a fontos számomra.*

– *A második az a pillanat, amelyben összehozott a sors Bence Pállal, ő volt a Fotó c. újság főszerkesztője, akihez diákként mentem el egyszer, a fotóimat vittem bírálatra. Beszélgettünk,*

neki köszönhetem, hogy utána odakerültem az újsághoz, hogy megismertem a fotó-kulturális közélet számos szereplőjét. Ekkor teljesedett be számomra az a sok lehetőség, ami ezen a kulturális területen létezik, de átfogóan nem nagyon élt velük senki sem. És nagyjából ott tűztem ki azokat a célokat is, amelyek meghatározták későbbi és mai munkámat.

Tóth Zsuzsanna

Bessenyei György- és Wlassics Gyula-díjasok

2007. augusztus 20.

Bessenyei György-díjat adományozott Hiller István oktatási és kulturális miniszter:

Dr. Ablonczy Lászlónénak, a Nógrád Megyei Pedagógiai, Közművelődési Szakmai Szolgáltató Intézet népművelőnek,

Dr. Aradi Zsoltnénak, a XIII. kerületi Polgármesteri Hivatal közművelődési referens, főtanácsosnak,

F. Tóth Máriának, az Oktatási és Kulturális Minisztérium vezető főtanácsosának.

Gyulai Lajosnak, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet népművelőjének, igazgatóhelyettesének (a kiténtetést a felesége veszi át),

Sivadó Sándornak, a Szabolcs-Szatmár Megyei Önkormányzat Pedagógiai Közművelődési és Képzési Intézet népművelő igazgatóhelyettesének,

Skrabut Évának, a Gönczi Ferenc Általános Művelődési Központ és Közép-Európai Kulturális Intézet népművelőjének.

Wlassics Gyula-díjat adományozott:

Bajó Éva Kovács Attilánénak, a Vas Megyei Művelődés és Ifjúsági Központ művelődés-szervezőjének,

Bálint Mártának, a makói Kulturális Közművelődési Kht. ügyvezető igazgatójának,

Bereczkiné Szendrey Évának, a Pilisborosjenőért Alapítvány könyvtáros kulturális menedzserének,

Bérces Lászlónénak, a budapesti Karinthy Frigyes ÁMK közművelődési igazgatóhelyettesének,

Csóka Editnek, a miskolci Ifjúság- és Szabadidőház kulturális menedzserének,

Gamus Árpádnak, a pécsi Galéria és Vizuális Műhely igazgatójának,

Deményi György Péternek, a debreceni Déry Múzeum közművelődési igazgatóhelyettesének,

Gombos Andrásnak, a TEMI Szeged Táncegyüttes művészeti vezetőjének,

Győri Lajosnak, a budapesti Magyar Művelődési Intézet szakreferensének,

Dr. Egyed Ferdinándnak, az Észak-Kelet Pro-Coop Kereskedelmi ZRT. régió igazgatójának,

Hídvégi Juliannának, a dobozi Kulich Gyula Művelődési Ház népművelő igazgatójának,

Kékedi Lászlónak, a kisgyőri Polgármesteri Hivatal műszaki vezetőjének,

Kutszegi Istvánnak, a Vas Megyei Önkormányzat Közművelődési Csoport vezetőjének,

Dr. Lutter Imrénének, a Magyar Versmondók Egyesületének kreatív alelnökének,

Molnár Lászlónénak, a Fészek Művészklub Galéria alapítójának, művészettörténésznek,

Pálfalvi Andrásnak, a Fejér Megyei Művelődési Központ igazgatójának,
 Pillich Lászlónak, a kolozsvári Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvány igazgatójának (betegsége miatt Dr. Tánzos Vilmos egyetemi tanár veszi át),

Suhaj Csilla Tündének, a jászberényi Déryné Művelődési Központ igazgatóhelyettesének,
 Takács Péternek, a lencsési Községi Ház intézmény vezetőjének,
 Varga Gézánének, a Győrvári Faluház Baráti Kör elnökének.

PODMANICZKY-DÍJ A MALOM HELYREÁLLÍTÁSÁÉRT

Csizmadia Zoltán

Podmaniczky-díjat kapott a tatai Város- és faluvédők országos találkozóján Csizmadia Zoltán a nemeshanyi vízimalom helyreállításáért. A díjra Miklósi Sikes Csaba sümegi múzeumi igazgató terjesztette fel a kitüntetettet. A díj az egész családot illeti meg, ugyanis a beruházás és az üzemeltetés egyaránt családi vállalkozásban folyik.

A malmot 1907-ben építették Csizmadia Zoltán ükszülei. A dédszülölk működtették, ám a nagyszüölök életében államosították. Az apa még játszott a malom udvarán gyermekkorában, így a mostani látogatóknak – túl a műszaki ismereteken – személyes élményekről is tud mesélni. Csizmadiái Zoltán, a fiú pedig a jelenlegi fejlesztések motorja és koordinátora.

A család 1972-ben kapta vissza a malmot. Ám a felújítást csak 2002-ben kezdték meg. Járták az országot, hogy eredeti malomipari berendezéscetk szercezenek. Szerencsájükre Herenden találtak is. Szétszedték, elszállították és felállították Nemeshanyiban. Az épület külsejét rendbe tették, az ablakokat az eredeti szerint készítették el. A padlózat és a gerendák a régiek. Az öt

méter átmérőjű, alul csapott malomkerék egy helybeli mester, Vesztrőci Attila munkája. A kereket motor hajtja.

A malom 2003-ban fogadta első látogatóit. A terasz azt követően készült el. Teteje hódfarkú cserép, az asztalok és padok tölgyfából készültek. Később épült meg az állatsimogató, ahol őshonos magyar fajtákkal: szürkemarhával, rackajuhval, számmárral, kuvasszal és komondorral ismerkedhet a látogató. Főként a gyerekek örülnek az állatoknak.

A fejlesztés az istálló felújításával folytatódik. A szeptemberben kezdődő beruházáshoz a Leader program keretében nyertek támogatást. A malomhoz tartozó két hektár területen további állatokat kívánnak tartani. Azt tervezik, hogy meghosszabbítják a vizesárkot, halakat telepítenek bele, rá pedig fahidat építenek. Így a látogató egy teljes falusi portával ismerkedhet meg.

A malomépület az idén száz éves. Az évfordulót szeptemberben egy nagy rendezvénnel ünneplik meg.

Tisler Anna

A HAGYOMÁNYŐRZŐ KÉZMŰVESSÉG ÉS A TURIZMUS KAPCSOLATA

a Berettyó - Körös Többcélú Társulás kistérségben

„Az igazi hagyomány sohasem a múlt élethű visszaállítására törekszik, hanem arra, hogy elébe álljon annak a pusztulásnak, amit az idő, a feledékenység, a dolgok természetes halála elhoz közénk.”

Csoóri Sándor

Bevezetés

Már gyermekkoromban is csodálattal tekintettem a dédnagymamám bútoraival és használati tárgyaival berendezett szoba ajtajára, ahova csak a nagymamám felügyelete mellett mehettem be. A mai napig látni vélem a bejárattal szemben lévő tükröt, előtte a hatalmas méretű komódot¹, mely „kincseket” rejtett, rajta a féltve őrzött személyes használati tárgyakkal, a Ferenc József fényképével ellátott csuprot², a finom porcelán petróleumlámpát. Az ágy alatti kupujkához³ mi, gyerekek nem nyúlhattunk hozzá. A kamra⁴ és a padlás igazi kincsesbánya volt számunkra, mert a papám⁵ kevésbé volt szigorú, mint a mamám⁶. Számptalan, szorgos kéz által készített használati tárgy maradt meg az emlékezetemben (az ostor⁷, a karikás⁸, a vesszőkosarak, kaskák⁹, a gyékényből készült edények, a gamó¹⁰, a finom női kezek által, a hosszú téli estéken hímzett terítők). Később, felnőttként törekedtem ezek felkutatására és megőrzésére.

Az egész család számára ünnep volt a szappanfőzés, a szilvalekvárfőzés, a disznótor, a névnapok, az eljegyzés és a lakodalmom. Ezeken a családi rendezvényeken a család apraja-nagyja örömmel végezte a rá rótt feladatot.

A népi kézművesség felnőtt koromban keltette fel az érdeklődésemet. Egy családi szabadidőtáborban, majd egy alkotótáborban vettem részt a 80-as években, és népművészek irányításával sajátítottam el a legszükségesebb szakmai alapokat. Megismerkedtem a csuhé-, gyékény- és kosárfonással, a szövással, a textilfestéssel, a bőrművességgel, a szövással és a gyöngyfűzéssel. Az ezt követő években az érdeklődésem a népművészet, a népi hagyományok őrzése felé fordult, miközben a népi kézműves mesterségek közül a gyöngyfűzést egyre eredményesebben végeztem.

Egyre fontosabbá vált számomra, hogy az ismereteket és mindazt a szépséget, ami felhalmozódott körülöttem, továbbadjam – elsősorban annak a korosztálynak, amely csak könyvekben találkozhatott a XIX. század végi vidéki, paraszti élet jellemzőivel.

¹ Nagyméretű fiókos szekrény ruházat tárolására.

² Bögge.

³ Tojás tárolására szolgáló fedeles gyékény edény.

⁴ Általában takarmány, de élelmiszer tárolására is használt helyiség.

⁵ Nagyapa.

⁶ Nagymama.

⁷ Hosszú botra erősített bőrszj állatok hajtására.

⁸ Karikás ostor, rövid, faragott nyelű, díszesen fonott (pl. nyolcas fonás) bőrszjijjal a végén, hossza 2-3 m is lehet, csikósok, gulyások használták állatok hajtására.

⁹ Vessző-, gyékény- vagy csuhékosár.

¹⁰ Farúd, a két végén láncsal és kampóval, vállra vetve, víz hordására alkalmas eszköz.

A 90-es évek végén kapcsolatba kerültem a turizmussal, a FATOSZ¹¹ tagja lettem, miközben megkezdtem a fizető-ven-déglátó tevékenységet egy stílusosan, XIX. századbeli muzeális értékű bútorokkal és tárgyakkal berendezett parasztházban.

Az elmúlt húsz évben mind nemzetközi szinten, mind az országban egyre nagyobb szerepet játszik a múlt szellemi és tárgyi örökségének – mint a kistelepülések egyik legfontosabb turisztikai erőforrásának – megőrzése, népszerűsítése.

Dolgozatomban szeretném a mezőtúri kistérség adottságait feltárni, javaslatot tenni a térségi kézműves hagyományok felélesztésére, őrzésére, ezzel egyidejűleg a turizmus egy speciális területének fejlesztésére, úgy, hogy az elmaradott kistelepülésen élők jövedelme – kis befektetéssel – gyarapodjék.

A térség bemutatása, a társulás létrejöttének oka, körülményei

A 244./2003. (XII.18.) Korm. rendelet alapján 2004. január 1-jétől, 4607-es jelzőszámmal, Mezőtúr központtal, új kistérség – a mezőtúri kistérség – jött létre Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Az alig több mint egy éve megalakult új statisztikai kistérség öt települése – Kétpó, Mezőtúr, Mesterszállás, Mezőhék és Túrkeve – 2004. március 4-én együttműködési megállapodást írt alá, létrehozva így a Berettyó – Körös Többcélú Társulást.

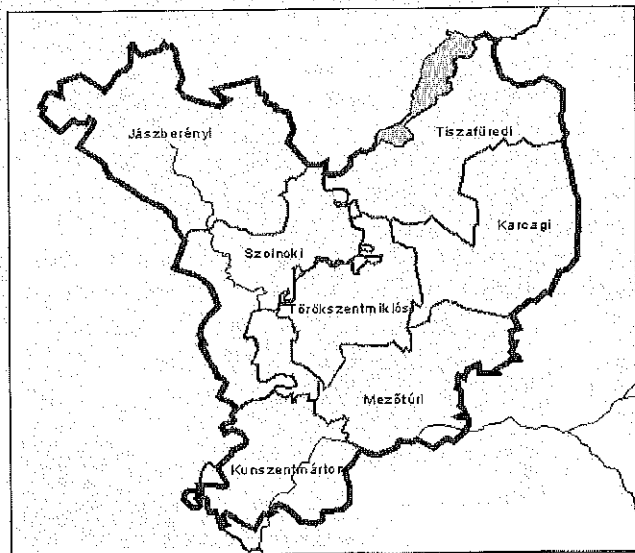

1. sz. melléklet: Mezőtúr kistérség és a LEADER + programban részt vevő települések, valamint térségi környezete – Kunság, Nagy-Sárrét, Körös-vidék.

Jász-Nagykun-Szolnok megyén belül az egyes kistérségek (1. ábra) gazdasági súlyát az általuk előállított GDP volumene mu-

¹¹ Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége

tatja. E szerint két kistérség (a szolnoki és a jászberényi) az özszees megyei GDP közel 60%-át állítja elő, a többi öt csak 40%-kal részesedik, mégpedig – a karcagi kivételével – hozzávetőleg azonosan: 7-8% körül. Azt is lehetne mondani, hogy a megyében a két gazdaságilag fejlett mellett van egy feltörekvő és négy stagnáló kistérség. Ez utóbbiak közé tartozik a mezőtúri is.

1. ábra: A Jász-Nagykun-Szolnok megyei kistérségek és a mezőtúri kistérség a 244./2003. (XII.18.) sz. Korm.r. alapján.

A kistérség a 64./2004. (IV.15.) Korm. rendelet értelmében a hátrányos helyzetűek közé tartozik, ezen belül Mezőhék, Mesterszállás, Kétpó – a területfejlesztési szempontokat figyelembe véve – a leghátrányosabb települések közé tartozik. A társulási együttműködést aláíró önkormányzatok mintegy 14 konkrét feladatot határoztak meg, a Berettyó - Körös Többcéltű Társulás számára. A Mezőtúri Kistérség/Berettyó - Körös Többcéltű Társulás települései számára az együttműködés olyan területeken is eredményt hozhat, ahol nincs pályázati lehetőség vagy normatívaigénylés. Az eredeti megállapodást a települések módosították annak érdekében, hogy megalapozzák a társulás plusz normatíva igénylését is. A Berettyó - Körös Többcéltű Társulás önkormányzatai az együttműködésre vonatkozóan egyetértettek abban, hogy számukra az idegenforgalom fellendítése közös kitérés pont lehet.

A turizmus vagy idegenforgalom igen összetett tevékenység, melynek multiplikátor hatása szinte a gazdaság egészére kihat. Szoros kapcsolatban van a közlekedéssel, a területfejlesztéssel, a területrendezéssel, a kultúrával, az egészségüggyel, a sporttal, a természet- és környezetvédelemmel, a bel- és külgazdasággal, ezen belül az erdő- és mezőgazdasággal, az iparral és a kereskedelemmel, a szolgáltatásokkal, a foglalkoztatással, a munkahelyteremtéssel, a pénzüggel, az önkormányzatokkal stb., ezért csak komplexen, a gazdaság más ágazataival együtt fejleszthető és értelmezhető.

Megállapítható, hogy az öt település alkotta Berettyó - Körös Többcéltű Társulás adottságai jók, és az idegenforgalom fejlesztésével a gazdaság is nagy „lökést” kap. Az adottságok a társulást alkotó településeket illetően a természeti és kulturális, épített (ember alkotta) vonzerők kategóriájában jók és a társulás erősségét képezik:

Mezőtúr, Túrkeve kulturális rendezvényei, a kézművességhez (fazekasság, csipkeverés, szőnyegszövés, kosárfonás, kun

hímzés, bőr, fa, csuhé és gyékény használati tárgyak készítése, gyöngyfüzés és szövés stb.) kötődő programjai, de a gasztronómiai élményeket nyújtó programokat sem szabad elfelejtenünk (birkapörkölt, bográcsos pástórétekek, bicskás pecsenye stb.). Mindezen lehetőségeket a társulás települései közelében fekvő „természeti szépségek” – a Körös - Maros Nemzeti Park (a Körös - Maros Nemzeti Park 1997-ben alakult, a Berettyó - Körös Többcéltű Társulás települései közül Mezőtúr, Túrkeve és Mesterszállás a nemzeti park területéhez tartozik) kunhalmok stb. – kihasználása, a termálvízkincs és a hozzá köthető programok tehetnek a jövőben teljessé.

Ezen vonzerőket változatos szálláskínálattal – kastély, szálloda, jó minőségű kemping, falusi szálláshelyek – színvonalas programcsomaggá lehet alakítani.

A célok elérése érdekében erősíteni kell a társulási marketinget, ki kell alakítani az idegenforgalmi intézményrendszert és komplex turisztikai programcsomagokkal kell megjelenni.

A kistérség turizmusa. Az idegenforgalom kialakulása

Hosszabb időszakra visszatekintve: a kistérség gazdaságában kismértékű volt a turizmus jelentősége, annak ellenére, hogy az adottságok jók. Elsősorban a természeti adottságok (a Hortobágy - Berettyó és a Körös igen gazdag növény- és állatvilágával, az alföldi termálvíz Mezőtúron és Túrkeven, a Körös - Maros Vidéki Nemzeti Park), azután az épített örökség, múltunk szellemi és tárgyi öröksége, valamint hagyományaink.

A településeket felkereső bel- és külföldi vendégek száma évről évre növekedett, de említésre méltó, szervezett turizmusról nem beszélhetünk. Túrkeven a strandfürdő már a 80-as években is jelentős számú belföldi vendéget vonzott, főleg a salgótarjáni és a környékbeli falvak bányászai jártak rendszeresen a városba a gyógyvíz jótékony hatása miatt. Mezőtúron ugyancsak az időszakban a Körös-holtág mezőtúri szakaszán parcellák értékesítésére került sor. Néhány év alatt üdülőhársor épült fel a holtág mentén, mely elsősorban a környékbeliek aktív pihenését szolgálta.

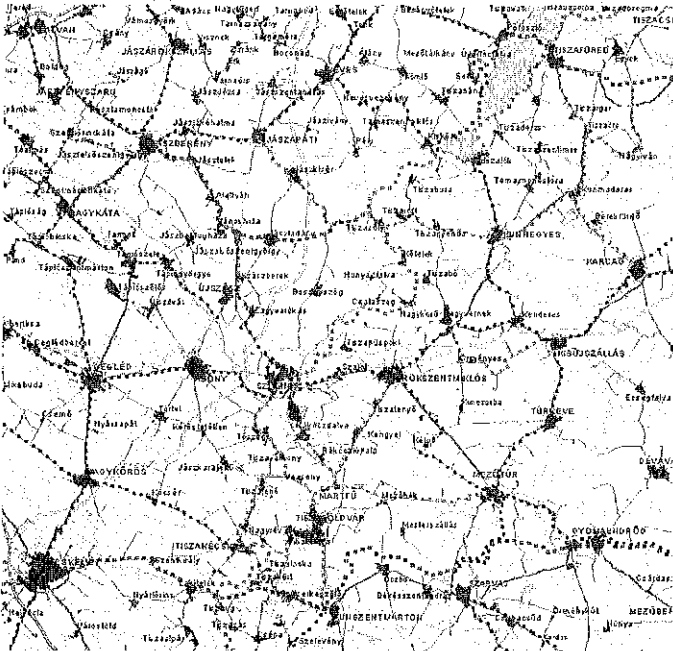
A rendszerváltozást követően kiemelt szerepet kapott a turizmus fejlesztése. A települések tudatosan, stratégiai tervcikbe illesztve, a gazdasági fejlődés részeként értelmezték a turizmust. Ehhez a saját erő mellett beruházási célú pályázati pénzeszközök is rendelkezésre álltak. A térségben Túrkeve városa – időben és elsőként felismerve a lehetőséget – pályázott, és 2001-ben, a Széchenyi Terv segítségével, sikeres fürdőfejlesztést valósított meg. A 2006. évben Mezőtúr városa fejlesztette a strandfürdőjét. Az elmúlt években hullámzó vendégforgalom figyelhető meg, majd az ezredfordulótól kezdődően – főként a jelentős fejlesztéseknek és a javuló marketingnek köszönhetően – fellendülés jelei mutatkoztak.

A térségben Mezőtúron működik egy térségi Tourinform iroda, 2001 óta. Az iroda működése révén a települések jobban bekapcsolódhatnak az ország turizmusába, marketing tevékenysége folytán növeli a térség ismertségét, a szolgáltatók piacra jutásának esélyét. Az iroda, létrehozását követően, felvállalta a térségi feladatokat, feltérképezte a turisztikai erőforrásokat, és folyamatosan népszerűsíti azokat. Jelentős feladatot vállal a térségi turisztikai marketing feladatainak végrehajtásában, együttműködve a térség településeink és az idegenforgalomnak a szakembereivel.

A kistérségben az egészségturizmus – ezen belül is a gyógyturizmus – a cél, és az olyan természet közeli turizmusformák feltételeink megteremtésére irányuló stratégia valóra váltása, mint az aktív, illetve a falusi turizmus.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

A kistérség önkormányzatai a jövőben a túrkevei és a mezőtúri, gyógyvízzel rendelkező fürdők komplex szolgáltatás-rendszerének a kialakítását, a kerékpáros, a vízi, a horgász, a lovas turizmus és a vadász turizmus, illetve a múzeumok, tájházak, bemutatóhelyek, művésztelepek, népi kismesterségek, valamint a rendezvény-turizmus fejlesztését tartják fontosnak. A fürdők komplex szolgáltatás-rendszerének kialakítása, bővítése már folyamatban van.

2. sz. melléklet. Jász-Nagykun-Szolnok megye területrendezési terve – kerékpárút-hálózat (EuroVelo, országos, regionális, helyi jelentőségű kerékpáros nyomvonalak.)

Forrás: Jász-Nagykun-Szolnok megye településfejlesztési terve 2007-2013.

A térséget érintő kerékpárút kialakítása – a kerékpáros turizmushoz – a Jász-Nagykun-Szolnok megyei területfejlesztési programban (2. sz. melléklet), valamint a kistérség stratégiai programjában is szerepel. A horgász, vadász, és lovas turizmus népszerűsítésére már tettek lépéseket a településeken, a környezet kiválóan alkalmas a tevékenység bővítésére. A rendezvény- és fesztiválturizmus szorosan összefügg a népi kismesterségek bemutatásával, népszerűsítésével, s mint turisztikai vonzó egyre nagyobb szerepet játszik a térségben.

A térség turizmusának tendenciái a WTO irányelvei, a nemzetközi és a belföldi turizmus tükrében

A turizmus a világ egyik legnagyobb társadalmi - gazdasági szektora. A 20. század második felében évente, folyamatosan, átlagosan 4-5%-kal nőtt. Az ezredforduló után ez a folyamat stagnál. A világon a turista érkezések száma 1990. és 2000. között 52,6%-kal nőtt, napjainkban is közel ezen a szinten van.

Turista érkezések száma a világon (100 millió fő):

1990: 457,2	2002: 702,6
2000: 697,6	2003: 694,0
2001: 684,1	2003/2002: 98,8 %

A hazai és a nemzetközi turizmus együtt ma elismerten a világ „legnagyobb iparága”. 1995-ben a turizmus a világon összesen mintegy 3,4 billió dollár értékű termelést generált, a világ

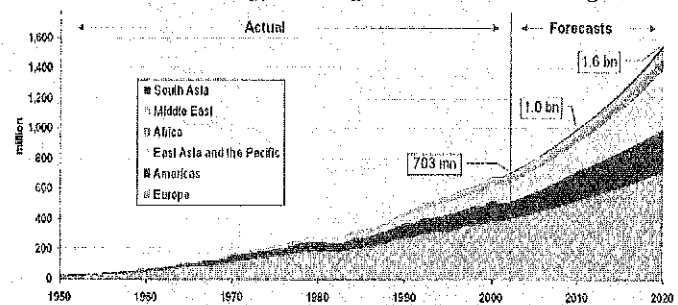
bruttó nemzeti össztermékének (GDP) 10,9%-át adta, csaknem 212 millió embernek biztosított munkalehetőséget, és 637 milliárd dollár állami adóbevételt jelentett.¹²

Az egy főre eső turisztikai bevétel a világon 740 USD/fő, Európában 700 USD, Közép-Európában 370 USD/fő (a legalacsonyabb).

A világon a fogadóterületek között Európa vezető szerepet játszik. 2003-ban a beutazások 57,8%-a Európába irányult, ez 4,7%-kal volt több az előző évinél.

A WTO irányelveiben megfogalmazottak alapján az évi 4-5%-os emelkedés mellett 2010-ben egymilliárd, 2020-ban pedig 1,6 milliárd lesz a nemzetközi beutazás (a 2000-2003. évi adatok nem tükrözik ezt a tendenciát), a turisztikai bevétel pedig eléri a 2 billió dollárt.

A hazai turizmus is – amely mintegy tízszerese a nemzetközi turizmusnak – várhatóan gyorsan fog növekedni minden régióban.¹³

2. ábra A világ turizmusának várható alakulása¹⁴ 2020-ig.

Magyarország turizmusa 2001-2005. között folyamatosan növekedett, mind a vendégek, mind a vendégéjszakák számát tekintve. Az átlagos vendégéjszakák száma csökken. Ez azt jelenti, hogy több vendég érkezik az országba, de ugyanannyi, vagy kevesebb időt tölt el nálunk.

1. táblázat. Magyarország idegenforgalma 2001-2005.

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.
Vendég (ezer fő)	6073	6176	6315	6616	6933
Vendégéjszaka (ezer éj)	18648	18450	18611	18899	19335
átl. vendég-éj/nap/	3,1	3,0	2,9	2,9	2,8

Összességében megállapítható, hogy a vendégek számának évről évre történő emelkedése okozza a vendégéjszakák növekedését, hiszen az átlagos vendégéjszakák száma csökkenő tendenciát mutat. A vendégszám növekedése az ország tudatos marketing tevékenységének is köszönhető. 2003-ban az ország nagyon erős külföldi (tv-reklám Európa és a világ számos csatornáján, pl.: Eurosport; internetív sajtókampány külföldön) és belföldi (kampány a belföldi turizmus erősítésére – Itthon otthon van –, óriásplakátok, üdülési ajánlatok, sajtókuponok, tv-rovat, road show-k, gyógy- és wellness egészséguturisztikai kampányok) marketing hadjáratot indított a turizmus fejlesztése érdekében.

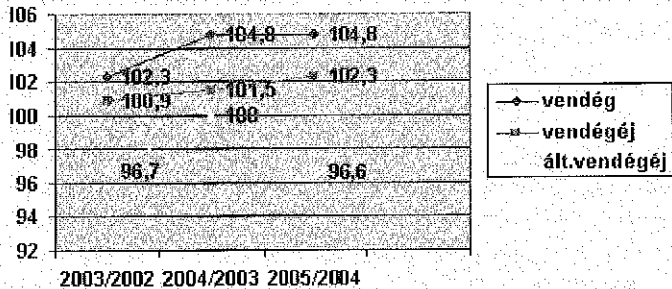
¹² Edward Inskeep: A fenntartható turizmus.WTO.

¹³ Magyar Turizmus Rt.

¹⁴ Lásd 12. lábjegyzet.

A növekedés másik oka a WTO által is megfogalmazódott. A főbb turisztikai tendenciák között jelentős szerepet játszik, hogy egyre több turista keres új úti célokat és új turisztikai termékeket, szeretné kielégíteni különleges érdeklődését, egyre több turista törekszik egészségi állapotát megőrizni és javítani. Magyarország felkeltette a turisták érdeklődését.

Közép-Európa, így Magyarország eléggé ismeretlen a világ számára, egyik legértékesebb természeti kincsünk pedig a termásvíz.

3. ábra. Magyarország idegenforgalmának változása 2003-2005.

Hosszabb időszakokra visszatekintve a turizmus jelentősége a megye gazdaságában is kismértékű volt, annak ellenére, hogy az adottságok jók és egy részük specifikus is.

Jász-Nagykun-Szolnok megye kereskedelmi szálláshelyein 2003-ban 139108 vendég szállt meg, összesen 437258 vendégéjszakát töltöttek el. A vendégek száma 19,7%-kal, a vendégéjszakák száma 12,4 %-kal nőtt az előző évihez képest. A belföldi vendégek száma 24,3%-kal, a külföldieké pedig 3,9%-kal növekedett. Ugyanakkor a külföldiek esetében 0,9 %-kal csökkent a vendégéjszakák száma, a belföldi vendégéjszakák száma viszont 20,2 %-kal nőtt.¹⁵

A KSH adatai szerint a társulás települései közül Mezőhék-en és Mesterszálláson nincs regisztrált vendég-, illetve turista-forgalom. Ezekén a településeken a KSH adatai szerint regisztrált kereskedelmi szálláshely sincs. 2002-ben Kétpón, Mezőtúron és Túrkevéen 3545 vendég 8833 vendégéjszakát töltött – átlagosan 2,5-et. 2003-ban a kistérségben 4471 vendég szállt meg kereskedelmi szálláshelyen. Ebből 1490 fő volt külföldi – a vendégek 33 %-a – ez az arány jobb a megyei adatnál. A kistérségben összesen 13.139 vendégéjszakát regisztráltak, ebből 6408 vendégéjszakát külföldiek töltöttek el, a összes vendégéjszakáknak majdnem a felét, 49 %-át. Mezőtúron az átlagos tartózkodási idő 1,7 nap, Túrkevéen 5,7 nap volt (ez az adat a megye esetében 3,1 nap, az ország esetében 2,9 nap). A legtöbb belföldi vendég Kétpót kereste fel, a legtöbb külföldi Túrkevére látogatott.

A legnagyobb mértékben Túrkevéen emelkedett a vendégek száma, több mint kétszeresére nőtt a vendégszám, majdnem másfélszeresére a vendégéjszakák száma. Jász-Nagykun-Szolnok megyei adatok tükrében is Túrkevéen emelkedett legnagyobb mértékben a vendégéjszakák száma 2003-ban. Mezőtúr esetében is igen látványos emelkedés volt, bár szerényebb mértékű, itt 40%-al nőtt a vendégek száma, 23,2 %-kal a vendégéjszakák száma.

2003-ban az egy főre jutó átlagos vendégéjszaka a térségben 2,94 nap volt.

2. táblázat. A Berettyó - Körös Térségi Társulás idegenforgalma, vendégek 2002-2003.

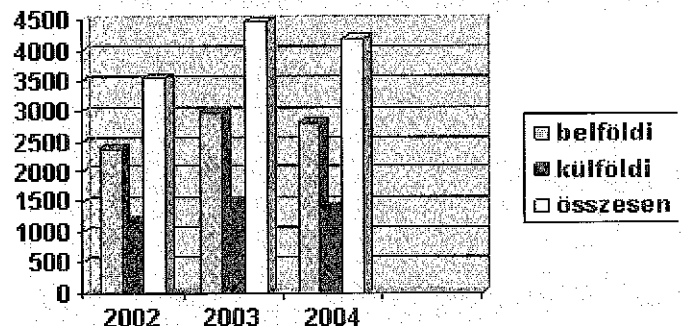
	2002.	2003.	Vált. %
Kétpő	1714	1529	89,2
Mezőtúr	1207	1690	140,0
Túrkeve	624	1252	200,6
Összesen	3545	4471	126,1

3. táblázat. A Berettyó - Körös Kistérségi Társulás idegenforgalma, vendégéjszakák 2002-2004.

	2002.	2003.	2004.	Vált. % 2003/ 2002.	Vált. % 2004/ 2003.
Kétpő	3502	3093	n.a.-	88,32	-
Mezőtúr	2314	2852	n.a.-	123,2	-
Túrkeve	3017	7194	n.a.-	238,4	-
Összesen	8833	13139	12357	148,7	94,0

4. táblázat. A Berettyó - Körös Térségi Társulás idegenforgalma, bel- és külföldi vendégek 2002-2004.

	2002.	2003.	2004.	Vált. % 2003/2002.	Vált.% 2004/2003.
Belföldi	2377	2981	2813	125,4	94,4
Külföldi	1168	1490	1387	127,6	93,1
Összesen	3545	4471	4200	126,1	93,9

4. ábra. A Berettyó - Körös Térségi Társulás idegenforgalma, bel- és külföldi vendégek 2002-2004.

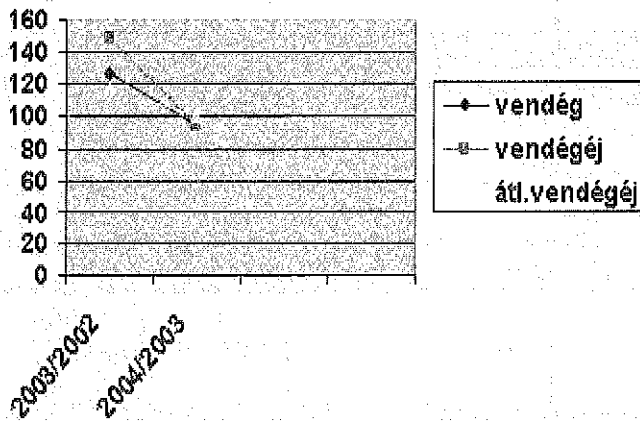
¹⁵ Magyar Turizmus Rt. statisztika.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

2004-ben a kistérséget összesen 4200-an keresték fel, ebből 1387 volt a külföldi és 2813 a belföldi vendég. A vendégek és a vendégéjszakák számának 2003. évi növekedését 2004-ben csökkenés követte mind a vendégek, mind pedig a vendégéjszakák számában. A vendégek számában 6,1 %-os volt a csökkenés, és a vendégéjszakák számában is hasonló mértékű: - 6,4 %. Ezzel szemben jónak mondható, hogy az átlagos tartózkodási idő már az előzetes adatok alapján sem csökkent. A vendégek száma csökkent, mértéke a belföldi vendégforgalomban 5,6 %, míg a külföldiek 6,9 %-kal kevesebben voltak 2004-ben, mint 2003-ban. Az összes vendégéjszaka számának csökkenése ellenére a belföldi vendégéjszakák száma 2002 óta folyamatosan növekszik, és 2004-ben is növekedést tapasztalhatunk (112,5 %), még akkor is, ha ez kisebb mértékű, mint a 2002/2003. évi.

A kistérség részesedése Jász-Nagykun-Szolnok megye vendégforgalmából – vendégszám alapján, 3,2 %, vendégéjszakák alapján 3 % – igen csekély.¹⁶ A térség településeinek turisztikai marketing tervei alapján a területen fokozatosan növekvő idegenforgalomra lehet számítani. Ennek érdekében tervszerű, tudatos tevékenységet végeznek.

2005. évi adatok nem álltak rendelkezésemre, de valószínűsíthető, hogy a vendégek, ill. vendégéjszakák száma növekedett a térségben – erre az országos adatokból is következtetni lehet.

5. ábra. A Berettyó - Körös Többcélú Társulás idegenforgalmának változása 2003-2004. (Adatok az előző év %-ában.)

Összehasonlítva az országot, a megyét és a kistérséget 2004/2003. évi idegenforgalmi mutatóit, megállapíthatjuk, hogy a kistérségben a változás sokkal intenzívebb az országos és megyei átlagnál.

5. sz. táblázat. A Mezőtúr Kistérség idegenforgalmának változása 2003-2004-ben az országos és a megyei adatok tükrében.

	Vendégszám vált. % 2004/2003.	Vendégéjszaka vált. % 2004/2003.	Átl. vendégéj 2004: Mo.=100%
Magyarország	102,3	100,9	100
JNKSZ megye	119,7	112,4	106,9
Mezőtúr Kistérség	126,1	148,7	110,3

Ennek az az oka, hogy a térségben lévő két város (Mezőtúr és Túrkeve) jelentős turisztikai erőforrással rendelkeznek, s ezt az önkormányzatok az elmúlt években felismerték, tudatosan fejlesztették. A turisztikai marketing nagyobb szerepet kapott a településfejlesztésben.

A megyei területfejlesztési stratégiai programjához igazodva (európai uniós tervezési időszak, 2007-2013.) a kistérség is rendelkezik fejlesztési programmal. 2001-ben Mezőtúron létrejött a Tourinform iroda, 2006-ban a LEADER+ programhoz csatlakozva, 10 település együttműködésének eredményeként a régióban akciócsoport alakult meg, melyben a gazdász szerepét Túrkeve tölti be.

A kultúra és a turizmus kapcsolata

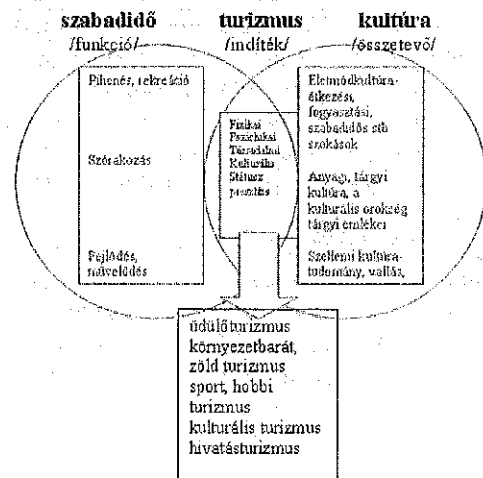
A kultúra egy társadalom, vagy egy társadalmi csoport szellemi és anyagi, értelmi és érzelmi megkülönböztető jegyeinek összessége. A művészeteken és a bölcsészeten kívül magában foglalja az életmódot, az emberek alapvető jogait, az értékrendszereket, a hagyományokat és a hitet.

A turizmus – az 1989-ben elfogadott Hágai Nyilatkozat alapján – az ember állandó életvitelén és munkarendjén kívüli valamennyi helyváltoztatás és tevékenység, bármilyen legyen is az indítéka, időtartama és célterülete. Turizmus másrészt az ezzel kapcsolatos igények kielégítésére létrehozott anyagi, technikai és szervezeti feltételek, valamint szolgáltatások együttese. Megjelenési formája szerint lehet hivatásturizmus és szabadidő-turizmus.

Lengyel Márton értelmezése szerint – ha a szabadidő-turizmus az állandó lakáson kívül minden szabadidőben végzett és szabadon választott tevékenységet magában foglal, akkor – minden lakáson kívüli szabadidős tevékenység, a kulturális is, a turizmus körébe vonható.

Mivel mind kultúra, és a turizmus, a szabadidős tevékenység és a kulturális tevékenység a szabadidőben történik, megállapíthatjuk, hogy a két terület szoros kapcsolatban áll egymással, a tevékenységekben átfedések vannak.

Ezt felismerve a művelődési központok már a 90-es években nemcsak szervezték a kultúrát, hanem az érdeklődést is igyekeztek felkelteni. Komplex turisztikai tájékoztató tevékenységet végeztek a településekre és a térségekre vonatkozóan, népszerűsítették az adott térség kulturális turizmusát (pl.: a jászberényi Déryné Művelődési Központ).

6. sz. ábra. A kultúra – szabadidő – turizmus fogalmi, tartalmi összefüggései¹⁷

¹⁶ A Berettyó - Körös Többcélú Társulás Turisztikai célú Stratégiai és Operatív programja.

¹⁷ Dr. Horváth Attila: Turizmus a kultúrában.

A Maslow-féle szükségletpiramis alapján a kulturális szükségletek a fizikai, pszichikai és társadalmi szükségletek kielégítését követően kerülnek előtérbe. Mill és Morisson újabb, magasabb szintű szükségletekkel gazdagította az ember önmegvalósítását: a tudás - megértés és az esztétika szükségletével.¹⁸

Ez az értelmezés szükségszerű volt a turizmusra vonatkoztatva is, hiszen a turisták egyre igényesebbé válnak, kiadásaik ellenében jó minőségű attrakciókat, ellátást és szolgáltatást várnak.

Fontossá vált, hogy a turizmus fejlesztése szolgálja a kulturális örökség és a hagyományok megőrzését is. A kulturális turizmust azzal a céllal is fejlesztik, hogy ezzel elősegítsék az értékek megőrzését.

A kulturális turizmusban rejlő lehetőségek a régióban

Minden turisztikai termék meghatározó eleme az attrakció, de a kulturális turizmus esetében ez fokozottan igaz. A turisztikai termék további elemei, melyek az attrakcióhoz kapcsolódnak:

a szolgáltatás, a vendéglátás és a szállás. Az attrakció jelenti az abszolút vonzerőt, melyet a fenti elemek csak kiegészítenek (nem is biztos, hogy a szállás minden esetben jelen van, hiszen pl. más városból érkező belföldi turisták/kirándulók az attrakció kedvéért keresik fel a helyszínt, s nem veszik igénybe az ottani szolgáltatást, vendéglátást).

A kulturális értékek motiváló ereje és szerepe a 90-es években egyre szembetűnőbb lett, ami a fogadó területek kultúrájának, kulturális életének fejlesztését eredményezte és eredményezi napjainkban is. Erre számos példa mutatkozik a vizsgált régióban is (pl. a Túri vásár hagyományainak felelevenítése, a Kevi Juhászfesztivál rendezése, Falunapok). A kulturális értékek motiváló ereje a turisták körében a turizmus szektor átalakulását ill. új turisztikai termékek kialakulását eredményezte. Új trendek és igények jelentek meg. Az új trendek fejlődésének eredménye a magas minőség iránti kereslet ill. a megfelelő ár-érték arány.

Új tendenciaként jelentkezik az oktatás és a szórakozás összekapcsolódása.

A kulturális turizmussal szoros összefüggésben kell megemlíteni a MICE (Meeting, Incentive, Conference, Exhibition) betűszó incentive részét, mely minden esetben magas színvonalú kulturális élményt jelent a résztvevők számára. A MICE részeként elismert incentive turizmus annak kulturális tartalma és jellege miatt magas színvonalú kulturális turisztikai termék.

A kulturális turizmus fontos eleme az örökség. Az örökség-turizmus egyedülálló lehetőségeket jelent a kibontakozásra, s ugyanakkor a konkrét vonzerőhöz kötődő „ attrakció menedzsement” számára komoly kihívást jelent (Puczko - Rátz, 2000.).

Mindezek után az örökségturizmus: „...örökségen alapuló turizmus, amelynek esetében az örökség egyrészt a termék központi eleme, másrészt pedig a fő motiváció a turisták számára...” (Swarbrooke, 1994., 222. o.)

A kulturális turizmus témakörébe tartozó turizmusformák **örökség turizmus**, természeti, tudományos, mezőgazdasági,

ipari, közlekedési,

híres emberek öröksége (pl. emléktáblák, emlékszobák stb.) sporttal kapcsolatos örökség, történelmi, vallási, irodalmi, katonai, műemlék,

művészeti turizmus,

kézművesség,

gasztronómiai turizmus,

borturizmus, nyelv, zene, táj, tájkép, város, városkép.

A térség turisztikai jellegű kínálata két nagy csoportra osztható: a múlt szellemi és tárgyi öröksége felkutatásához és megőrzéséhez kapcsolódó turisztikai kínálat, valamint a jelen kulturális kínálata.

A térség tárgyi kulturális öröksége településenként

Kétpó – Almásy-kastély, 1880., romantikus, eklektikus stílusú, kastélyszállóként üzemelő épület

honfoglalás kori feltárt sírok

Mesterszállás – római katolikus templom

Mezőhék (nincs; 1951-ben rendelték el a falu létrehozását)

Mezőtúr – egyházi épületek (öt templom), múzeumok, kiállítóhelyek, gyűjtemények száma 8, műemlék jellegű épületek száma 10

Túrkeve – református és katolikus templom, múzeumok, gyűjtemények, kiállítóhelyek száma 6, műemlék jellegű épületek száma 2

Népművészet, kézművesség

A tárgyi örökség része a messze földön híres túri fazekasság. A jeles népművész alkotók ma is méltó képviselői a szakmának, többen a népművészet mestere címmel rendelkeznek. A XVIII. sz. egyik fazekas központja Mezőtúr volt, a gyártás a tömegigények kielégítésére jött létre. Az itt élő fazekasok messze földre vitték munkáikat, melyeket szín-, és formavilágukról föl lehetett ismerni. Portékáikat sokan értékesítették a nevezetes túri vásáron, amelyet évente egy alkalommal rendeztek meg.

A város fazekas mesterének munkáit gyűjteményes kiállítás mutatja be a Túri Fazekas Múzeumban, a Bolváry-kúriában. A Badár Balázs Emlékházban a fazekas dinasztia munkásságának állítottak emléket. Napjainkban, a Túri Fazekas Kft. megszűnését követően, magánvállalkozásban folyik tovább a fazekas munka. Az utóbbi években sajnos egyre kevesebben művelik a mesterséget.

Helytörténeti gyűjtemény található a közösségi házban, mely bemutatja Mezőtúr múltját, így a kézművesség történetét is. A Mezőtúron található Percsi-tájházban a Körös-vidék élővilága látható.

A tárgyalkotó népművészet másik igen értékes tárgyi öröksége a „kun hímzés”. A népi díszítőművészeti kincs megőrzése Szádvári Andrásné Margit néninek, a népművészet mesterének nevéhez fűződik, aki a 80-as években újjáélesztette Túrkevéen e hagyományt. Ma is működő hímzőkört alapított. Munkájukból állandó kiállítás tekinthető meg Túrkevéen.

A XIX. sz. végi paraszti élet tárgyi emlékekeit őrzi és mutatja be a Gyöngyösház, ahol a tulajdonos alkotásaiból készült gyöngyfüzés-kiállítás is megtekinthető.

Túrkevéen meg kell említeni egy másik kézműves hagyomány, a kosárfonás képviselőit, közöttük Luka Lajost a népművészet mesterét.

¹⁸ Lásd 17. lábjegyzet.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

A térség több településén egyéb kézműves mesterségekkel is találkozhatunk (pl. gyöngyfűzés, csipkeverés, csuhéfonás, gyékényfonás, szalmafonás, bőrtárgyak készítése, kovácmesterség, csont- és fadaragás, szőnyegszövés, és szövés), ám azokat többnyire csak szabadidős elfoglaltságként művelik a lakosok és többnyire amatőr szinten.

A térség szellemi kulturális öröksége.

Hagyományok, szokások

A Nagykunság jellegzetes kultúráját történelmünk során több esetben is befolyásolták a keleti hatások. A 20. sz. eleje óta kutatások is igazolták (Györfly István, Mándoki Kongur István, Batha Júlia), hogy a térség hagyományai, szokásai, nyelvezete, sok esetben egyes kifejezések, gyermekmondókák összefüggésbe hozhatók a ma élő török nyelvvel és szokásokkal. Összefüggő és szórvány nyelvi emlékeinket, például a kun Miatyánkot, valamint a gyermekmondókákat csak szakmai berkekben ismerik. (Lásd mellékletben az írás végén.)

A szokások mára már kihalófélben vannak. Próbálkoznak a hagyományok újjáélesztésével, Túrkevéen például dr. Örsi Julianna kun őseink életét eleveníti fel a mondák alapján, és általános iskolások segítségével azt színre viszi.

A népdal-, néptánc-, népzeneikincs megőrzéséről napjainkban a hagyományőrző, hagyományápoló közösségek gondoskodnak. Ezek között van, aki professzionális szinten műveli ezt (Szivárvány citeragyüttes, Farkas Rozika népdalénekes) és vannak amatőr népdalkörök és néptáncsoportok is.

Nagyon fontos, és egyre nagyobb jelentősége van a tájegység hagyományai között a népi ételkészítésnek. A kunsági pásztorételek a birkapörkölt, a túri bícskás pecsenye, a topogó, a köleskása, a körösi halászlé híre már túl jutott a határainkon, nem beszélve a „kerítésszagató” kevi szilvapálinkáról.

A jelen kulturális kínálata a térségben

A térségben meglévő természeti, épített környezeti, kulturális örökségi erőforrásokra alapozva ebben az évben 12 rendezvényt bonyolítottak le.

Kiemelt országos rendezvény a Túri Vásár és az ahhoz kapcsolódó ArTúr Fesztivál, a WAN 2. fesztivál, és a Túri Halfőző Verseny Mezőtúron, a Kevi Juhászfesztivál, a HOVATE (Horgászati, Vadászati, Természetvédelmi Kiállítás és Vásár), az Autocross Országos Bajnokság Túrkevéen, a mesterszállási, mezőhéki és a kétpói falunap, mellyel egyidejűleg ebben az évben megrendezték az Alföldi Betyárételek Fesztiválját.

A rendezvényekhez színvonalas népzenei- és népdaltalálkozók, minősítő versenyek kapcsolódnak. Ezeket a helyi művelődési intézmények szervezik, a KÓTA közreműködésével.

A gasztronómiaturizmus is egyre elismertebb a térségben. Túrkevéen a birkapörkölt és a pásztorételek, Mezőtúron a halászlé, Kétpón az alföldi betyárételek főzőversenye zajlik a rendezvényekhez kapcsolódva.

Néhány rendezvényhez MICE turizmus is kapcsolódik.

A fesztiválok kulturális kínálata évről évre nő, igényesebbé válik, ennek eredményeképp a látogatottság, a turistaérkezések száma is növekszik.

A fesztiválok közönséget szolgáltatnak a térség kulturális eseményeihez, új kulturális értékek teremtésére ösztönöznek (a teremtett hagyományok közül pl.: a Juhászfesztivál), bővítik a

lakosság kulturális-szabadidős tevékenységének választékát, föltárják és életre keltik a helyi kulturális értékeinket (Országos Pásztoralverseny), megőrzik és ápolják a múltbéli emlékeinket, hagyományainkat, életre keltenek kihalóban lévő népi mesterségeket (népművészeti kirakodóvásár). Ezzel hozzájárulnak mindezen értékek megismertetéséhez, s növelik a lakosság identitástudatát.

A falusi turizmus mint a kulturális turizmus egy speciális formája

A falusi turizmus a különleges érdeklődést kiszolgáló turizmus egyik formája. Középpontjában a természet-közelsége, a pihenés, a vendéglátókkal való közvetlen kapcsolat, a falusi vagy kisvárosi élet mindennapjainak megfigyelése áll, illetve a bekapcsolódás a napi munkavégzésbe.

A vendéglátóhelyeken a turisták megszállhatnak, helyben készített ételeket fogyaszthatnak, megfigyelhetik a falusi életet és részt is vehetnek benne. A létesítményeket a település lakói építik, birtokolják és menedzselik. Ők gondoskodnak a szolgáltatásokról és az ellátásról, a turizmusból származó haszon pedig az övék. A turisták megismerkedhetnek a falusi élettel, a hagyományokkal, a népművészettel, elsajátíthatják a népi kézművesség alapjait.

Különösen fontos, hogy a falusi turizmus keretein belül a szállásadók tudatosan ismertetik meg a vendégeket a település szellemi és tárgyi örökségével, például munka közben népdalokat énekelhetnek, de egy-egy kézműves mesterség alapjait is megtaníthatják nekik, vagy a maguk által készített kézműves alkotásaikat értékesíthetik. A sikeres falusi turizmushoz nem kell nagy tőkebefektetés, de nagy gondossággal kell megtervezni és menedzselni.

A tanyasi és a vidéki turizmus Európában nagyon népszerű, máshol pedig erősen fejlesztik. A falusi turizmushoz hasonlóan működik. A tanyán élők tevékenységének megfigyelése mellett mód nyílt horgászásra, vadászásra, lovaglásra, gyalogtúrásra. A szállás a tanyán vagy külön vendégházban van.

A turizmus e speciális formáját azért fontos megemlíteni, mert a kistérség turisztikai stratégiájában megfogalmazottak alapján a települések mint lehetséges turizmus formákat megemlítik a horgászatot, a vadászatot, a lovaglást, a gyalog- és kerékpártúrát.

Hazánkban a Falusi és Agroturizmus Országos Szövetsége 1994 novemberében alakult meg. Az elmúlt több mint 10 évben erős szervezetté vált. Vezetői képviselik a szövetséget az Országos Idegenforgalmi Bizottságban, az idegenforgalmi régiós bizottságokban (RIB), sikeres marketing tevékenységüknek köszönhetően jelentős szakmai támogatást és reklámozást biztosítanak a tagjaiknak (pl. kedvezményes megjelenési lehetőség az interneten, programajánlatok népszerűsítése). Bemutatókon, vásárokon, fórumokon vesznek részt, konferenciákat szerveznek a tagok számára, nemzetközi kapcsolatokat építenek, továbbképzéseken biztosítják a tagság szakmai képzését. Tevékenységüket a Magyar Turizmus Rt. is támogatja.

Az országban, 2005-ben 7364 falusi szálláshely 41960 férőhelyen 131ezer vendég 587 ezer vendégéjszakát, az észak-alföldi régióban 636/8,6%/falusi szálláshely 1504/3,6%/férőhelyen 6 ezer vendég /4,6%/22ezer/3,7%/ éjszakát töltött el.¹⁹

¹⁹ www.itthon.hu, 2005. évi statisztika.

A térségben Túrkevén végez tevékenységét egy szállásadó a falusi turizmus keretein belül, Mezőtúron is történt ilyen irányú kezdeményezés.

A térség kulturális öröksége. A tárgyi és szellemi örökség, az annak kutatásával, megőrzésével foglalkozó szervezetek tevékenysége – az ehhez kapcsolódó turisztikai erőforrások

Bár közel nyolcszáz év telt el azóta, hogy a kunok megtelepedtek az országban, kultúrájuk elemei erőteljesen kirajzolódnak a magyar népi kultúrában, különös színt adva annak – amint azt az elmúlt évtizedek történeti - néprajzi vizsgálatai is bizonyítják. A kunokkal kapcsolatos kutatások hozzájárultak a magyarországi kunok műveltségének megismeréséhez. A kun identitástudat a városok helyi értelmiségi rétegének köszönhetően fennmaradt.

Amikor a másságot, de befelé az összetartozást kellett megmutatni, saját kultúrájukból merítettek. Ekkor bomlott ki teljes pompájában mindaz, amit ma **kunsági díszítőművészetnek** (a festett bútorok, az egyedi szín- és formavilágú hímzés: a **kun hímzés**²⁰, a szűrűhímzés) nevezünk. Emlékeinkben bizonyos szavak máig élnek, a **sajátos viselet** (szűr), a **pásztorélet néhány kelléke** úgyszintén, és a rítus megtartó erejénél fogva, az emberélet fordulóihoz (születés, házasság, temetés) fűződő **szokások** maradtak meg a kun műveltség jellemzői.

Időről időre megjelentek olyan írások, amelyek az etnikai csoporttudat létét sugallták. Így a nyakas, a kálomista, a konok jelzők egyenértékűek voltak a kun identitással. Maguk között az a mondás járja, hogy „a kunok a legkiválóbb magyarok”.

A kunok történetének kutatása a XX. században Gyórfy Istvánnak, a karcagi Nagykun Múzeum vezetőjének a nevéhez fűződik. Az ő munkássága rendkívüli volt, meghatározta a század néprajzi kutatásainak irányát. Ugyancsak ebben az időszakban kutatta Hermann Ottó Ecegpusztán és Karcagon a pásztoréletet, az ősfoglalkozásokat. Ő fedezte fel a kontyos kunyhó²¹, a pásztorok használati tárgyait, ismeretlen pástorszerzőket. Nevéhez fűződik Finta Sándornak, a későbbi szobrász- és éremművésznak a felfedezése. Finta Sándor nevét és hagyatékát Túrkevén a Finta Múzeum őrzi.

A háború utáni újjászervezésben a kutatómunka szervezeti keretei is megváltoztak, nagyobb hangsúlyt kaptak a múzeumok. Elsősorban a munkák megszervezésében, egy-egy kistérség történeti - néprajzi kutatásának beindításában értek el szép eredményeket.

A múzeumok feladatainak megváltozása egyre inkább a belső feldolgozó munkákra összpontosítja az erőket. A rendszeresen megjelenő múzeumi évkönyvek és kiadványsorozatok nemcsak a múzeumokban és a társintézményekben dolgozó kutatóknak teremtenek publikálási lehetőséget, hanem a jó tollú, de más területen dolgozó szakembereknek is. A múzeumi műhelymunka szép eredményeiről tanúskodnak a könyvsorozatok, amelyek közül kiemelkedik a Nagykunsági füzetek (szerk. Bellon Tibor), a Jászszági füzetek (szerk. Bathó Edit) és az 1993-ben

indult, a karcagi Nagykun Múzeumban folyó munkára alapozott Keleti örökségünk sorozat (szerk. Bartha Júlia – Pálóczi Horváth András), ami a kunsági kultúra és a kunokkal rokon népek kultúrájának kapcsolódási pontjait kutatja.

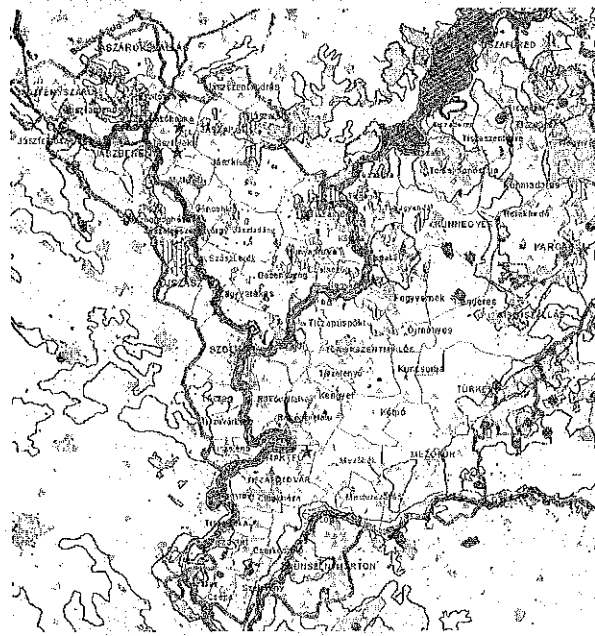
Említést érdemel még Bartha Júlia A kunság népi kultúrájának keleti elemei c. munkája, mely a kun nyelvi emlékek, szokások, a sámán hit, tárgyi kultúra, táplálkozás, viselkedés és művészet keleti vonatkozásait elemzi, ezzel igazolja azok ősi eredetét.

A társadalomnéprajzban Őrsi Julianna kutatásai hoznak új eredményeket. Munkásságának nagy érdeme, hogy az általa szerkesztett tanulmánykötetek (Őrsi J., 1992., 1996) feltárják a Jász-kunság történeti - néprajzi kutatásainak eredményeit, azoknak teremtenek fórumot. Az Őrsi Julianna által szerkesztett Túrkeve földje és népe sorozatban, valamint a Kulcs emberek c. kiadványokban a megyében élő muzeológusok, kutatók, önkéntes néprajzi gyűjtők írásai olvashatók a térség történetéről.

A mezőtúri kistérség igen gazdag régészeti lelőhely, a honfoglalás előtt is sűrűn lakott terület volt. Ezt bizonyítják a múlt században, Túrkeve határában végzett ásatások.

A legjelentősebb a terehalmi ásatás – mely 1878-ban már szerepelt a lelőhely-katalógusban –, feltárására 1985-ben került sor. A halom emberemlékezet óta a táj alkotórésze, kialakulásának történetéhez legendák fűződnek. Tudni vélték például, hogy a halom Attila hun király földvára volt.

A környéken számtalan lelőhely található, 1985-ben egy régészeti bejárás során 20 kurgánt²² térképeztek fel a térségben. Mindemellett, hogy a **kunhalmok** (4. sz. melléklet) értékes régészeti lelőhelyek, turisztikai szempontból is van jelentőségük. Az egykori lakódombokat, ör- és temetkezési helyeket, határhalmokat misztikum övezi.

4. sz. melléklet. Kunhalmok a régió területén. Jász-Nagykun - Szolnok megye ökológiai hálózat területrendezési övezetei I. (Háromszög jel: védett természeti emlékek – kunhalmok).

Forrás: Jász-Nagykun-Szolnok megye településfejlesztési terve 2007-2013.

²² A kelet-európai népek gödörösíros temetkezési szokása, a sírok fölé különböző méretű dombokat emeltek, a néphagyomány kunhalmokként emlegeti.

²⁰ A kunhímzés nagy rozettákból, kunrózsákból, tulipánokból, leveles, végükön virágos ágakból, peremdíszként magányos virágokból és gránátalmából állnak. A közepmezőben lévő minta és a peremdíszek nagyobb mintái ugyanannak a színek különböző árnyalatait hozzák, a rózsaszíntól a vörösön át egészen a barnáig, de jellemző a kék különböző árnyalatai és a zöld, valamint a fekete is. (Fél Edit)

²¹ Kontyos nádkunyhó, tipikus ázsiai szerkezetű, nádból készült szálláshely, a pásztorok nyári hajléka.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

Szintén jelentős ismeretanyag kapcsolódik a térség népi építészetének változásához. Napjainkban még található néhány, a XIX században épült parasztház, többségük elég romos állapotban van, vagy a tulajdonosok által átépített formában található.

A múlt kutatását napjainkban az erre a feladatra szakosodott, jól felkészült szakemberekből álló csapatok végzik: muzeológusok, néprajzkutatók. Munkájukat önkéntes gyűjtők, egyetemisták segítik.

A múzeumok nemcsak a kutatásban és a gyűjtésben, hanem a feltárt ismeretek megőrzésében és továbbadásában is egyre inkább szerepet vállalnak (történelmi játszóházak, nemzetközi kézműves táborok, történelmi színmű, népszokások felelevenítése).

A múltbéli örökségünk kutatásának eredményeit a rendelkezésre álló kulturális örökség erőforrásaival együtt kell a turisztikai szakembereknek a térség kulturális turizmusának fejlesztése érdekében kiaknázni.

A térség kulturális örökségének erőforrásai:

1. humán erőforrás: jól felkészült muzeológusok, képzett turisztikai szakemberek és turisztikai marketing szakemberek Mezőtúron és Túrkevéen, Tourinform Iroda, Berettyó -Körös Társulás Régiós Iroda

2. folklor: Szivárvány citerazenekar, Petőfi Dalkör, Túri Népdalkör, Vadvirág Népdalkör, Madarász Károly Népdalkör, Egressy néptáncegyüttes, Madarász Katalin, Farkas Rozika, Balogh Marci népdalénekesek

3. régészeti helyszínek: terchelmi ásatások, kunhalmok, egyéb lelőhelyek (pl.: Móric, Póhamara, Csudaballa, Vecserke, Ördögárka)

4. népi építészet – népi lakóház, Peresi Tájház, Bolváry-kúria, Badár Balázs Emlékház, Gyöngyösház

5. viseletek (csak néptánc)

6. kézművesség: túri fazekasok, népi díszítőművészeti szakör Mezőtúron és Túrkevéen, kosárfonók, gyöngyfűző

7. múzeumok, gyűjtemények: Finta Múzeum, Vadász Pál Kiállítóterem, Városi Művelődési Ház és Könyvtár, Móricz Zsigmond Községi Ház, Túri Fazekas Múzeum, Bolváry-kúria, Badár Emlékház, Gyöngyösház

8. kulturális színhelyek és központok: Túrkevei Gyógyfürdő, Korda Sándor Filmszínház, Városi Művelődési Ház és Könyvtár, Túrkeve, Móricz Zsigmond Községi Ház és Könyvtár, Városi Színházterem, Mezőtúr. Általános Művelődési Központ, Kétpó

9. fesztiválok: Országos Pásztoral Verseny, Sutyombi Népzenei Fesztivál, Kevi Juhászfesztivál, Túri Vásár

A kézművesség múltja és jelene a térségben, a népi kézműves mesterségek megőrzése, népszerűsítése

Mezőtúr volt a messze földön híres *túri vásárok* színhelye, amelyek nemcsak a Tiszántúlon, hanem az egész ország legjelentősebb vásárai közé tartoztak. Túr, hasonlóan Debrecenhez, a Hunyadiak alatt élte első virágkorát, Hunyadi János és fia, Mátyás, különféle kiváltságokkal látták el, köztük vásárszabadalmakkal is. 1466-ból maradt ránk legrégebbi vásárszabadalma. Mezőtúron korán alakultak meg a céhek. A mesterek – akik között volt csizmadia, szűcs, szabó, kocsigyártó, szíjgyártó, tímár, korszós, tálás, egyszerűen fazekas, asztalos, lakatos, kovács, szappanos, takács, kerékgyártó, bodnár, köteles, szítás, fésűs, kalapos, esztergályos, késes – elsősorban a helyi vásárookra dol-

goztak. A mesterek mintegy negyede távolabbi vásárookra is eljárt: Kecskemétre, Jászberénybe, Debrecenbe, Hódmezővásárhelyre, Aradra, Nagyváradra, Szentesre és Szegedre.

Túrkevéen a XIX. században indult fejlődésnek az ipar, 1800-ban szűcs, szabó, csizmadia, lakatos, kovács, és szíjgyártó volt a városban, csaknem fél évszázad múlva pedig már kőműves, molnár, asztalos, kerékgyártó és ács is, a számuk több mint a négyszeresére emelkedett. 1817-ben az iparosok közös céhet hoztak létre.²³

Az ipar fejlődése forradalmasította az áru előállítását, tömeges termelés váltotta fel a kézművességet. Vidéken, így a térségben is, csak azok a mesterségek maradtak meg, melyeknek a gépesítést nem lehetett megoldani, vagy az előállításnak házi-lagos célja volt. A II. világháború után a mesterek háziipari szövetkezetekbe tömörülve végezték munkájukat, jelentős volt a tevékenységük. Ezek a szövetkezetek a népi hagyományörzésben is szerepet vállaltak. A túri szőnyegszövő, a fazekasok továbbra is megőrizték a díszítőművészet motívumait. A kevi szövőgyárban a népi textíliák, a kosárfonó műhelyben a vesszőből készült használati cikkek is a hagyományoknak megfelelően készültek. Gazdaságtalan működésük következtében a szövetkezetek az 1990-es években magánkézbe kerültek, megszűntek, átalakultak, a kiváló szakemberek pedig vagy magánvállalkozók lettek – vállalva annak nehézségeit –, vagy átképezték magukat.

A térségben jelenleg színvonalas a fazekasság, a kosárfonás, a szövés, bemutató jelleggel a gyöngyfűzés. Ezeknek a mesterei bemutatkozási lehetőséget kapnak a vásárokon, rendezvényeken, de állandó, a kistérség egységes kézművességét reprezentáló bemutatkozási lehetőségük jelenleg nincs.

Napjainkban megszűnt a népi műveltség természetes átörökítése apáról – fiúra, anyáról lányára. Egyre kevesebb az a mester, kézműves, aki ismereteit ily módon örökölte. A népi mesterségek elméleti és gyakorlati alapjait manapság az iskolarendszeren belül, illetve azon kívüli tanfolyami keretek között lehet megtanulni. Ezt a feladatot a Magyar Művelődési Intézet és a Budapesti Művelődési Központ vállalta fel az elmúlt évtizedekben. A képzési lehetőségek sorát folyamatosan bővítette, szakörvezetői képzést, szövésoktatást, oktatói képzést, a fafaragók továbbképzését, de kosárfonó, bőrtös, csipkekészítő, hímző, textiltfestő, szíjgyártó-nyerges és fazekas képzést is megvalósított az intézet.

A képzésbe aktívan bekapcsolódtak a megyei közművelődési intézmények is. A Békés Megyei Művelődési Központ által létrehozott művészeti szakközépiskola működése elismert, kiegészítő hagyományörző kézműves rendezvényei színvonalasak. A népi kézművesség oktatásában jelentős szerepet játszik, kézműves szaktáborok híre a határon túlra is eljutott. Az OKJ –s végzettséget adó tanfolyamok hallgatói szakkörvezetői, kézműves, kézműves oktatói végzettséget szerezhetnek.

A kézművest igazi mesterré azonban a hosszú, fáradhatatlan munka, a szakma iránti töretlen érdeklődés teszi. Munkájuk színvonalasabbá tételéhez, népszerűsítéséhez segítséget nyújtanak a múzeumok, a Hagyományok Háza.

Jeles példaként kell megemlíteni a Jász-Nagykun-Szolnok megyei múzeumok által, első ízben 2005-ben megrendezett, „Határok nélkül” kézműves vásárt, mely négy helyszínen (Szolnok, Szabadka, Kézdivásárhely, Jablonca) került megren-

²³ Örsi Julanna: Túrkeve földje és népe, 1996.

dezésre (2005. május 5. - 2006. március 30.). A kiállítás, vásár, bemutató célja az volt, hogy felkutassa a sok évszázados hagyományokra épülő kézműves mesterségek jelenkori értékeit, helyreállítsa a mesterek és mesterségek társadalmi megbecsülését, ismertté tegye a munkafolyamatokat, az alkotásokat, lehetőséget nyújtson a szakmabélieknek a tapasztalatcserére, más régiók népművészeti értékeinek megismerésére. A mesterek számára új vevőkör kialakulását teszi lehetővé, a rendezvény kiadványaiban ismertté teszi a mestereket és a mesterségeket, és a hátrányos helyzetű kistérségek kézművesei is lehetőséget kapnak a bemutatkozásra. A rendezvény turisztikai vonatkozása, hogy a két hónap időszak alatt a kiállításhoz bemutató, valamint kézműves foglalkozások kapcsolódtak, s ez felkeltette a turisták érdeklődését is, továbbá a térségben egyes kézműves műhelyek folyamatosan fogadták az érdeklődő vendégeket. A rendezvényen a térséget a túri fazekasok képviselték.

Gonda István, a népművészet mestere, munka közben.

Napjainkban Mezőtúr kistérségben 15 fazekas dolgozik, közülük 2 fő a népművészet mestere (Gonda István és Búsi Lajos), és 3 fő népi iparművész, két kosárfonó, közülük 1 fő (Luka Lajos) a népművészet mestere, és egy gyöngyfüző végzi tevékenységét. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei, művészeti díjjal kitüntetett türkevei Népi Díszítőművészeti Szakkör a munkáját csak bemutató jelleggel végzi. Szőnyegszövők, csipkeverők, hímzők, szalma- és gyékényfonók, valamint kosárfonók művelik még ma is a népi mesterségeket a térségben.

A térségben a hagyományörző kézművesség bővíthető a Sárrét²⁴ ismert mesterségeivel (gyékény, nád, szalma és csuhé felhasználásával készült tárgyak), újjáélesztésük, népszerűsítésük kapcsolódhat a falusi turizmus térségi fejlesztéséhez.

A kistérségben néhányan hobbi szinten foglalkoznak a természetes anyagok feldolgozásával – elsősorban pedagógusok, hagyományörzők.

A régmúlt mesterségeinek újjáélesztésére a kistérség minden településén vannak kezdeményezések, kézműves szakkörök, foglalkozások keretén belül az oktatási- és művelődési intézményekben, kiegészítő tevékenységként a lovardákban (Mezőtúr, Türkeve). Türkeven a Gyöngyösházban nyáron kézműves és gyöngyfüző táborok megtartására kerül sor. A bentlakásos táborban korhatár nélkül bárki részt vehet.

Mesterfokon fonják a szalmát a szomszédos Kisújszálláson és Törökszentmiklóson – ahol minden évben nemzetközi szalma-

fonó tábor rendeznek –, a gyékényfonást és a szövést a mai napig művelik a Sárréten (pl.: a közeli Sárrétudvarin).

A térségben élő kézművesek nem tömörülnek szakmai szervezetekbe (kivéve Türkeven egy kosárfonó és a gyöngyfüző, akik tagjai a Nagykunsági Népművészeti Egyesületnek és a JNKSZ megyei Népművészek Egyesületének). Gonda István véleménye – lásd mellékletben az írás végén! – szerint a népművészet mestere címmel rendelkezők nem is igénylik ezt a képviselőt. Az alkotásaikat a térségben, a városban állandó jelleggel nincs lehetőség értékesíteni, minden alkotó maga teremt meg az értékesítés feltételeit, alakítja ki az értékesítési csatornákat – szerencsés esetben a turisztikai központokban a népművészeti boltok a rendszeres vásárlók.

Mint hogy a kézművesség és a vásár fogalma szorosan összekapcsolódik, a kézművesség népszerűsítése elsősorban a rendezvényekhez, nagyszabású vásárokhöz kapcsolódva, nemzetközi szinten is megvalósítható. Mezőtúrnak 5 (Weida – Németország, Canelli – Olaszország, Seps – Köröspataka – Románia, Törökbecse – Szerbia, és Makow Podhalanski – Lengyelország) Türkevennek 3 (Nagyszalonta – Románia, Porabka – Lengyelország, Auchen – Franciaország), Kétpónak egy (San Paolo – Solbrito) testvérvárosi kapcsolata van, mely településekkel élénk kulturális és gazdasági együttműködést alakítottak ki az elmúlt években.

Ezzel egyidejűleg a térség régmúltban is művelt mesterségeinek (szalmafonás, szűcsmesterség, kovácmesterség, csipkeverés, mézskalácssütés) felelőssége is fontos feladat. Igaz, konkrétan nem fogalmazódik meg a turisztikai célkitűzések között, de a vendégcsalogatás egyik eszköze a térség múltjának, hagyományainak bemutatása. Nem mellékes, hogy az igen elmaradott térségben munka- és jövedelemszerzési lehetőséget biztosít az itt élőknek, turisztikai vonzerőként növelheti a településre látogatók számát.

Kun hímzés tanítása a Gyöngyösházban.

Tájházak és működésük az országban, és a régióban

A Magyarországi Tájházak Szövetsége²⁵ 2002. november 28-án alakult meg. Célja a Magyarországon lévő tájházakat működtető jogi és természetes személyek érdekeinek képviselete és összehangolása: a tájházak megőrzésének, szakszerű helyreállításának, működtetésének, fenntartásának, fejlesztésének elősegítése, új tájházak létrehozásának szakmai támogatása, valamint részvétel a tájházakkal és gyűjteményeikkel kapcsolatos tudományos kutatá-

²⁵ www.muzeumok.hu

²⁴ Nagy Sárrét a Tisza vonalától Keletre, a Nagykunsággal határos terület. 1866 előtt (a Tisza szabályozása) kiterjedt lapály, feneketlen mocsár számtalan nádas érrel. Réti pásztorok, pákászok, halászok, madarászok, darvászok, nádi betyárok éltek e vidéken.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

sokban. Nemzetközi kapcsolataik kiterjedtek, elsősorban a magyarországi területeken (Dél-Szlovákia, Vajdaság, Kárpátalja).

Rendszeresen szervezik az országos tájházi találkozót, szakmai fórumokat, konferenciákat, amelyeken neves múzeumi szakembereknek a fenntartással, működtetéssel kapcsolatos előadásai mellett tapasztalatcserére is lehetőség nyílik. A szövetség eredményes érdekképviseleti tevékenységet végez (NKÖM, NCA, NKA, Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány).

A kilenc elnökségi tag egy-egy régió vezetője is egyben. A tagok tájházi hírlévlében értesülnek a szövetség munkájáról. Sajnos a fenntartáshoz szükséges pénzügyi háttér előteremtéséhez a tagdíjbevételek nem elegendőek, az elnökségi tagok sok energiát fektetnek a működtetéshez szükséges pénzügyi források előteremtésébe, a bevételek növelésébe. Ezzel szemben 2006-ban a költségek jelentős csökkentését tervezik, az elnökség a tevékenységét 2006-ban ellenszolgáltatás nélkül végzi.

A mezőtúri kistérségben Mezőhéket a tanyavilág jellemezte. 1952-ben tanyaközpontból vált önálló községgé, tájház nincs a településen. Mesterszállás zsáktelepülés, nincs sem faluház, sem múzeum, de a lakosság szívesen venne ilyen jellegű beruházást.

Kétpó viszonylag fiatal település, nem rendelkezik tájházzal vagy tájjellegű épülettel. Mezőtúron a Peresi Tájházban a Körös-völgyi Természetvédelmi Terület és a Körös-vidék élővilága látható. A kiállítás érdekessége, hogy védett állatok preparátumai nem találhatók benne.

A Bolváry-kúria 1820 körül épült, klasszicista stílusú épület. Különlegessége, hogy a zindelytetős épületben egykor füstös-konyha volt, a közelmúltban a Túri Fazekas Múzeum költözött az épületbe. A Badár emlékszoba és fazekas alkotóház a fazekas dinasztia életét, munkásságát mutatja be. Az épületben jelenleg is dolgozik egy fazekas, az ide látogató vendég megtekintheti az élő műhelyt, alkalmanként lehetőség van kipróbálni a „mester-séget”.

Az épületek és a kiállítások az önkormányzat tulajdonában vannak, fenntartásuk, működtetésük állami és önkormányzati finanszírozásból, pályázati pénzeszközökből valósul meg. Bevételek a belépőkből származik, ami nem számottevő. A működtető fejlesztésre vonatkozó terveit pénzügyi nehézségek miatt nem tudja megvalósítani. Az épületekben a kiállítások méltón reprezentálják a térség múltbéli életét (Körös menti élet, fazekasság, polgári élet).

Az intézmények nem tagjai a Tájházak Szövetségének.

Túrkevéren egy tájház üzemel, mely magántulajdonban van (a tulajdonos 2006. óta tagja a Tájházak Szövetségének). Az épület egy 100 éves parasztház, melyben a XIX. század végi szegényparaszti élethez kapcsolódó jellegzetes berendezési tárgyakat és használati eszközöket (pl.: a kenyérsütés eszközei) mutatják be. Különlegessége, hogy az ide látogató vendég leülhet a kemence szélére, megfoghatja, kipróbálhatja az eszközöket, illetve megszállhat az épületben.

Növeli a látogatottságot és a szolgáltatás értékét, hogy a tulajdonos kézműves munkáiból (zsűrített gyöngyfüzött alkotások) a helyszínen kiállítás tekinthető meg, valamint kézműves foglalkozásokon vehet részt az ide látogató (gyöngyfüzés, bőrzés, textílfestés). Az épület fenntartása a nyári kézműves táborok szállásbevételeiből történik.

A Gyöngyösház 5 éve működik. Létrejöttének előzményei: a tulajdonos érdeklődési köre (múltbéli értékek, a hagyományörzés), a tulajdonos kézműves tevékenysége (gyöngyfüzés meseterfokon, bőrzés, textílfestés), kiállítótér biztosítása a meglévő alkotások számára.

Az omladozófélfen lévő parasztház megvásárlását, annak felújítását (falak megerősítése, földes padozat megszüntetése) követően a már stílusosan berendezett házban alapvető feltételek hiányoztak (pl.: a víz). A vizesblokk létrehozása és a meglévő szállás-férőhelyek bővítése céljából pályáztak, és közel 700 ezer forint vissza nem térítendő támogatással a lovas turizmushoz kapcsolódó szállásbővítésre került sor.

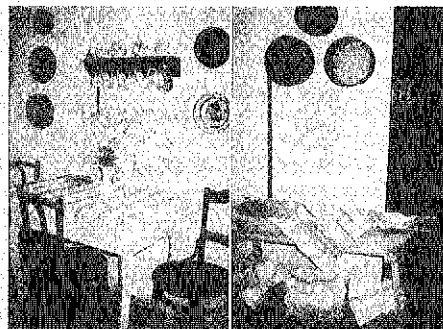
Az épületegyüttesben a múltban érezheti magát az ide látogató vendég, de immár korszerű körülmények között (ól felszerelt konyha, zuhanyzók, vécék).

A cél nemcsak az, hogy szabadidős elfoglaltságot biztosítsanak az ide látogató vendégeink számára. Fontosnak tartják, hogy fejlődjön a résztvevők közügyessége, esztétikai érzéke, kreativitása, érezzék a közösen végzett munka és az alkotás örömeit, s közben ismerkedjenek meg a térség múltjának tárgyi és szellemi örökségével.

A szabadidős programokon belül megismertetik Túrkeve múltját (eszközök, használati tárgyak bemutatása, kevi pásztorételek főzése, túrkevei népdalok tanulása citerazenóval, gitárkísérettel) és jelenét (kirándulás, lovaglás, városnézés hintóval, strand, élményfürdőzés, időszakos és állandó kiállítások megtekintése).

Turisztika, kézművesség és hagyományörzés együttesen valósul meg a Gyöngyösház turisztikai kínálatában.

A kezdeményezés újszerű. Kevés magántulajdonban lévő vállalkozás vállalja fel a hagyományörzést, hiszen önmagában nem nyereséges a tevékenység. Ha ötvöződik a falusi turizmus által kínált lehetőségekkel – szállásadás, gasztronómia turizmus, kézműves mesterségek bemutatása –, és mindezek megvalósításához a személyi és tárgyi feltételek biztosítva vannak, a kistérségekben igen jövedelmező tevékenység lehet.

Gyöngyösház-konyha és a kenyérsütés eszközei

A hagyományörzés így történő népszerűsítésére a térségben is van lehetőség, melynek számos előnye van. 1. Az önkormányzatoknak nem kell a fenntartási, működtetési, fejlesztési költségeket finanszírozni, ezzel szemben ha támogatják a településeken a kezdeményezés megvalósítását (szakmai, anyagi támogatás), az együttműködés magas színvonalú lehet, mely a település és a vállalkozó érdekeit egyaránt szolgálja.

2. A településeken újabb turisztikai attrakcióval bővül az idegenforgalmi szolgáltatás. 3. Jövedelemszerzési lehetőséget nyújt az elmaradott térségben a lakosok számára. 4. Erősíti a re-

leptülésen élők identitását. 5. Megismerteti a látogatókkal a település múltját, a helybélieket a múltbéli emlékek, szokások kutatására serkenti. 6. Hozzájárul a településen élők kulturált szabadidejének eltöltéséhez. 7. A települések népességmegtartó erejét növeli.

A kistérség idegenforgalmi adottságaihoz a falusi szálláshely az a szálláskategória, mely szinte egész évben képes kiszolgálni az idegenforgalmat. A falusi szálláshellyel, a lehetőségeknek megfelelően, minden település képes „kiszolgálni” a turistát.

A kapcsolódó turisztikai erőforrások a térségben

A térségi turizmus fejlesztése csak a kapcsolódó turisztikai erőforrások fejlesztésével együtt értelmezhető, valósítható meg.

A térség turisztikai erőforrásai

Éghajlati tényezők: a térség évi középhőmérséklete kb. 10°C, április közepétől október közepéig fagymentes (április elején a németországi turisták már megérkeznek a térségbe), nyáron a legmagasabb napi hőmérséklet eléri a 35-40°C-ot, télen a -15 -20°C-ot.

A napsütéses órák száma magas, az éves csapadékmennyiség nem éri el az 500 mm-t, az ország legszárazabb vidéke ez a terület.

A környezet minősége: a levegő minősége nagyon jó, a folyók, holtágak vízminősége is jó, horgászat céljára kiválóan alkalmasak, az épületek és a közterületek karbantartására az önkormányzatok egyre nagyobb gondot fordítanak (köz munkások igénybevétele). A környezet tisztasága nem megfelelő – a lakosságot meg kell nyerni, hogy magasabb elvárásai legyenek a környezetük tisztasága iránt.

Infrastruktúra: Mezőtúr a 4. sz. és az 5. sz. főútvonalat összekötő útszakasz mellett terül el. A 46. sz. úttól Túrkeve 10 km-re, Kétpó 3 km-re fekszik. Mezőhék és Mesterszállás ún. zsáktelepülések, csak közúton közelíthetők meg. A térségbe vezető közutak rossz állapotban vannak és keskenyek. Felújításuk időszerű lenne. Vasúton Mezőtúrra és Kétpóra is eljuthat az utazó.

Kikötő nincs a térségben, a Körösön üzemel egy komp, a mezőtúri önkormányzat működteti.

Víz-, gáz- és szennyvízvezeték-hálózat, Mezőhék kivételével, minden településen van. Mezőtúron és Túrkeven helyi közlekedésszolgáltatás is van. A településeken a vendégek rendelkezésére áll az internetszolgáltatás. A szelektív hulladékgyűjtés megvalósítása folyamatban van Túrkeven.

Turisztikai intézmények, szolgáltatások: A egyik legfontosabb kapcsolódó turisztikai szolgáltatás a szálláshely mennyisége és minősége. A térségben viszonylag alacsony a szálláskapacitás, nincs megfelelő minőségi szálláshelykínálat.

Kevés a szálláshely a rendezvények idején, egyéb esetben pedig nincs kihasználva (2004-ben több mint 250 szállásférőhelyen 4200 vendég 12357 vendégéjszakát töltött el (a turisztikai szezon rövid, rendezvények májusra (Juhászfesztivál), szeptemberre (HOVATE, a Város Napja, a Kulturális Örökség Napja) időzített szervezésével kitölthető).

Kétpó büszkesége, az Almássy-kastély 60 férőhelyes szállást biztosít a térségbe látogatóknak. Fontos megemlíteni, hogy bababarátság szálláshely, így gyermekes családok is látogatják. 4 vendéglátó egység, posta és orvosi rendelő üzemel a településen. A közbiztonság jó. Mesterszálláson a vadászház 12 fő befogadására alkalmas, 1 cukrászda, 3 vendéglátó egység és orvosi rendelő található a faluban. A sportolni vágyók részére tenisz-

pálya áll rendelkezésre.

Mezőhéken szintén van egy tenispálya, és elmondható, hogy a közbiztonság kiemelkedően jó.

Mezőtúron szálloda (55)²⁶, kaszinó, fogadó, vadászház (12), kemping (18), 2 panzió, 2 vendégház (53), a peresi nyaralók és fizető-vendéglátók tudják elszállásolni a turistákat. A nagyobb rendezvények ideje alatt a középiskolák (4 kollégium) és a főiskola kollégiuma is biztosít szállásférőhelyet. A kulturált szórakozást 3 cukrászda, 4 étterem, 1 vendéglő, 2 pizzeria és 1 söröző biztosítja a vendégek számára. Orvosi rendelő, kórház és rendelőintézet található a városban, a banki OTP- és ATM-szolgáltatás biztosítva van. A szabadidő hasznos eltöltéséről a gyógyvízű strandfürdő és uszoda gondoskodik.

A vendégek számára a városról és a térségről naprakész információt nyújt a városban működő Tourinform iroda, mely a térségben lévő turisztikai szolgáltatókkal napi kapcsolatot tart.

A szolgáltatások között említésre méltó a Turi Lovas Klub tevékenysége (lovagoltatás, túrázás).

Túrkeven a Thermalia apartman (30) és kemping 3 vendégház, panzió (10), falusi szálláshely (10), fizető-vendéglátók, valamint a Hollósi tanya és lovasudvar (57) várja a megszálló vendégeket. 4 melegkonyhás étterem, 5 cukrászda és presszó, illetve pizzeria biztosít kulturált étkezési lehetőséget, van orvosi rendelő, posta, OTP- és ATM szolgáltatás.

A városban tevékenykedő NIMFEA tevékenysége, turisztikai szolgáltatása jelentős. Az egyesület természetvédelmi és tájrehabilitációs tevékenységet végez. Tevékenyen részt vesz a hulladék újrahasznosításában. Feltérképezi a térségben lévő védett növény- és állatvilágot, tudatos munkával törekszik ezek megőrzésére. Kapcsolatot tart az alsó-, közép- és felsőfokú tanintézményekkel. Szakvezetővel kísért természeti túrákat szervez, tevékenységét hagyományörző turisztikai kínálattal (kézműves foglalkozások, lovagoltatás, táj jellegű ételek kínálata) bővítette az elmúlt években.

A térségben lévő szállások kapacitás-kihasználtsága alacsony.

Természeti erőforrások: A térség egyik legjelentősebb természeti adottsága a termálvíz. A mezőtúri fürdőkút 53°C-os, a 2. sz.kút 41°C-os, a túrkevei kút 72°C-os vize cloridos, hidrogén-karbonátos. A gyógyvíz kiválóan alkalmas idült reumatikus, ízületi, bőr- és nőgyógyászati betegségek gyógyítására, rehabilitációra. Túrkeven a 2003-ban történt fürdőfelújítást követően korszerű körülmények között folyik a gyógyászati szolgáltatás, gyógyvízes pezsgőmedence, élményfürdő várja a kikapcsolódni vágyókat. Mezőtúron az átalakítás jelenleg folyamatban van.

A térség e két gyógyvízre épülő komplex szolgáltatásrendszer az egészség- és a wellness-turizmus fejlesztésében jelentős szerepet játszik.

A kistérség települései közelében fekvő területek az Országos Ökológiai Hálózat részei, a településeket madárvédelmi terület veszi körül. Mezőtúr, Túrkeve és Mesterszállás határában húzódik a Körös - Maros Nemzeti Park, melynek részei a Túrkeve határában található ecsegi puszták, valamint a Körös folyónak a Jász-Nagykun-Szolnok megye területén lévő ártere. Fokozottan védett a növényzete és az állatvilága, melyek közül megemlíthető a vadlúd, a szürkegém, a gulipán, a kócsag, a fehér és a fekete gólya, a túzok, a vidrafű, a keserűfű, a hosszúle-

²⁶ A szállások mellett zárójelben a férőhelyek száma található.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

velű nőszírom. A tűzok védelme érdekében 1975-ben Dévaványa – Ecsegypuszta határában rezervátumot hoztak létre.

A térségi turizmus működtetésében jól felkészült szakemberek dolgoznak (Tourinform Iroda – 2 fő, Kistérségi Iroda – 2 fő, az önkormányzatok marketinges munkatársai. Tevékenységüket összehangolják a helyi intézményekkel, szervezetekkel, szakmai segítséget nyújtanak a partnereknek. A társulási marketing kialakítása viszont nem valósult meg a térségben, ennek következménye, hogy a régióban nincs komplex turisztikai kínálat.

A turisztikai fejlesztést befolyásoló tényezők között meg kell említeni, hogy a térségbe utazás nem kényelmes (nem minden település közelíthető meg vasúton, a közutak minősége rossz), a lakosság, a közösség viszonya a turizmushoz még nem megfelelő (a lakóházak előtti terület rendezése az utcafronton, virágos udvar, vendégekkel való foglalkozás, idegen nyelv ismerete vagy annak elsajátítása).

A létező turisztikai piacok megtartásának, a potenciális piacok meghódításának feltétele a vonzerő, a turisztikai attrakciók és erőforrások együttes fejlesztése, minőségének javítása.

Az EU és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma állásfoglalásai, a jogszabályi környezet adta lehetőségek

Az EU történetében alapokmányi szinten először a Maastrichti Szerződés (1992.) foglalkozik a kultúra kérdéseivel: a közösségi célkitűzések közé sorolja a kultúrát. A kultúra szerepe előtérbe kerülését az jelzi, hogy a szerződés a IX. cím 128. cikkét kizárólag a kultúrának szenteli.²⁷

A Közösség hozzájárul a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartja a nemzeti sokszínűséget. Fellépésének célja a népek kultúrájának, történelmi ismeretének terjesztése, a kulturális örökség megőrzése, kulturális cserék lebonyolítása, a művészeti tevékenység támogatása. Tevékenységét a Régiók Bizottsága javaslatai, ajánlásai alapján végzi.

Az EU kultúrát a támogató programjai közül a Kalidroscope, ezen belül a kulturális örökség megőrzésére, védelmére létrehozott Raphael program volt az első, melyben alapkövetelmény három ország együttműködése, s melyben Magyarország csak társulási szerződésben meghatározott módon vehetett részt.

Ezt követően a Kultúra 2000 programot a Parlament 7 évre fogadta el. Az NKÖM megteremtette a programban való részvétel pénzügyi és intézményi feltételeit. Napjainkban fogadták el a 2007-től 2013-ig tartó Kultúra 2007 programot. A program 3 irányvonalat helyez előtérbe. A kulturális ágazatban dolgozók mobilitását növeli, elősegíti a művészetek és kulturális termékek nemzetközi áramlását, valamint támogatja a kultúrák közötti párbeszédet.

Magyarország 2004. május 1-jén csatlakozott az EU-hoz, ezt követően jogosulttá vált az EU Strukturális és Kohéziós Alapok támogatására.

Magyarország a Nemzeti Fejlesztési Tervben a gazdaság versenyképességének növelése keretén belül határozza meg a turizmus, a kulturális turizmus fejlesztésére vonatkozó célokat.

„Magyarországot kulturális és történelmi értékei, műemlékei, világörökségi helyszínei, valamint természeti adottságai, változatos tájai, folyó- és állóvízpartjai, természetvédelmi terü-

letei és gazdag termálvízkészlete tehetik vonzó turisztikai célponttá.”

A Strukturális Alapok forrásaihoz az operatív programokon (GVOP, AVOP, ROP)²⁸ keresztül jutnak a pályázók céljaik megvalósítására.

Az NKÖM kiemelt figyelmet fordít a kulturális örökség védelmére. Támogatja az épített örökség megővására irányuló fejlesztéseket, a közgyűjtemények szellemi örökségének felkutatását, a népi kultúrát őrző közösségek, műhelyek, az alkotóházak, kézműves műhelyek tevékenységét, turisztikai kulturális rendezvények szervezését.

A Nemzeti Üdülési Szolgálat pedig a lakosság részére természetbeni üdülési támogatásként üdülési csekket biztosít.²⁹

Az egyes kulturális tevékenységek támogatása csak akkor valósul meg, ha a pályázó megfelel a pályázati kiírásban foglalt feltételeknek. A pályázatok többségében a pályázók köre a vállalkozásokra, civil szervezetekre, önkormányzatokra és társulásaira korlátozódik. A természetes személyek legtöbb esetben nem pályázhatnak.

Mivel a falusi turizmus és a kézművesség hagyományainak őrzését a térségben többségében természetes személyek végzik (szellemi szabadfoglalkozásúak vagy regisztrált fizetővendéglátók), tevékenységük továbbfejlesztése két módon lehetséges: 1. a tevékenységet végzők vállalkozóvá válnak, ami kockázatos (kötelező járulékok TB, MJ, EHO, idegenforgalmi, iparüzési, kommunális adóterhek, marketing felkészültséget igényel, a beruházás megtérülése bizonytalan stb.). 2. Civil szervezetbe tömörülve, közös munkával végezhetik a tevékenységet, ahol a vezetőség gondoskodik a fejlődéshez szükséges információkról, elősegíti a műhelyek, szálláshelyek kihasználtságát, kapcsolatot tart az országos szakmai érdekképviseleti szervekkel, marketing és reklámtevékenységet végez. Képviseli egy erős térségi turisztikai teamban a kézművesség és a falusi turizmus érdekeit.

A tevékenységüket színvonalasan végző szolgáltatóknak mindenképpen sokoldalú alapos felkészültségre van szükségük. Ismerniük kell: az adózási jogszabályokat (ÁFA, SZJA-törvények), a szálláshelyek osztályba sorolási feltételeit, a falusi szálláshelyek minősítési követelményeit (54./2003. VIII. 29. GKM), a termék előállításával és értékesítésével kapcsolatos előírásokat (termékminőség, fogyasztói tájékoztatás).

A térség hagyományőrző kulturális turizmusának marketing elemzése. A kulturális turisztikai erőforrásokra épülő turizmus helyzetének marketing elemzése, GYELV elemzés

Erősségek

Természeti adottságok, természeti értékek

Különleges növény- és állatvilág

Néprajzi értékek

Gasztronómia

Kistérségi szerveződések

Termálvízkincs, termálfürdő

A települések tenni akarása

Néphagyományok ápolása

²⁸ Gazdasági Versenyképesség Operatív Program, Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program, Regionális Operatív Program.

²⁹ Igénylése feltételhez (jövedelmi viszonyok) van kötve, a minimálbér összegéig SZJA mentes.

²⁷ Az Amsterdami, ill. a Nizzai csúcs a cikk számát 151-esre változtatta.

Több turizmusfajta kialakításához, fejlesztéséhez (ökoturizmus, kerékpáros turizmus, **falusi turizmus, kulturális turizmus**) a megfelelő természetes vonzerő megléte

Térségi vezetés elkötelezettsége

Pozitív irányú turista érdeklődés

A turisták számának jelentős növekedése az elmúlt években

Jász-Nagykun-Szolnok megyében elindult a termálklaszter a 2000-ben benyújtott pályázat alapján.

Magas színvonalú kulturális programajánlatok (Kevi Juhászfesztivál, WANT 2, Türi Vásár)

Testvérvárosi kapcsolatok – külföldi civil szerveződések jelenléte (mintegy 150)

Neves szülöttek (pl. Madarász Katalin, Balogh Márton, Korda Sándor, Balogh János, Badár Balázs, Finta Sándor stb.)

Gyengeségek

Közlekedési nehézségek

Infrastruktúra hiányossága (keskeny és rossz minőségű közutak)

Települések közötti közlekedés nehézsége (buszjárat)

Meglévő szálláskapacitások gyenge kihasználtsága

A települések marketingje nem proaktív, fejlesztésre szorul

A társulási marketing hiánya

A turisztikai szezon rövid

A falusi turizmus lehetőségeinek kihasználása

Programkínáló irodák – utazási irodák hiánya

Vendéglátó-hálózat hiányossága

Nincs turisztikai programajánlat – komplex turisztikai programcsomag

A humán erőforrás – nyelvtudás hiánya

Idegenforgalmi intézményrendszer hiánya

Az adottságokból következő lehetőségek (kulturális turizmus, termálturizmus) nincsenek teljes körűen kihasználva.

Kedvező adottságok vannak a kerékpározáshoz, de a lehetőség nincs kihasználva – kevés számú kerékpárút

Lehetőségek

A kulturális programajánlatra építve, komplex turista programcsomagok kialakítása

Turisztikai termékek kínálatának létrehozása a települések erősségeinek egymáshoz kapcsolásával (gyalogos, lovas, kerékpáros túrák szervezése)

Saját, idegen nyelvet beszélő, elkötelezett, a kistérséghez kötődő „csapat” kialakítása

Humán erőforrás fejlesztése (nyelvtanulás, idegenvezetés, turizmus ismeretek)

Az adottságok jobb kihasználása

A kereslet növekedése a minőségi turisztikai termékek iránt

A belföldi turizmus felerősödése

A társulás külföldi kapcsolatainak kihasználása

A turisztikai szezon megnyújtása – a szálláskapacitás kihasználtságának növelése

Civil szerveződések aktívabb részvétele

Veszélyek

Hatékony marketing tevékenység hiánya miatt a kedvező tendencia, a növekvő érdeklődés visszaesik

A közlekedési infrastruktúra fejlesztése nem valósul meg

Az ingatlanszerzés felerősödik a növekvő érdeklődés miatt
Tőkehiány miatt nem valósulnak meg fejlesztések
Fejlesztések hiányában a jelenleginél még jobban lemarad a térség

A meglévő lakosság elvándorol, elszegényedik – társadalmilag leszakad

Nem jönnek létre a különböző turisztikai termékekre épülő komplex programcsomagok

A társulás, valamint az önkormányzatok feladata a meglévő erősségek egyre fokozottabb kiaknázása mellett a folyamatos törekvés a gyengeségek megszüntetésére, azok kiküszöbölésére. A lehetőségekre építve, dinamikus közös szervezőmunkával és ráfordítással, a civil szerveződések is bevonva a feladat megvalósításába, a térség turisztikai pozícióját erősíteni kell.

A települések turisztikai fejlesztési célkitűzései között szerepel a horgászat, a vadászat, a kerékpáros turizmus, a természetjárás és az ökoturizmus fejlesztése. Jelentős helyet foglal el a a tervek között a lovaglás és a gasztronómia, az egészség- és a termálturizmus, valamint a kézművesség fejlesztését Mezőtúr és Túrkeve tűzte ki célul.

A komplex turisztikai termékfejlesztés középpontjában az egészségturizmus – ezen belül is a gyógyturizmus –, az aktív turizmus, a kulturális turizmus fejlesztése, valamint egy Tisza - Körös turisztikai tengely létrehozása áll, amelyen belül kiemelten fontos lehet egy kerékpárút kiépítése is.

A lehetőségeket figyelembe véve programkínálatot kell létrehozni. A társulás lehetőségei az öko- és kulturális (művészeti) jellegű programkínálat kialakítására kínálják a legtöbb lehetőséget. A szálláshelyfejlesztésnek (falusi szálláshely) és a kézműves mesterségek népszerűsítésének ezzel egy időben kell történnie, mert a kívánt hatás csak így érhető el.

A fenntartható turizmus fejlesztésére irányuló feladatok a hagyományok őrzése terén

Az Európa Tanács az 1996. évi helsinki miniszteri találkozón hagyta jóvá A kulturális örökség megővésének politikai dimenziójáról szóló Deklarációt. Ebben fogalmaztak meg olyan irányelveket például, mint azt a jogot, hogy mindenki élvezhesse és megismerhesse a kulturális örökséget, valamint hogy a kulturális örökség egyben gazdasági tényező is, ezért fenntartható fejlesztésével foglalkozni kell. A 2001. évi portorozsi miniszteri találkozó eredménye a Deklaráció az önkéntes szervezeteknek a kulturális örökségvédelemben betöltött szerepéről. Számos civil szervezet és önkéntes segítő kész arra, hogy a kulturális örökség körébe tartozó objektumot gondozzon, történetét feldolgozza, és ezekről kiadványokat jelentessen meg. Az ő munkájuk igen értékes lehet, be kell őket vonni a tervek kialakításába, támaszkodni kell rájuk, pályázati úton anyagi támogatást kell biztosítani tevékenységükhöz.

A térségi turizmus fenntarthatósága, illetve továbbfejlesztése csak úgy valósulhat meg, ha az NFT-ben megfogalmazott fejlesztési lehetőségekkel a megyei és térségi fejlesztési célkitűzések összhangban vannak.

A kulturális szféra mint támogatható terület a Nemzeti Fejlesztési Tervben a turizmussal kapcsolatban jelenik meg a leghatározottabban (az EU állásfoglalása szerint az NFT-ben a kultúra nem lehet önálló fejezet).

A hazai fejlődés irányai 2004-2006-ban:

– a versenyképesebb gazdaság megteremtése

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

- a humán erőforrások jobb kihasználása
 - a jobb minőségű környezet kialakítása
 - a kiegyensúlyozott fejlődés előmozdítása
- elsősorban az életminőség javítására koncentrálva.

A felsorolt szempontokat figyelembe véve, a térségi GYELV (SWOT) elemzés alapján, valamint a turisztikai elképzeléseknek megfelelően, a kézművesség, a hagyományörzés és a falusi turizmus megerősítése kiemelt feladat a térség turizmusának fenntartásában.

A fenntarthatósághoz kapcsolódó feladatok:

Ismerettni kell a településen élő lakosokkal a jövedelem-szerzési lehetőség e formáját.

A térségben lévő parasztházak, tanyák eredeti állapotukban történő megőrzésére figyelmet kell fordítani, törekedni kell a tájjelleg kialakítására.

Meg kell szervezni, hogy a feladat ellátására vállalkozók megfelelő felkészültséggel rendelkezzenek (vállalkozás kezdéséhez szükséges jogi ismeretek, adózási jogszabályok, alaptőke, honismeret, vendéglátás kultúrája, a térség turisztikai kínálata, a természeti kincsek ismerete, higiénia, kulturált környezet).

Képzési lehetőséget kell biztosítani (előnyben a munkanélküliek) a kézműves mesterségek elsajátítására, a nyelvtanulásra, a térségi animátoroknak az idegenvezetés, a falusi turizmus ismeretek megszerzésére.

Település szinten pályázatot kell hirdetni múltbéli tárgyak, történetek, anekdoták gyűjtésére, a begyűjtött anyagot népszerűsíteni kell.

A kun szokásokat (életmód, étkezés, születés, halál, házasság, játék), a kunok hagyományait, a nyelvi emlékeket, a kun nép történetét ismertté kell tenni mind a helybéliek, mind a vendégek számára.

A kézműves alkotások számára kiállítóhelyet kell biztosítani a térségben, ezzel egyidejűleg az értékesítés is megoldható.

Civil szervezet (meglévő vagy újonnan alakuló) irányításával lehetőséget kell biztosítani pályázati úton történő támogatásra, a célok megvalósítása érdekében, csatlakozni kell szakmai szervezetekhez.

A civil szervezetekkel állandó kapcsolatot kell tartani

Nemzetközi kézműves vásárral kell bővíteni a térségben sikeres és hagyományos rendezvényeket, fesztiválokat.

A kulturális szerveződések, hagyományörzők részére (amattör és profi csoportok) rendszeres fellépési lehetőséget kell kínálni a kistérségben, a határainkon túl a testvérvárosokban.

Egész napos programnak megfelelő turisztikai útvonalat kell tervezni az érdeklődési köröknek megfelelően (természeti, örökségi, hagyományörző, vallási), azt ajánlani az ide érkező látogatóknak.

Újabb attrakciókat kell tervezni és megvalósítani (pl.: irodalmi túra – mely hagyományainkat, a táj szépségét hangsúlyozza – a térségben élt és élő irodalmárok munkái alapján).

A Kulturális Örökség Napja rendezvényeihez kapcsolódva szervezzen a régió kézműves napokat.

Marketing programot kell összeállítani a térségi turisztikai marketing programjával összhangban.

A feladatok megvalósítását az önkormányzatok támogassák anyagi lehetőségeikhez mérten.

Az önkormányzatokkal, a kistérség vezetésével együttműködve kell a feladatokat megvalósítani.

A feladatok megvalósítását a Berettyó - Körös Többcélú Társulás elnöke, akárcsak Kétpó polgármestere, a LEADER+ térségi akciócsoport vezetője és Túrkeve polgármestere támogatják.

A megvalósítás személyi (térségi animátorok) és tárgyi feltételei

A humán erőforrás fejlesztése

Az elsődleges feladat a megvalósítás személyi feltételeinek biztosítása. A tevékenységben közvetlenül résztvevőknek sokoldalúan felkészülniük kell lenniük. A térségben élőknek látnia kell, hogy a turizmus a települések számára hosszú távon kitörési, fejlődési lehetőséget biztosít a gazdasági élet más területein is, például munkalehetőséget teremt. A személyi feltételek biztosítása terén az alábbi konkrét célokat látom megvalósíthatónak:

Menedzsercsoport megalakítása, mely a tervekben foglaltaknak megfelelően végzi a felkészítést, folyamatosan kapcsolatot tart minden érintettel, aki részt vesz a program megvalósításában, kommunikációs és pr-feladatokat lát el.

Lakossági fórum keretén belül, valamint a helyi média, hírközlés segítségével részletes tájékoztatás a lakosság részére a tervekről, a megvalósítás folyamatáról, a várható eredményről.

A feladatra vállalkozók részére több alkalommal felkészítő foglalkozás – ezzel egyidejűleg ismeretek átadása a településre, a térségre vonatkozóan – építészeti hagyományok, a múlt életmódja, eszközeik, szokások, turisztikai erőforrások, természeti kincsek, falusi turizmus ismeretek, kommunikáció, lélektan, marketing és reklám ismeretek stb.

A programban részt vevők beiskolázása hagyományörző kézműves tanfolyamokra: hímzés, csuhé- és gyékényfonás, szalmafonás, szövés, szíjgyártás, kosárfonás.

Nyelvtanfolyamok szervezése a programban közvetve részt vevők részére is (szállásadók, vendéglátók).

Településenként idegenvezetők képzése, illetve idegenforgalmi technikai végzettség megszerzésének támogatása (a Mezőtúri Kereskedelmi Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégiumban lehetőség van ilyen képzettség megszerzésére).

Saját, idegen nyelvet is beszélő csoport kialakítása, a programba való bevonása a felkészült érdeklődők köréből (pl.: pályakezdők, diákok).

Térségi animátor feladatok ellátására legalább 2-3 fő biztosítása.

A térségi animátor az a személy, aki az ide látogató vendégeket egész napos program keretén belül kalauzolja a térségben. Bemutatja a látnivalókat, programot készít elő, helyi történeteket, mondákat mesél, ha kell, megszólaltat egy hangszert, szórakoztatja a turistákat. A program ideje alatt irányítja a csoportot, szükség esetén motiválja őket a programokba való bekapcsolódásra. Minden egyes vendégre külön figyelmet fordít, gondoskodik arról, hogy az ide látogató jól érezze magát, így legközelebb hosszabb időt töltsön el a térségben. Napi kapcsolatot tart a térségben lévő idegenforgalmi intézményekkel, az idegenforgalomban érintett vállalkozásokkal és személyekkel, ismeri a megrendezésre kerülő programokat, legalább egy idegen nyelvet beszél. Olyan ember, aki pedagógus, pszichológus, történész, néprajzkutató, természetvédő, humorista egy személy-

ben, jó a helyzetfelismerő, és konfliktus-kezelő képessége, és bármikor tud időt szánni arra, hogy egy térségi útvonalon végigkalauzoljon egy csoportot.

A térségi animátor feladat ellátására egy jó kedélyű, sokat tapasztalt, nyugdíjas vagy lokálpatrióta pedagógus is megfelelő személy lehet, ha mindezekkel a tulajdonságokkal együttvéve rendelkezik.

A résztvevők felkészültsége a program megvalósításának egyik alappillére.

Tárgyi feltételek kialakítása

A személyi feltételek biztosításán túl a program megvalósításához tárgyi, valamint pénzügyi források szükségesek. A falusi turizmus a települések önkormányzataitól nem igényel befektetést, ezt a programban részt vevők saját erőből oldják meg. A térségi beruházást igénylő attrakciókhoz minden pályázati lehetőséget meg kell ragadni, a szükséges saját erőt a tervidőszakban elkülöníteni.

A településen lévő régi épületek (a mezőheki tanyák is) állapotának felülvizsgálata, az építészetileg jelentős építmények (tanyasi, szegényparaszti, módos gazda, polgári, szocreál) eredeti állapotúvá alakítása, berendezése stílszerű használati tárgyakkal.

A munkához a helyi múzeumok szakmai segítségét kell igényelni.

A térség kézműves múltjában még fellelhető eszközök, tárgyak begyűjtése, segítségükkel eredeti kézműves műhely kialakítása.

Kiállítóhely (egyben értékesítési lehetőség) kialakítása a térségi kézműves mesterék alkotásai részére Mezőtúron vagy Túrkevéen. Ez az önkormányzat által is kivitelezhető, de kapcsolódhat egy falusi szálláshelyhez is mint magángaléria.

Az érintett ingatlanok számítástechnikai eszközökkel való ellátása, internetes hozzáférés biztosítása (az elérhetőség miatt).

Turisztikai centrum létrehozása a kunhalmokhoz, a kunok mondavilágához kapcsolódóan, ami kiállítóhely, pihenőhely, szálláshely, kézműves centrum - alkotótelep is egyben, közös kistérségi beruházásként a Berettyó - Körös Többcélú Társulás, vagy a LEADER+ akciócsoport 10 települése vállalkozásában.

Tourinform iroda létrehozása Túrkevéen.

Részvétel minden, a kulturális örökség megőrzéséhez kapcsolódó pályázaton – ezzel jelentős pénzügyi forrásokhoz juthat a térség.

A siker a terv és a megvalósítás minőségének összhangjától függ. A siker feltételei: a törekvések összhangban legyenek az erőforrásokkal, a terv alkalmazkodjon a változó környezethez, használja ki a kínálkozó lehetőségeket, a megvalósítás legyen következetes, a feladat meghatározása mindig legyen konkrét, minden érintett és érdekelt fogadja el, érezze sajátjának a feladatot.

A megvalósítás anyagi lehetőségei: EU-pályázatok, LEADER, SAPARD, KÖZKINCSES, NKÖM, NKA, önkormányzati és egyéb pénzeszközök

A tervek megvalósításához jelentős pénzügyi forrásra lehet szert tenni pályázatok útján. A kulturális örökség megőrzését az Európa Tanács (civil szervezetek nemzetközi kulturális együttműködése), az EU (SAPARD, LEADER /1.2.+) is támogatja.

A SAPARD előcsatlakozási programjának magyar változa-

tát az FVM dolgozta ki, egyes felhívásokra még ma is van lehetőség pályázatot benyújtani. A SAPARD előcsatlakozási támogatást a ROP váltotta fel, mely az Unióhoz való csatlakozás után lépett életbe, és 2006-ig tart. 2007-től újabb 7 éves periódus lép életbe.

Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv az Európai Unió Strukturális és Kohéziós Alapjának fogadására készített stratégia. Kijelöli azokat a célokat és eszközöket, melyek 2004 - 2006. között meghatározzák a hazai fejlesztések irányát. A célok megvalósítása érdekében az NFT öt operatív programot hozott létre, a támogatások nagyrészt pályázati rendszerben használhatók fel. A kulturális szféra szereplőinek itt kell megkeresniük a pályázati lehetőségeket.

A kultúra mint támogatható terület leginkább a turizmussal összefüggésben jelenik meg az NFT-ben. A ROP-ban (Regionális Operatív Program), valamint az AVOP-ban (Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program) írtak ki ilyen pályázatokat az elmúlt évben:

- idegenforgalmi tevékenység támogatása (AVOP 3. 1. 3.),
- turisztikai vonzerők fejlesztése (ROP 1. 1.),
- turisztikai fogadóképesség javítása (ROP 1. 2.),
- hátrányos helyzetű régiók és kistérségek elérhetőségének javítása (közutak, ROP 2. 1.),
- falufejlesztés és -megújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének megőrzése (AVOP 3. 4.),
- idegenforgalmi és kézműipari tevékenység fejlesztése (AVOP 3. 1. 4.)

Az OP pályázati kiírásait év elején hirdetik ki.

A LEADER+ az EU által kezdeményezett program, része a közösség vidékfejlesztési politikájának. Célja a vidéki szereplők ösztönzése és támogatása a térségük hosszú távú lehetőségeiről történő együttgondolkodásban és a térség fenntartható fejlődésének összefogott, innovatív stratégiák alapján történő megvalósításában. A LEADER helyi akciócsoport az integrált vidékfejlesztési programokat támogatja.

A túrkevei központú akciócsoport pályázata 100 millió forint támogatást nyert a térség részére. A pályázatok benyújtására ez év folyamán lesz lehetőség.

A kulturális hagyományörző tevékenységet az NKÖM által kiírt pályázatok támogatják (pl.: hagyományörző tájházak fejlesztése, közgyűjtemények szellemi örökségének felkutatása, népi kultúrát őrző közösségek, műhelyek támogatása, magyarországi tájházak digitális tartalomfejlesztése).

A Közkincs és a Tengertánc az NKÖM által kiírt pályázatok, melyeket a népi kultúra értékeinek megmentésére és átöröklésére, helyi közösségek és alkotóműhelyek számára a szellemi és tárgyi népi kultúra hagyományainak ápolására és új értékek teremtésére, továbbá a tájházak infrastrukturális és eszközfejlesztésére hirdettek ki.

A Gazdasági Minisztérium a gyógy-, a lovas, a kulturális, a kerékpáros és ifjúsági turizmushoz kapcsolódó szálláshelyek kialakítását, turizmusfejlesztési programok megvalósítását, az idegenforgalmi termékfejlesztést és szakemberképzést támogatja.

A Miniszterelnöki Hivatal és a Magyar Turizmus Rt. által kiírt pályázatok tartalma hasonló, az igényelhető pályázati összegben mutatkozik eltérés.

A tervek megvalósítását pályázati úton segíthetik még források biztosításával egyéb szakmai szervezetek, intézmények,

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

alapítványok (pl.: a Magyar Művelődési Intézet, az Ökotárs Alapítvány, a Magyar Népművészetért Alapítvány, a Falvak Kultúrájáért Alapítvány).

A pályázatok figyelemmel kísérhetők az internetes pályázat-figyelő oldalakon (www.pafi.hu, www.patt.hu).

A pályázatírás felkészültséget igényel, erre a feladatra pályázató vállalkozások jöttek létre, „sikerdíj” ellenében végzik tevékenységüket. Egy gondosan megtervezett, biztos sikerre esélyes pályázat esetében is szükség van saját erőre (ennek mértéke változó, általában 10-70%). Ezt a vállalkozónak a beruházás vagy megvalósítás megkezdése előtt kell felmutatni. A legtöbb támogatás utófinanszírozású, tehát a pályázónak a beruházás teljes költségét meg kell előlegeznie.

Az önkormányzatok a saját erőt újabb pályázati lehetőséggel pótolhatják, a pénzeszközöket ideiglenesen átcsoportosíthatják, hitelt vehetnek igénybe, újabb pályázatokat nyújthatnak be (ha ezt a pályázati feltételek megengedik).

A vállalkozók, magánszemélyek a tervek megvalósításához a helyi önkormányzatoktól is kérhetnek anyagi támogatást (a képviselőtestület döntési hatásköre).

A dolgozatban körvonalazódott terv megvalósítására – a pályázati lehetőségeket számba véve – megvan a lehetőség.

Összegzés

2004. május 1-jén nagy változás következett be Magyarországon életében. Csatlakozott az Európai Unió közösségéhez. A vidék különösen nagy várakozással tekintett a változás elébe, hiszen a rendszerváltást követően érezhetően romlott a kistéleplésen élők helyzete. Évről évre romlott a gazdasági helyzet, nőtt a munkanélküliség, az egy főre eső jövedelem csökkent. A lakosság jelentős része munkanélküli járadékból, jövedelempótlékból, szociális segélyekből él.

A Mezőtúr Kistérség Jász-Nagykun-Szolnok megye egyik legelmaradottabb régiója. A változás egyik kitörési pontját a települések a turizmus fejlesztésében látják. A turizmus a gazdaság egyik legfontosabb területe, mely a népgazdaságban előállított új érték 4,66%-át adja (vö. építőipar 5,32). Jelentősége az utóbbi években megnőtt, az elmúlt tíz évben többszörösére emelkedett. A turizmusra jellemző tendenciák között a kistérség számára lényeges, hogy nő a belföldi turizmus, nő az Európába érkező látogatók száma, növekszik az igény az új területek felfedezése, a minőségi, valamint a speciális turizmus iránt.

A Berettyó - Körös Többcéltű Társulás, megalakulását követően, felmérte a térség lehetőségeit, számba vette az erőforrásokat, marketing tervében megfogalmazta a fenntartható turizmusra vonatkozó célkitűzéseit. Minden település fontosnak tartja szálláskapacitásának növelését (annak ellenére, hogy a kihasználtság nagyon alacsony), a falusi turizmus kialakítását a térségben. Mesterszállás tájház létrehozását is szívesen venné, azt támogatja.

Mivel a térség kézműves múltja a középkorra visszavezethető (túri vásár), a kézműves hagyományok felélesztésével (kosár-, gyékény-, csuhé-, szalmafonás, hímezés, szövés), kapcsolódva a falusi turizmus kialakításához, valamint a régmúlt tárgyi és szellemi emlékeinek bemutatásával egy komplex (szegényparaszti élet, módos gazda, tanyasi élet, szocreál életmód), látványos turisztikai attrakció létrehozását teszi lehetővé. A kezdeményezés megvalósítása növeli a térségbe látogatók számát. A gyógyfürdőbe, a rendezvényekre érkezőknek és a helyi lakosoknak újabb

szabadidős elfoglaltságot biztosít, növeli a térségről kialakított kedvező képet a vendégekben, növeli a lakosság identitástudatát, munkalehetőséget teremt a településeken. Az elképzelés megvalósítását az önkormányzatok is támogatják. A beruházáshoz szükséges forrást egyrészt saját erőből, másrészt pályázati úton van lehetőség előteremteni. A kiírt pályázatok támogatják a kulturális örökség megőrzésére irányuló tevékenységet.

Az anyagi feltételek megteremtésén túl a megvalósítás kulcsa a humán erőforrás, az ember. Az ember, aki itt él a Kunságban, aki génjeiben hordozza ősei virtusát, akiben erősíteni kell a tudatot, hogy a hagyományok megőrzése fontos feladatunk.

Zárógondolatként Kecskés László szavait idézem:

„Ne csak szeresd, tudd is,
miért szeretted szülőföldedet!”

(Komáromi mesterségek, 1978.)

Kiegészítő melléletek:

1. A Kun Miatyánk

A kun miatyánk szövegét legbehatóbban a karcaji Mándoky Kongur István tanulmányozta. A Nagykunságban és a Kis-kunságban fennmaradt változatok, valamint a rokon népek által ismert szövegek alapján így hangozhatott a középkorban a kun miatyánk:

Bizin atamiz kim-sin kökte
Sentlesin senin adin
Düssün senin könlin
Necik kim jerde alay kökte
Bizin ekmeimizni ber bizge бүт-бүтүн күнде
Ilt bizin minimizni
Necik kim biz de iyermiz bizge ötrü kelgenge
Iltme bizni ol jamanga Qutqar bizni ol jamannan
Sen barsin bu kücli bu cin iygi tenri
Amen.

A Mándoky Kongur István által rekonstruált gyermekmondóka:

Birim bilew
Ekim egew
Ücüm/ücim/ üzük/üzik/
Törtüm/törtim/ tösek
Besim besik
Altimasig
Jetim (?)
Segizim senek
Tiguzom torsuq

A 20. századi nagykunsági variánsok közül egy kunmadarasi mondóka:

Birem bellö
Íkem ígö
Este eszik
Türbe türük
Beske besik
Anapé, kanapé
Citapé, csetepé
Szette, vette, teremtetten
Ilt van hé
tc menj ki.

Forrás: Bartha Júlia: A Kunság népi kultúrájának keleti elemei. Debrecen, 2002.; Örsi Julianna (szerk.): Túrkevei emlékkönyv

2. Beszélgetés Gonda István fazekasmesterrel, a népművészet mesterével

A mezőtúri fazekasok jelenlegi helyzetével, munkásságával kapcsolatban néhány kérdést tettem fel Gonda István fazekasmesternek, a népművészet mesterének.

- Jelenleg hány fazekas dolgozik a városban?
- Tíz évvel ezelőtt még több mint 70 fazekas dolgozott. Mára már alig haladja meg a számuk a tíz főt. Közülük ketten a népművészet mestere címmel rendelkezünk, a másik mester Búsi Lajos, 3 fő népi iparművész dolgozik a városban.
- A városban dolgozó fazekasok, kézművesek tagjai-e valamely szervezetnek, szakmai érdekvédelmi támogatást kapnak-e?
- Tudomásom szerint senki sem tagja sem művészeti, sem kézműves szakmai szervezetnek. Nincs is rá szükség. Lehet, hogy ezt mások nem így ítélik meg.
- Hol és hogyan tudják értékesíteni az alkotásaikat, „portékájukat”?
- Az én munkáim ismertek, keresettek, elég sokat dolgozom megrendelésre, sok alkotást visznek külföldre, ajándékozási célra. Ezen kívül egy turisztikai központban lévő népművészeti bolt állandó vásárlóm. Esetenként vásárokra járok. Vannak közöttünk, akik többnyire vásárlás útján értékesítik a portékájukat.
- Van-e lehetőség az alkotások bemutatására, állandó értékesítésre a városban?
- A termékeinket, alkotásainkat a műhelyekben tekinthetik meg, és itt vásárolhatják meg a látogatók, vásárlók. Más lehetőség tudomásom szerint nincs a városban.
- Támogatná-e egy kiállítóterem kialakítását, ahol a térség kézműveseinek tevékenységét reprezentáló alkotások bemutatására kerülne sor, értékesítési lehetőséget biztosítva?
- Nem tudom, a Türi Fazekas Múzeum mit szólna hozzá. Ha megoldható, természetesen támogatom.
- 2005 májusában képviselték-e a szakmát a Kézművesség Határok Nélkül rendezvényen?
- Igen, többen is voltunk Szolnokon, és a rendezvényhez kapcsolódó országokba is kaptunk meghívást. Külföldön Sila Katalin (mázatlan feketekerámiával) képviselt bennünket.
- A térségbe látogató turisták, csoportok számára van-e lehetőség a műhelymunkát megismerni bemutató jelleggel?
- Igen, a Badár Emlékszoba és Fazekas Alkotóházban nyílik erre lehetőség, itt ugyanis egy műhely van kialakítva, ahol dolgozik egy fazekas, őt megtekinthetik munka közben a látogatók.
- Van-e lehetőség csoportok részére kézműves foglalkozások tartására?
- Nagyon ritkán vállalkozunk rá, de nem szívesen, mert nagyon sok időt vesz el tőlünk. A csoportokkal, különösen a gyermekekkel való foglalkozás pedagógiai felkészültséget igényel, és ha sok a munkánk, nem tudunk a foglalkozásra kellően koncentrálni.
- A testvérvárosi kapcsolatok növelték-e a szakma ismertségét a városban?
- Nem igazán. Ha a városból a testvérvárosokba utaznak, vásárolnak ajándékozási céllal alkotásaink közül, de a vendégek nem szokták látogatni a műhelyeket.
- Köszönöm a beszélgetést, munkájához további sikereket kívánok!

A szakdolgozathoz felhasznált irodalom:

A tananyaghoz kapcsolódó ajánlott irodalom; Dr. Lengyel Márton: A fenntartható turizmus; Dankó László – Piskóti István: Régió- és településmarketing; Ivánka Györgyné dr. – Gondi Judit dr: Marketing; A fenntartható turizmus fejlesztése – Geodézia szakkönyvek, WTO, 2000.; Idegenforgalmi animáció; Horváth Attila: Turizmus a kultúrában, kultúra a turizmusban. MMI, 2001.; Dr. Horváth Attila: A turisztikai információs központok és a művelődési házak; Magyar néprajz 8 kötetben – Kézművesség; Jeles napok, ünnepi szokások; Magyar népi játékok, MTA; Őrsi Julianna: Túrkeve földje és népe I - II - III. 1992.. 1996., 2000.; Őrsi Julianna: Kulcs emberek. 2002.; Györfly István: Nagyunsági krónika; Bartha Júlia: A kunsági népi kultúrájának keleti elemei. Debrecen, 2002.; Tájházak a Nagyunság vidékén. Damjanich Múzeum, 2005.; Szabó László: Jász-Nagykun-Szolnok megye rövid története, 1996.; Skrabut Éva: A népművészeti, kézműves hagyományok szerepe a vidékfejlesztésben; Kóródi Márta – Dr. Dudás Péter: A rurális kistérségek turisztikai pozícióját meghatározó tényezők összefüggései. Turizmus Bulletin; Kóródi Márta: Az atellier turizmus. Turizmus Bulletin; Miskei Orsolya: A kultúra pénze, a pénz kultúrája; Turisztikai régiók Magyarországon, www.itthon.hu A térség településeinek honlapjai; www.muveszetinapok.hu; Budai Judit: Kevi Juhászfesztivál 1999-2003.; Falusi turizmus tájékoztató, FATOSZ; Vendéglátók kézikönyve 1-10. Alfa-Team reklám, Veszprém

A Berettyó - Körös Többcélú Társulás Turisztikai célú Stratégiai és Operatív programja 2005-2013.; Jász-Nagykun-Szolnok megyei területfejlesztési stratégiai program; www.kulturpont.hu; A Kulturpont Iroda kiadványai; LEADER program, LEADER+ program; Szathmári Ibolya: Népművészeti hagyományunk és identitás; Kistérség – közművelődés. Kölcsey Ferenc Megyei Közművelődési Intézet, Debrecen, 2005.; Honismeret folyóirat; Pusztai Gabriella: Határok nélkül – hagyományörző kézművesség Jász-Nagykun-Szolnok megyében; Puczko László – Rátz Tamara – Dr. Lengyel Márton: Fenntartható turizmus – a fenntarthatóság mutatói; Pusztai Bertalan: Megalkotott hagyományok és falusi turizmus; Beszprémi Katalin: Iskolai és iskolán kívüli képzések a népi kézművesség területén; Tények és adatok – Magyarország turisztikai forgalma 2001-2003. Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, MTRT; A magyarországi turizmus főbb mutatói, 2005., MTRT; Szűcs Sándor: A régi Sárét világa, 1999.; Tájházi hírlevél 2005-2006.; Földiák András: Attraktív közművelődés – falunapok, fesztiválok; Marschall Miklós: A kultúrafinanszírozás nemzetközi modelljei és trendjei (Közművelődési nyári egyetem. Csongrád megye, 2004.); Török József: Helyi kultúrpolitika és finanszírozás Csongrád megyében (Közművelődési nyári egyetem. Csongrád megye, 2003.); T. Kiss Tamás: A népművelőtől a kulturális menedzserig; Góg János: Idegenforgalom és turizmus; Nagy Júlia: Falufejlesztés, szocio-kulturális animáció (Közművelődési nyári egyetem. Csongrád megye, 2001.); Szendrőné Font Erzsébet: Vidékfejlesztés, közművelődés (Közművelődési nyári egyetem. Csongrád megye, 2000.); Kiss Csaba: A kunhalmok védelme és megmentésük lehetőségei.

AKI NEM LÉP EGYSZERRE...

Esettanulmány a Vasvári Rétes Fesztiválról

Vasvár a megye névadó városa. Nevét feltehetően a korai Árpád-korban meglévő környékbeli kis kohókról kapta, ahol úgynevezett gycpvasat dolgoztak fel. Ma már biztosan tudjuk, hogy a város közelében mintegy 8 kilométeren át húzódó – átlagosan 7 méter magas – „római sáncot” nem az ókorban, hanem a magyar államalapítás környékén létesítették. A sánc egy részének rekonstrukciója érdekes történeti, építészeti emlék. A vasvári várspánság első említése a XII. század elejéről való. A település bizonyíthatóan már ettől az időtől kezdve várral rendelkezett. A várspánság központjának pontos helye azonban máig vitatéma a helytörténészek és a kutatók között. Bizonyos, hogy nemcsak a világi igazgatásnak volt a központja, hanem az egyháznak is. A domonkos rendet 1241-ben telepítette Vasvárra IV. Béla. 1557-ben a rend elhagyta a várost, és csak 1684-ben tért vissza.

A háborúban meggyengült város 1279-ben IV. László királytól kapta az ún. székesfehérvári jogokat, mely privilégiumait 1336-ban Károly Róbert, 1379-ben Nagy Lajos király is megerősítette.

Vasvár 1578-ig a vármegye székhelye volt, akkor a közeledő török veszély miatt a hiteleshelyi tevékenységet is ellátó társas káptalant Szombathelyre költöztették, azt követően a megyegyűléseket is Szombathelyen tartották. A szentgotthárdi csata után 1664-ben itt kötötték meg a vasvári békét.

A XIX. században a megye jelentősebb helységei közé számított. Városi rangját 1986-ban kapta vissza.

Vasvár ma elsősorban történelmi emlékeivel, természeti értékeivel és kiemelkedő kulturális nagyrendezvényeivel kívánja felhívni magára a figyelmet. Nyaranta megrendezik a Hegyháti Napok elnevezésű művészeti fesztivált. A város életében meghatározó szerepet játszik a búcsújárás. Két búcsúnapján rengeteg zarándok keresi fel a várost. A Nagyboldogasszony búcsú augusztusban, a Hegyháti Napok idején, a Mária neve napi búcsú, mely a Szentkúti ősi búcsújáró helyről nevezetes, szeptemberben van.

A város 2005-ben elnyerte a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által alapított, A Kultúra Magyar Városa elismerést.

Vasvár napjainkban

Vasvár csodálatos természeti környezetben épült település, az ország egyik legkisebb városa. A város múltjára büszke vasváriak, az ipar nélküli településen nehezen találják boldogulásuk forrásait. Magas a munkanélküliek száma. A fiatal értelmiségiek tanulmányaik befejezése után nem térnek vissza szülővárosukba. Nagy mértékű az elvándorlás. Az anyagi nehézségek ellenére jól működő intézményrendszer tart fenn a város. A városvezetés jövőképében prosperáló zarándokturisztikai elképzelések szerepelnek, amit az itt élők még kételkedve fogadnak. A történelmi városközpont rehabilitációs programja már ezt az elképzelést van hivatva szolgálni. A közeljövőben zarándokszállást és kulturális képzőközpontot, közösségi házat adnak át. Számptalan civil szervezet működik a városban. A millennium évében jelentős város-rekonstrukciós munkában megújult a fő

tér, a közterek és a középületek sora. A számtalan, jövőbe mutató elképzelés ellenére mégis kissé pesszimista az itt élő emberek hangulata. Egy-egy közösségi siker időnként ideig-óráig változtatni tud ezen az állapoton. A családok hétköznapijainak bizonytalansága rányomja a helyeget minden jó közösségi kezdeményezésre, a rendezvények látogatottságára. Nehezen hiszik el az itt élők, hogy összefogással, párbeszéddel, együttműködéssel könnyebben urai lehetnének a kialakult helyzetnek. Kétkedve fogadják az újszerű kezdeményezéseket, de az apróbb sikereket azért sajátjuknak érzik. A közösségi munka szervezését nagyban segíti Vasvár sajátossága: mindenki ismer szinte mindenkit, ugyanakkor az előbbre jutásnak is legtöbbször ez az akadály. A Vasvári Rétes Fesztivál a helyiek többségének a körében már kivívta magának az elismerést.

A kezdeményező közösség bemutatása

A Vasvári Rétes Fesztivál kezdeményezői, a Napsugár Nyugdíjas Klub tagjai, közösségi életük alakítását saját kezükbe vették. Ez a csapat, átlagéletkora ellenére, az egyik legaktívabb közösség. A klubtagok már egyéni érdeklődés szerint is tagozódnak, így jött létre az Ószirozsa Népdalkör. A népdalosoknak már komoly szakmai sikereik is vannak. A klub jogi értelemben nem önálló civil szervezet, hanem a Városi Művelődési Ház kiscsoportja. A Rétes Fesztivál kezdeményezése mellett számos, már gyakorlattá vált közösségi tevékenységet indított el a klub. Az idei évben ötödik alkalommal rendezték meg a Szépkorúak Kulturális Fesztiválját, évente van Vígághozó Farsangi Mulatság (unokák, gyerekek, családtagok együtt mulatnak), van Tó-jáshúzó pályázat, karácsonykor pedig a „Bölcső Ma Este Jászol” elnevezésű programban találkoznak a megye más nyugdíjas klubjainak tagjaival.

A Művelődési Ház szakembereinek tevékenységét elismerik a szakmában. Újszerű, változatos közművelődési, közösségi kezdeményezések jellemzik napi tevékenységüket. Kiemelkedő pályázati aktivitással és eredményességgel, évről évre képesek kiegészíteni a működéshez, a tartalmi munkához adott önkormányzati összegeket. A magas színvonalú művészeti események (koncertek, színházi előadások) mellett a munkatervük részét képezik azok a közösségi kezdeményezések, amelyek alkalmat adnak a jó gyakorlati példák bemutatására is. A munkaterv megalkotásának folyamata nyitott, mindenki tevékenyen részt vehet a közművelődés, a mindennapok kultúrájának alakításában.

A Vasvári Rétes Fesztivál előzménye

A 2002. év nyarán, a helyi Petőfi Vadásztársaság felkérte a Vasvári Művelődési Ház munkatársait és a Vasvári Színi Egyletet, hogy segítsenek egy olyan rendezvény megszervezésében, ami az általuk üzemeltetett Vaskapu Vendégfogadót lenne hivatva megismertetni a városlakókkal és az érdeklődőkkel. Ezen a nyáresti rendezvényen a művelődési ház Napsugár Nyugdíjas Klubjának tagjai rétest készítettek a helyszínen, és ezzel kínálták a vendégeket. A rétesnyújtás, a -töltés nagy érdeklődést váltott ki a vendégek körében. A kóstoltatásra számtalan adag pedig kevésnek bizonyult. A jelen lévő közönségből többen kérték, hogy

ilyen más alkalmakkor is legyen, hiszen saját háztartásban ma már keveseknek van ideje ennek a munkaigényes és komoly szaktudást, készítési gyakorlatot is kívánó finomságnak az elkészítésére. A fogadóban éppen akkor vendégeskedő olasz turisták szintén nagyon élvezték a réteskészítés minden mozzanatát.

A klubtagok nagyon fellelkcsedtek a dicséretektől, tudásuk elismerésétől. Én magam, mint a klub vezetője, programszervezője, úgy láttam, hogy ezzel a közösségi élménnyel, ennek erejével, kezdeni kell valamit.

A klubtagok is megerősítették azt a szándékot, hogy a közösségi rendezvényeken máskor is érdemes lenne rétest sütni. Szívesen ajánlották együttműködésüket. A városi művelődési házzal karöltve láttam megvalósíthatónak a halványan derengő elképzeléseket. Amit tudtam, az a következő volt:

– A nyugdíjas klub tagjaira számíthatok a réteskészítési folyamatokban.

– Az évek óta működő klubnak a megyében számos baráti és munkakapcsolata van más nyugdíjas közösségekkel, akiket meg lehet szólítani, hiszen napjainkban valódi, hagyományos rétest sütni többnyire a nagymamák tudnak.

– Tudtam, hogy a Vasváron évente megrendezésre kerülő Hegyháti Napok elnevezésű kulturális programsorba érdemes beilleszteni a rétesütést. Egyrészt azért, mert az már egy ismert, elfogadott rendezvény. Másrészt azért, mert ilyenkor a kulturális programok vonzásában lehet megjeleníteni új elemként egy gasztronómiai eseményt, s véleményem szerint a kettő együtt jó közönségcsalogató.

– Tudtam, hogy a klub ereje nem lesz elég önálló rendezvény megszervezéséhez.

– A forrásteremtés érdekében is ki kellett mondani a program elnevezését, meg kellett tervezni a költségvetését, fel kellett öltöztetni a halvány elképzeléseket, partnereket kellett keresni a megvalósításhoz.

– Ismert volt előttem az a tény, hogy egy újszerű kezdeményezés anyagi feltételeit nehéz előteremteni.

– Számítottam arra, hogy a rétesütő csapatok nagy részét más településekről kell meghívni, hiszen eddigi tapasztalataim szerint Vasváron a már kialakult közösségek, civil csoportok, csak az általuk megválasztott tevékenységekben mutatnak aktivitást.

Közösségfejlesztői szándékok

– A Vasvári Rétes Fesztivál szervezésének egyik fő célja a már működő helyi közösségek meggyőzése, bevonása, az együttműködések kialakítása lehet.

– A több éve folyamatosan működő Napsugár Nyugdíjas Klub tagjainak újabb közös erőpróbát kínálni, felmérni a helyi társadalomban betöltött szerepük súlyát, használni a meglévő tudásukat, erősíteni társadalmi hasznosságukat.

– Cél volt továbbá példát állítani és megmutatni a helyi kezdeményezések életképességét, párbeszédet indítani el a település más szintjein élők között.

– Különböző generációk együttműködését megvalósítani.

– Gasztronómiai értékeinket a kulturális örökség részeként elfogadtatni, bemutatni az adott tájegységhez kötődően.

– Felszínre hozni azt a hagyományos konyhatechnikai tudást, amely a magyar konyha sajátja.

A tervek megvalósításának folyamata, módja, eseményei

A programot Vasvári Rétes Fesztiválnak neveztük el, a dátumot pedig 2003. augusztus 16-ára, a vasvári búcsú előtti

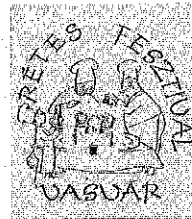
szombatra tűztük ki. Azért ezt az időpontot választottuk, mert ilyenkor hazalátogatnak az elszármazott családtagok is. (A dátum megválasztása sok vitát kavart a klubon belül is. A nénik nehezen fogadták el az addig kialakult gyakorlat után, hogy a családokban mindenki a búcsúi vendégek fogadására készül, hogy az ünnepra készülődés helyett „fesztiválozzanak”. Önmaguk meggyőzése után a családtagokat is meg kellett győzni. Ennek sikere számomra azt is jelentette, hogy elfogadták a klubban betöltött szerepüket.

(A vasvári búcsúnak jelentős vallási kultusza van.)

A program Vasvári Rétes Fesztivál néven bekerült a XXV. HEGYHÁTI NAPOK műsorfüzetébe, plakátokra. Ez a módszer jó belső erőforrás volt ahhoz, hogy kezdeményezésünk híre sok helyre eljuthatott, nagy nyilvánosságot kapott.

Pályázatot készítettünk, akkor még Európai Fakanál program elnevezéssel, a Vas Megyei Önkormányzat Idegenforgalmi Bizottságának kiírására. (A pályázat megjelenésekor még nem volt meg a pontos elnevezés, és minden az európai csatlakozás körül forgott.) A pályázat eredményes volt, 35 000 Ft támogatást kaptunk.

Egy régi szakácskönyvből kerestünk egy rajzot, amelyről úgy gondoltuk, hogy a rétes fesztivál emblémája lehet. (Az embléma bevált, ismertté vált, tovább vittük, a fesztivál minden promóciós anyagon megjelenik.)

A fesztivál népszerűsítésére szórólapokat készítettünk és a város több pontján szétosztottuk.

Az esemény tervezett helyszínére emblémás zászlókat terveztünk és készítettünk.

Ahogy közeledtünk az esemény időpontjához, úgy szaporodtak a rendezéssel kapcsolatos ötletek. Tréfás rigmusokat írtak a klub tagjai azzal a szándékkal, hogy együtt énekeljék majd a csapatok. Viták voltak a réteskészítési technikákon, hiszen „ahány ház, annyi szokás”, ezért újra szakácskönyveket lapoztak, újdonságokat kerestek. Akaratlanul is újabb tanulási folyamatokba kezdtek.

Névre szóló felhívásokat küldtünk azoknak a csoportoknak, akiket más egyéb tevékenység során az Őszirózsa Nyugdíjas Klub megismert.

A felhívásokban olyan feladatokat jelöltünk meg, persze a szabad választás lehetőségét meghagyva, amely az adott településen is széles körű közösségi összefogást igényelt. Minden csapat falukutatásba, helytörténeti gyűjtésbe kezdett, hogy a Rétes Porták a lehető legvalóságosabban tükrözzék azt a tájegységet, azt a lakóköznyeget, ahonnan az adott csapat érkezett. Ahol nem volt még együttműködő közösség, ott alkalmi csapatok álltak össze a rétesütéshez.

Általánosságban elmondható, hogy a fesztiválra jelentkezett csoportok lakóhelyén újszerű közösségi tevékenységek indultak el. Ahol addig énekkar működött, ott most már a réteskészítő kötének elkészítésére is összejártak az asszonyok. Mivel a sütőszerszámokat, gáztűzhelyeket is hozni kellett, ezért

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

ebben a munkában a férfinépek is volt dolga. A bemutatkozó műsorokba sok helyen a gyerekeket is bevonták. A fiatalabb generáció az idősök élő, eleven, átél, tapasztalati úton megszerzett tudását professzionális ismereteivel, megtanult néptánc-koreográfiákkal egészítette ki az előadott műsorokban. Minden közösség a legjobb tudását szeretne volna adni, mindenki a saját településének akarta a dicsőséget. **A szervezés egyik jól bevált ötlete az volt, hogy sok kategóriában sokféle elismerést, ajándékot osztottunk.** Így mindenki vihetett haza valamilyen elismerést, a zsűri döntésének megfelelően. A megyei lap, a rádió-, a tévétudósítások hírül vitték a „versengő” csoportok sikereit. A helyi szinteken különböző, további közösségi folyamatok indultak a Vasvári Rétes Fesztivál tapasztalataiból kiindulva. Az első fesztiválra jelentkezett két pápai hölgy. Ők addig vállalkozóként foglalkoztak réteskészítéssel, értékesítéssel. Mára már hozzák a szalagot a rétes fára, és nagyon élvezik a közösségi együttlét örömeit.

– A Vasvári Rétes Fesztivál is hozzájárult ahhoz, hogy a részt vevő települések megítélése pozitívan alakul az egyes térségek általános elemzésekor.

– Érdemi partneri kapcsolatok alakultak ki a polgárok és szervezeteik, illetve az önkormányzatok között. (Egyre több csoport tudja rávenni települése elöljáróit, polgármestereit, hogy kísérik el őket a rendezvényre, és tevélegesen is vegyenek részt a programban.)

– A közösségi művelődésben sikerült egy olyan feladatot találnunk, amely nem csak kiszolgálja a passzív befogadó közönséget, hanem valamennyire össze is tartja a helyi közösségeket.

– A fesztiválon részt vevő csoportok más tevékenységekben is összefognak.

– A fesztiválon való részvétel költségeit egyre többen pályázati munkával szerzik meg.

– A második fesztiválra, borkóstoltatásra meghívott helyi férfiak csoportja köré szerveződve megalakult a Vasvári Gyepű Barátok Köre.

A következőkben azokat a lényeges momentumokat említtem meg, amelyekkel a rendezvény évről évre bővült.

Általános adatok, információk az elmúlt rendezvényekről
2003-ban nyolc Vas megyei településről érkeztek a rétes-sütő csapatok.

Egy pályázat fedezte a kiadásokat.

Kb. 500 látogatója volt a rendezvénynek.

2004-ben ellátogattam a somogyi Mesztegyőre, ahol az ország egyik legnagyobb szabású rétesfesztiválját tartják. Somogyban a térségi együttműködés előmozdítása, a települések fejlesztésének kölcsönös érdekeltségén alapuló koordinálása szintén gasztronómiai rendezvények sorozatában valósul meg. A látogatásnak köszönhetően 2004-ben a Vasvári Rétes Fesztiválra már Somogy, Zala, Veszprém megyékből is érkeztek csoportok. A rendezvényről a helyi újság, a Vas Népe tudósított.

Egy Vasvárról elszármazott iparművész megalkotta a fesztivál kabalfiguráját: a köznyelv Etának, Etusnak nevezte el.

A klubtagokkal tovább kutattuk a réteskészítés történetét, a gasztronómiai vonatkozásokat. Így ismertük meg az Agrár Marketing Centrum Kht. kiadványát, a **Hagyományok, ízek, régi-**

ók című szakmai prospektust. Pályáztunk az AMC termékpályázatára. Pályázatunk sikeres volt. Az értékelés előtt az agrárminisztérium szakembere személyesen győződött meg a program-előkészítés fázisairól.

Vas Megye Önkormányzata Idegenforgalmi Bizottsága ismét pályázati úton támogatta a rendezvényt. Vasvár Város Önkormányzata szintén anyagilag támogatta a rendezvényt a város civil alapjából. Ezen a fesztiválon már tizenegy csoport sütötte a rétest. Ismét a helyi újság, a Vas Népe és a rádió adott hírt az cseményről.

2004 őszén a kőszegi Irottkő Hotel vendégeinek sütöttek a nénik rétest a kőszegi szüreten.

A hagyományos díjak mellett újtára indítottuk a Vándor Tepsi Díjat. Ezt az elismerést az a csoport kapja, amelyik minden értékelési szempontból magas teljesítményt nyújt.

A látogatók száma 1000-1500 fő volt.

A rétes-sütő csoportok mellett meghívott vendégek is műsort adtak a színpadon: a Garabonciás Néptáncegyüttes és a Zsiványok zenekar.

Első alkalommal került sor a „rétesnyúzó” bemutatóra. A települési polgármesterek mutatták be tudományukat.

Emblémás kötények, kuktasapkák készültek.

2005 nyarán „szakmai” kirándulást szerveztünk a klubtagoknak és további érdeklődőknek Mesztegyőre.

2005-ben augusztus 20-án került megrendezésre a fesztivál. A megnyitó ünnepség a városi Díszteréren volt, a fesztivál egy belső udvarban, közel a város fő teréhez. A dísztéri megnyitóval az volt a cél, hogy a Szent István napi ünnepi közönség, a templomból hazatérők és az átmenő forgalom utasai is lássák a történések egy részét, hogy a látvány megállásra készítse azokat is, akik eredetileg nem a rendezvényre indultak. Ezzel további látogatókat nyertünk, és a jövőben is ezt a módszert választjuk.

Ismét a megyei idegenforgalmi bizottság támogatta a rendezvényt.

A vendég fellépők a körmendi néptáncosok voltak.

A rendezvényt újabb elemekkel bővítettük. A megnyitó ünnepségre minden csoport különleges bemutatkozó táblát kapott. Egy kuktasapkába öltöztetett cirok söprűt, rajta a település nevével. Azért söprűt, mert az egyik támogató cég, a Savaria Nett Pack ezt tudta adni, mi pedig kitaláltuk a söprűk jól használható szerepét. Kisbíró hirdette a közönség előtt a rendezvényt.

Ezeröttszáz-kettőezer látogatója volt a fesztiválnak. Hatezer darab rétes fogyott el.

Tizennégy réteskészítő компания érkezett. A fesztivál zárása után „Rétesáldomást” tartottunk a csoportoknak. Fehér asztal mellett frissiben, közösen értékeltük a nap tanulságait.

A körzeti tévé, rádió, különböző lapok tájékoztatták a közönséget.

2006 augusztus 19. a IV. Vasvári Rétes Fesztivál időpontja.

Újdonsága a lisztérzékenységben szenvedők számára fogyasztható rétes – az esélyegyenlőség jegyében.

2006-ban további közösségeket szöföttünk meg és hívtunk Vasvárra. Meghívót kapott tőlünk minden olyan magyarországi település, ahol már rendeztek rétesfesztivált. Köztük egy szabocsi település is van, Penyige, mely település híres a lekvárfőző fesztiváljáról. Pedig Vasvárról mondják, hogy „Vas megye

Vasvár, ott terem a legvár!” A somogyi példával való ismerkedés egy távlati cél megvalósítását is felveti.

Néhány vasvári ismerősömnök évek óta vágya a vasvári lekvárfőzés bemutatása. Az ötlet még „holt”.

2006. a magyar bor és a gasztronómia éve volt. Az ország-szerre egyre szaporodó gasztronómiai jellegű rendezvényeknek köszönhetően a Vasvári Rétes Fesztivál egyre fokozottabban kerül „versenyhelyetbe.” Ebből a szempontból is megfelelő volt a program indításának időzítése. A továbblépéshez, a megújuláshoz már kellő tapasztalat áll rendelkezésünkre. Az elmúlt három fesztiválon négy megyéből, 17 különböző településről érkeztek csoportok.

Ezek a következők:

Ecseny, Háromfa, Tótszerdahely, Pápa, Cschimindszent, Büssü, Felsőmarác, Nagytilaj, Petőmihályfa, Gersekarát (egyéni nevező), Nagyrákos, Répcelak, Sorkifalud, Sorkikápolna, Nádasd, Vép, Vasvár.

Helyi elismerések

A helyi városvezetés bizalmát háromévi munkával sikerült megnyerni.

A város vezetése, a polgármester, az alpolgármester asszony minden rendezvényen megjelentek. A protokolláris szerepén túl a polgármester úr mindkét alkalommal benevezett az előjárók versenyébe.

– A Rétes Fesztivál kezdeményezéséért Vasvár Város Önkormányzata 2005. október 23-án a Napsugár Nyugdíjas Klubot Vasvárért Érdeméremmel tüntette ki.

– A városban egyre többen csatlakoznak a szervezési munkálathoz. 2005-ben Vasvár A Kultúra Magyar Városa megtisztelő címet kapta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától. E cím elnyerésében szerepe volt a fesztivál megrendezésének is.

A helyi közösség szerepe

Mára már elfogadott, közkedvelt rendezvénye Vasvárnak a Rétes Fesztivál. Egyre többen érzik sajátjuknak, egyre többen ajánlják segítségüket. A 2005. évi rendezvénytől kezdve a mindennapokban, a köztereken, boltokban, hivatalokban, piacon, utcán még sokáig beszédtema volt a fesztivál. A fesztivál kaba-lafiguráját elfogadták, védelmezik (örizetlenül áll napokig a fő téren, így hirdeti a rendezvényt), megszerették a helyiek. Büszkék rá, amikor idegenek megállnak, hogy vele fényképezkedjenek. Az idegenforgalmi szolgáltatásokat nyújtók (vendéglősök, szállásadók) bevételeik tervezésekor számolnak a rendezvényre. Mára már a rendezvény időpontja is egyre szélesebb körben elfogadott, hiszen nem zavarja a vallási ünnepet, a búcsút. Talán inkább jól kiegészíti a zarándokturisztikai törekvéseket. A helyi vállalkozók, üzletlajdonosok, pénzintézetek egyre nagyobb számban, tombolatárgyak felajánlásával támogatják a rendezvényt.

A három év során a helyi civil csoportok közül a Szími Egy-let, a Mákszem Gyermekszínpad, Bozzai Nóra, a Kalinkó Népdalkör tagja, a Kalinkó Népdalkör, Varga Diána, Pintér Anikó, a táplánszentkereszti Rutafa énekegyüttes tagjai, a Kardos László Általános Iskola diákjai működtek közre a szervezési feladatokban. Több helyi lakos gáztűzhelyt, tepsiket kölcsönzött a rendezvényre.

A 2005. évben már két vasvári csapat képviselte városunkat.

Az egyik csapatot a nyugdíjas nénik alkották, a másik pedig néhány civil csoport képviselőiből állt össze.

A munka akadályai

A rétesfesztiválnak ez idáig minden évben más helyszíne volt. A legnagyobb nehézség a szabadtéri helyszínen méltó szolgáltatást nyújtó infrastruktúra megteremtése.

A 2006-ban átadásra kerülő, újonnan épített közösségi ház udvari része alkalmas lesz az épület háttérrel szolgáló egységeivel a további fesztiválok kiszolgálására. A finanszírozási nehézségek, a pályázati rendszer bizonytalansága akadályozza a hosszútávú tervezést. A jövőbeni programok sikeréhez pedig elengedhetetlen a hosszabb távra szóló tervezés, a sikertényezőknél túl a partneri viszony, a kiszámítható pénzügyi és intézményi háttér folyamatos és tartós megléte, a stabilitás. **A kistérségből még sok települést meg kell győznünk az együttműködés előnyéről.**

A következő tervek irányvonalainak ismertetése

A Vasi Hegyhát Többcélú Kistérségi Társulás jelentheti a jövőben az egyik biztos partneri kapcsolatot.

Fontos, hogy a következő fesztiválok szervezési idejében, a közösségfejlesztés folyamatában nevelődjenek ki olyan személyek, közösségi munkások, akik helyben, a településen segítik, koordinálják a közösen meghatározott feladatok elvégzését, s mindig újabb résztvevőket tudnak bevonni a tevékenységbe.

Az eddigi munkálathoz túlságosan egy kézben koncentráltak. Ez a forma eddig nem akadályozta az előrelépést. Kialakult a fesztivál egységes arculata, létrejöttek a sajtókapcsolatok, tudatos a forráskeresés tevékenység. A fesztivál szervezésének kialakult a kapcsolati rendszere. A munka végzése hatékony volt ebben a formában. A jövőben azonban szükség lesz a feladatok szétosztására.

A jövőbeni rendezvényeknek állandó helyet kell találni, eszközfejlesztés ill. -bővítés szükséges. A már említett közösségi ház központi tere lehet a fesztiválnak, a további kiszolgáló helyeket pedig egységes, esztétikus külsővel ki kell alakítani (szabadtéri kemence, szabadterén felállítható rendezvénysátor, ami küllemében igazodik a rendezvény értékeihez).

Az elért eredmények összecsépe – tömondatokban

- A városban elfogadták a rendezvényt és népszerűt.
- Több település tevőlegesen érintett a programban.
- A gasztronómiai élményen túl művészeti értéke is van a rendezvénynek.
- Azokon a településeken, ahonnan a csoportok érkeznek, a közösségi összefogások, folyamatok erősödtek, közösségek születtek újjá, illetve újjáalakultak.
- A Napsugár Nyugdíjas Klub tagjaimak társadalmi hasznosság tudatot ad.
- Rejtett értékeket hoz felszínre.
- Meglévő közösségi tudást mutat meg (humán erőforrás).
- Közösségépítő ereje van.
- A rendezvény a helyi erőforrások hasznosítására támaszkodik, a települések egyedi értékeit alkalmazzza ki.
- A faluhelyeken még nyomokban fellelhető, feledésbe merült hagyományos népi kultúra tárgyai működőképesen épültek át a rétesparták konyháiba.

(A saját szülőfalumból érkezett csoportnál olyan eszközt láttam, amelyet eddig csak múzeumi „holt” anyagként volt alkalmam ismerni.)

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

- A média „vevő” az eseményre, mivel látványos, hangulatos.
- A fesztiválon részt vevő csoportok – a számtalan formában kiadott elismerések és a rétesfogyasztó közönség személyes dicséretei miatt – önértékelésükben tovább erősödnek.
- A rendezvény segíti a Hegyhát idegenforgalmának kialakulását, turistacsalogató elem.
- A fesztivál helyet kapott a város érték térképén.

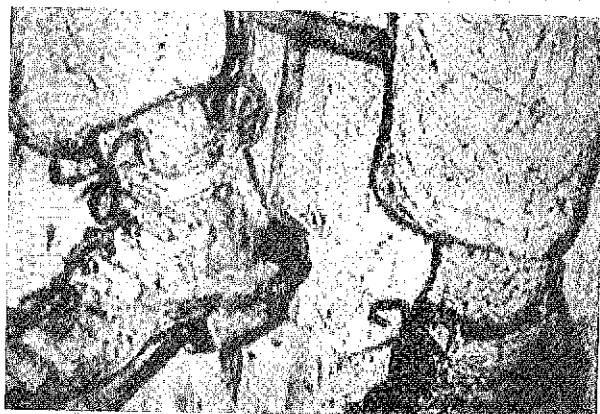
A IV. Vasvári Rétes Fesztivál megrendezése előtt mindenképpen egy rövid áttekintést szükséges adni a folyamatokról ahhoz, hogy a kezdeményezés az eredeti szándék szerint működjön továbbra is. A számtalan objektív befolyásoló tényezőt kordában tartva csak így tudjuk a programban résztvevők, a közönség és a kezdeményezők javára fordítani. Személy szerint úgy érzem, hogy a III. fesztivál áttörést jelentett a program életében. Bár az egyik szándék, sok másik mellett az volt, hogy ismertté, a közönség által látogatottá kell tenni a Vasvári Rétes Fesztivált. Engem mégis meglepetésként ért a 2005 évi fesztiválon a nagy látogatottság. A rendezvény életgörbéje olyan gyors emelkedést mutatott, ami ott, akkor, egy kicsit ijesztőnek is tűnt. Nem készítettünk a várható közönséglétszám alakulását figyelembe vevő prognózist! Konkrétan: a kulturális műsorok választékát a fesztivál idején végig garantálni tudtuk, a rétesporták, a falubemutatók látnivalókat szolgáltatottak. A réteses tepsik azonban korán kifogytak. A hatezer darab rétes délután négykor elfogyott, a fesztivál zárását pedig öt órára ígértük. Mivel a média folyamatosan tudósított a fesztiválról, ezért a közönség természetesen folyamatosan, nagy számban érkezett még jóval délután öt után is. A réteskészítő csoportok és a szervezők – köszönhetően a partneri kapcsolatnak – jól uralták a kialakult helyzetet. Ilyen zsákutcába a további rendezések során nem szabad jutnunk!

A csoportokkal való kapcsolattartás újfajta beavatkozási módjaként, minden fesztivál után kérdőívben tettünk fel kérdéssorokat a közösen végzett munkával kapcsolatosan.

A jövőben arra kell törekedni, hogy az anyagi erők esetleges hiánya ellenére a Vasvári Rétes Fesztivál megőrizhesse egyediségét. Megfelelő „fedél” hiányában a rendezvénysátrat bérbeadó vállalkozónak bizonyos mértékig kiszolgáltatottjai vagyunk. Továbbra is meg kell őrizni, be kell mutatni azokat az archaikus eszközöket, tárgyakat (ezek között számos néprajzi érték van), amelyeket a csoportok magukkal hoznak. A rétesporták hangulatához továbbra is meg kell találni a megfelelő hangulatú kulturális programokat. Az eltelt három év alatt helyi szinten elfogadottá vált a program filozófiája. A „verseny”-kifrásokban továbbra is arra biztatjuk a csoportokat, hogy minél erőteljesebben jelenítsék meg térségi adottságaikat, életmódjukból adódó szokásaikat. (Pl. a nagyrákosiak eredeti házi túróval töltenek rétest.)

A megvalósítás rövid értékelése

A Vasvári Rétes Fesztivál keletkezéstörténetétől a IV. fesztivál szervezési munkálatáig eljutva azt gondolom, hogy a kezdeti elképzelések nagy részét sikerült valóra váltani. A csapdákból, amelyeket menet közben találtunk, tanultunk. Ahhoz, hogy a történet továbbra is életképes legyen, hogy Vasvár és a Hegyhát jövőképében biztos helye legyen a Rétes Fesztiválnak, mindenképpen szükséges további szakterületek szakértőivel, együttműködő partnereinkkel, a város, a kistérség vezetőivel közösen megalkotni a program jövőbeni modelljét. Az elmúlt évek tapasztalatait összegezve, a megszerzett tudást, a jó gyakorlati példákat felhasználva, a széles körű párbeszéd elindításához is jó alapot szolgáltat a jelen tanulmány.

Uiment Van Gogh a
művészet botanikának
Leh. Kisméretű * A festők
vibranciája ként Labies, orvos, festő, evangélista
-kinek jelölése csupán az ököm! - azért van
itt, hogy szünetet nyújtson nekünk,
2006. BR

DEÁK PÉTER

A FANTASY ÉS A SZEREJPÁTÉK

Ha a fantasy irodalomról van szó, véleményem szerint elengedhetetlen, hogy legalább egy kis időre kitérjünk a szerepjátékra. Megpróbálok nem elfogultan beszélni róla, bár nehéz lesz, elvégre legkedvesebb időtöltésemről, hobbitudásomról lesz most szó. Jóllehet, nem fogok tudni MINDENT leírni róla, arról az életformáról, amelyet a szerepjátékosok képviselnek, mégis papírra, vagyis képernyőre vetem mindazt, amit egyrészt fontos tudni róla, másrészt meg is maradt még a fejemben.

„Én leszek a kalózkapitány! Fél szemmel, kampó kézzel, falábal meg egy papagájjal a vállamon. És van egy nagy kardom is meg pisztolyom, és legalább egy hajónyi kalózom segítségként.” Így hangzik a szerepjáték óvodás, illetve igazán alsó tagozatos korban, majd elég hozzá tíz-tizenegy év, hogy ilyesmi váljék belőle: „Az én karakterem neve Sebesarcú Thalrein. Korábban utcai bűnöző volt, leginkább szülővárosának kikötőgyedében zsebelte ki az arra tévedő tehetősebb és védtelenebb egyéneket, rakományokat fosztogatott, aztán egyszer felfigyelt a tehetségére egy kalózbanda egyik tisztje, és felajánlotta neki a tengerész életet. Thalrein azt gondolta, ott sokkal több kincs fog neki is jutni, ezért belement az alkuba.” Meglehetősen eltér a szerepek régi és új felfogása, a karakterek megközelítése, nem igaz? Bár a lényegét tekintve ugyanaz, csak másképpen adjuk elő. A gyermekesebb „eljátszás” határtalan teret ad egy-egy játék lebonyolításának és a szerepek megformálásának is. A rendszerbe foglalt szerepjátékokból a kereteket és a pontosságot elősegítő szabályokat nyerjük. Bár ezeket sem szabad túl komolyan venni, elvégre játék ez is, csakúgy, mint a bábozás.

A szerepjátékra való készség eredendően velünk születik. Minél több történetet olvasunk a későbbiekben, annál jobban kifejlődik. Fiatalabb korban látszódnak már az egy-egy történet alapján eljátszott megszemélyesítő játékok jelei. Lehet ez újrajátszás vagy éppen új szereplők kitalálása is, amivel tovább vihetik a könyv vagy mesefilm befejezésétől a cselekményt a „mondjuk, hogy” íratlan törvénye alapján. Csupán ugyanarra a képzelőerőre lesz szükség, amellyel az eredeti alkotó is megírta a történetét, és véleményem szerint erre rátalálni igazán nem nehéz dolog.

A fantasy irodalom valódi megértéséhez és a szerepjátékhoz is képzelőerő szükséges, s ez egyesek szerint van, akiben megvan, van, akiben nincs. Én azonban a magam örök derűlátásával inkább azt mondom: mindenki megvan, csak van, aki még nem találta rá. Vagy éppen nem barátkozott meg a gondlattal, hogy neki is van, hogyha így jobban tetszik. A White Wolf kiadótól megjelent *Changeling: the Dreaming* című szerepjátéknak szinte ez a kis különlegesség az alapja. Ebben a játékban a játékosok embertestbe zárt álmokat, jó és gonosz tündérfajtákat személyesítenek meg, akiket az emberek határtalan képzelőereje tart életben. Ellenségük pedig a banalitás... ami lényegében az ő és az egész világuk elutasítása. A tudományos felfogás, a modern gondolkodás, a mindenség racionális felfogása és elmagyarázása. Mikor az ember már nem hajlandó hinni abban, amit nem láthat... De egyszer, valamikor még képes volt erre, talán ő maga is egy tündér, de a felnőtté váláskor a nagyvilág bekebelezte őt és az elméjét is. Szerencsére azért a mi esetünkben nem ennél rossz a helyzet, hiszen hallani szoktam

és is az idősebb korosztályba tartozó szerepjátékosokról, illetve a fantasy történetek rajongóiról. A kívülről a szerepjátékosokról általában azt tudhatják, hogy csapatban vannak, közülük egy a mesélő, a többi játékos, és igyekeznek e hobbitudásukat az avatatlan szemek elől rejtve tartani. És itt kezdődnek el a gyanakvások, mely szerint örült szektásokkal van dolga az embernek. Holott a játékalom zavartalanságát biztosítja az elvonulás, mi több: hangulatteremtés is célja.

Nem életszerűbb például egy gyengébben megvilágított padlás vagy pince a romos templom vagy kastély érzékeltetésére? A mesélőnek gondolnia kell az ilyesmire, elvégre a játékosok karaktereinek mozgatásán kívül MINDEN más feladat rá hárul. Én szeretek mesélő lenni még ennek tudatában is. Tény az, hogy a szerepjáték fejleszti a képzelőerőt, a személyiséget, a csapatmunka-érzetet, de nem szabad elfelejteni benne a legfontosabbat: szórakozunk! A játékok alkalmankénti lejátszásában (legyen bár a kaland minden alkalomnál más, vagy több alkalomra áthúzódó, folyamatos) ez játszik leginkább szerepet, nem véletlenül van ott az asztalon a töménytelen ital és rágcseálnivaló, ami az izgalmas részek közben, rekordidő alatt, mind semmivé lesz.

Ez a fajta szerepjáték nem olyan idős, a legelső a hetvenes években alkották meg Gary Gygax és barátai, amelyet azóta világszerte több millióan játszottak (a *Wizards Of the Coast* kiadónál megjelent *Dungeons and Dragons* = Várörbörtönök és sárkányok sokadik kiadása). Világa, a Greyhawk, lényegében a fantasy környezetben játszódó szerepjátékok kiindulópontja, hogy úgy mondjam: „az ő”. A *Dungeons and Dragons*, vagy köznapiban kifejezve: DnD, az igazi heroikus high fantasy környezetet jeleníti meg a legtöbb világában, ám területekre került már más stíluságú világ is, amely e köré a rendszer köré épült fel. Példának okáért az egykori Ravenloft nevű világ, amelyből elvész a heroizmus, és lesz helyette egy horrorral jöcskán fűszerezett low-fantasy, ami – véleményem szerint – egyáltalán nem rossz, főleg akkor nem, ha egy újfajta játékmódot is meg akarunk ismertetni a játékosokkal. Az a különlegessége, hogy az ott élő szörnyek a rémregényekből átvett fő gonoszok megfelelői. Strahd Von Zarovich, a vámpír nagyúr, a Lugosi Béla által megformált Drakula, és ugyanakkor a valós Vlad Tepes vajda átalakult formája is megtalálható. A magam részéről ötletesnek tartom, hogyha teremtett világokba, vagy akár azon belül lejátszott kalandokba beleszólnak már ismert szereplőket is. Emlékszem, hogy egyszer egy nagyon kedves ismerősöm az Arthur-mondakör kései szakaszát akarta kalandként lemesélni, és a történetet is ugyanolyan formában megírni.

Már a szerepjátékok kezdetén kialakult az a korábban már említett szemlélet, mely a szerepjátékosokat szektásoknak, okkult dolgokat bolygatóknak nézi. Azt mondták, gonoszságra, gyilkosságra nevel, illetve sátáni tanokkal tölti meg a játékosok elméjét. Holott fontos lenne tudomásul venni azt, hogy nem a játékosok idéznek meg varázslatokat, hanem a karaktereik. És nem minden esetben az erőszak (értve ez alatt csatákat, párbajokat) az alapja. Vannak olyan kalandok, sőt egész szerepjátékok, melyeknek a magva az elme munkáltatása, ez alatt legfőképpen a nyomozós kalandokat értem.

Még a játék – a DnD – elsődleges megalakulásakor történt, hogy egy szerepjátékos srác meghalt, és az édesanyja a szerepjáték számlájára írta a dolgot. Az asszony egy kisebb keresztes háborút indított, ami – bármilyen furcsa ezt hallani – egészen a kilencvenes évek elejéig tartott Amerikában. Ezen idő alatt több szakszervezet is alakult, amelyek a szerepjátékok beszüntetésén szorgoskodtak. A magam részéről nagyon örülök, hogy beletört a foguk a dologba. Csupán valami olyasmit szüntettek volna meg, ami kreativitással, tágabb látókörrel ajándékozta meg a játsszó embert.

Akikben a gyermekies színészkedést követően megmarad ez a fajta vonzódás a fantasy vagy más művek iránt, az legalább egyszer megpróbálkozik a szerepjátszással. Vagy színésznek megy – de az már egy másik történet. A játékosok rengeteg kalandot élhetnek át együtt, a mesélő történetészövése nyomán és a karaktereiken keresztül. Együtt fejlődhetnek az általuk irányított szereplőkkel. Míg a karakter tapasztalati pontjait fegyverforgatásra, akrobatikára, tolvajlásra vagy éppen a papi kötelezettségek jobb kiismerésére költi, addig a játékosnak esélye van jobban felfedezni önmagában egy másik ént, amelyet addig nem ismert. És ez alatt nem feltétlenül a közvélemény által olyannyira kedvelt „a szerepjátékok gonosszá változtatják a fiatalokat”-féle butaságokra gondolok. Tény, volt pár kellemetlen eset szerepjátékosokkal, de a kiváló ok egyszer sem a játékban rejtőzött. A túlzott elfogultság, illetőleg az emberi butaság nem róható fel a játékoknak. Én így gondolom. Huszonegy éves vagyok, tíz éve „szerepjátszom”, mégsem lehet rólam olyasmit elmondani, hogy megtámadtam volna valakit az utcán, mert orknak néztem, és az általam ismert szerepjátékos barátaimról is ugyanez elmondható. A szerepjátékosok 98%-a tudatában van annak, hogy játszik, ezért nem vérre megy. Rajtuk múlik, hogyan bánunk a lehetőséggel.

Vannak élő szerepjátékok, mikor nem csak elméletben, hanem valójában is eljátszzák karaktereiket a játékosok: Ez esetben nincsen mesélő: elég játékos gyűlik össze, hogy együttesen alakíthassák az eseményeket, ám ennek sem kell mindig harcnak lennie, bár tény, hogy az nagyon izgalmas része. Én egyszer voltam ilyen élő játékon, s bár csak másfél napot tölthettem ott, mégis sok új tapasztalattal térhettem haza. Csak azért volt furcsa, mert nem ismertem ott senkit sem, csupán az úton oda felé találok egy pár „kalandozóval”. Az ő segítségükkel találtam a helyszínre. Már ettől is olyan érzésem volt, mintha asztali játékot játszanánk. Sátor tábor volt, az ügyesebb résztvevők kaput is tudtak építeni a „városnak”, egy közeli kis szentélyt a harc istenének, ugyanakkor volt egy taverna is. Játékfegyverek voltak, puha burkolatúak, hogy senkinek se eshessen baja.

Megesik néha, hogy a szerepjátékos kalandokból összefüggő történet születik, például ha életút típusú játékot játszanak. Ez azt jelenti, hogy a karakterek többnyire gyerekkorukban csöppennek bele a mesébe, és a kaland folyamán nőnek fel. Persze ténylegesen nem olyan hosszú idő alatt játsszák el, elvégre a mesélőnek hatalmában áll, hogy „parancsára” a karakterek időszódni kezdjenek, persze csak szépen lassan. Ahogy egyre több játékon mennek keresztül, úgy fejlődnek egyre magasabb szintekre, egyre erősebbekké, ha szerencsájuk van, akkor olyan társ nélkül, aki „tápolni” kezd. Azért használom ezt a szót, hogy mosolyt csaljak az ezt olvasó szerepjátékosok arcára, ők jól tudják, miről beszélek, de most másokat kell beavatnom e titkos nyelv használatába. A tápos olyan játékos, aki nagyon gyorsan, a legkönnyebb úton akar kivételes, a többiekén túltevő erőhöz,

gazdagsághoz, hatalomhoz, varázstárgyakhoz jutni. A túlzott törekvése, a „tápolása” nem áll másból, minthogy háttérbe szorítva a többi társát sorra vágja le a bestiákat, ellenfeleket és bezsebeli a megbízótól a tettéért járó kegy/pénzjutalom oroszlánrészét. Gyakorlatilag teljesen felborítja az egyensúlyt, elrontja a játékot azzal, hogy kikerülgeti a szabályokat és a maga törvényei szerint játszik. Általában ezek azok a játékosok, akik azelőtt, hogy az „ősi módon” vagyis asztal mellett, társaságban kezdtek volna játszani, csak a manapság nagyon is ismeretes számítógépes szerepjátékokat ismerték. Azoknak a többsége valóban rejt szerepjátékos elemeket, de nagyon kevésről mondható el sajnos, hogy többől is állna, mint küldetések teljesítése, szörnyek levagdosása és jó sok jutalom megszerzése.

Az asztali játékban elég egy olyan mesélő, akinek rossz napja van, vagy „allergiás” az ilyen játékosokra (ilyen mesélő vagyok jómagam is), meg tudja nehezíteni a játékot a tápos számára, ha kiszámítottan cselekszik. „Jól mondod, megölted az anyasárkányt... no de mi lesz a fiókáival?” kérdeztem egykoron egy játékosomtól, aki már-már istenné válva vagdosta le a sárkányokat, szörnyeket. Utóbbi harcára kis híján minden életpontja elment, és csak a végén emlékezett vissza, hogy a barlang tele van törött tojásokkal. Márpedig a kis (nagyjából ló méretű) sárkányfiókák ilyen idős korban még nem kóborolnak olyan messzire, és ha meglátják, hogy halott az anyjuk... Tudom, talán kissé szigorú voltam akkor, de a fiú már eljátszotta az utolsó esélyét. Be kellett dobnom valami mesélői praktikát, hogy ezzel rávegyem: játsszon végre rendesen.

Az eredeti témára visszatérve: tehát nagyon is lehetséges, hogy a sok összefüggő kalandot valaki megörökíti frott formában. Erre a leghíresebb példa a sárkánydárda könyvek írópárosának, Margaret Weiss-nek és Tracy Hickmannek a sorozata, akik – tudomásom szerint – sorozatos játékalkalmaikból alkoták meg a Majere-ikrek: Caramon, Raistlin és csapattársaik történetét. Rajtuk kívül a sötételf történeteiről híres R. A. Salvatore is játékos. Ami engem illet, a játékaimból sosem írtam történetet, a szerepjátékos világom is csak később (pár hete) lett kész, mint ahogy az ott játszódó történeteimet elkezdtem volna írni. Sokszor megesk viszont az, hogy mikor nagyon nincsen ötletem, hogyan is alakítsak egy-egy eseményt, akkor szerepjátékos alapon gondolkodom: kockadobással döntöm el, hogyan is keveredjen ki például a főszereplő sáman szorult helyzetéből. Ettől a játék életszerűbb is lesz, mert a hősnak nem mindig sikerül kimenekülnie bizonyos helyzetekből, van, amikor megsérül.

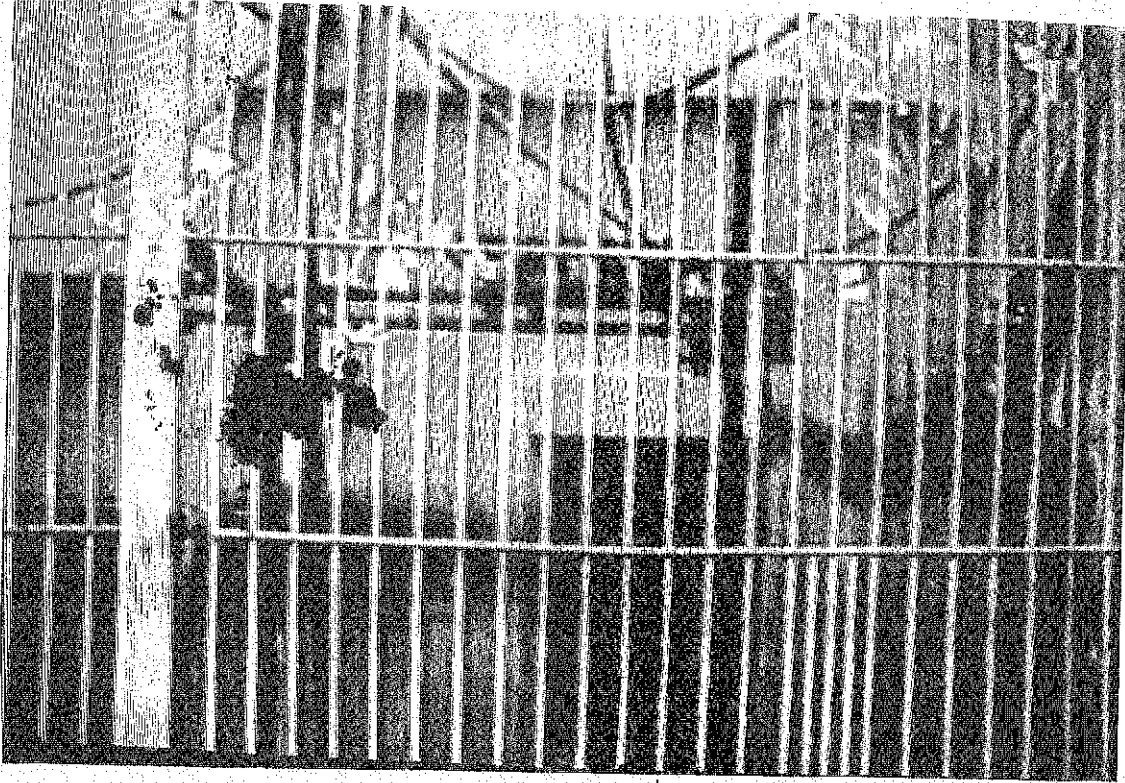
Mondhatjuk tehát, hogy szerepjátékot játszani, és fantasy stílusban írni, lényegében ugyanaz. Elvégre az író maga lehet egyszerre mesélő és játékos is. A szerepjátékosok is külön történeteket keltenek életre, ahogyan harcosok, varázslók, vámpírok vagy akármilyen más bőrbe bújva nekivágnak a kalandozásnak. És mi is játékosokká válhatunk, ha beleolvassunk egy-egy ilyen könyvbe, vagy megnézünk egy filmet. Valóban úgy látom, hogy ez a két dolog akarva-akaratlanul is egymáshoz tartozik, egymásból származnak, bár tény, hogy az irodalom előbb talált magára.

Jólesett erről írnom most. Egyrészt azért, mert elég régen nem írtam semmit sem, és most ismét olyasmiről írhattam, amit nagyon szeretek. Másrészt azért, mert harmadik alkalommal mutathattam be valami különlegeset az olvasóknak. Tudom, hogy kétszer ennyi oldalon sem lehetne érzékeltetni, mi-

lyen az a délután, amelyet erre a szórakozásra szán valaki. Nem kívánok sem buzdítani, sem pedig téríteni bárkit, de nagyon örülök, ha valakinek az érdeklődését fel tudom kelteni akár a

szerepjáték, de főképpen a fantasy stílusú könyvek/novellák iránt.

Viszlát a következő alkalommal.

2006.

SR

ÚTI JEGYZETEK

Erdélyországban, 2007. június 23-30.

(Részletek)

Nagyváradot, a Trianon utánit nem ismerem, ha voltam is benne, átutazóként. Azt a Nagyváradot ismerem, azt is valamelyest, amelyet még Ady látott meg Krúdy meg Nagy Endre. A Kanonok sort, ahogy költőnk mutatta meg, a redakciót meg a társasági életet meg a vendéglőket, ahogy a többiek láttatták. S ennyi valamiképp, valamедdig elég volt nekem. Hogy a határ közeli magyar város meg a többi a románoké lett, máig sokkol. Sose értettem, honfitársaim miért nem háborognak! Tudomásul venni a trianoni döntést érzelmi hullámverés nélkül – ismerve következményét, oda az ország kétharmada, látni, mit építettünk ezer éven át, tudni, hogy bozgor az ottani magyar, s mindent megtesznek a hatalom új birtokosai, hogy eltüntessék a nyomokat, melyek ezer éves ottlétünkről, kultúránkról tanúskodnak – nekem nem sikerült, minden határátkelés megviselt, ez a mostani is, noha alig érzékelhető, létezik azért sorompó.

Egy útitársnőnk, tanárnő, humán szakos, tárta szét a kezét meglepődve, ahogy néztük a térképet, haladva Nagyvárad felé, jé, az elszakított Erdély nagyobb, mint a trianoni Magyarország, s a mai kisebb, mint amit elvettek? Igen, az nagyobb, emez kisebb, de ezt hajdanán szabad volt csonkának nevezni, utóbb viszont még a térképet sem lehetett kitenni az iskolák falára, nemhogy tanítani, úgy tanítani, hogy a felnövekvő gyerek értse is, mekkora igazságtalanság történt, kétharmadát elvenni annak, amit te birtokoltál, te hoztál létre, s legfeljebb mint száraz tényt sorolhatod a sok paktum között a trianonit.

Úristen, micsoda intézményes hazaárulás pusztított ezen a tájon!

Últem, háborogtam, a mai Nagyváradot most sem láttam. A székesegyház csak meg annak a kincstárát. De erről is Ady jutott az eszembe.

Átmentünk a Királyhágón, sőt, meg is álltunk. De minek? Töméntelen ócska bővítéssel áruló pavilonka, tájba nem illő, mint nálunk. Csak szegényesebb, szürkébb, mondjam, balkánibb. (S akkor még nem tudtam, ugyancsak látom majd a Gyilkos-tónál, Tamási Áron sírjánál, s a Békás-szorosban is.)

... eszembe jutott diákkorom nótája, hogy „Átmentem a Királyhágón, / Elvesztettem a huszárcsákóm, / Én Teremtőm, merre menjek, hol találjam, / Hol találjam az én kedves huszárcsákóm.” A huszárcsákót mi, magyarok, már régen elvesztettük, jövetben, menetben haladtunkban a Királyhágón, erről akár elmélkedhetünk is meg nosztalgizálhatunk is, magam is, kései magyar...

Csucsa. Nekünk, magyaroknak zárandókhely. Lehetne. Ady miatt persze. Amolyan siratófal. Mikor itt élt *Boncz Bertával*, a világháború éveiben, ez idő tájt fogalmazta keserű jeremiádjait, elvész a történelmi Magyarország. Többen meglepődtek, hogy nyitva a kastély, illetve a múzeum. Fizetni kellett, de jegyet nem kaptunk. S magyarul sem beszéltek. S Ady-relik-viákkal sem találkoztunk. Magyar nyelvű eligazító táblácskákkal sem. Gogával igen meg Gogáné szobrával meg görögkeleti kápolnával.

A kert nagy és meredek. Szegény Ady, mennyit kellett kopatnia beteg térdfűleteit, míg megtalálta az alkalmas fészket, ahová elrejtette boros flaskáit, meg ne lássa Bertuka meg a nagymama.

... A *Kalota partján* vagyunk. Ahol Ady is egykor. Tudni vélik, hol üldögélt rokoni látogatáskor, hol a Kalota folyó partján, verseit, prózai frásait fogalmazva. Jó volna látni a vonulást, a büszke, szép magyarokét, ahogy a költő látta, láttatta a versében.

Bánffyhunad kazettás, varrottasokkal díszített református műemlék templomában hűsölünk. Mindenki lelkes, feldobott, Mányi Pista különösen, mivel megtalálta a kazettákat készítő kolozsvári mester, *Umling Lőrinc* kézjegyét az egyik táblán. Ám az is lehet, hogy nem itt találta meg, hanem *Körösfőn*. És lelkes az unokám, Réka, aki könyvvel a kezében mindent ellenőriz. Úgy van-e a valóságban is, ahogy a tudós frásokban? És kattognak a fényképezőgépek. Lehessejen majd emlékezni.

Engem a történelemnél is jobban érdekel a mai valóság. S a tiszteletes úr, aki a valóságot magán átszűrve élénk hozza. Voltam már itt a főiskolásaimmal, tudom, hogy nagy formátumú személyiség *Kusztos Péter*, politikacsínálós, író, a magyarság megmaradásáért tevő valaki, akinek a szavaiból kitetszik, nem büszkék már a magyarok, magukra sem meg az anyaországbeliekre sem. Az a történelmi nevezetességű, mohácsi katasztrófát idéző szavazás megviselte, meg is törte őket. Máig nem felejtik. S attól sincsenek feldobva, hogy széthúzás van köztük, Markó és Tőkés hívei között, s ebben a széthúzásban nem tudnak anynyi eredményt elérni, amennyire most esély lenne, az európai tagság állapotából következően.

Kusztos tiszteletes úr úgy véli, a sikeres vállalkozások, magyar beruházások hozhatnák helyzetbe az erdélyi magyarokat. Az győz, aki minél nagyobb gazdasági befolyásra tesz szert. Bár, fogalmazza meg kesernyésen, mintha erről is lecsúsztunk volna, négy-öt évvel ezelőtt már áramolnia kellett volna a magyar tőkének.

A Kalota partján... Kalotaszentkirály. Itt éjszakázunk két alkalommal. Most kell szólnom arról, miként is vetődöttunk erre-felé. *Kőhegyi Pista*, régi színpados a „Vári korszakból”, mérnök, most nyugdíjas. S mivel ráért, eljött közénk a Kuckóba, szó szót követett, neki mániája – ahogy többször is emlegette – Erdély, hét éve minden nyáron körbeutazza, a falusi turizmus programján belül pompás szálláshelyekre s barátokra is talált. Ő biz’ meg az idén is. Mire mi: készülünk magunk is, segítsen a szervezésben s a program kialakításában. Hát így kerültünk Kalotaszentkirályra. És nagyon jól éreztük magunkat. Pálínkával vártak meg pompás töltött káposztával. S kedvességgel, barátsággal.

A házigazda olyan szobában hálaltott, mely telve volt Ady-relikviákkal. Mint elmesélte, az Ady-rokonsághoz tartozó Visky-család két magányos öreg tagját gondozta, míg meg nem haltak, ezért, azért, telekért, földért, ahogy szokás, s maradtak könyvek, képek, olyanok is, melyeket eddig nem ismertem. Be-

széltettük is a házigazdát, akkor tudtuk meg, amit megtudtunk. Szombat lévén, hazajött a harminc év körüli fiú is, aki egy magyar mezőgazdasági cégnek a romániai képviselője. Mindig úton, nem ér rá házasodni, gyereket nemzeni – panasztolták a szülők. Másutt is hallottam, kevéske magyar születik.

A Kölcsey-jóslat beteljesedne? „És más nép áll a négy folyam partjára.”

... **Magyarvistára – nehéz utakon.** Tavaly egy hétig dolgoztam itt, vizsgálódott, méricskélte Mányi Pista meg Farkas Pista – építészek –, ők mondták, ide el kell jönni.

Vasárnap volt, délelőtt, a vasárnapi iskolásokat találtuk a templomban, a szép és meleg tekintetű tiszteltes asszonnyal, aki éppen a gyerekekkel foglalkozott, s miután kértük, mutassa be ezt a csuda műemléket, továbbította a kérést; mutassák be a falut meg az istenházát a gyerekek. Úgy hiszem, így kell magyarságtudatra nevelni, ahogy ő teszi, nevel a múlt értékeinek megőrzésére.

És harangoztak, az istentisztelet ideje volt; itt még láthattam vonulást, jöttek a hívek, rájuk még öröm volt nézni, vonultak ünnepi ábrázattal, egyenes derékkal, egyesek népviseletben.

Magam is feldobódtam, s egyszerre csak otthon éreztem magam, mintha gyermekségem falujában lennék, s nem kellett nagy fantázia ahhoz, hogy kitaláljam, ez a református faluközösség attól (is) ilyen – milyen? barátságos, szertartásos, hagyományápoló –, hogy jó papja, papnője van, próféta lelkületű házaspár – *Felházi Imre és Zsuzsa* –, akik nemcsak lélekművelést, de népművelést is végeznek. Éppen művelődési házat építenek, legyen alkalmas helye a különféle műhelyeknek, csoportoknak, a közösségért munkálkodni akaróknak.

Miért nem ad az Isten több karizmatikus értelmiségit a magyar nemzetnek, Erdélyben, itthon meg a többi elcsatolt helyen!?

Még két élmény. A halott táncos és Kató néni

Magyarvistán a templom közelében, a domboldalon nyugosznak az elhunytak. Különös sírhoz baktatunk, a falu jeles, hírneves néptáncosának a síremlékéhez, akinek a tudását lejegyezték az értők. A fejfa helyén egy bronzszirma s rávésva a becenév. A táncosé. A lelkész házaspár kislánya a vezetőnk. És magyarul. És büszke.

Kató néni (*Nagyszékely Kata*) a gyöngyfűző, a viseletek értője, készítője, hordozója, őrzője. A tisztaszoba már szinte múzeum. S ő maga micsoda személyiség! Remekül mesél, született előadó, humorérzéke páratlan, úgy építi fel közlendőjét, közben el nem alhatsz; Amerikában tanítják akként a szónoki beszéd fogásait, ahogy Kató néni műveli. Közben hozza a szoknyákat, pruszlikokat, lajbikat, az unokám – társaságunkban a legfiatalabb – a próbababa. Kató néni öltözteti. Ő meg élvezi. A társaság is jól mulat. Aztán én is sorra kerülök mint a legkarcsúbb legény, ködmön rajtam meg kalap, s állok beöltözve az unokám mellé. Fotóznak. Jól nézünk ki együtt.

Kolozsvár. Zrínyi a Farkas utcai templomban

Fotók a Mátyás szobor előtt. Beállunk. Végre nem túrnak dákok után, s szabad a tér. És szép város *Kolozsvár*. Meg benne a templomok, a Szent Mihály meg a Farkas utcai. Ez utóbbiban már felléptem. Egy istentisztelet után. A kőrösi diákjaimmal. Az egyik dokumentumdrámánkkal. S mekkora sikerrel. Erre emlékezem, ahogy járkálok a padok között meg az úrasztala előtt, meg nézegetem a falakon az egykori nagyok címereit,

amikor is sűg valamit Kőhegyi Pista: „Te Tibor, elmondhatnám a Zrínyit? (Részlet a *Török áfiumból*.) Persze hogy el – sűgom vissza. S akkor Pista kiáll, s szól Kolozsvárott a hajdani ige: „Magyarok tinéktek szölok”, meg az: „Elfussunk? Nincs hová, sohun másutt Magyarországot meg nem találjuk.” Meg a: „Hic vobis, vel vincendum, vel moriendum est.”

A Házsongárdi temetőben

Keressük eleinket a *Házsongárdi temetőben*. Az útikalauz nyomán. Nem könnyen, de megtaláljuk őket, és koszorút helyezünk a sírjukra. Ezt tesszük és nem én találtam ki. Ilyen szellemiségű a játszó-kuckó tagság. Hála Istennek. Csak *Misztófalusi Kiss Miklós* sírja nem akar előbukkanni. Pedig nyomozunk utána, szinte már versenyzünk, ki találja meg. Sajnálom, hogy nem én, illetve, hogy én sem. Pedig mennyire szeretem a könyvét, a *Mentséget!* A memoárírásban példaképem.

Torda főterén

Nyomat nem leltem *Torda főterén* emlékoszlopnak, táblának, amely felhívna a turista figyelmét, tudatosodnék benne, olyan városban él, jár, melyben egykoron rendkívüli jelentőségű kultúrpolitikai esemény történt; először a világon, elsőként Európában, országgyűlés hozott törvényerejű döntést arról, hogy az állam területén valamennyi keresztény vallást el kell fogadni, egyik sem élvezhet előnyt, egyik sem kerülhet a törvény előtt megkülönböztetetten hátrányos helyzetbe.

Láttam viszont szobrot Avram Iancuról, Mihail Viteazuról, mindig, mindenütt óriás talapzatokon álltak, hirdetve a románoknak azt, amit, s nekünk is azt, amit. A templom viszont áll, ahol a nevezetes országgyűlés tartatott János Zsigmond fejedelem idejében, 1621-ben. Itt emlékezhet, aki akar, meg aki tud, a nevezetes eseményről.

Mi tanítjuk ezt az iskoláinkban?

Kellenének új szentek, gondolom a tordai hasadéknál

A *Szent László-legenda színhelyén!* Felautóztunk a tordai hasadékhöz, s megálltunk a tetőn. Azzal, hogy nézzük, fényképezzük ezt a lélegzet-elállító természeti képződményt. Egy órát adtunk magunknak az élménygyűjtésre. Am aki még nem járt itt, nem állta meg, hogy le ne gyalogoljon a bejárathoz, meg ne élje a torokszorító érzést, milyen porszemek is vagyunk e gigantikus alkotás tövében.

Ez volt az első eset, hogy a magunk alkotta határozat nem tartatott be. Akik fennmaradtunk a dombon, méltatlankodtunk, késnek a többiek, mi meg tétlenül lődörgünk.

Szalmakalappal a fejemen egy bokor tövében, mintha arról elmélkednék – teljék az idő –, miért is kreál az ember a maga számára legendákat? Szükséglet, hogy átlépjük a valóság mezsgyéjét, s higgyünk a transzcendensben? Kellenek a szentek, a rendkívüli emberek, a kivételes teremtmények, a példák, legyen kiket csodálnunk, követnünk, imádnunk? A sztárkultusz lélektani motivációi nem ebben keresendők? És a búcsújáró helyek iránti igény? Vágyódásunk, még ha titkos is, egy okos vezető után, aki rendkívüli, különb, mint mi, nem ebből fakad?

Szántalan templomban, ahol megmaradtak, vagy előkerültek a freskók, itt a Székelyföldön, mindenütt a Szent László-legendát festették a falra. A magyar szent csodás történetét.

Nemzeti legenda, új, mostani, de kellene! Megmaradásunk végett is.

Templomtorony a tóban. Bözödűjfalu

Makadám úton, rázódtatva magunkat a kisbuszban, zárán-dokolunk a rossz emlékű román vezér által kezdeményezett szé-kely falurombolás színhelyére, a vízzel elárasztott, egykor több-féle vallást is gyakorló (még Mózes-hitűek is éltek itt) *Bözödűj-faluba*. Olvas az ember a történekekről, képeket néz, mint mi is egykor, kimegy az utcára tiltakozni, ne bántsátok az erdélyi fal-vakat, s aztán egyszer csak lát: a völgyben, alattunk nyújtózkod-ik a tó, hatalmas, mondják, víztároló. Valaki felsikolt, Úris-ten, ott a vízben, ott a templomtorony, kereszt a tetején, s min-denki mondja, ez döbbenetes, ilyen nincs, ez nem lehet igaz, ilyesmiket. Megrendülten autózzuk körbe a víz alatti Bözödűj-falut, állunk a parton, énekelünk gyászénekeket, s magunkba roskadva állapítjuk meg; de igen, van ilyen, a hatalom, ha erőt vele szemben mutatni nem tudunk, azt tesz, amit akar.

Életnek azért van nyoma. A part melletti viskóban gyere-kes család. Egy férfi pénzt kér, s micsoda mesével, az ellenálló apa hősi történetével, akit a milicisták főbelőttek. S ők volná-nak itten az áldozat leszármazottai.

Amott meg! Kővér házaspár száll ki a gumicsónakból. Elé-gedetten. Horgásztak a templomtorony közelében, az elárasztott utcák, házak fölött, ebben a vízi temetőben, s jó volt a kapás, tele az iszák.

Persze az erdélyi magyar falvak rombolásának más útja-módja is ismeretes. Jékely Zoltán mikor írt már erről! Elég, ha a templomból kikopnak a hívek, nincs többé magyar falu. Az Is-ten háza gyülekezet nélkül, mintha víz alatt lenne.

Tört ülünk a buszban

Tört ülünk a buszban. Az eltűnt falu és a tűnedező falvak miatt érzett szomorúságunkat mérséklendő, iszunk. Előkerülnek a butykosok, s csak úgy az üveghől, ki-ki húz egyet. Magához méretezeten. S mintha felednénk, mekkora a baj, kedvet csiho-lunk ki magunkból. S megint székely viccek, góbés történetek.

Este tíz órára érünk új szálláshelyünkre, *Máréfalvára*. Az asz-tal terítve, pálinkáspoharak telítve, az ágyak megvetve. Jól érezzük magunkat.

Máréfalván, mintha otthon lennénk

Úgy döntöttek szervezőink, hogy három éjszakát töltünk *Máréfalván*. És jól döntöttek. Másod-, harmadnapon, bármerre is jártunk s jött az este, már örvendeztünk, megyünk haza.

Beléptünk az impozáns, faragott székelykapun, beléptünk, mint ki belépett az életbe. Errefelé életnek nevezik a családi udvart, mindent, ami a kapun belül van. Ezt magunkénak érez-tük, míg itt vagyunk, otthonunknak. Várt a vacsora, a szobánk, s főként és elsősorban *Ilonka Eszter, a háziasszony*, akiből áradt a megnyugtató kedvesség.

Szép beszédű Eszter, a fiatalabbaknak Eszter néni, mintha csak Ady Endre édesanyját látnám, Édest a ház előtt, a kert-ben, azon a fényképen, amelyiken a fia is látható, meleg barna szemek, párnás váll, tekintet, ami a belső világot térképezi, de szeretettel átfogja a külsőt is, minket, történetesen a reggeli al-kalmával, amikor ott áll mögöttünk, kitalálja a gondolatunkat, egyéni kívánságokat is teljesít, békességet terít ránk.

Egyik késő délutánon kiszekereztünk az esztenára, a négy ki-lométeres, egy utcájú falun át, a Fenyéd-patak melletti tágas rétre, hogy flekkenezzünk, s ünnepeljük *Merksz Pisták* harmin-cadik házassági évfordulóját. Nagy jókedvünkben ott is meg az úton hazafelé is nótáztunk, köszöntgettük az embereket, azok

meg integettek; mint kik örülnek, hogy vannak még, akik jó-kedvvel kiabálják tele az utcát. Nagyon meg nem lepődtek, a falu berendezkedett a falusi turizmusra, jól jön az a kis pénz, ami ebből jön, láttak derék pestit eddig is meg fognak is.

Kint az esztenán, a köszöntés vége felé a tudatalatti mélyé-ről előbuktak olyan nóták, mondjuk így, hazafias, Erdélyt sirató irredenta nóták, melyeket nálamnál tíz-husz évvel fiatalabbak, számukra is meglepő módon, hívtak elő, s mert most lehetett, kapcsolódott ehhez mindenki, politikai meggyőződésétől füg-getlenül, ám, amiért az esetet említem, kísérőink, az itteni szé-kelyek, a kocsisok, a flekkensütők, férfiak és asszonyok, először csak hallgattak tartózkodóan, aztán meglepetés ült az arcukra, majd meghatottság lágyított a vonásaikon, felálltak a rönkről, melyen üldögéltek, tőlünk kissé távolabb, közelebb jöttek hoz-zánk, s bátortalanul bár, de velünk énekeltek, meghatott egy-más felé fordulásban.

Kocsmában

Akik nem vállalkoznak, akiknek nincs pénzük, hogy ven-dégfogadásra alkalmassá tegyék házaikat, akik nem dolgoztak rövidebb-hosszabb ideig külföldön, Magyarországon története-sen, s gyarapítani ingó, ingatlan vagyontájkukat nem képesek, azok ülnek be a falusi kocsmák valamelyikébe, munka után vagy helyett, velük tudtam szót váltani sörívás közben, tőlük hallhattam, hogy rossz a helyzet, nincs munka, illetve kevés, ha van is, alacsony az alapbér; abból csak vegetálni lehet, hogy a diktátor idején is jobb volt, mert nem ismerték a munkanélkü-liséget, most meg tévesz sincs, maradt nekik az erdő, a fakiter-melés. Egyébként a magyarokat megosztó politikai párviadal-ban ők, itt, *Székelyudvarhely* környékén *Szász Jenő, másként Tó-kés püspök mellett állnak*.

Vágytam rá, de az úgynevezett székely góbésággal én biz' a kocsmákban nem találkoztam, tulajdonságokat, jegyeket, me-lyeket a Tamási- és Nyíró-olvasó a speciális székely mentalitás-hoz szokott volt kapcsolni, mint a formás beszéd, bölcs lassúság, agyafúrtság, nem bírtam felfedezni, a piás székely épp olyan volt, mint az otthoni, bizalmaskodó és könnyes szemű, akadozó nyelvű és botladozó léptű.

Biró Endre, a bögözi karizmatikus lelkész

Szerda reggelén *Bögözre* hajtatunk. Mányi Pista ül az autó kocsisa mellett. Kőhegyi Pista lemond a vezetői szerepről, in-kább sörözik, s ha hosszú az út egyik templomtól a másikig, al-szik. Pista viszont elemében van, egyébként is vezető egyéniség, határozott, felkészült, s olyan, aki egy személyben dönt. Ez ne-kem szokatlan, de mivel a többiek nem szólnak, kényelmes ez így nekik, én is csak egyszer robbanok, amiért véleményt nem mondhatok.

Megyünk tehát, aztán megállunk a bögözi kőfallal körülvett gótikus református templomnál, mint a könyvek írják, Erdély legrégibb és legegységesebb épen maradt középkori templomá-nál. Mit mondjak, tényleg csodálatos, annak is tartom, de vé-lem, azért is, mivel már az eszemmel is tudom, hogy ezt szeret-nem kell, csodálatosnak kell tartani, mivel a legrégibb, meg ka-zettája van s restaurálásra váró freskói, tehát páratlan értéket képvisel. Nekem mind szép, amit látok, láttam, a templomokba lépve megtöltődöm áhítattal, meg egyébként is jól érzem ma-gam az Úr házaiban, de végül is egy-egy részletkép, egy-egy be-nyomás, amit viszek magammal, ami miatt emlékszem majd az egészre.

A bögozi templom azért maradt meg bennem, mivel a templomban magában benne volt *Bíró Endre tiszteletes úr*, az ironikus és önironikus ciceróne, aki úgy vezetett minket végig a templom és a freskók – itt is a Szent László-legendá – történetén, hogy végestelen-végig kapcsolódott a mához, csúfolkodott a pesti kirándulató régészeken, véleménye volt az erdélyi értelmiségéről, a magyar politikáról, a történelmi népszavazásról. Nem volt patetikus, megnevetetett minket, miközben tükröt tartott elénk, volt bátorsága a templomban humorosan szólni.

Hálából annyi képeslapot vásároltunk s annyi pénzt dobáltunk a perselybe, mint sehol másutt. (A végén kiderült, hogy a tiszteletes úr leányát tanítottam a nagykorúsi főiskolán, s már korábban is találkoztunk az életben.)

Szalonnabástya a székelyderzsi erődtemplomban

A székelyderzsi unitárius templomba sem térek be, soha életben meg nem nézem, ha nem előtte áll meg a mikrobusz. De megállt.

Erődtemplomot jöttünk nézni – román korit, mely átível a gótikába –, olyat, amely építésekor és utána sokáig védelmi célokot szolgált. A torony kiemelkedő bástya, a templom ablakai lőrésablakok, körülötte a várfalak erősek és magasak, a bástyák épek.

A lelkész fáradt, éjszaka érkezett haza külföldről, nem magyarázott. Egy hölgy jött nagy sokára. Neki fizetnünk kellett.

Mit tesz egy okos falu népe, ha ott a várfal, de nincs kit védeni, s végiggondolja, van-e mit védeni? Lebontják a várfalon belüli védőfolyosókat, és cserepes hombarokokat építenek helyébe, legyen hol biztonságosan tárolni a gabonát. S a várbástyák? Lesz hely a többi élelmiszernek, többek között a szalonnának.

S az erődtemplom, azon kívül, hogy helye a léleképülésnek, tárolója, biztonságos tárolója máig a családok élelmének. A hölgy, akinek fizetni kellett, megmutatta a szalonna bástyát. Csuda jó illat terjengett benne. S ott függtek a nevek. Melyik zsírozó kié. Az asszonyok, mint megtudtuk, szerdai napokon mehetnek az erődbe, hogy felfrissítsék otthoni élelmiszerüket.

Ezért a leleményért járnak errefelé a turisták. És megnézhetik bent a templomban a freskókat is, a leginkább épen maradt Szent László-legendá képsorait.

Mi is megnéztük.

Vofkori György, Szejkefürdő és Orbán Balázs

Vofkori György. Székelyudvarhelyen ő száll fel a buszunkra, hogy bemutassa nekünk Szejkefürdőt, és rábeszélésünkre, *Énlakát*.

De írjam sorjában, mivel a történet magáért beszél. Kőhegyi Pista, aki egy évvel ezelőtt véletlenül találkozott az alig nyugdíjas tanárral, éppen Szejkefürdőn, megígértette vele, ha erre jár a jövő nyáron, vállalja, hogy kalauza lesz annak a társaságnak, akivel érkezik. Aztán telefon előtte, telefon a napján, az okos mobil kapcsol, felvennénk a központban – közli Pista –, ha nem gondolta meg magát, s mivel nem gondolta meg magát, a fürge, dinamikus öregúr, a székelyudvarhelyi tanár, a nagy lokálpatrióta, a Székelyföld kiváló ismerője, több útleírás szerzője, az *Utazások Székelyföldön* című kötet írójának testvére, máris a buszunkon ül, mikrofon a kezében, és pontos mondatokban, érzékletes módon tájékoztat, hol járunk, merre megyünk, mit látunk.

A tanár úr több mint idegenvezető, a tanár úr karizmatikus személyiség, nem lehet nem rá figyelni, a tanár úr mondatai mögött van a lényeg, meg a hangsúlyaiban, meg az elhallgatásaiban. S mi értjük a tanár urat akkor is, amikor Szejkefürdőn – miközben baktatunk a dombra a székelykapuk között a kiváló

férfiú sírjához – Orbán Baláznak, a legnagyobb székelynek az életművét méltatja, benne azt, hogy önismeretünk bővítésére szentelte életét – nemde kellenének ilyen férfiak ma is –, meg amikor a méltatlan utókorról beszél, örökösökről, más székely közéleti férfiakra, akik illően eltemetni sem voltak képesek minden idők legjelentősebb székely tudós polihisztorát, a *Székelyföld leírása* című hatalmas mű szerzőjét.

Tamási Áron sírjánál

Nem hiszem, hogy van még író a Kárpát-medencében, akinek a sírját annyian látogatnák, mint Tamási Áronét Farkaslakán. Énlaka felé mentünkben mi is megállunk s koszorúzunk. Megállapítjuk, hogy a *Szervátuszok* szobra impozáns és kifejező, s holtában is dicsérik Tamási Áront, hogy akként rendelkezett, rakják csak őt honi földbe, hátha egyszer – sejtette, nem sejtette – az irodalomolvasó magyarok zárandokhelyévé válik Farkaslaka, a hely, ahová temetik.

Több busz állt most is az úton s több árusító bódé az út mellett.

Jó magyarhoz illően gondolkodott és bölcsen a mi Áronunk. Isten jutalmazza odafent!

Énlakát látni kell

Énlakát látni kell, mondták szellemi vezetőink, régész-építészeink, Mányi Pista és Virágos Réka. Ha látni kell, hát lásuk! Kedvünket növeli úti vezetőnk, a tudós Vofkori György is, mondván, az út döcögős, noha jobb, mint régen, de a törettest megéri. Rábízzuk tehát magunkat tapasztalt irányítónkra, jeles sofőr urunkra, aki – bízunk ebben – majd csak odavezérel minket Énlaka közepébe, a fallal körülvevett műemlék templom elé.

És most elmondom, mit tanultam kalauzunktól és jeles könyvek szerzőitől, mitől is része vagy tervezett része a világörökségnek ez a mi Énlakánk, mért is kellett idedöcögnünk, dombokon fel és le, a fő utaktól messzire.

Énlaka, a Firtos-hegyalja kis halmaztelepülése, ősi székely település, a középkort idéző „festői rendetlenségben” szétszórt girbe-görbe utcák szövedékével, szabálytalan birtoktestek sokaságával, a beépítés egyenetlenségével, sőt rendezetlenségével.

A római korban fontos határerőd húzódott a falu határában, maga a község a római polgári település helyén épült, a templom pedig a Jupiter szentélyre. Feliratos kövek is előkerültek s maradványok, melyek arra utalnak, hogy fürdőben áztaták magukat a római civilek és katonák.

Az unitárius templom a várdomb tetején kultikus építészeti ékesség. Stílusa a gótika jegyeit őrzi, a hajót pedig, mint másfelé is, festett kazettás mennyezet fedi, melyről a szakemberek úgy nyilatkoznak, hogy a legszebb erdélyi mennyezetek egyike. S találtak rovásírásos feliratot is.

A cinterem sírkövei a tizenhetedik századból fontos üzenetek közvetítői. Egyedülálló ritkaság a több száz éves hársfa...

Megérkezvén, felfelé a dombon, a templom irányába, majd fent, a csodás gótikában, látni és hallani a kitűnő tanárt, Vofkori Györgyöt, aki nemhogy tiszteletdíjat, de még ajándékot sem akart elfogadni, mondván, szülővidéke bemutatását barátságából vállalta.

A tőke Szovátán

A kapitalizmus áldásos hatása. Komolyan! Láttam a tőkét Szovátán. Nem ismertem rá. Nem a tőkére, Szovátára. Hús évvel ezelőtt jártam itt. Szállodák nőttek azóta, mindenfelé építkezés, jó utak, éttermek, egyirányú forgalom, a multi cégek rek-

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

lámjai ordítanak, akár nyugaton is lehetnék, minden globális, a kiszolgáló intézményekben nem beszélnek magyarul, de a románra sincs szükség, mindenki az angolt töri.

A tó vize talán a régi. Nem másztam bele. Hajdanában lebegtem rajta.

Elég élménynek a régi.

A szárhegyi Lázár-kastélyban. És a hiteink?

A szárhegyi Lázár-kastély mindenkit elkápráztatott, a szakembereinket is. Nem számítottak rá, hogy itt találják az erdélyi reneszánsz építkezés talán legszebb alkotását, s fokozta a gyönyört annak tudata, hogy ott tanyázunk, ahol Bethlen Gábor gyerekeskedett, s azon az udvaron sétálunk, ahol a későbbi nagy fejedelem játszott unokatestvérével, Lázár Istvánnal.

Amíg a többiek ájultoztak és nézték a látnivalókat, leragasztottam magam az impozáns, harmonikus lovagteremnél, én ugyanis már jártam itt néhány évvel ezelőtt, s tűnődtem – amint ültem a hosszú asztal mellett, ebédrel egybekötött fogadáson, melyet az itteniek adtak A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága itt konferenciázó tagjai részére –, mint foszladozik minden, ami egykor erősnek, egységesnek tűnt. Hol van már a régi egyesület! Ugyan még toldozzák, foldozzák a „pomogácsok”, de funkcióját veszítve, szükségszerűen halódik.

És hol a régi Erdély, hová lettek a bölcs borozások, a bethlengábori erdő és okosság, hová a régi szerelem és a hiteink, melyek elköszöntek?

A Gyilkos-tó sem a régi, a Gyilkos-tó is, mint egy régóta használatban lévő szolgáltató hely. Szürke és kopott. Vagy csak annak tűnik, talán a mellette lévő sok ócskaságtól, bodegáktól, épületektől.

Ötvenkét évvel ezelőtt, Istenem, Borszékéről törekelődöttünk le, egy olyan bűdös buszon, amelynek a „lakótere” tele volt kipufogó gázzal és benzingőzzel, az érzékenyebb lelkűek, mint amilyen Kósa Vilma is volt, hánytak közben, de a Gyilkos-tó érintetlennek tetszett, s a fenséges – apukám kedvenc szóhasználatára – környezet, a hegyek sörényével – József Attila kifejezése – meg a Békás-szorossal, olyan természeti élménnyel ajándékoztak meg, melyet őriztem. Ilyesmire számítottam most is. Másztam. Felejttem is. Emlékszem inkább, mint száguldoztam ki az ötven év előtti „társasjágányból”, s irány a tó, szabad, nem szabad, hideg, nem hideg, bele a vízbe. Mintha jégtövisek szurkálnának, úgy éreztem magam úszás közben, az egész mégis fantasztikusnak tűnt. Majd vettem volna fel a pulóveremet, a buszban hagytam, ám az már schol sem volt. Ellopták. Hogy ne felejtsem, hol is voltam.

Kelltek valamiféle készítés

Csakhamar a lovak közé csaptunk, a Gyergyói-medencéből átmentünk a Csíkibe, s hipp-hopp megálltunk a Csíkkarcsfalvi erődtornyon előtt, és nem emlékszem, mit láttam, nézem a képeket, olvasom az útleírásokat, semmi sem segít. Egyetlen személyes élmény nem sok, annyi sem bukkan elő.

A szépség önmagában nem elég, állhat ott az erődtornyon, hirdetheti eleink élet- és művészetszeretét, a dicső múltat, de büszke csak akkor lehetek rá, és rájuk, ha a lellem már kinyitottam. Ahhoz meg kelltek valamiféle készítés.

Nekem itt, most semminemű sem volt. És a látvány sem nyűgözött le. Pedig megtehette volna, mert mint olvasom, az épületegyüttes, a nyolc méter magas várfal, lőréscekkkel ellátott

elővár vagy barbakán, melynek belső oldalán sértetlenül áll a fából épült gyilokjáró vagy vívófolyosó, az ötemeletes lőréses erődtornony, a pajzsfallal ellátott kaputornony, melyen át bejutottunk a vártemplom udvarára, lenyűgöző, s magával ragadható volt.

Közömbös maradtam. Bizonyosan fáradt voltam, álmos.

Bezzeg Csíkrákos! Táltos a templomtornyon?

Bezzeg Csíkrákos! Pár kilométerre Csíkkarcsfalvától. Hogy itt megállunk, erre számítottam. Csíkrákosból, mondhatni, készültem.

A specialitása miatt. A késő gótikus kor emlékét őrző, Árpád-kori eredetű műemlék – védművekké ellátott banderiális vártemplom – érdekessége a harminc méter magas torony, melyen egyedülálló falfestmények láthatók, jelek, ábrák, melyek jelentését megnyugtatóan senki sem magyarázta meg eddig, de amelyek folyamatosan foglalkoztatják a szakembereket. Nem tudni, mikor kerültek oda az emberi alakok, az állatok, a nap és a csillagok.

Álltunk a torony előtt, néztünk felfelé, ámultunk és magyarázatokat találtunk ki. Hogy a tornyon sok a zodiákus jel, ez hamarosan kitetszett. Rékánk, mint kitalációkra hajlandóságot nem mutató régész, pozitívista inkább, azt mondta, valami történet van odafestve mozaikosan, s mert mozaikosan, megfejtethetetlenül. Kósa Vilma, a nagymamája, egy másik csoportnak azt magyarázta – ő olvasta Sisa Béla könyvét a csíkrákosi tornyról, miként magam is, csak én nem nyilvánítottam véleményem, örültem, hogy láthatom –, hogy ott bizony „a sámánizmus egyik legkarakteresebb epizódjának, a sámánválasznak s a felső világba jutásnak az epizódját meséli el a képsor.” S valóban, ott a tornyon az életfa, a szarvas, a táltos, feldarabolt és összerakott állapotában, s persze az égitestek és az állatok.

Mint a társadalomban s mint a politikában, kettészakadt a társaság, ki ide, ki oda húzott. Hogy ez világnézet szerint történt volna?

Eltévedünk Csíksomlyón

Estére értünk Csíksomlyóra, szálláshelyünkre. Mesterséges hold irányította a buszt, mondta a géphang, mondta, most erre, száz méterre arra, megint amarra, így tekergőztünk Csíksomlyón, közben kétszer is végigautóztunk főutcákon, lehetetlen mellékutakon, láttuk többször a zarándokhelyet is, a templomba közben be is tértünk, majd tovább tekergőztünk. Egyszer aztán határozott felszólításra valamely rét mellé értünk, honnan út tovább már nem vezetett, mit volt mit tenni, utunk s tévelygéseink során először emberi lényt kérdeztünk meg, hol is a végcél, a szállás. S csudák csudája, miután székely atyánk fia kimulatatta magát, mint jutottunk a faluszélre, elmagyarázta, merre is kanyarodjunk. Visszafordultunk, majd megálltunk egy feltört út végénél, s cókmoikkal rakva, végigbotladoztunk az úton, hogy elérjük a panziót. Létezett közben mobil kapcsolat is, csak arról nem mesélt senki, hogy a szállás kocsival megközelíthetetlen. És erről a műhold is hallgatott.

Téblábolt köztünk ugyan az akasztófahumor, de a vegetatív neurózis sem aludt. Megizzadtam, mire a szállásra értem.

Lehet, hogy ez volt az utolsó csíksomlyói zarándokutam?

Nosztalgikus séta... Az ötödik napba zsúfolódott Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy, e két híres város megtekintése. Bekukkantottunk ide is, miként Bolond Istók Debrecenbe.

Új látnivalókra, ismeretekre nem vágytam, inkább emlékeimet idéztem, s arra gondoltam, mi mindenre képes az ember, ha még csak lelkes hetvenes. Akkortájt sűrűn jártam Erdélybe, afféle prófétai hevülettel, ha hívtak, mentem a nagykőrösi főiskolásokkal, úgy véltem, a magyar golgotáról szóló dokumentumdrámánkat minél több helyen be kell mutatni, schol nem szólhat igazabban, mint Székelyföldön, s most, hogy újra látom a kézdivásárhelyi református templomot meg a sepsiszentgyörgyit, újra élem az élményt, itt is felléptünk, itt is remegett a levegő.

Hetvenkedtem másként is, naiv módon hittem, ha segíték a drámapedagógia terjesztésében, a demokráciát meg az öntudatos gondolkodást erősítem; vállaltam egy egyhetes tanfolyamot Sepsin, később egy több napos Kósa Vilnával, de vezettem kurzust *Marosvásárhelyen*, és felléptünk a vártemplomban és *Székelyudvarhelyen* meg a *Sóvidéken* is.

Sétáltam az asszonnyal, emlékeztünk, beszélgettünk. A többiek múzeumokat látogattak, emlékhelyeket, vagy éppen chédeltek.

Jó volt.

Ámulok, micsoda érték!

Ezen a napon még megtekintettünk két templomot, *Gelencén* és *Zabolán*, csodálatos erődtemplomokat. Csak arra emlékszem, hogy ámultam; micsoda múlt, mennyi érték, milyen ízlés, mekkora teremtő akarat, mi mindent tudott alkotni ez a székely-magyar nép évszázadokkal ezelőtt. És akkor jön egy Trianon!

A csodálatnak és a szomorúságnak a keveréke töltött el, ettől érzék szerveim eltoppantak, az érzés kiszorította az érzékelést, láttam, de nem néztem, hallottam, de fel nem fogtam.

Ha élünk, ide, ezekre a helyekre egyszer talán még eljövünk.

És még bekanyarodtunk *Csernátonba* is, skanzen-múzeumot nézni, ahol megint csak egy kiváló ember kalauzolt, a nagy fantáziájú gyűjtőnek, az egykori csernátoni tanító fiainak egyike, *Haszmann József*, ők gyarapították tovább a gyűjteményt, s tették messze földön híressé a múzeumot; legyenek büszkék a székelyek, mi mindent alkottak eleik.

A Szent Anna-tónál

És mi mindent alkotott itt a természet is! Többek között a *Szent Anna-tavat*. Mire odaértünk, hívős lett. Fürödni nem lehetett. Egyszer régen, amikor a kislányunk még kislány volt, nem autóval, gyalog jöttünk ide, *Tusnádfürdő*ről turistaúton, csak hogy lássuk a csodát, s elmesélhessük a kislánynak a tó legendáját. Fordultunk is rögvest vissza, hogy sötétedés előtt a szállásra érjünk.

Hetedik nap... Búcsú a márэфalviaktól

Nyugatnak indultunk ezen a reggelen, a hetedikén, nyugatnak, a szűkebb haza irányába. Még egy családias reggeli *Ilonka Esztikééknél*, még egy szilvapálinkás búcsúpohár, egy népdalos köszöntő arról, hogy maradjon házukon az Isten áldása, kézfogás, ölelés, aztán beszállás a buszba, motorberregés és integetés, elhagyjuk *Máréfalvát*.

Hányszor gondoltam már, nekibúslásban, milyen szép is a világunk, a természeti világunk, a teremtet világunk, milyen szép ember nélkül. S aztán rájövök, igaz, az ember csúfítja el, de az ember is szépíti meg. A márэфalvi vendéglátók, meg akik még szerettek bennünket az úton, ők tették nekünk, nekem széppé Erdélyt.

Végre szabad emlékezni

Petőfi-emlékszobák és helyek. *Székelykeresztúron* a *Gyárfás-kastély*, *Héjjásfalván* az *emlékpark*, tőle nem messze az emlékoszlop. Korábban, erre járva vagy zárva találtattak, vagy átalakítás alatt voltak, vagy gondozatlanság miatt elrettentettek, most meg csinosság, szépen elrendezett relikviák, koszorúk, okos idegenvezetés. **Végre! Végre!** Talán lesz „...haza még, ahol értik e hexametert is”, jut eszembe *Radnóti*, *Petőfi* apropóján.

És az is eszembe jut; ez a zseni huszonhat éves, amikor életművel a háta mögött, egy átbeszéltgetett éjszaka után *Székelykeresztúrról*, csak úgy, civilben, kiszekerezik a harctérre, hogy mint egy haditudósító, írjon majd arról, mi is történik a fronton, aztán, aztán, filmszalagszakadás. Százötven éve már! Lehet találgatni.

Az unokám meg most huszonhat éves, most nőül, most kezdi az életet.

A szepességi Felkát idézik

Segesvár, *Nagyszében*. Hogy én hogy szeretem ezeket a német kisvárosokat! Ahányszor erre jártam, nem mulasztottam el, csak úgy cél nélkül, rámpont nélkül sétálni bennük. És nem csak azért, mert arányosak hozzám, és megnyugtat a harmónia, amely sugárzik a terekből, a szabályosság, amely az utcákból és a házakból, és nemcsak azért, mert szeretem az épületek színeit, melyek együtt fénylenek a nappal és az éjjel, hanem mert megidézik gyerekkorom kisvárosát, a szepességi Felkát, meg az élményeket, a kedveseket, melyek Felkához, a német kisvárosához kapcsolódnak, *Szanitter* őseim, édesanyám szülőföldjéhez.

Sétáltam most is, lődörögtem, bámultam ide-oda, harangjátékot hallgattam, csodáltam, milyen takaros lett ez a Nagyszében, ez a kulturális főváros, mintha nem is Romániában lennék, söröztem *Bezdán Józsiékkal*, örültem, hogy a sétáló utcán hangoskodás nélkül zajlik az élet, mintha *Nürnbergben* lennék vagy *Kőszegen*, még inkább a régi Felkán, mintha itt járna, igen, ezért volt minden otthonos, itt járna az ősök, cipyszer őscim szelleme.

Szász őseim. Tisztelem őket, mintsem szeretem

Nem múlhatott el egy nap sem műemlék nélkül. Mányi *Pis-ta* útiterve és szakmai kíváncsisága meg Réka unokánk régész szenedélye – ha kezdetben kételyeink is lettek volna – szolgáltak biztosítékul, nem maradhatunk templomos élmény nélkül. Mert lám, a hetedik napra is kijut a mindennapi. Ma szász templomokat csodálunk. Ironizálhatok akár, de tényleg csodálunk. És hálás vagyok, hogy elvezényelték *Berethalomra* és *Meggyesre*, egyrészt, mivel sosem jártam itt, másrészt, mivel káprázatosak ezek a szász templomok, ezek a hatalmas erődtemplomok. Másként szépek, mint a mieink ott Székelyföldön meg a nagy magyar alföldön. Ezek lenyűgöznek, ezeket bámulom, járkálok bennük, mintha érdekességeket tároló múzeumban kíváncsiskodnék. Az áhítatot a kicsikben, a szegényesekben, a kazettásokban érzem.

A kalapomat azért megemelem. Eljönnek ezek a szászok egykoron a szülőföldjükről, több száz kilométert is megtesznek, hogy valahol, másutt otthon legyenek, és gondolom, nem a tehetségesek, nem a kiemelkedő tehetségűek jönnek, és mégis hazát teremtenek a hazában, a szülőföldi minta szerint. A templomok nagysága, berendezése gazdagságról árulkodik, ízlésről, s arról, hogy ők itt nem szorongtak. S nem is hasonultak, sem meg, sem máshoz, sem a magyarokhoz, sem a románokhoz.

S a huszadik században – micsoda korszak – indulnak vissza, honnan jöttek. Visszavásárolják őket. Kár, nagy kár! S hogy a

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

falusi házaikba kik települtek, volt módom látni korábban! Akár énckelhatték volna a zsoldárossal: „Öröködbe Uram pogányok jöttek.”

Ha nem mennek el, talán szövetségesek lettek volna az autonómiaharcban. Árvák ezek a mieink ott Erdélyben, de nagyon!

Csernaszentkirály

Utolsó erdélyi szálláshely, *Csernaszentkirály*. Vajdahunyad mellett, Déva fölött székely falu a román tengerben. A mádэфalvi vérengzés után a székelyföldről Moldvába települnek, majd a tizenkilencedik században vissza, a monarchiabeli Délvidékre, onnan ide – Csernaszentkirály akkor még Magyarországhoz tartozik –, a többi tudjuk. Mióta szabad a közlekedés Erdély földjére, és sűrűnlépi át a határt a turisták, a csoportban utazók, rájöttek, üzlet van a falusi turizmusban. A falujuk közel esik a főútvonalhoz, más magyar község a környéken nincs, az anyaországból jövők szólhatnak a nyelvükön, összkomfortosított házaik az igényeknek megfelelnek, az érdeklődő az internet révén minden információt beszerezhet, utazási irodákkal is kapcsolatban vannak; a lényeg, hogy alig van kihasználatlan napjuk.

Házigazdánk, a művelt kőműves, aki ünneplőben fogadott, s csinos felesége, minden jóval ellátott bennünket. Gondoskodásuk növelte otthonosságérzetünket, s amikor vándorol az ember, igencsak megnő a feszültségmentesség igénye.

Nyolcadik nap... Vajdahunyad vára

A nyolcadik napon, a hazautazás napján még elmentünk *Vajdahunyad várához*, a viszonylag épen megmaradt, Hunyadiak

által épített építészeti remekhez. Restaurálják. A városligeti másolat makettnek tűnik az eredetihez képest. Azt mondtam magamnak, ezt látni kellett. Örülök, hogy még ebben az életben sikerült. A város maga szörnyű, lepusztult iparváros, de ez a vár!

... És jöttünk hazafelé. Vágytunk hazajönni. Lépjük át még időben a határt, hogy estére Pestre érjünk. Eljöttünk *Déva és Lippa* mellett, lemondunk a radnai szűz áldásáról is, s megelégedtünk azzal, hogy *Aradon* időzünk egy keveset, megtekintendő a Kálvária-szobrot és a kivégzés emlékhelyét. Rékánkkal még ebédeltünk egy jót, ő rendelt angolul, ez olyan megnyugtató volt, tudhattam, mit eszem, söröztünk egy nagyot, s ezek után nyugodt lélekkel ültem be a buszba. A székemre, az utolsó előtti sorba, hogy onnan is szálljak ki, este 9 óra körül, azon a helyen, ahonnan nyolc nappal korábban elindultunk. Réka férje, Gábor várt minket, s véle hazaautóztunk.

Epilógus

Az utolsó száz kilométeren *Emőke*, az elnökasszony bölcsen helyezte el köszöneteit, mindenki megkapta, aki dolgozott az útért. És egymásnak is köszöntük a megértést és a türelmet, hogy békeességben teltek napjaink. S ha voltak is szurkapiszkák, ironikus felhangok, mert voltak, a humor az éleket mindig tompította. Inkább közeledtünk egymáshoz, mintsem távolodtunk volna. S ez a megállapítás vonatkozik azokra is, akikre kezdetben úgy tekintettünk, mint vendégekre. Mire az utat befejeztük, ők is kuckósok lettek.

HALÁSZ PÉTER

35. ÉVFOLYAMÁBA LÉPETT A HONISMERET C. FOLYÓIRAT

Hivatalosan valóban az 1972. évben megjelent próbaszám-tól számozzuk a *Honismeret* c. folyóirat évfolyamait, a honismereti mozgalom folyóiratát azonban ennél jóval régebben „alapították”.^{*} Az alapítás szót azért tettem idézőjelbe, mert akkoriban, az 1960-as évek derekán ez nem azt jelentette, hogy az arra illetékes szerv nyilvántartásba vette a folyóiratot. Félig illegális módszerek tették lehetővé a megjelenését, s ez illet is a három „T”-vel jellemezhető művelődéspolitikai közép-ső – túrt – kategóriájába tartozó mozgalmunkhoz.

Harmincöt esztendővel ezelőtt ugyanis már tíz éves múltira tekintett vissza a HONISMERET nevet viselő „szürke füzetek” sorozata. Az „örzö-védő” szerepet játszó Hazafias Népfrent adta ki a műfaji meghatározása szerint A honismereti szakkörvezetők tájékoztatója elnevezésű kiadványt. A Népfrent politikai védőernyője alatt ezek a füzetek jelentették a mozgalom számára nélkülözhetetlen szakmai - módszertani háttérét. Összefogták azokat a néprajzkutatókat, hely- és köztörténészeket, pedagógusokat, muzeológusokat, levéltárosokat és könyvtárosokat, akik felsorakoztak a honismereti mozgalom zászlaja alá, és egyben publikációs teret is adtak nekik. A mozgalom fő szervezői és fő szakmai „ideológusai” között a Népművelési Intézet néhány munkatársa is ott volt, mint például *Dömötör Sándor*, *Novák József*. A folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke 1973. és 1980. között pedig *Kamarás Rezső*, a Népművelési Intézet igazgatóhelyettese volt. Vár- és múzeumbaráti körök, honismereti - helytörténeti szakkörök vezetői, népművelési tanácsadók, községi krónikákat vezető írták és olvasták ezt a stenciles módszerrel sokszorosított tájékoztatót, amelyben megfogalmazták és körvonalazták a honismereti mozgalom főbb területei, módszerei és célkitűzései. A szerzők jórészt olyan emberek voltak, akik a politikától félrehúzóda – vagy félállítva – sem mondtak le a közélet szolgálatáról, a népben - nemzetben gondolkodás felelősségéről, ám az idegen érdekeket szolgáló párt-politikától igyekeztek távol tartani magukat.

Megjelent ebben az időben a Hazafias Népfrent Honismereti Bizottsága és az Országos Helytörténeti Bizottság kiadásában egy másik sorozat is, amely a *Honismeret*, *helytörténet* címet viselte, és főként honismereti jellegű konferenciák, tanácskozássok anyagát adta közre.

Amikor 1972-ben, a Magyar Televízió által megrendezett „Röpülj páva” népdalverseny sikeresen fordított viszonylag jelentős társadalmi figyelmet a népi kultúrára, a néphagyomány értékeire, akkor a mozgalomban – a mozgalom „csigaházában” – védelemre talált, nemzeti érzésű értelmiségi szolgálat elég erősnek érezte magát egy, immár az utcán árusítható és előfizethető honismereti folyóirat elindítására. 1972-ben „*Hová röpül a páva?*” alcímmel jelent meg a *Honismeret* c. folyóirat első, tematikus próbaszáma.

Hogy mit akart *kipróbálni*, vagy *megpróbálni* ez a szám – az olvasókat vagy a pártközpontot akarta-e tesztelni –, ma már nehéz lenne eldönteni. Hiszen a „Röpülj páva” népdalverseny megvalósításához szükséges energiákat is részben egy – talán

Brauer János nevű – újságíró cikke miatti „össznépi” felháborodás szabadította fel, aki leplezetlen cinizmussal tette fel a provokatív kérdést: *ugyan bizony ki énekel ma még népdalt?* A televíziós vetélkedő sikere aztán megmutatta, hogy a népdalt, a nemzeti hagyományt nem lehet sírba tenni, még működik a nemzet immunrendszere. A vitorlát bontó *Honismeret* folyóirat így kapott kedvező szeptet a Röpülj páva körök alakulásától, a bimbózó táncmozgalomtól, a népi kézművesség iránt megnyilvánuló, fokozódó érdeklődéstől.

Mint a Néprajzi Múzeum önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomához már 1959-ben csatlakozott, a népi frók művein nevelkedett agrárértelmiségi, magam is bekapcsolódtam ebbe, a nemzeti értékek szolgálatát legális keretek között lehetővé tevő mozgalomba. A folyóiratnak az első számtól szerzője, az 1974. évi 2. számtól pedig szerkesztője lettem. Harminchárom esztendeje, egy emberöltő óta készítem tehát a *Honismeret*et, s nem dicsekvésképpen mondom, de ma is éppen olyan örömet lelem egy-egy lapszám összeállításában, s ma is ugyanolyan megilletődöttséggel veszem kézbe és lapozom a nyomdából frissen érkező számot, mint annak idején.

Kezdetben nem is *Honismeret*, hanem *Honismereti Híradó* volt a folyóirat neve, első szerkesztője pedig *dr. Morvay Péter*, az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom vezéralakja. Tőle vettem át ezt a szolgálatot. Milyen lehetőséget láttam akkor abban, hogy az Agrárgazdasági Kutatóintézet munkatársaként, az ezer kilométerre élő moldvai csángók sorsának és népéletének nyarankénti kutatójaként, engedve némi baráti nyomásnak, elvállaljam egy ilyen folyóirat szerkesztését? Három, nagyon is egy tőről fakadó okom volt rá.

Mindenekelőtt azt gondoltam, hogy a folyóirat révén szolgáltni tudom azt a szellemi honvédelmet, amelyet a nemzeti értékek védelmében, az idegen elnyomás, az internacionalista és kozmopolita veszedelem ellen – jórészt partizán módszerekkel – folytatott minden olyan ember, akinck a számára *értéket jelentett a magyarság*. Másodsorban ennek a küzdelemnek része volt a *hazához, a szülőföldhöz való kötődés erősítése*, ami a hon jobb megismerésének a legfőbb feltétele (még akkor is, ha a *hazaszereget* szó elé akkoriban többnyire oda kellett tenni a „szocialista” jelzőt). Végezetül úgy gondoltam, hogy a honismeret fogalmába belefér az egész, Trianon óta határokkal szétszabdalt magyarság; mert egy legyőzött országot föl lehet darabolni, de a *nemzet történelmét és művelődését nem*. Szerkesztői munkám során így öntudatlanul is érvényesítettem a költő Juhász Gyula intelmét, amely a nemzet Trianonhoz fűződő viszonyára vonatkozott: „*Nem kell beszélni róla sohasem, de mindig, mindig gondolkodjatok rá!*”

Hogy aztán a honismereti mozgalom és a *Honismeret* c. folyóirat milyen mértékben tudta ezeket a célkitűzéseket megvalósítani, azt nem nekem kell eldöntennem, de azt bizton állítom, hogy ez a munka nekem – és még sok baj- és fegyvertársamnak – megadta a *tisztes és a nemzeti közösségünk számára hasznos életnek, munkálkodásnak a lehetőségét* – vagy annak az illúzióját.

Ha egyszer valaki vállalkozni fog arra a nem könnyű, de szép feladatra, hogy megírja a folyóirat történetét, a 35 eszten-

* A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Corvin téri székházában, 2007. február 14-én megtartott ünnepi találkozón elhangzott előadás szerkesztett szövege.

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

dőt könnyen és célszerűen három nagyobb korszakra tudja bontani.

1. Az 1970-es éveket a létért való küzdelem jellemezte. Párt-határozatok, pártkongresszusi állásfoglalások, népfönt főtitkárok hajlamai, szírtjei és zátonyai között lavíroztunk. Bukdácslottunk, olykor megfeneklettünk, de szerencsénkre kitűnő kapitányunk volt Töltési Imre személyében, aki a Honismereti Bizottság titkáráként nagy empátiával, taktikai érzéssel igyekezett kedvező szélben tartani a mozgalom hajóját, hogy haladassunk a kitűzött célok felé.

2. Az 1980-as években a honismereti mozgalom és folyóirata egyre inkább betagoledott a nem túl erős, nem is nagyon széles nemzeti ellenállásba, s ennek során igyekeztünk a Népfrontot – több-kevesebb sikerrel – Nemzeti Fronttá alakítani. Nem véletlen, hogy már 1980-ban az a „kitüntetés” érte a Honismeretet, hogy a Trianon 60. évfordulójára, Vigh Károly tollából megjelent cikk miatt – persze fű alatt, kerülve a nagyobb botrányt – bezúzták a lapot. A bezúzatlan példányokból azonban sikerült Nyugatra juttatni néhány példányt, s a Szabad Európa Rádió, valamint az angol rádió részletesen foglalkozott a lap-számmal s a bezúzatással. Hogy nem ütöttük meg különösebben a bokánkat, azt nyilvánvalóan a Hazafias Népfönt őrző-védő szerepének tulajdoníthatjuk: a ketrechben lévő oroszlan nem vadászhat ugyan kedvére, de őt sem vadásszák.

A Népfönt emyője alatt attól függően tehetjük később is a jót, hogy miféle elnökök és főtitkárok követték egymást. Kállai Gyula-e, akinek sokszor idéztük azt a mondását, hogy „a magyar nép immár betöltötte történelmi hivatását”? Avagy Pozsgay Imre-e, akihez minden jó ügyben fordulhattunk, s ha tudott, segített is? Az 1980-as évek vége felé olykor már a Honismeret is védőernyőként szolgált az úgynevezett „másként gondolkodó” vagy egyáltalában *gondolkodó* közösségek, ifjúsági körök és klubok, honismereti fedőnévvel szervezett ellenzéki kezdemények „művelődési táborai” számára.

A folyóirat nevéből időközben kimaradt a Híradó szó, s a maga hétezeres példányszámával – ha ennek egy része nem is jutott el a szükséges helyekre – fontos éltetője volt a nemzeti értékeket mentő munkának. A „magyarságtudományok” jeles képviselői írtak bele módszertani cikkeket, megemlékeztünk nemzeti évfordulóinkról, s egyre eredményesebben töltöttük be a *híd*, a *kapocs* szerepét az elszakított területek magyarsághonismereti műhelyei, hasonló érdeklődésű és gondolkodású személyiségei között. Közben gazdagodott a tartalom, tagolódott a szerkezet, súlyosbodott a mondanivaló. Mellékleteket indítottunk, amelyekben néprajzi, helytörténeti, szociográfiai témájú gyűjtési útmutatók, módszertani kérdőívek kaptak helyet; különböző pályázatok kiírásait és eredményeit közöltük. Még 1977-ben elindítottuk a Honismereti Bibliográfiát, amelyben a hivatásos kiadók mellett a mozgalom háttérintézményeit jelentő közgyűjtemények, iskolák, „önkormányzatok” gondozásában megjelent, főként pedig a határokon túlról érkezett, honismereti témájú kiadványok címléírásai kaptak helyet. Erre azért volt nagy szükség, mert számosan nem kerültek bele a hivatalos könyvterjesztés vérkeringésébe, sok intézmény és magánszemély ebből a országból vagy a Kárpát-medence másik szegletében megjelent kötettről. 1977-től minden évben közzétettük a magyar történelem és művelődéstörténet jeles személyiségeiről és eseményeiről a következő esztendőre vonatkozó Honismereti

Évfordulónaptárt, azzal a reménnyel, hogy a kisebb települések, honismereti közösségek tudomást szereznek a falujukban, városukban született vagy meghalt személyiségekről, a régiójukhoz kötődő eseményekről, és idejében felkészülhetnek a méltó megemlékezésekre.

Néhány kisebb bajsz-összeakasztást, a pártközpontból érkezett, de rendszerint szelídített dorgálást leszámítva, nyugodt lélekkel mondhatom, hogy a – kinck milyen puhaságú – diktatúra körülményeihez képest az 1980-as években a Hazafias Népfönt nem volt rossz gazdája a honismereti mozgalomnak. Megmutatkozott ez abban is, hogy amikor a szocializmus eresztékei recsegnie kezdtek, majd megindult az akkor rendszerváltásnak gondolt folyamat, amely az önkényuralom jónéhány szervezetével együtt a Népföntöt is elsöpörte, az intézmény vezetői *Honismereti Alapítványt* hoztak létre. Ez lehetővé tette számunkra a folyóirat folyamatos megjelentetését.

3. A honismereti mozgalomnak 1990-ben nem esett nehezére, hogy demokratikus alapokon működő civil szervezetté váljék. Már korábban is gyakran elmondtuk, hogy azon kevés hazai társadalmi mozgalom közé tartozunk, amelyet nem felülről hoztak létre, hanem valós társadalmi igényből, alulról szerveződött. A Hazafias Népfönt Honismereti Bizottsága 1990 első felében civil szervezetté, a megyei és a fővárosi honismereti egyesületek, társaságok szövetségévé alakult. 1990. június 4-én jegyezte be a Fővárosi Bíróság. Az 1990. évi 4. számtól kezdődően ennek a Honismereti Szövetségnek a lapja a *Honismeret*.

Ettől kezdve fölöttünk is kiderült az ég. Anyagi helyzetünk ugyan bizonytalanabbá vált, de a szerkesztés tekintetében nem korlátoztak bennünket. A megújult szerkesztőbizottsággal kialakíthattuk a folyóirat kiegyensúlyozott tartalmi szerkezetét, amelyben történelmünk, népeletünk, művelődésünk teljes Kárpát-medencei képe helyet kaphatott, senki sem méricskélte a földrajzi arányokat, senki sem korlátozta a nemzeti történelem, a közelmúlt és a jelen sorskérdései iránti felelősségérzet érvényesülését.

Miként élünk a kibontakozó lehetőségekkel?

Elsősorban a „külhoni” magyarok súlyát igyekeztünk arányosan növelni, mind tematikailag, mind terjedelmileg, mind pedig a szerzők tekintetében. Nagyobb teret kaptak az egyház és a honismereti mozgalom kapcsolatával foglalkozó tanulmányok, valamint a diktatúra rémtetteit felidéző emlékezések. A folyóirat foglalkozott az ezredvég és az ezredforduló nagy jelentőségű történelmi évfordulóinak emlékeztetéssel, és segített a szövetségnek a honfoglalás, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc, az államalapítás, a Rákóczi-szabadságharc évfordulóinak alkalmából meghirdetett művelődéstörténeti vetélkedők megszervezésében. Megezőtt a folyóirat jelentősége más szempontból is: segített az önálló honismereti civil szervezetek együvé tartozásában, összefogásában.

Az elmúlt bő másfél évtized során a Honismeret c. folyóirat következetesen alakította ki belső szerkezetét, amelyet azonban célszerű rugalmassággal kezelt, így vált a lap sokszínű tartalmának megfelelő keretévé. Ez a belső rend úgy működik, mint maga a hagyomány, amely – minden ellenkező híresztelés ellenére – nem gúzsba köt, hanem energiákat szabadít fel. Nem kell minden számot újra és újra kitalálni: rendszert ad, amelyben könnyen el lehet igazodni.

A folyóirat minden páros hónap 10. napján jelenik meg. Egy-egy évfolyamán belül a 3. szám az esedékes Honismereti Akadémiához igazodik mind témájában, mind földrajzilag: első-

sorban a rendező megyét és a megyeszékhelyet mutatjuk be. A 4. számban közöljük a Honismereti Akadémia ünnepélyes megnyitójának eseményeit, elsősorban a kiténtettek névsorát és laudációjukat. A hagyományosan kialakult rend szerint az 5. szám is tematikus, ebben többnyire az átlagosnál nagyobb súlyt kapnak a hazai etnikai és nemzeti kisebbségek. De például 2006-ban itt emlékeztünk meg az 1956-os forradalom és szabadságharc évfordulójáról, 2007-ben pedig – az önkéntes néprajzi gyűjtők XX. találkozásának témájához igazodva – az októberi szám a honvéd hagyományokkal foglalkozik. Évről évre ebben a számban közöljük a következő esztendőre vonatkozó Honismereti Évfordulónaptárt. Minden esztendőben a 6. számban kap helyet a Honismereti Akadémián elhangzott, nagyobb közérdeklődésre számot tartó előadások szerkesztett szövege.

Egy-egy szám szerkezetét a többé-kevésbé állandó rovatok alkotják, egy részük szinte minden számban előfordul, mások inkább alkalmasszerűen kapnak helyet. Az előbbiekhöz tartoznak az évről évre megtervezett, nagyobb és „kisebb” jelentőségű alkalmakra emlékező ÉVFORDULÓK, a honismeret oktatásával foglalkozó ISKOLA ÉS HONISMERET, továbbá a HAGYOMÁNY, a TERMÉS, valamint a mozgalom eseményeiről tudósító KRÓNKA, a honismereti témájú kiadványok recenzióit tartalmazó KÖNYVESPOLC és a honismereti kiadványokat listázó HONISMERETI BIBIOGRÁFIA rovat. Ritkábban fordul elő a HONISMERET ÉS EURÓPA rovat, amely az európai országokban fellelhető s a mi honismereti mozgalmunkhoz hasonló formációkat bemutató írásokat közöl; a történelmi tragédiáinkkal foglalkozó SORSKÉRDÉSEK és az EMLÉKEZÜNK, az Ifjúsági Honismereti Akadémiákon szereplő diákszerzők írásait bemutató ZSENGE TERMÉS, továbbá az EMLÉKHELYEK, PÁLYÁZATOK és a HÍREK. Talán a rovatoknak ez a bősége is érzékelteti a Honismeret c. folyóirat sokszínűségét, hiszen beleférnek a módszertani eligazodást szolgáló írások éppen úgy, mint a tematikus feldolgozások, az anyagközlések, valamint a rövidebb - hosszabb tudósítások, híradások.

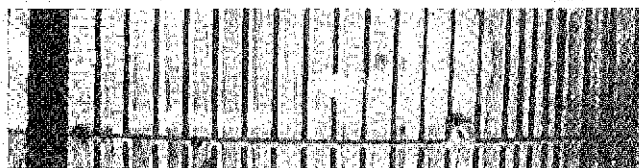
A Honismeret tehát már több mint egy emberöltő óta szolgálja a magyarság és a társadalom önismeretét, ápolja a szülőföld és a lakóhely iránti elkötelezettséget. Jelentős szerepet tölt be a nemzettudat alakításában és fenntartásában. Összefogja, közösséggé formálja a hagyományosan magyarságismeretnek nevezett tudományágak (történelem, földrajz, néprajz, nyelvészet, műemlékvédelem és hasonló) hivatásos és amatőr kutatóit, gyűjtőit. Természetesen elsősorban a honismereti mozgalomban tevékenykedők érdeklődését igyekszik kielégíteni, emellett segíti a pedagógusok, az egyetemi hallgatók és a középiskolás diákok munkáját, a szakdolgozatok és pályázatok íróit, a szakkörök és más közösségek tevékenységét, módszertani segítséget nyújt a tantervi keretek között és az azon kívül folyó honismereti oktatáshoz.

Ahhoz, hogy széles körű és szerteágazó feladatát még jobban oldhassa meg, rendkívül fontos lenne egy igen részletes, szöveg-feltáró alapulók, személynév-, helységnevé- és tárgymutatóval ellátott repertórium. Az első tizenöt évfolyamra készült és meg is jelent egy mutató, amely azonban már akkor sem elégitelt ki minden igényt, mert csak a cikkek címét vette figyelembe, ami sokszor nem igazán el kellő mélységben. Ahhoz, hogy a kutatók, az önkormányzatok, különösen pedig a pedagógusok, a diákok eredményesebben hasznosíthassák a folyóirat eddig megjelent számaiban fellelhető hatalmas mennyiségű ismeretanyagot, mindenképpen szükség lenne az említett repertóriumra. Erre

azonban a kulturális terület jelenlegi támogatottsága, pontosabban támogatatlansága ismeretében nem sok reményünk lehet. Csak bízhatunk abban, hogy ez az állapot megváltozik és a 40. évfolyam alkalmával talán elkészülhet és megjelenhet a *Honismeret Mutatója*.

Végezetül engedtetssék meg a szerkesztőnek a harmincötödik évfolyam megjelenése alkalmából néhány személyes természetű megjegyzés. Harminchárom esztendővel ezelőtt szinte puccsszerű akcióval lettem a Honismeret szerkesztője. Töltési Imre, a Honismereti Bizottság titkára ugyanis 1974-ben hár munkat környékezett meg ezzel a feladattal, rajtam kívül Für Lajost és Kósa Lászlót. Ők elhárították a felkérést, nekem azonban erre nem volt módom, mert éppen az egykori Etelközben, a moldvai csángómagyarok körében kutatva töltöttem éves szabadságomat. Mire hazajöttem, azzal fogadtak, hogy engem bíztak meg a szerkesztői munkával. S bár nem volt semmiféle szerkesztői gyakorlatom, s félttem is nagyon a feladattól, szép lehetőséget sejtettem benne, s legalábbis nem tiltakoztam elég erélyesen a megbízatás ellen. S noha az elmúlt 33 esztendő során jónéhány alkalommal elátkoztam azt a pillanatot, amikor elvállaltam ezt az időnként húsdarálólként működő szerkesztői munkát, úgy istenigazából sohasem bántam meg. Lelki válságok mélypontjain olykor szinte mosónőnek érzem magam, aki örökké a mások szennyesét mossa, ahelyett, hogy a magát tisztázná. De józanabb óráimban boldogan állapíthatom meg, hogy rengeteget tanultam a sokszor háromszor-négyszer elolvasott kéziratokból, s ha ma valamivel többet tudok a magyar történelemről az átlagos agrárértelmiséginél, azt a Honismeret szerkesztésével járó kulimunkának köszönhetem. De ennél is fontosabb az a számtalan értékes emberi kapcsolat, amelyre e sokszor talán terhes szolgálat során tettem szert. A szerzőkben és a szerkesztőbizottsági tagokban kitűnő barátokra leltem, akiktől mindenben támogatást és fegyvertársi barátságot kaptam.

Magam is elmondhatom tehát, amit 1934-ben a Választ szervező Németh László írt levelében Fülep Lajosnak: „...ha a munkának van a munkán kívül is jutalma, az csak a barátság lehet s a becsülés, mellyel olyanok fordulnak felénk, akiket mi is becsülünk.”

NORMA VAGY KIVÉTEL?

A HELYTÖRTÉNETI RANG UNIVERZALITÁSÁRÓL

Zelei Miklós: A halasi norma című regényes életrajza kapcsán

Egy város, egy megyében, egy fogalomvá vált emberrel. S egy portrékötet, interjúkötet, dokumentumfűzér róla, „a Szeder”-ről, ahogyan Kiskunhalason mondják, avagy Nagy Szeder Istvánról, a halasi polgárról, az egykori kiscgazda vezetőről, a mérnökről, a negyvenkét magyar hőrtönt megjáró közéleti szereplőről. Zelei Miklós „népkönyv”-nek nevezi, amit közreadott a GM&Társai Kiadónál, s amelyet megírhatott az NKA Szépirodalmi Szakmai Kollégiuma pályázati támogatásával, Dokumentumregény: Nagy Szeder István élete munkacímmele.

Rövidre fogott jelenségrajz ez itt, nem több, állítom az opus kézbevételel követően. A kötet cím nem a szerző kreálómánya, azt egykori kortársa aggatta főszereplőjére. Senki sem tehet talán arról, ha normává válik... – kivéve, ha oly kitartóan konok, pontos, hajlíthatatlan, mint Nagy Szeder volt. Ezt sugallja a szerző - szerkesztő, a kötetéről megjelent reflexiók és recenzió (Forrás, 2005. február), továbbá a könyv forgalmazásában szerepet vállaló honlapok, újságszövegek, közszereplések is (Spinoza Ház).

A szintúgy kiskunhalasi származású Zelei számára alighanem szükségszerű minta volt „a Mérnök Úr”. Nagy Szeder megkerülhetetlen korszaka, példája, minőségjelzője, ideáltípusa egy morálisan és politikailag is elkötelezett személyiségnek, emberi magatartásnak, amely talán nem minden településnek adatik meg. De ahol mégis, ott regény készül róla idővel... Vagy szobor, vagy utcanévtábla, vagy dokumentumfilm, vagy levéltári fond, és helyi rádióműsor-témává válik, sőt még a reál emlékezőkkel is városi tévériportfilm készül... Kiskunhalason nincs (és nem is volt) sok olyan személyiség, akivel ez megtörténhetne: ha feltesszük, hogy igaz, akkor Dankó Pista származási helye, Bibó István szülőhelye, avagy a jeles történetíró és akadémikus Szilády Áron városa. És az 56-os csendőrsortúzó, a halasi csipkéé, Lakatos Menyhért meg Erdei Ferenc tanyaképeie, s talán a dél-alföldi építészeti szecesszió is. (Aki ennél többet asszociál Halashoz, az már ismeri is ezt a várost...!).

Zelei munkája több mint korszakos jelentőségű! Nagy Szeder Istvánt érdemben megfagatnia éppúgy nem sikerült hőrtönőreinek és kihallgatóinak, mint a várostörténészeknek, tévéseknek, újságíróknak, helyi politikusoknak. Ebben a kötetben mégis megvan az önéletírás szóbeli hitelessége, árnyaltsága, élethűsége. Megvan a „fordulatos élet” aprólékos dokumentációja, a kortársak és kortanúk megszólaltatásának igénye, az okadatuló precizitás garanciája, szinte a Nagy Szederre jellemző mérnöki pontosságra törekvés teljességével. Egy korszak (hovatovább egy évszázad) korpéje, egy város hitelesnek mondható mikrotörténeti rajzolata, egy magyarországi megye történeti fősodorból kieső, mégis időnként kardinálisnak tetsző változásoképlete is; mi több, mindez épp ama garanciális személyiség tolmácsolásában, akinek azért lehetünk képesek súlyosnak tekinteni minden megfogalmazását, mert személyességével támasztja alá. Személyisége hitelességét pedig épp szavai, tanúságtétele adják, amelyet nem helyettesíthet száraz adat vagy az objektív történetmondás szentvelensége.

Zelei mindezt egybefogja, s a kortársakkal készített interjúk révén narratívába is helyezi, lábjegyzeteivel korrektté kerekíti. A „halasi normát” úgy rajzolja meg, hogy helytörténeti rangú öszképct ad, s üzenete egyértelműen a morális univerzum ígnyét közvetíti. A kötetből kibontakozó portré a másként és másért hívók - cselekvők számára éppúgy fontos. Zelei univerzális normát fogalmaz meg „a halasi norma” révén. A kendőzetlenül nyílt, életveszélyt és hátrányokat is vállaló, elveiből soha jottányit sem engedő típus – vagy, ahogyan Zelei maga fogalmazza meg az előszóban: a „szeretetlenyegű ember, romantikus lélek” – megidézése „rendhagyó megoldásokat kíván”: az „adatokból, cserepekből, történetékből, vélcédésekből és észrevételekből öszszeállt egy rendkívüli élet története”. Egy olyan emberé, aki „abban lelte örömét, ha másokkal, de akár ellenfeleivel is, jót tehetett. Volt bátorsága ahhoz, hogy saját törvényei szerint éljen, ez volt az ő boldogsága”. S az öszzeállító - szerző ezt a boldogságot fogja keretbe, teszi plasztikussá és befogadhatóvá.

A dicséretes munka épp a szerző vállalása révén kínálja magát gazdagabb értékelésre is. Vagy hogy pontosabb legyek, ha nem is normatív mércével mérve „gazdagabb”, de jelentésárnyalataiban, kontextusaiban tagoltabb, árnyaltabb és a „népkönyv” jellegén túli hatást is mérlegre tévő felbecsülést követel. Több tekintetben. Elsőként talán épp a cím tárgyában, jelentésháttérében, a „norma” értelmezésében.

Az egy jeles politikus (Pfeiffer Zoltán, FKGP, 1947.) használta jelző a szűkebb közösségben, pártban, cselekvési együttlétkben épp arra jó, hogy megkülönböztessen, cinkosan befolyásoljon, fölbecsüljön és bíztasson. A norma – azaz: szabvány, minta, előírásos forma, követelmény, erkölcsi viselkedésminimum, ideális szabály íratlan rendjének – megtestesítője valóban lehetett akkoriban Nagy Szeder István. De ez a jelző, s az a szándék, hogy Zelei a címszereplő „örökségéről, etikai és politikai üzenetének időszerűségéről” szóljon, továbbá ennek igazolására hozza - vadássza öszse a kortárs emlékezők vallomásait, vagy csoportosítsa át az interjúk helyzetben elmondottakat, épp arról szól teljesebb kitekintésben, hogy Nagy Szeder nem szabványos, normarontó, eltérő, nyakas, „csakazértis ellenzéki” volt és maradt politikai vagy emberi életútja egészén át. Nem „a halasi norma” volt, hanem minden halasiak közül kiemelkedő, lebíthatatlan, megfélemlíttetésében is büszke tartású, mondhatnánk makrancosan konok személyiség. A maga életében és tudományos munkásságában – folytatva bár a végtelen szorgalmú idősebb Nagy Szeder István helytörténeti munkásságát – a „fiatal Szeder” olyan zordon, tántoríthatatlan elszántsággal kutatta a halasi múltat, mint ahogyan a mérnöki precizitást tekintette saját normájának akkor is, ha szélmalmost restaurált, latrinát tervezett vagy hőrtönmodernizációs feladatot teljesített rabtársaival együtt. Ez nem a mindennapos helyi mérték, hanem a mérnöki iskolázottság jegye, nem a szokvány, hanem a kivételes. Vagy csak egyszerűen: más. Zelei elmulasztja e más-ság okának, mögöttésének megfogalmazását. Kapunk tőle egy roppant változatos sorsképletet, egy zavaros életmenet állomá-

sainak útvonalrajzával együtt – de nem teljesedik ki a képlet: merre és miért arra, hogyan és kikkel, kiknek a képviselőletében és ki mindenki nevében, miért magányosan és nem szokványosan... Hiányos marad a normatartalom bemutatása, merthogy nincs kontextusba ágyazva.

Zelei „népkönyvnek” titulálja művét, legalább is az alcímében. Mi a népkönyv ebben az esetben? Népéletrajz? Egy nép változásrajza? Egy népcsoport mentalitástörténete? Egy népről szóló hősné? Egy népkönyv szóló tanmese? A „halasiak hangja” különkiadásban? Vagy a ki nem mondott népkönyv foglalta egyetlen személyiség tükrében? Esetleg csupán nép-szerű történelemkönyv? Népkönyvtárak könyve? Népszerűen megírt történelem? Népszerűséget építő, kultuszformáló olvasókönyv?

Gyanítom, inkább arról van szó, amire Nagy Szedér stílári fordulatai szintű példák, s életének eseményei nem különbül: „mindig azt akartam, mindig azt mondtam, mindig azt tettem... – amit a nép!”. Amit a nép akart, amit a nép mondott volna, amit a nép követelt... A nép fia a népért. Normakövetően. Normakövetően.

Zelei érzékenyen követi mentorát, ahogy a nép fia szólott, s ahogyan még más fiak is megszólalhattak itt a kötetben: hasson az úgy, mint a nép hangja. Azé a népe vagy népképviselő, akinck nincsenek, mert nem is lehetnek ellenfelei, ellenségei, ellenzői – hisz ha lennének, akkor a nép fiát ellenezve épp maguk szüntetnék meg azt az érvényes narratívát, melyet e népfiai megszólalása legitimál. Másként szólva: éltek és élnek még, akár Halason is, akik „valamiért” nem szerették Szedert, nem fogadták el önjelölt népképviselői (ahogy Zelei írja: közvetlen képviselői) demokráciáját, nem tekintették a kisgazdákat az egyetlen mércének, nem túrták (vagy csak nehezen) a cigányellenes helyi polgárosult szellemet, vagy a civilizátori (normatív) hangnemet. S ehhez az ellenzéki - ellenséges beszédmódhoz meg is találták a maguk érveit, a népképviselői érvet ugyanúgy, mint a pártközponti jóváhagyást...

Hiányzik tehát a kötetből a narratívák rendszerbe szedése, a szerzői - szerkesztői interpretáció! Zelei úgy véli, majd maguk az elbeszéltek tények (???) fogják elrendezni a jelentésteret, a Szedér által összerakott múltimpressziók fogják jelentéssel ellátni vagy áthatni a történeti anyagot, az „adategyesítés” beteljesíti önnön feladatát. Neki már annyi szerzői kötelezettsége sincsen, hogy „jellemze azokat az embereket, akikről ír”, hisz – mondja a szerző – „jellemzenek mindenkit a szavai, a tettei”...! Ez nemes melegség volna, ha nem épp olyasvalakit jellemzene, aki maga is megannyi jellemzési móddal, árnyalattal, ítélettel, sommás minősítéssel vagy precíz árnyalással fogalmaz a környezetéről, jelleméről, életfelfogásokról, életmódokról, emberi és erkölcsi karakterekről, szervezetemberekről, hőhérokról és tizenhat éves kurvákról...

Zelei népszerű formába szuszakol egy népszerűtlenül népszerű emberi portrét, vállalásos sorsot, morális fenséget. Népszerűen hivatkozik arra, hogy a ténytudás beszél – miközben a szociológiai, történeti, néprajzi vagy kommunikatív értelemben vett társadalmi tények nemhogy nem beszélnek egyazon nyelven, de telis-teli vannak a kontextusok, komplexusok, értelmezési módok és félreértelmezések, árnyalt manipulációk és populáris szóficamok, pártszövegek és korjellemző értelmezésmódok jellegzetes példáival. Ezek ott lapulnak Szedér vállomásaiban is, ellenfeleink szótáraiban is, kortársainak emlékeztetőiben és interpretációiban is. Csak épp azt a látszatot kapjuk, mintha a szerző - szerkesztő tudna beszélni nélkülük...! A szerző „csak”

egy „boldog ember” életútjának „adategyesítését” végzi el, s teszi ezt megvallott befolyásolási szándék nélkül...

A kérdés azonban – e nemes szándékot a legkevésbé sem minősítve – első körben is az: van-e érdeklődés közlésmód egyáltalán? S ha van (szerintem nincs), miért éppen a publicista – közíró – újságíró – szerkesztő - riporter ne tudná, hogy nemigen lehetséges emberi nagyság a viszonyítások nélkül, hogy kevésbé hitelesen létezik ideális személyiség a környezet árnyalt bemutatása nélkül, s hogy nincs esemény vagy történet a fókuszponthoz emelt tüneményhez kapcsolódó viszonylatok vagy körülmények nélkül. A narratív-elbeszélő történetmondás megelőzi, körülveszi és követi Nagy Szedér István átbeszélési kísérleteit, a narrativitás kikerülhetetlen a szerkesztő - szerző számára is, a helyi és személyes történelem eseményei, helyszínei mindig körül vannak ölelve más-más narratívákkal. Ezekből (egyebek közt Nagy Szedernél is megannyi formában megjelennek) olyan identitásformák, magatartásmódok, élményalakzatok, mintakollekciók formálódnak rendre, amelyek nem egyes szám harmadik személyben deklarált köztörténetté, hanem személyes vagy kollektív lokális kortörténetté teszik mindazt, ami itt elhangzik. A mikrotörténetírás nem mai találmány, s ha Nagy Szedér Istvánnak sosem kellett számolnia a történettudomány narratológiai szempontjaival, azért az mégsem teljesíthetetlen követelmény a szerkesztő - szerzőt illetően, hogy ne csak az elhangzó válaszokat kapjuk meg a föltett kérdések nélkül (e téren egyébiránt következetes, hisz az interjúszituáció jellemzése kimaradt a kötetből, pedig az interjúkészítésnél közismerten fontos komponens, hogyan kérdeznek, hogyan siklanak el tágabb vagy szűkebb értelmezési árnyalatok fölött, s hogyan lehet egyáltalán egy kérdésre válaszolnia annak, akit akár kérdezni sem kell, mert mondja a magáét, mint éppen Nagy Szedér is...!), hanem azt is megtudhassuk, miként él a válaszadaskor a házilagos (vagy helyi) használatra szánt érvekkel, miképpen épít személyes tudomásaira, vagy hagyatkozik a kollektív emlékezetre. Nagy Szedér ugyanis épp az a típus volt, akinél szövetségeseim kimutatható a szószálhasogató precizitás és az elnagyolt értékelés, főtéma és alprobléma váltott használata, interpretációs síkok tetszőleges változtatása – ami nem jellemhiba, hanem stíluskérdés. Ám ha a kértettnél stíluskérdése is, az interpretáció nagy összefüggéseit felmutatni vállaló „igric” számára már nem pusztán felelősségkérdése, hanem azé a dilemmáé is, amit Nagy Szedér úgy fogalmaz meg: „A honismeret ott kezdődik, hogy a családokkal mi történt. És ha ez megvan, akkor lesz majd helytörténet meg országtörténet. Addig nem.” Viszont ha „a halasi norma” mértékadó voltát úgy mutatja be a szerző, hogy nem érzékelteti sem a többi mértékét, mértékességét, sem a mértékhasználatot és az ezt körülölelő hatásokat, akkor a mérték sem válik mérhetővé, csak fikciósá lesz.

Kritikai ellenvéleménnyel szemben kétségtelenül fölhozható, hogy miért követelmény, amire a szerző nem vállalkozott, miért kérem számon a tudományos norma szerinti interpretációt, ha Zelei a publicisztikáira épített...?! Nos, ez józan érv lenne – kétségtelenül csalog. De csupán abban a kontextusban, amelyben a kivételes embert normának tekintő írástól a normák benne rejlő szintjét megkívánhatónak mondom! Hisz ha a szerző üzenetét jól olvasom, talán bizony arról szól ez a Nagy Szedér-portrékötet, hogy többre is vihette volna, nagyobb szabású is lehetett volna, ha a körülmények, a kor, a környezet, az ellenfelei, a morális törpék időszaka nem húzza vissza, nem bör-

tönzi be folyton-folyvást, ha kiteljesedhet abban a miliőben, amelyben él, s ha beteljesítheti küldetését, amelyet vállalni próbált példás következetességgel. Ugyanígy a kötet is képes lenne – s mert más hasonló mű eddig erre képes nem lehetett, *kellene* is képes legyen! – a teljesebb ábrázolásra, amit nem maguk „a tények” és adatok, hanem a portrévázlat alkotója lett volna igazán képes vállalni!

Zelei intenciója, szándékszerű törekvése, legfőbb üzenete, hogy ez az ember nemcsak egy börtönviselt szakember volt a mérnöki tudományokkal megáldva, hanem Emberi Nagyság, Norma is. Sőt: nem egyszerűen helyi norma, hanem egyetemes. Példás, mindenkor és minden morálisan gondolkodni vagy mérlegelni képes felfogás számára valóan nagyszabású. De épp azzal, hogy egy nagyszabásúság mögül „kispórolja” a társadalomrajzot, Zelei simplán az olvasó felékösségi körébe utalja a tájékozódásnak azt a szintjét, amelyre magától az nem lehet képes: nem ismerheti a részletes kiskunhalasi társadalomtörténetet, redempcióstul és kiváltságostul, katolikus betelepítésesditől kuruc rablásosdiig, helyi elithistóriától tanyai szolganépig, párt-történetről mezőgazdasági profilváltásig, tanyafelszámolástól erőltetett iparosításig, zsidóellenességtől cigánypolitikáig, parasztvármegyétől kiskun származástudatig... A száraz, sőt az élménydús leírásból sem tudjuk meg, hogy amikor 1947-ben politikai támogatóitól, szavazóitól és mandátum-lehetőségétől megfosztották, majd letartóztatták Nagy Szedert, nem tettek-e vele több jót, mintha bevitték volna pártiskolára, a Parlamentbe, a népi demokratikus populizmus intézményrendszerébe... Vagy amikor 1956 novemberétől 1957 januárjáig fedő alatt tartotta a halasi népi - polgári forrongást, adományt gyűjtött a pesti proletároknak, vagy reménykedett, és a helyi hatalom szekundálása mellett feszültségmentesítette a várost, mennyien akadtak, akik számára ez csupán a bolsevista rendformálás rejtett módja volt; vagy akik megúszták a három évi börtönt, nem úgy, mint Nagy Szeder, azok számára miként vált legitimé a helyi hatalom bárdolatlan uralomtechnikája, miként vállalhaták ennek nehézségeit is, s tekintették evidensnek vagy precedens értékűnek, hogy az alkalmatlan pillanatban kisvárosi „ellenforradalmat” szító ember nem volt kellőképpen figyelemmel az adottságokra és erőviszonyokra, s ezért ült elsősorban, nem pedig a mondva csinált pénzügyi tranzakció miatt... S ugyanígy nem tudjuk meg, miként alakult a Szederhez való viszonya a helyi pártirányításnak, miként szolgált „precedensként” a megyében vagy Budapesten, s miként hihette, hogy „az emberek hisznek bennem, ... az én kitüntetésem egyike ez a hit”; illetve nem válik világossá a kontextus, mennyiben volt esetleg csupán téveszméktől áthatott, ha magányos népvézérként álmodozott, vagy mennyiben vált társadalomformáló szándéka pusztán tévképzetté; ha nem tudott egyensúlyt tartani haladó „univerzális” eszmék és lokális maradiság között, midőn a kommunizmus dicsérete helyett a meg nem értett kisgazda-eszményekről beszélt kitartóan, egész életében...?!

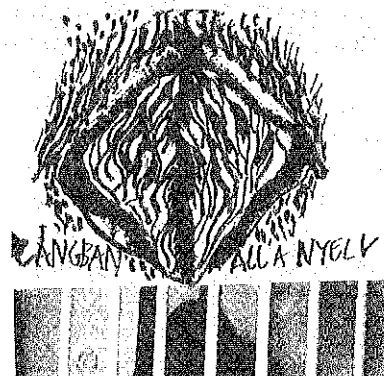
Szigorúbbra szabva a kritikai mondandót: Zelei érzékeny alkotóként formálja meg Nagy Szeder emléksobrát, s rögtön talapzatra is állítja, megkoszorúzza, körülünnepli. De nem engedi látni, milyen ligetbe, pagonyba, városerdőbe vagy homokpusztába állította szobrát, s mintha nem is érdekelné, hogyan hat az, mi veszi körül, kinek szól, ha szól egyáltalán...? A helytörténet értéke persze lehet magáért való, lehet majd csak hosszabb távon értékesülő, mint maga Nagy Szeder életműve is, és lehet univerzálisként tételezett. Zelei ezt a későbbi

értékesülési normát sugallja, sőt hisz a norma hatásában is. Bíz abban, hogy amit Szeder teljesített, az nem pusztán a helyi érdekek mentén érdekes, hanem elvontan szép is, esendően nemes is, egyetemlegesen érvényes is. Am, hogy ezt elhitesse velünk, morális példázattá neveli Szeder sorsát, népszerűvé teszi a regényes életút-leírások kedvelői számára, népkönyvvé, amely a népet elvont idcáként kezeli, nem társadalmi konkrétumként, s főleg nem olyanként, akinek nemcsak rajongása lehetséges, hanem ellenvéleménye is, nemcsak rendszerváltó vágyképe lehet időserű, hanem opportunizmusa is, s nemcsak egyetlen útválasztásban hihet, hanem még sok másban is. A kollektív emlékezet Nagy Szederre vonatkozó részéből Zelei csak a halasi normaéptés hőséhez pozitívan viszonyuló hangját erősíti föl, Szeder ellenzékét ezzel szinte lekezeli – pedig Szeder portréja is teljesebb lehetne, „norma” volta is igazolhatóbbnak látszana, ha környezete nem csupán pillanatképekké merevített szürke háttér lenne, hanem a portré szerves része.

Zelei korszakosat hozott – ezzel kezdtem jellemzését. De azzal zárom, hogy sajnálatos, csupán a történeti publicisztikában érvényes ez a kontextus, ott sem teljességgel. (Ott legfőljebb egyedinek minősíthető). Épp az a sajnálatos, hogy a szélesebb kontextus nélküli beszédmód nem pusztán formális elvárás, hanem olyan *norma*, amelyet nem halasiak alkotnak, nem halasiaknak, hanem annak az univerzális igénynek, elvárásnak megfelelően kellene figyelembe venni, ami a helytörténetírást is áthatja az újabb időkben. A halasi univerzumon belül Zelei műve – ha nem is sikersztori, de – érdemi tett, viszont a helyi sosincs a környezete nélkül, ahogy a halasi főhatalom sincs a tanyák népe nélkül, Szeder példája sem lehetséges a lokális öntudat kiskun mintája nélkül, a helytörténész „ellenbeszédje” sem érvényes a korszakok jellegzetes beszédmódjai nélkül (s ezen belül a hatalmi beszédmód meg a társadalmi tiltakozás is egyként fontos, egymásra utalt szereplők megnyilvánulása!). Univerzálissá, vagy hogy korunk népszerű fogalmi konstruktumát használjam: globálissá is csupán az az érték, norma, példa vagy minta válhat, amelyet lokálisan hitelesítettek.

Zelei munkájának befogadása lehetne csupán a halasiak joga – de nemcsak az övék. Mi, a szélesebb társadalmi kontextus is igényt formálunk „a halasi norma” ismeretére. Egyebek között éppen azért, mert saját normáink alakításában is alapvető szerepet kapnak a helyi normák, s mert a helyi normák is beágyazódnak a közfelfogás, közgondolkodás, közpolitika és közérköles normarendjébe. E kölcsönösség és kölcsönhatás pedig akkor sem függeszthető fel, ha Nagy Szeder István „meghaladta” a normát, s akkor sem, ha ő maga volt „a norma”. Erre a viszonyításra pedig talán éppen Zelei műve figyelmeztet a figyelemre érdemes munkák normaformáló hatásával.

A. Gergely András

KEMSEI ISTVÁN

FOLYÓ, SZIGET, FALU

Részletek a Róka a fűzfán. Esszék című – megjelenés előtt álló – könyvből

Van a megszokásban valami varázserő, kikerülhetetlen vonzás. Valami a folytonosan benne lebegő, de igazán sohasem teljesen kitárulkozó titokból. A megszokást azért választjuk ki magunknak néhány esztendővel életünknek közepe táján túl, a kívülről ránk erőltetett izgalmak helyett, mert megszeretjük ezeket a tapintatosan közelítő, félig-meddig ismerősen ránk köszönő aprócska titkokat. Ugyanakkor óhatatlanul szembeállítjuk őket az állandóan támadásban lévő, az idegenből érkező, rengeteg ismeretlennel. Ezekről az ismeretlenekről azonnal kiderül, hogy teljesen mások: ők a nem oda való, nem a mi életünkhöz, élettempónkhoz, életfilozófiánkhoz kötődők. Szépek ugyan, csábítóak, de nem okozhatnak még meglepetést sem, csak váratlant, sőt, talán még azt sem, hiszen minden pillanatban elvárható tőlük valami, addigi valónkat kibillentően új, ami csak annyiban rokona a titoknak, hogy még ugyanúgy nem tudunk róla.

A titok létezésének, menetrendszerű, lassú, ráérős önfelfedésének megszokása más. Az éppen felfedett titok mögött rendszerint ott van, mint egy tojásban, egy mélyben lappangó, következő bájos közlendő, amelyik türelmesen vár a sorára. A titkot úgy szokja meg az ember, hogy mindvégig tudja, nem járhat a végére. De fölösleges is lenne. A folytonosan maceráló újdonság viszont megszokhatatlan, mert nincs benne semmi otthonos. Idegesítő is, indokolatlanul agresszív is, mint egy házsártos, örökké kötődő partner. A megszokásba viszont úgy ül be az ember, mint egy kedves, piros tetejű túrakajakba, amelynek minden porcikáját ismeri, tudja vízre állásának természetét, merülését, kormányozhatóságát, hullám- és sodrástűrő képességét, a legapróbb szeszélyeit. S oda van készítve, ahová kell, a sodrással szemben, orral a partra kihúzva.

A tavaszi első vízre szállás, a megszokás rituális megismétlése mindig titok. Az egymást régóta érintett, igaz szerelmesek titka. És áprilisé, ezé a folytonos erekzív állapotban létező kamaszhónapé. Az otthonosság új kísérlete és tapasztalása. Mit tartott meg vajon az emlékezet abból a sokszor fájdalmasan félbehagyott tavalyi érintésből, mennyire emlékszünk mindketten a folyóra, a hajó és én? Együtt és külön-külön? Mert a hajó is felejtethet, hiszen mégsem annyira rideg anyag, amilyennek általában mondják. Lelke van, érzékenységét nem szabad megsérteni.

A folyó a városnak valamiféle csatorna, közlekedő közeg, a legjobb esetben rápillantó látvány. Idégenforgalmi „kilátás”. Folydogáló, ihatatlanul mocskos, élettelen massa, amelyen feltétlenül közlekednie kell valaminek, ami száguld, vagy pöfög, s el kell keverni benne némi bűzös szennyáradatot, egyébként korántsem célszerű a létezése. A folyó valójában ott kezdődik, ahol elhagyjuk a várost, a zajt, a nyüzsgést, a ténfergő embereket a parton, napozókat, horgászokat, egymásba bújó szerelmeseket, a föl-le értelmetlenül rohángáló, benzintankjukat öncélúan ürítő, magamutogató motorcsónakokat. Az utolsó stéget, az utolsó hajóállomást, és áttevünk a szigetoldalra. Ahol már csak a part van és a magányos ember a vízben, a vízzel kettesben, illetve a hajóval – őt már csak ki ne hagyjuk! – együtt: hár-

masban. Ilyenkor letehetjük a lapátot, és rágyújthatunk az első limányban.

A legfontosabb: nem kell sietni. A végsőkéig megfeszített izmok, a homlokról kitartóan csurgó verejték sportpályára való. Nem lehet az erőfeszítés közben kilátni semmire, ami valójában fontos lehet. Az igazi hajó lassan halad, a szemrevételezés sebességével. Van mit szemrevételezni, hiszen a tél és a kora tavasz a legnagyobb változtató. A halál évszaka a természetben éppúgy elvégzi a maga feladatát, mint az emberek között. Ebben sincs különbség. Öreg fák, középkorú fák, fiatal fák hálnak egyetlen évszak alatt. Pedig hát a fák, szemben az emberrel, tudvalevően egészségesen élnek. Nem isznak, nem dohányoznak, nem kínlódnak a civilizált létformákkal. Éppen ezért ritkán tépi ki, törri ketté őket holmi kósza téli szélvihar. Ha mégis, ahhoz nagyon öreg, belül teljesen szétkorhadt fűznek kell lenni. A halálra igazán kész fák előbb zöldellni kezdenek, megtelítik magukat még az utolsó nedvességgel, akkor kitör rajtuk a rég titkolt, halálos betegség, s azután zuhannak bele a vízbe. Ott lebegnek, ágaikon a kis sarjadzott levelekkel a tavaszi árban, majd csendesen, lassan kiforogva a sodrásba, elindulnak az áradó vízzel. Valahová. Senki sem tudja, hová. Ha igaz lenne, hogy a folyó előbb-utóbb kivetíti őket valamilyen fatemetőben, azaz lelassult, majd megálló vízben, akkor a tavaszi partok zsúfolásig tele lennének ezekkel a zöldellő fahalottakkal. Am egy fatemetőben mindig csak meghatározott mennyiségű fa ringatózik a hullámokon, s azok nagy százaléka is „öreg” halott: az évek hosszú során simára csupasztott kérgű, megvénült csontváz-darab, tűzre érett, az első látásra felismerhetetlen eredetű valami. Fűz volt-e? Nyár? Éger? Juhar? Vagy más, vízparti létező? Ki tudja? A „fiatalok” évekre eltűnnek a kereső szem elől. Bizonyára valami misztikus tér felé igyekeznek, amikor a sodrásban, rajtuk az elmaradhatatlan sűrlyutasokkal lefelé ringatóznak.

Part és mart. Megszoktuk már, hogy bármilyen víznek, ott, ahol a szárazfölddel érintkezik, partja van. A „mart” szó jószereivel kiveszett korcsosodó nyelvünkből. Pedig egyszerű szó, a „mar” ige befejezett melléknévi igenévi alakja. Azt a területet jelöli, amelyet a kanyarodó víz magának kimart a talajból a külső kanyar-ívben. De az ember a vízzel való érintkezéskor amúgy is csak a partot fordítja a maga hasznára, amelyen komótosan le lehet sétálni a vízig, a hajóig, amelyen ki lehet kötni. A martról nem lehet lemenni a vízre, mert ott meredeken, magasról szakad le a „part”, a mart alatti iszaposban nem érdemes kikötni, hacsak nem áradáskor, amikor már a mart tetejéig ér a víz.

Vannak aztán szelídebb martok is, majdnem partok, amelyekkel aztán különös, a kanyarulati szabályoknak fittyet hányó játékot játszik a folyó. Igaz, az ilyen szakaszokon alig van, vagy egyáltalán nincs is kanyarulat, csak a rövidebb-hosszabb ideig módosuló sodrási viszonyok változtatják - alakítják a partot. A kisvízi szinten, magasabb vízállás esetén, elvileg a gyorsabb folyás alatt készítt magának a folyó egy kellemes sóderost vagy homokos lidót, majd efölött, a középvízi szinten, olyan helye-

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

ken, ahol hosszabban szokott időzni a víz, apró lépésnyi magas, lépcsős martocskákat. A nagyvízi szinten pedig egy utolsó magasabbat. Árvízkor innen mos ki nagyobb darabokat magának, egyre bemélyedőbb, szabályos öblöket vájva a part menti fák között. Némi földet csak a fák körül hagy meg nagy ravaszul s időlegesen, hogy a fák lehetőleg ne érezzék meg a közeledő veszélyt. Valamelyik következő áradáskor ezt a földet sodorja majd el magával, a part menti fasor egy-egy kiválasztott darabjával egyetemben. A játék ugyan nem emberléptéknyi – főként nem táborozó-léptéknyi – időn át zajlik, huszonöt-harminc év is eltelhet ezalatt, de azért nyomon követhető. S a nyomon követéshez nem szükséges Sherlock Holmes-i képesség. Csupán össze kell rakni az apró mozaikokat. Megfigyelve a vízpart adott szerkezetét, látni lehet annak múltját és jövődjét.

Azt, hogy a folyó elunta a part kimarásának játékát, legelőször vékonyka, fűnek is alig látszó fű-kezdemények látványa mutatja a sóderoson. Szépen, sorban emelik fejecskéjüket, mint a sétára induló óvodások. A tövüknél lerakódott apró iszapgöböcskék jelzik, hogy itt valami elkezdődött. A folyó, mint valami bűneit megbánó gyermek, elkezd visszaépíteni mindazt, amit elragadott. Későn, persze, mert a marttetőn a magukat végsőkig kitartó fűzeknek, nyárainak addigra már befellegzett. Korán haló égerék, fekete juharok bologatnak a helyükön, tiszteletteljes távolban állva a martos beszakadástól.

A kis fűzek rendkívül gyorsan növekedésnek indulnak. Egykét év sem kell ahhoz, hogy a víz felől átjárhatatlan sövényt alkotassanak, eltüntessék a kutakodó szem elől, miben is meszterkedik a folyó. Mőgőjük ez alatt a folyó szorgalmasan rakogatja a puha, dágványos iszapot. Mire húsz-harminc év elteltével a fűzbozótosból ritkás fasor válik, a hajdani, alacsony martnak nyoma sem marad: újra partnak lesz nevezhető. S mondani sem kell talán, az egész, már ismert folyamat kezdődik előlről, de már korántsem a mi időnkben.

A folyó nem lehetne őselem, a kezdeteknek és a születésnek eleme, ha nem lenne mindenütt jelenlévő toremállata, amelyik őt adandó alkalmakkor megszemélyesítheti. Aki akár föl is szállhat a levegőégbé a folyó helyett, aki azzal van megátkozva, hogy minden egyetemessége ellenére sem hagyhatja el a földet. Ez a lény a kacsá, közelebből a tőkés réce, az *anas platyrhynchos*, ez a kedves, az ember közelségét hamar megszokó, sőt azt nem ritkán kereső vízimadár, amelyet a vadászokon kívül senkinek sem jut eszébe bántani. Talán azért, mert létezése szinte közömbös. Tucatlény. Csak egyszerűen van. Az év jelentős részében szürkésbarnán, jelentéktelenül. Mint a fűzek. A nyárainak. A part és a mart. Mint a folyó.

Ahol kacsá van, ott folyónak is kell lennie, és ez fordítva is igaz. Mindenki tudhatja a kacsáról, hogy alaplétező: az Ősvízbe merülve ő hozta fel a Földet az Alsó Mélységből, amelyen így kialakulhatott a földi élet, az ő tojásából keletkezett az egész világmindenség, s mivel egyforma otthonossággal mozog a víz alatt, a vízen és a levegőben, ráadásul mindhárom létszférába – az Alsó, a Középső és a Felső Világba is – bejáratos. Tud a mélyben rejtőzött titokról és a magasságban szárnyaló végtelenről. Népmeséink forgó kastélya alatt pedig az ő lába a forgó világtengely.

A szerénység, a szürkéség korántsem álca nála: viselet. A kacsá dolga nem a minden áron való különbözőzés, hanem az azonosulás. Azt mondhatnánk, a folyóhoz öltözik. Mint a párja. Mint a szerelmese. Aki azóta van, mióta a folyó az idők kezdete előtt megszületett. Mindent tudnak egymásról, és éppen ezért

rendkívül tapintatosak egymáshoz. A folyó, bármilyen vadóc is tud lenni a tél elmúltával, a költés idejére hirtelen megszelídül. Amikor a kacsá lerakja tojásait, s rájuk ül, mintegy varázsütésre megáll a tavaszi áradás. Nyilvánvalóan megegyeztek valamilyen, s a folyó betartja ezt az egyezséget. Van abban valami megható gondoskodás, ahogyan a folyó vízállása minden tavasszal megállapodik. Éppen abban a magasságban, amelyik még beér a fűzbokrok alá, hogy óvó biztonságot adhasson a tojásból májusban kibúvó apró pelyheseknek, amelyek majd beépítik vizeit.

A valamirevaló úszónak, ha már mindenáron vállalni akarja a folyóátkelés kockázatait, ott kellene átúsznia a folyót, ahol a kacsák szoktak átmenni naponta többször. Nagyjából mindig ugyanazon a helyen. Szinte csak sétálva, mintha alulról valaki keze irányítaná őket. Vonul át alkonyat felé a kacsamama az éppen csak tollasodókkal, s viszi őket a túlparti fűzesbebozótosba, a garantáltan rókamentes, lakott területre a sódrás. Nem lefelé: át. Alig lesodródva s mindig célba érve. Nemcsak a folyó tudja tehát a kacsát, a kacsá is tudja, mit várhat a folyótól. A felszínen biztonságot, a mélyben – ha már végképp nincs ott semmi felhozni való világ az emberiség számára – táplálékot. S ha fölrepül, viszi magával a folyót is: látni.

Azért ember nélkül folyó igazán a folyó, amikor az este tenyere lassan ráncszed, s elsimítja felszínén a napi gondokat. Éjszakára felfüggeszti a folyást, felidézi a kezdetben-idő előtti: visszaváltozik ősrámlássá. Olyan sima ilyenkor, hogy még a túlparti utcai lámpafény is kénytelen végigcsúszni rajta. Egészen a sziget partjaiig. A bakon álló, piros tetejű kajakig. A part laposán álló sátor oldaláig. Talán az őt megülő sötétségnek van akkora súlya, ami megállít minden fodrozódást, meglehet. Mert az Éj nagyobb úr a folyónál is, a folyó szüleinél, Uranosznál, Gaiánál is. Hogyan is kezdődik a görög mitológia? „Kezdetben volt az Éj” ...

*

Folyóparton tökéletes táborhely nincs, csak azt megközelítő. Milyen tehát a megközelítően tökéletes táborhely? Először is, a kényelmes táborozáshoz szükséges egy, a kisebb áradásoknak ellenálló, sima, lehetőleg gyepes plató a sátor és a kialakítandó tábor bútorzata (asztal, padok, tűztér, széles árnyékos élelemtároló helyek stb.) számára, ritkán megtelepült, a ruhaszáritó kötelet megtartani tudó, de nem túl magas és nem túl öreg fákkal, amelyeket még nem képes könnyedén kicsavarni a vihar, s amelyekbe nem csap a villám. Ezen kívül a táborhely legyen viszonylag szélvédett helyen is. A megközelítően tökéletes táborhely fontos jellemzője még a lankás, sóderos vagy homokos, napsütötte lejáró a vízhez, amelynek oldalában a Táborozó vízi járművét – kajakját, kenuját, kílbotját – bakra téve is tárolhatja. Mindezeket túl a megközelítően tökéletes táborhely egyik legfőbb kritériuma a viszonylagos megközelíthetlenség, elzártság, hogy lakott településtől és annak zajos mozgásától lehetőleg távol legyen, hogy hívatlan illetéktelenek ne tudjanak átjárogatni rajta – de ne olyan nagy távolságra, ami a bevásárlást, a falusi kocsmában ücsörgést, sör, bor, pálinka melletti napi csevegést a helybélickekkel lehetetlenné teszi. A hely legyen kényelmesen árnyas, ám a nap bizonyos szakaszaiban kelőképpen napsütötte, s ezek a tulajdonságok álljanak kellemes harmóniában egymással. Legjobb, ha a víz felőli rész déli fekvésű, a tábor háta északi.

Magyarországon azonban észak-dél irányban folynak a nagyobb, evezhető folyók – általában. Néhány kisebb folyást kivéve: a fordítva folyó Rábát, a Marcalt, illetve a Körösöket. Bár a Körösök ebből a szempontból kivételnek tekinthetők a maguk kelet-nyugati folyásirányával. Partjaikon tehát megvalósítható lenne a nagy táborhelyálmom, feltéve, ha a Körösökön egyáltalán lennének megfelelő táborhelyek, de ezek a folyók többnyire ásott medrűek lévén: nincsenek. Táborhelyünk tehát vagy keletre, vagy nyugatra nézhet csupán. Másféle lehetőségünk jóformán nincs.

Am vegyük csak két nagy folyónkat, a Dunát és a Tiszát. Ők aztán tényleg északról folynak, délnek. És egy folyónak, ugyebár, két partja van, egy jobb és egy bal. Mi egyszerre és egy időben csupán az egyik parton verhetünk tanyát. A Dunának és a Tiszának a jobb partja keletre néz, a bal nyugatra. Mindkettőnek megvannak a maga előnyei és hátrányai. Bizonyos szempontból a jobb parti táborozás a kényelmesebb, hiszen a felkelő nap már hajnalban – s főként a hidegebb, harmatos nyárvégeken – szárítja, melegíti az éjszakai párából csuromvizessre átnedvesedett sátrat, a kora hajnali hűvösségtől elgémberedett emberi vétagokat. A jobb part előnye még, hogy táborhelyünk délidőttől kezdve árnyékba kerülhet, az esetleges kánikulai hőséget nem vagyunk kénytelenek a tűző napon elviselni. Napozási szándékunkat kiélhetjük lenni, a napsütötte vízparton. Ha kivételes szerencsénk van, táborhelyünk nyugati, az árvízvédelmi töltés felőli oldalán kedves, csalános - bokros csallit is van, amely táborhelyünket megvédheti a hirtelen támadt frontbetörések széllekeiseitől, valamint a váratlan látogatóktól. Folyóink jobb partja azonban táborozási nehézségeket, sőt, lehetetlenséget is tartogathat számunkra – tessék csak egy pillantást vetni a térképre! –: ugyanis valamiért szerfölött lakályosnak gondolta a történelem folyamán a folyók jobb partját az ember, és ezért zsúfolásig telepítette falvakkal, városokkal. Többek között a jobb partra épült a Dunán Esztergom, Visegrád, Buda, Paks, Mohács. Talán csak az egyetlen, a Gemenci erdő Duna-ágai miatt bal partra kényszerült Baja a kivétel. A Tiszán a jobbról befolyó Körös miatt az egyetlen bal parti város Csongrád. Ezekben a településekben belül aztán táborozónak helye nincs.

Többnyire kényszerűségből, a Táborozónak táborveréshez megmarad a bal part, a településsel szemben, mert hogyha már a helyzet és az állandóan zajos hely nem is a legideálisabb, legalább bevásárolni és vízért ne kelljen messzire kutyagolni.

A bal part első és legnagyobb hátránya, hogy nem kap reggeli napot a tábor, s mire a hajnali harmat fölszárad, és levethetjük magunkról a melegebb öltözeteket, jócskán benne járhatunk a délelőttben, miközben irigyen szemlélhetjük a túlparti, egy szál fürdőruhára, vagy arra se vetkőzött napozókat. Így cselekszik sokszor a Táborozó és élete párja is: a túlsó parton fekvő, s a hegyek miatt szélvédett L-be áttekintve nézhetik a langyos Dunában lubickolókat, miközben nekik melegítőbe öltözve is össze-összekoccannak a fogaik. Mire aztán úgy délidő tájt rábukkan táborunkra a napfény, már meleg van, s épp az árnyék becsülete nő meg, ám éppen abból alig marad valami. Az egyre alacsonyabbra, egészen a lombzat alá ereszkedő délutáni napfény átsüti az egész tábor. A bal part második hátránya a szél, amely hazánkban általában északnyugatról fúj, bizonyos időközönként sátoremelgető, cövek húzóerővel, ilyenkor röpteti a tűztérből a parazsat, hűti a tűztér fölött harangozva lengedező bogrács oldalát, amelyben ez alatt kókadtan darvadozik a megfővére váró

babgulyás, vagy más, tábori fogyasztásra kitalált mennyi eledel. A harmadik hátránya ennek a táborhelynek a frontos szélviharral együtt érkező felhőszakadás, amelynek gépfegyver ropogású esőcseppei majdhogy nem lyukat ütnek a legellenállóbb sátorponyván is. Ezek-re következik aztán a meteorológiai jelentésekből jól ismert, több napos „az északnyugati szél helyenként megerősödik, sőt viharossá fokozódik” áldása, kemény próbatétele, amely alatt a fogvacogató időben lehetetlenné válik a rendszeres, alapos tisztálkodás a Dunában, a cicamosdásra kárhóztatott Táborozó pedig vakarózhat a jó idő megérkezéig. Folyóparton letáborozni tehát mindig megalkuvás.

*

Ha egy falut igazán meg akarsz ismerni, először ne a kocsmába menj, menj a temetőbe. A vízpartról elindulva mindkettő helyét pontosan meghatározhatod. A kocsmá helyét a templomtorony jelöli, s azt is tudhatod, hogy bizony ott található a vegyesbolt is. A temető helyét a faluszéli magaslat mutatja. Ne kérdezd, miért fekszenek magaslaton azok, akiknek a mélyben kellene lenniük. Hát persze: nagy szegény lenne, ha őket vinné el a víz. Az élők azért mégiscsak mozgékonyabbak. Ők elmenekülhetnek és visszaköltözhetnek. Holtjaik nem. Arrafelé menj. Barátkozz a halottakkal. Jelenlétük a *jelenvalólét* maga – a heideggeri fogalmak szerint is. Akik itt, fenn nyugszanak, a Duna által emelt két hordalékdombon (vajon mikor emelhette az űs Duna ezeket a hatalmas, mindenféle rekordárvizet is elviselni képes, homokos magaslatokat? Az agonizáló jégkorszak hatalmas hordalékviizei hordhatták össze vajon? Ezek lettek volna ennek a szigetnek az első szigetei? Innen nőtt volna ki az egész nagy sziget?), az egyiken katolikusként, a másikon reformátusként, akik szellemalakjukban ma is ott járnak-kelenek a falu utcáin. A temető és a felőle áramló Idő összeköti őket az élőkkel. Utódaikban visszaköszönnék. Több száz évre visszaeredeztethető nevük van. Köztük olyan családok nevét olvashatni, akik máig meghatározzák a falu életét. A református temetőben mintha csupa Becsei és Szalai nyugodna, a falu túlvégén elhelyezkedő katolikus temető a Mócsai nevű holtak birodalma. Ha valami oknál fogva a Becsiek, Szalaiak és Mócsaiak elköltöznének a faluból, Sz. nevét le lehetne radírozni a térképről. A református temetőben szép rendbe sorakoztatták a régi, feliratos sírköveket (vajon csontok porladnak-e alattuk? Néhány régi, majdnem kétszáz éves fejkő lábánál a kései leszármazottak száraz virágot helyeztek el, ebből arra lehet következtetni, hogy talán igen), legtöbbször szövegét alig lehet kibetűzni. Az olvasható szövegek fölött azonban érdemes elméláztatni egy kicsit: az 1868-ban elhunyt Szalai Sándor és neje, az 1885-ben meghalt Becsei Erzsébet sírkövén az alábbi szöveg olvasható: *Mohos hant, ha kérdem, ki hamvait feded, hogy őt tárt karokkal öleled. Somodi Lajos 1870-es sírkövén ez: Gyász oszlop, melyet testvéri hűség emelt, ki akit e sír mely üregbe nyelt. Van itt, persze, két gazdagabb szöveg is, az egyik: E gyász bolt fedezé Cserekye Zsuzsanna asszony hideg tetemeit, élt 67 évet boldog házasságban töltött hű férjével, id. T. Szalai Istvánnal 46 éveket. Meghalt 1890 március 5. S a szöveg alatt a naiv sírvers: Ide várlak jó hű párom, / Együtt porlódjon a porom. Hogy hova költözött nyugodni a jó hű pár, annak nem maradt nyoma. S végül egy 1874-ből való fejkő, amelynek teljes szövege versbe van szedve: E kised halomban a ki helyezettet, / ez Bán Erzsébetnek, még élt neveztetet. / Töltött ez életben 86 esziendőt, / Itt várja békével a boldog jövendő.*

KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

A katolikus temető régi részét benőtte az erdő. A kálváriadomb mögötti részen fás - bozótos dzsungel hízik a porladó csontokon. Itt-ott mohos, olvashatatlan feliratú sírkövek bukkanak a Táborozó elé, ahogyan kutakodva hajtogatja maga előtt az ágakat. Átvágva ezen a régi sírok helyeit minduntalan huppanóval jelző horpadásos erdőn, a Táborozó friss irtásra bukkan. Az irtással vágott ösvény iránya az új temetői rész felé vezet, a Mócsaiak felé. Úgy tűnik föl, mintha a katolikus ősök árnyai is kezdenének visszatérni az időbe.

*

A falu nyitottság. A falu egyszerre titok és rejtély. És e kettő közül bármelyik megállapítás igaz. Titok, mert önmagába zárva külön létezését követel magának, rejtély, mert a falut valójában az őt át meg átszövő léttörténetek hajszálvékony szálai irányítják. Hogy ezekről a szájakról bármit is megtudhass, a szomszéd faluba kell átmenned. A kocsmában aztán hallhatsz egyet s mást. Erről is, arról is, ám sohasem a teljes, a részletes igazságot. Mert arról, ami kényes történet, még a szomszédban is jótékonyan hallgatnak. A szomszédban, ahol tudomásod szerint zsigori és részeges népek laknak, akik még ráadásul „parasztok” is, megtudhatod például, hogy a választott faludban élő emberek zsigoriak és részegesek. Ráadásul „parasztok” is. Érdekes volt tehát megtenned azt a néhány kilométert. Bizonyosságul ugyan elhangzik egy-két név is, de viselőiket biztosan nem ismerheted. Az átházasodásokról, válásokról persze inkább szól a híradó. Hírlík tisztos családapákról, akiket elkapott a hirtelen szerencsem, hogy egyik napról a másikra a szomszéd faluban találták magukat. Másik házban, másik asszonynál, más követelményeknek eleget téve. Parasztként. Gyalogolhattak a tavaszi ár után a partra az újdonsült sógorokkal, a zsenge füzesbe szemrevételezni az árvíz kidöntötte növendék fűzfákat: melyik lesz jó babkarónak.

Hamar rájöhetsz, hogy a te igazságod itt, a faluban attól függ, ki is vagy valójában. Az önmagadról kialakított bármilyen hiú vélekedés, a falun és annak értékrangsorán kívül eső társadalmi rangod nem számít. Akár el is áshatod a falu határát jelző tábla lábánál az összes névjegyedet, rangjaidat, díjaidat, diplomáidat, telefonszámaidat egyetemben. Legjobb, ha lélekben meztelenül léped át ezt a képzeletbeli határvonalat, és vársz. Minden attól függ, hogyan, és mire. Talán arra, hogy az első kutya levegye rólad a szagmintát. Hogy befogadjon, vagy elvessen ez, a falut legelső sorban képviselő és téged hitelesen tesztelő élőlény, aki bárki lehet, leginkább utcasarki korcs: nyeszlett szőrű, gazdájától többszörösen megalázott is akár. Ő tudja csak igazán, hogy jó ember vagy-e, vagy rossz ember. Akként acsarkodik vagy járul kezéd alá. Az ő közlése az első igazán közlés. Ahogy haladsz előre, minden lépésed, jobbra vagy balra nézésed, köszönésed vagy nem köszönésed egy-egy vizsga. Vagy sikerrel abszolválod, vagy nem. Legjobb, ha úgy lépkedsz, mintha erdőben járnál, ahol tudod, hogy mindenfelől figyelő szemek vesznek körül, s a csigáktól az egereken át az őzekig mindenki a te mozdulataidra kíváncsi. Hiába, hogy látszólag senki sincs az utcán. Tudnod kell, hogy mindenki kint van az utcán. Mindenki kint áll a kertkapuban, és lesi a lépteidet. A szenzorai mindenkinek ki vannak hegyezve. Fél szemük sarkából néznek, rajtad a tekintetük. A függönyök mögül lesnek, s ha nem, hát a falakon áttüremkednek.

*

A katolikus templom falában van egy sok száz éves kőtégla, a kőtégelében egy kissé elmosódott relief: kis, bumfordi, gótika kori, az Árpád-házi idők ide idéző Szent Kristóf (a művészettörténészek mást mondanak, minden művészettörténész mást mond), amint a nála kétszer nagyobb evezőjére támaszkodik. Akkor fedezte fel az egyik Mócsai – ugyan, ki más? –, amikor a templomot kívülről tatarozták. A Nagy-Duna partján épült Árpád-kori monostor egy, ki tudja, honnan, milyen körülmények között előkerült darabját építették bele 1752-ben ebbe a kicsi, provinciális barokk gyöngyszembe. A régi monostornak ma már nyoma sincs, mint ahogy a rómaiaknak, de az itt szálláshelyet tartott Kurszán fejedelem népének sem. Azt mondják a kocsmában, hogy a régi falu sem itt volt, hanem valamivel lejjebb, az árvizeknek jobban kitett részen. Amikor a falu jó-részt haláztatból élt. Ide senki sem költözött, mert a magaslat a holtak birodalma volt. A kocsmahíradó szerint, ha néhány helyen leásnánk, találnánk itt római, honfoglalás korabeli magyart, de arccal Mekka felé fordítva, ülve eltemetett törököt is. A falu alatt az egész történelem.

Valószínűleg ez a minduntalan csak átvonuló, halottait rendre itt hagyó történelem felelős azért is, hogy a falu eltér a Magyarországon megszokott településszerkezettől. Itt nem lelhető fel a templom – kocma – bolt egyetlen, központi térre koncentrálódó szentháromsága. Az utca felvégi, református végében van a református templom, a katolikus alvég felé esőben a katolikus. Ugyanennek az utcának alvégi részén a katolikus temető. Még a boltok is hasonlóképpen helyezkednek el: egyik a felvégen, a másik az alvégen. Az egyik fölött, utcányira tőle a református templom őrködik, a másik fölött a katolikus. Csak a falu két kocsmája néz egymással farkasszemet pogányul egy kis téren, a szünni nem akaró konkurrenciaharc közepette, nagyjából az alvéget a felvégtől elválasztó láthatatlan határvonal senkiföldjén. Mindkettőnek megvan ugyan a maga betonkemény, őslakosokból összeállt törzsközönsége, a beköltözöttek, alkoholisták és az alkalmi betérők az egymás közötti béke és harag kiszámíthatatlan törvényei szerint ide-oda vándorolnak, hol az egyikbe, hol a másikba.

A falu azonban még mindig olyan, amilyennek és amiért a világ a falut kitalálta.

*

2006. március 2-án hajnalban, röviddel 86. születésnapját követően csendesesen elaludt az Uralkodó, II. (Nagy) Hercig. Az utolsó király az emberiség történelmében, akit népe választott, s népe koronázott meg. A Szigeten, hatalmas pompával. Nézik Táborozóék a régi, színes, akkorigiban csúcstechnikának számító Orwo filmre készített, mára igencsak színüket veszített, elhalványult fényképeket: az uralkodó páron vállnál díszelgő ruhaszártó csipeszekkel összefogott, elöl - hátul pompázó frottír törölközők. Uszadékdesszákából gondosan összeácsolt trónuson ülnek; fejükön aranyozott dekorációs papírból készített korona. Az uralkodó jobbában fagyökréből készített jogar, baljában országkrumpli. Körülöttük az őszi kikericses réten a magukat alattvalóknak kinevezők, szakma szerint: mérnök, orvos, bíró, nyomdász, munkás, színész, fró vegyesen. Emberek, akik maguknak a nyár rövid hónapjaira saját birodalmat játszanak. Vagy egyszerűen hosszan álmodnak egy olyan világról, ahol jó élni. Közösség, amelyet nem verbuvált és nem manipulálhatott sem idegenforgalmi hivatal, sem államhatalom. Lett is később

bajuk belőle, elegendő. Budapestről, Vácról, Szentendréről érkezett a Szigetre a táborozók többsége. Feleségek, gyerekek, unokák. Összefogva a dunai táborozás eszméje alatt. Mindenek helyén ma négyzetesen telepített, ipari nyárfaerdő. Nem a természet vette vissza azt, ami eredendően úgyis az övé volt, a természetes közösségeket nem tűrő ember állama és belügyminisztériuma vette el a maga fondorlatos módján azt, ami a táborozóké volt. A természet pedig nem tehet mást: továbbra is várhat a maga kiszabott idejére.

A koronázáskor készült fényképeken sátor, sátor mellett. Azoké, akiket egybe hozott a nagy, egyetemes mítosz, a Duna. A csend. Az esténként fellobbanó közös tűz. A csendes beszélgetések. Hol vannak már azok a sátrak?

Az Uralkodóval hosszasan halódva meghalt a régi értelemben vett táborozás is. Véglegesen, mint az öreg fűz a parton. Ami megmaradt abból is, már nem azonos a történettel.

Mert hogyan is kezdődött valamikor nagyon régen, emberöltőkkel ezelőtt? Két, egybegombolt katonai sátorlappal. Az evezős kikötött a parton, s ha nem akarta a sátor közepén álló merevítő oszlopot kidönteni szerelmeskedés közben, hát kötélen fölhúzta a sátor csúcsát egy, a sátor fölött keresztben álló faágra, úgy feszítette ki a ponyvákat. Sátoralként szénát vagy rosszabbik esetben szalmát terített a csupasz földre hőszigetelés gyanánt s arra pokrócot. És egy másik pokróccal takarózott. Hogy milyen hideg tud lenni egy nyári hajnal, azokban az időkben tanulta meg.

Mert akkor, régen, a kezdetekben evezősök lakták nyáron a partokat. Annyian voltak, hogy szinte külön háború dúlt közöttük egy-egy jobb táborhelyért. Az augusztusi főszezonban szinte lehetetlen volt szabad sóderos partot találni. „Vad” evezősök éltek világukat a „vad” kempingben. Azért voltak vadak, mert nem tartoztak semmiféle egyesülethez. A hajó, a tábori felszerelés, a táborozási akarat, a velük élő, lüktető természet: mind a sajátjuk volt. És azért voltak vadak, mert semmi kedvük sem volt fizetni a hideg vízért és az agyonmocskolt mellékhelyiségekért – nem beszélve ellopásra ítélt tárgyaikról –, már ha lettek volna egyáltalán nemcsak a Duna-, de más folyópartokon is akár ilyen kempingek. De nem voltak. Schol. Ma sincsenek. Ami volt – példának okáért a tiszafüredi –, mára a víz felől megközelíthetetlenül van téve. Mert ezekről, az alapvető szükségletekről azért az államhatalom valahogy és valamilyen célból elfelejtett gondoskodni.

„Vad” evezős vagy? „Vad” kempingelsz? Vedd tudomásul, hogy ha ez az életformát választod, tiéd az egész civilizált világ megvetése, a biztonsági szolgálatok minden gyanakvása. Okkal, hiszen nem fizetsz semmilyen szolgáltatásért. Ingyen tisztálkodsz a Dunában, szemetedet magad takarítod el. Ki tudja, ilyen primitív körülmények között miről is beszélgetsz esténként a tábor-tűz mellett, mindenféle tematikai irányítás hiányában? Hajnali horgászás közepett, amikor éppen nem eszik a hal? Gyanús figura vagy. Látni összeesküvő? Gaztettre készülő terrorista?

Hát ezért vették el 1985-ben a Szigetet a táborozóktól. Nevesítve a Vízmű mint a népegészségügy legfőbb védelmezője, névtelenségben maradván az erdőtelepítők és a mögöttük állók. Megbízottjaik aztán olyan mélyszántást végeztek a Szigeten, hogy az abból képzett félméteres buckákra embernek nem jut eszébe soha többé sátrat felverni.

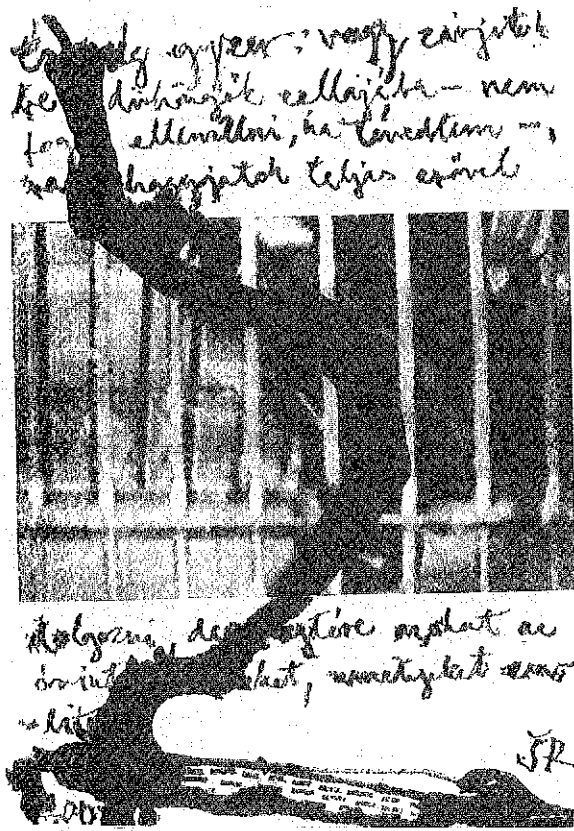
Menekült, ki merre látott, mint árvíz idején a cickányok és az egerek. Ki a védelmező, embert megőrző lyukakból. Volt

olyan is, aki ebbe pusztult. Emléküket fejfák és a fényképeken fel-felbukkanó emlékezet őrzik. Ismert, sőt halhatatlannak mondható nevek is közöttük. A szelídebbek, a csendesebbek, a gazdagabbak, a konfliktuskerülőbbek, a megalkuvóbbak, öregebbek végleg abbahagyták a táborozást, más utakat-módokat kerestek és találtak a viszonylagos szabadság élvezetéhez, vagy pedig – engedve a „korkiváalomnak” – a békesség és a túlélés kedvéért behódoltak a diktátumoknak. Talán nem meglepő, de senki sem érezte a továbbiakban szebbnek ezt a hirtelen megváltoztatott világot.

A vízpartot a víztől idegenek hódították meg. Autóval. Kempingbútorzattal. Nagy gázpalackkal. Esténként televízióval, akkumulátorral működtetett villanyvilágítással. És egyszerűen megváltozott, eltorzult minden. Nem jár arra már éjszánkánként sem a nyest, sem a róka, legfeljebb a kóbor házimacskák szaglászgatnak a szerteszórt szőnyegben.

Az uralkodó pár telket vett a vízparton. Folyóinádóknak rossz helyen, a kanyarba épített sarkantyú alatti parti sávban, a galériaerdő szélén. Nem sejtették, de ez volt a vég kezdete. A birodalmát elvesztett Uralkodó egy ideig kijárt süllyőre horgászni a telek aljába. Aztán győzött a vízparti szándék fölött a part-ra lassan, vastagon lerakódó iszap és az erdőbe árvizek idején folyton besodródó tengernyi hordalék. Vissza kellett húzódnia a szárazföldre. De meddig? A lábujjhegyen lopakodó halálig.

Három öszülő fiú, három marokkal – mint a mesében – szórta az Uralkodó hamvait az imádott Dunába. Úsztak a vízen a koszorúk s a lobbanó mécsesek. A finom, szürke emberhamut egy kicsit fölkapta a lengedező szellő, csak ezután hullott alá lassan permetezve, ami két hete még az Ember volt. Gyönyörű, táborozásra incselkedő tavaszi nap ragyogott Szentendre felett.

APROPÓ – SZÍNJÁTSZÁS...(1.)

Kérdések, válaszfélek, információk – a gyakorlat szemszögéből...

Nemzetközi színjátszó berkekben ismert a mondás: „Theater muss sein!” – vagyis színháznak lennie kell! Nem véletlenül van nálunk is nagy hódolói tábora az emberi játékoság legeklatánsabb példájának; a színjátéknak. A közművelődés szemszögéből (is) sokszínű a paletta.

Hányféle módon találkozunk a közművelődési szakember a színházzal?

Kézenfekvő a válasz – először is nézőként, befogadóként.

De természetesen nem csupán gondtalan színházlátogató, nagyon sokszor előadások szervezője is – ha van színházi előadás befogadására alkalmas tere; vagy színházi kirándulások szervezőjeként – amikor a közönség színházba jutását szervezi. A második alkalommal „véltlenebbek” vagyunk – hiszen a közeli színház programja adottság.

Az első esetben – amikor meghívók vagyunk – sokkal több a csapdalchetség. Nyilván mindenkinek megvannak a bejáratott útjai és lehetőségei. Talán érdemes azonban meghallgatni a megoldási javaslatokat. Gyermekelőadások tekintetében (a magukat kínálókön kívül, amelyeknek a művészi színvonala, az esztétikai nevelésben nyújtható élmény szintje erősen kérdéses) szakmai biztosságot jelent például, ha a Marczibányi téri Művelődési Központban szerveződő Gyerekszínházi Szemle vagy a Kaposvárott két évente megrendezésre kerülő gyermekszínházi szemle ajánlásait figyelembe vesszük. Az előbbihez kis tájékoztató - ajánló füzet készül, amelyhez könnyen hozzájuthatunk, s amelynek ajánlásait szakmailag igen jónak tartom. (S egyáltalán nem biztos, hogy ezek a produkciók drágábbak, mint az önként jelentkezőké. A megfelelő fizetőképesség hiánya is állandó gond, tehát ez sem mellékes.)

Felnőtt előadások *meghívásakor* az a helyes módszer, ha előzetesen tájékozódunk a szakmai lapokból, kritikák olvasásából. Ha egy jó népművelő – vagy tanár – ad magára, nem vabankra hív másort (ha teheti, színházlátogatás szervezése előtt is így jár el). Az sem biztos, hogy mindig a helyi prominens „már látam”-jára kell hallgatnia, inkább saját józan ítéletére vagy a szakemberék írásos anyagaira. Tudom, most sokan legyintenek: kinek van erre ideje? Vagy imígyen: a közönség úgyis mindig csak szórakozni akar. Meggyőződésem, hogy már sokkal előbbre tartanánk, ha nem fogadnánk el örökké ezeket a beidegződéseket; a közönség ugyanis sokszor azt eszi, amit kap – s ezáltal könnyen nevelhető!

Gondot jelent az is, hogy a befogadó hely tud-e megfelelő színpadtechnikai körülményeket teremteni a meghívandó előadásnak, vagy csak a hakni brigádok igénytelenségét képes követni. Ezen nem könnyű segíteni. De ha úgy véljük, a színpadunk nem alkalmas igazi színház fogadására, inkább ne kísérletezzünk. Akkor sokkal jobb a színházlátogató utazások megszervezése.

Mi a helyzet az amatőrökkel és az alternatívokkal?

A Magyar Szín-Játékos Szövetség és a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus szakemberei évről évre,

különböző fesztiválokon minősítik, véleményezik az amatőr színjátszók legkülönfélébb előadásait – és ajánlásaik, értékeléseik honlapjaikon hozzáférhetőek. Az igazán figyelmes, sokszor kevés pénzből programokat tervező művelődésszervezőnek nem árt erre a kínálatra is figyelnie.

Külön történet az ún. alternatív színjátszásé. Az „alternatívok” ma már nem igazán éles határvonallal választódnak el a hivatásos színházaktól, de sokszor bizony messze „profibb” az amatőr körülmények között színjátszóknál. Elég ha csupán a ma is „alternatívitás”-ban (állandó színházépület és fenntartó nélkül) működő Krétakör Színházra gondolunk, de sorolhatnánk a pályázati pénzekből élő színházak özönét. Ezen a területen is széles a skála, mind az együttesek, vagy éppen alkalmi társulatok számát, mind előadásaik színvonalát és műfaji szóródását tekintve. A gondos szervezőnek itt sem árt informálódnia a különböző szakmai folyóiratokban vagy éppen honlapokon. (Meglehetősen biztos igazodási pontot jelent például a Szkéné Színház programja, hiszen ott többnyire igen színvonalas kínálat mutatkozik.) S szerintem ide tartoznak a művészeti iskolákból kinőtt, vagy az amatőr fesztiválokon kiugróan szerepelt, határozott színházi elképzelésekkel rendelkező, többnyire fél-alternatív együttesek is.

Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy sokszor a hakni brigádok is alternatív színháznak aposztrofálják magukat.

Tanulmányozásra érdemes honlapok:

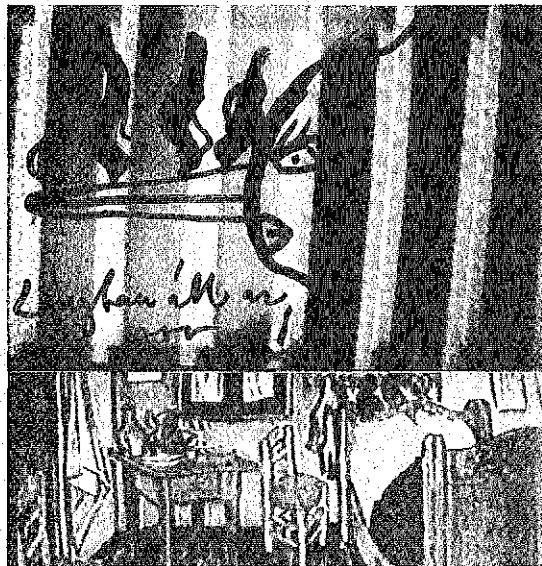
www.szinhaz.hu (a hivatásos színházról szinte minden)

www.drama.hu (Magyar Drámapedagógiai Társaság – gyermekszínhátszás)

www.szinhaz.hu/ode (Országos Diákszínhátszó Egyesület – diákszínhátszás)

www.szinpada.gportal.hu (Magyar Szín-Játékos Szövetség)

www.mmi.hu/muveszeti (Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Művészeti Programok Főosztálya – amatőr színjátszó események, hírek stb.)

SZERZŐINK

Dr. Bayer József akadémikus, a Zsigmond Király Főiskola rektora. Kutatási területei a politikai gondolkodás története, a modern politikai elméletek, a nemzetközi kapcsolatok elmélete, a globalizáció folyamata, a közép-európai rendszerváltozások és a diplomáciai tanulmányok. Az MTA Politikatudományi Bizottság elnöke, a Magyar Politikatudományi Társaság elnöke, a Nemzetközi Tanulmányok Doktori Bizottságának titkára, a CEPESA elnökségi tagja, az Universitát Wien és a Bécsi Diplomáciai Akadémia vendégtanára. Vendégelőadó a berlini Humboldt Egyetemen és Freie Universität-en. Az AKP és OTKA pályázati projekt vezetője, az ESF (European Science Foundation) magyar képviselője társadalomtudományból.

Cseke Péter 1945-ben született Recsenyén. Irodalomtörténész, szerkesztő. Egyetemi tanár a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen.

Deák Péter 1986-ban született Budapesten. Amatőr író és rajzoló.

Debreczeni Tibor a Károli Egyetem Tanítóképző Főiskola tanára, rendező, előadóművész, a Magyar Drámapedagógiai Társaság és az Academia Ludi et Artis művészetpedagógiai egyesület alapító elnöke, a Játszó Ember Alapítvány házigazdája, a Tiszakürti Kertszínpad programadója. Szakíró.

A. Gergely András 1952-ben született Budapesten. Társadalomkutató, kulturális antropológus, az ELTE oktatója és az MTA PTI tudományos főmunkatársa, az Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont tudományos igazgatója.

Gergyné Szakály Georgina Szombathelyen született 1961-ben. A Vasvári Művelődési Ház művelődésszervezője.

Győri Lajos a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Művészeti Programok Főosztályának fotóreferense.

Halász Péter agrármérnök, csángókutató. A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Programok Koordinációs Titkársága Határon Túli Magyarok Osztályának munkatársa.

Kálóczy Katalin 1954-ben született Budapesten. Magyar nyelv- és irodalomtanár, népművelő, informatikus könyvtáros. Köztisztviselő az Oktatási és Kulturális Minisztériumban. Szakterülete a határon túli magyar közművelődés és könyvtárügy.

Kemsei István 1944-ben született Kaposváron. Költő, esszéíró, kritikus. Eddig tíz kötete jelent meg. Legutóbbi műve: Róka a fűzfán (2007, esszék). József Attila-díjas.

Nagyné Sallai Erzsébet 1958-ban született Túrkevéen. Középiszkolai tanár, kereskedelmi üzemgazdász és kulturális menedzser. Jelenleg a Corvinus Egyetemen közgazdász tanárképzésben vesz részt. A Gyöngyösház tulajdonosaként – amely egy több mint 100 éves parasztház, s amelyben állandó gyöngykiállítás nyílt – kulturális hagyományörző tevékenységet végez Túrkevéen. Szűkebb hazája szellemi és tárgyi örökségét gyűjti, őrzi és bemutatja az érdeklődők számára. A hagyományápolással, kulturális és kézműves tevékenységgel foglalkozó túrkevei Gulliver Gyermekbarát Egyesület vezetője. A 19. század végi – 20. század eleji túrkevei szegényparaszti élet berendezéseit, bútorait, használati tárgyait bemutató szálláshely-múzeum nyaranta kézműves (gyöngyfűző, szalmafonó stb.) és honismereti táborokat szervez gyermekek részére. A tevékenységeket a turizmussal összekapcsolva népszerűsíti, kapcsolódva a KÖN rendezvényeihez hagyományörző programokkal. Tagja a Magyar Tájház Szövetségnek, mint gyöngyfűző a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népművészeti Egyesületnek, valamint a Nagykunsági Népmű-

vészeti Egyesületnek, mint falusi vendéglátó a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Falusi Turizmus Egyesületnek.

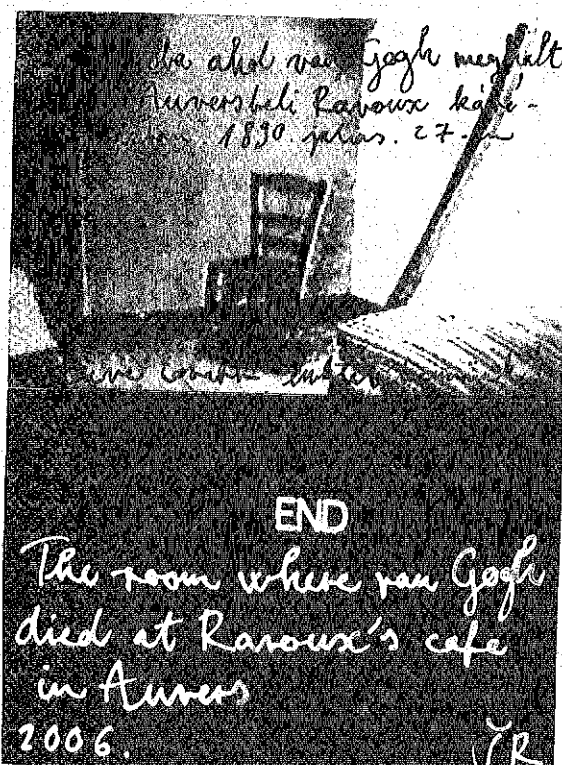
Németh János István dr. népművelő, pedagógus, közművelődési szakértő. Az 1980-as évek kezdetétől folyamatosan részt vesz a hazai kultúraelméleti kutatás műhelymunkájában. Kutatási területén végzett munkáit folyamatosan publikálja. Kultúraelmélet előadóként több mint két évtizede jelen van a népművelő képzés különböző intézményeiben. Jelenleg az OKM vezető főtanácsosa, s e munkakörben koordinálta a Közművelődési Stratégia létrejöttét, valamint az Új Magyarország Fejlesztési Terv Operatív Programok tervezési munkájában a közművelődés szakmai tartalmainak felelőse.

Dr. Orbán György a Ráday Könyvesház, a Ráday utca könyves-kulturális műhelye alapítója és vezetője. 1992 – 2002 között a Balassi Kiadó alapító tagja, rész tulajdonosa és kereskedelmi igazgatója volt. Irányítása alatt jött létre és működött a Balassi Könyvesbolt, a Kis Magiszter Könyvesbolt és a Ludwig Kortárs Művészeti Múzeum könyvesboltja. Ötletgazdája, szervezője, kivitelezője volt sok kisebb és nagyobb könyves rendezvénynek: részvétel az Ünnepi könyvhét központi helyszínén, a Budapesti Nemzetközi Könyvvásáron, a Frankfurti Könyvvásáron, a Könyv-Művész kiállítási sorozat szervezése Budapestről Stuttgartig. 2001 óta rendezője a Ráday utcai Ünnepi Könyvhétnek, 2003 óta a Költészet napi Fesztiválnak, 2002 óta szerkesztője a Mester Kurzus irodalmi sorozatnak.

Say István 1950-ben született Budapesten. Népművelő, tanár. Volt művelődésház-igazgató Kincsesbányán, második számú vezető Székesfehérvárott, majd első számú Szekszárdon, mindkét helyen a Megyei Művelődési Központnál. Irányította a megyei önkormányzati szakmai főosztályt, majd 10 év óta újra a megyei intézmény igazgatója Tolnában.

Tisler Anna újságíró, a Veszprémi Napló munkatársa.

Tóth Zsuzsanna a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Művészeti Programok Főosztályának főosztály-vezetője.

SZÍN – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

országos közművelődési folyóirat

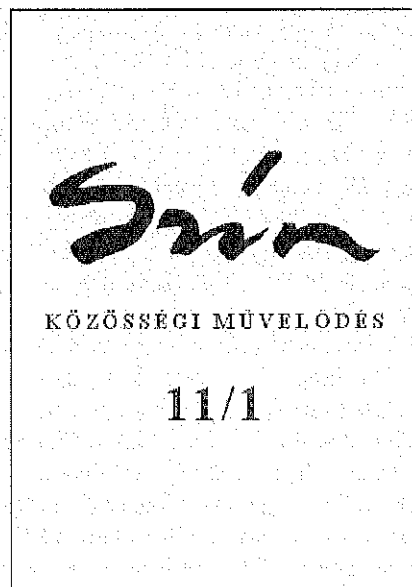
A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus megalakulása óta (1951) a helyi művelődés és a megyei, fővárosi feladatok segítése érdekében országos közművelődési tanácsadást és szolgáltatást végez. Ennek keretében kéthavonta, 700 példányszámban, A/4-es méretben jelenteti meg a *Szín – Közösségi Művelődés* folyóiratot, amely egyaránt foglalkozik a hazai és határon túli magyar értékkepző és értékmentő kulturális munkával.

A folyóirat zárt terjesztésű. Előfizetői, olvasói a művelődési otthonok, könyvtárak, a felnőttképzési intézmények, a kulturális szervezetek és vállalkozások vezetői, munkatársai; a (köz)művelődési szakemberek, kulturális és településfejlesztési menedzserek, művelődésszervezők, andragógusok, könyvtárosok, múzeumi animátorok, közösségfejlesztők.

Lapszámainkban tanulmányokat, esszéket, beszámolókat, interjúkat, ismertetéseket jelentetünk meg a kultúra, a társadalom, a regionalitás, a területfejlesztés, a finanszírozás, a menedzsment témakörökben.

A legutóbbi tematikus számok:

- ✓ 11/1 (2006. február): Amatőr művészetek
- ✓ 11/2 (2006. április): Az egész életen át tartó tanulás
- ✓ 11/3 (2006. június): A közművelődés jogi háttere és érdekvédelme
- ✓ 11/4 (2006. augusztus): Közművelődés – felnőttképzés – együttműködések
- ✓ 11/5 (2006. október): I. Durkó Mátyás Konferencia és Jubileumi Szakmai Találkozó
- ✓ 11/6 (2006. december): Helyi mecenatúra – helyi mecénások
- ✓ 12/1 (2007. február) Tudás – kreativitás – fejlesztés
- ✓ 12/2-3 (2007. június) Kulturális stratégia – közművelődés-tervezés
- ✓ 12/4 (2007. szeptember) Közművelődési stratégia

Hirdetési tarifák:

- Fél oldal 40.000,- Ft + 20% ÁFA
- Egy oldal 60.000,- Ft + 20% ÁFA

Leadási határidő: 2007. október vége

Információ

Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Szín Szerkesztőség, Mátyus Aliz főszerkesztő: +36-1-201-5053; matyus.alice@chello.hu; www.mmi.hu/kiadvanyok; Szerkesztőségi titkár: Szeder Erika. Tel: +36-1-225-60-07, e-mail: szedere@mmi.hu;

Magyar Kultúra Alapítvány, Bába Szilvia értékesítési vezető: +36-1-224-8122; bsz@mka.hu

A SZÍN – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS TEMATIKUS SZÁMAI

10/1 (2005. február) A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

10/2 (2005. április) A VERS ÉVE

10/3 (2005. június) VIDÉKFEJLESZTÉS, REGIONÁLIS IRODÁK, KISTÉRSÉGEK

10/4-5 (2005. november) 10 ÉVES A SZÍN – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

Külön mellékletc: TARTALOMJEGYZÉK ÉS NÉVMUTATÓ 1–10 ÉVFOLYAM. 1996-2005.

10/6 (2005. december) A KÖZMŰVELŐDÉS SZERVEZETRENDSZERE

11/1 (2006. február) AMATŐR MŰVÉSZETEK

11/2 (2006. április) AZ EGÉSZ ÉLETEN ÁT TARTÓ TANULÁS

11/3 (2006. június) A KÖZMŰVELŐDÉS JOGI HÁTTERE ÉS ÉRDEKVÉDELME

11/4 (2006. augusztus) KÖZMŰVELŐDÉS – FELNŐTTKÉPZÉS – EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

11/5 (2006. október) I. DURKÓ MÁTYÁS KONFERENCIA ÉS JUBILEUMI SZAKMAI TALÁLKOZÓ

11/6 (2006. december) HELYI MECENATÚRA – HELYI MECÉNÁSOK

12/1 (2007. február) TUDÁS – KREATIVITÁS – FEJLESZTÉS

12/2-3 (2007. június) KULTURÁLIS STRATÉGIA – KÖZMŰVELŐDÉS-TERVEZÉS

12/4 (2007. szeptember) KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA